احمد شاه بابا افغان

د ستر احمدشاه بابا د اتل ژوند تاریخ

مؤلف: میرغلام محمد غبار
ژباړن: امین الله دریځ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

PROPERTY OF ACKU 8242

احمدشاه بابا افغان

مؤلف: میرغلام محمد غبار

ژباړن: امین الله دریځ

PROPERTY OF ARIC Established 1989

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندګلوی:

د کتاب نوم: احمدشاه بابا افغان

مولف : میرغلام محمد غبار

ژباړن : امین الله «دریځ»

کمپوزر : مجیب الله

خپرونکی: دانش کتابخانه، قصه خوانی، دهکی نعلبندی

فون: 2564513

د چاپ شمېر: ۱۰۰۰ توک

د چاپ کال : قوس ۱۳۷۷ هـ ش

د چاپ حق محفوظ دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

ډالۍ

افغان توریالي ژوبل ولس ته چې د تاریخ په بهیر کې
څو پلا د خپلې تېرې تورې په تور، تور سکور شو.

فهرست

عنوان	مخ
١- د ژباړن سریزه	الف
٢- د لیکوال سریزه	د
٣- لومړی برخه:	١
لومړی څپرکی:	١
د احمدشاه نسب	١
٤- دویم څپرکی:	٤
د احمدشاه نیکه	٤
٥- دریم څپرکی:	٨
د احمدشاه پلار	٨
٦- څلورم څپرکی:	١١
داحمدشاه مور	١١
٧- پینځم څپرکی:	١٥
داحمدشاه ورور	١٥
٨- شپږم څپرکی:	١٨
د احمدشاه د زوکړې نېټه او ځای	١٨
٩- اووم څپرکی:	٢١
د احمدشاه زده کړې	٢١
١٠- اتم څپرکی:	٢٢
د احمدشاه شخصیت	٢٢
١١- نهم څپرکی:	٢٤
د احمدشاه بڼه	٢٤
١٢- لسم څپرکی:	٢٦
داحمدشاه اغوستن وخواړه	٢٦
١٣- یوولسم څپرکی:	٢٨
د احمدشاه دمه نی بوختیاوې	٢٨
١٤- دوولسم څپرکی:	٢٩
د احمدشاه دوراني نومولو لامل	٢٩
١٥- دیارلسم څپرکی:	٣١
د احمدشاه ماندینې او بچیان	٣١
١٦- څوارلسم څپرکی:	٣٤
د احمدشاه هممهالي او گاونډي پاچاهان	٣٤
١٧- دویمه برخه:	٣٦
پنځلسم څپرکی:	٣٦
داحمدشاه ژوند لیکه...	٣٦
١٨- شپاړسم څپرکی:	٤٤
احمدشاه څنگه د افغانستان پاچاه شو؟	٤٤
١٩- اووه لسم څپرکی:	٤٨
تر احمدشاه وړاندې افغانستان	٤٨
٢٠- اته لسم څپرکی:	٥٣
د احمدشاه اداري وړتیا	٥٣
٢١- دریمه برخه:	٥٨
د احمد شاه هیوادنۍ چارې	٥٨
٢٢- نولسم څپرکی:	٥٨
د احمدشاه ملکي جوړښتونه:	٥٨
په پلازمینه کې	٥٨
وزارت	٥٩
اعلي دیوان	٦١
شرعیه محکمه	٦٢
د لیکلو څانگه (شاهي دارالتحریر)	٦٣
د دربار اداري	٦٣
عرض بیگي	٦٤
مهمانداریاشي (مېلمه پالی)	٦٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنوان	مخ
د پخلنځي ځارن	٦٤
جهرچي باشي (وياند)	٦٤
اوردوباشي	٦٥
پيشخانه چي	٦٥
پيش خدمت باشي	٦٥
ځانګړی نديم يا د پاچاه مصاحب	٦٥
خواجه سرا باشي	٦٦
ميراخورباشي ګري	٦٦
خزانه داري	٦٧
داروغه ګي ، اخبارځانګه او...	٦٧
ضبط بيګي ګري	٦٨
سلاکاره غونډه	٦٩
په ولايتونو کې	٦٩
٢٣- شلم ځهرکی:	٧٢
د احمدشاه پوځي جوړښتونه:	٧٢
پوځي ځانګې	٧٢
نظام دفتر	٧٢
سيورسات چي	٧٣
قورخانه (وسله تون)	٧٤
٢٤- يوويشتم ځهرکی:	٧٥
اوردو	٧٥
پوځي سرتيري	٧٥
سپورتولګی	٧٦
پلی تولګی	٧٦
توپ تولګی	٧٦
لښکري جوړښتونه	٧٧
لېږدوني	٧٧
د نيم پوځي لښکرو جوړښتونه	٧٩
د اوردو شمېر	٨٠
د اوردو تنخاوي	٨١

عنوان	مخ
٢٥- دوه ويشتم ځهرکی:	٨٤
د احمدشاه دولت ګټې او لګښتونه	٨٤
دولتي لګښت	٨٨
٢٦- درويشتم ځهرکی:	٩٠
د احمدشاه د کارکونکيو رسمي نومونه	٩٠
٢٧- څلورويشتم ځهرکی:	٩١
د احمدشاه ودانی	٩١
٢٨- پينځه ويشتم ځهرکی:	٩٣
د احمدشاه پرمهال د افغانستان نښان	٩٣
٢٩- څلورمه برخه:	٩٧
داحمدشاه پوځي تيارسن	٩٧
٣٠- شپږويشتم ځهرکی:	٩٩
لومړی يون (١١٦١) س کال	٩٩
د کابل، پېښور، سندو ملتان نيول	٩٩
د لاهور جګړه	٩٩
د «سرهند» جګړه	٩٩
٣١- اووه ويشتم ځهرکی:	١٠٦
دويم يون (١١٦٢) کال	١٠٦
د سيالکوټ، اورنګ آباد، کوجرات	١٠٦
و سپرسرور نيول	
٣٢- اته ويشتم ځهرکی:	١٠٨
دريم يون (١١٦٣) کال	١٠٨
د هرات نيول، شمال و سهيل...	١٠٨
او د بلخ، بدخشان وبلوڅستان...	١٠٨
٣٣- نه ويشتم ځهرکی:	١١١
څلورم يون (١١٦٥) کال	١١١
د پنجاب و کشمير نيول،...	١١١
د ملتان، سندو د اندوس د...	١١١
٣٤- ديرشم ځهرکی:	١١٣
پينځم يون (١١٦٦) کال	١١٣

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنوان	مخ
د نېشاپور جګړه	۱۱۳
۳۵- پودېرشم څپرکی:	۱۱٤
شپږم يون(۱۱٦۷-۱۱٦۸) کال	۱۱٤
د مشهد و نېشاپور نيول	۱۱٤
۳٦- دوه دېرشم څپرکی:	۱۱٦
اووم يون(۱۱۷۰) کال	۱۱٦
د پنجاب و کشمير سمون، د دهلي نيول	۱۱٦
۳۷- درې دېرشم څپرکی:	۱۲۲
اتم يون(۱۱۷۳-۱۱۷٤) کال	۱۲۲
د بلوچستان د نايب الحکومه «نصيرخان» تنبيه، د پانيپت جګړه، د هندوستان نيول	۱۲۲
۳۸- څلور دېرشم څپرکی:	۱٤٤
نهم يون له (۱۱۷۵) تر (۱۱۷۷) کال پورې	۱٤٤
په پنجاب و هند کې د سيکانو تنبيه (د شنې پانې جګړه)، کشمير ته لښکر ...	۱٤٤
۳۹- پينځه دېرشم څپرکی:	۱٤۷
د (۱۱۸۱) کال لښکر لېږنې- د افغانستان و بخارا بريد تاکنه	۱٤۷
٤۰- شپږ دېرشم څپرکی:	۱٤۸
لسم يون(۱۱۸۳) کال	۱٤۸
د خوراسان ولايت سمون	۱٤۸
٤۱- اووه دېرشم څپرکی:	۱۵۱
د احمدشاه مرينه	۱۵۱
د (۱۱۸٦) کال د رجب شلمه د جمعې شپه	۱۵۱
٤۲- اته دېرشم څپرکی:	۱۵۳
د احمدشاه ځای ناستی	۱۵۳
٤۳- اخځ	۱۵۵
٤٤- د انځورونو نيوليک	۱۵۷
٤۵- ويي پانګه	۱۵۸

د ژباړن یادښت

تاریخ د برمیال و پرتمین ژوندانه پر لوري د انساني ټولنو د سرو او تودو هڅو زېږنده پایله ده.

انساني پرګنې د ژوندانه په بهیر کې د تاریخ د خوځنده ځواک په توګه ځان څرګندوي او خپل ازمېښتونه، پوهه او برياوې له خپلو ټکرونو، تېروتنو او ماتیو سره د همدغه تاریخ له لارې خپلو راتلونکیو کولونو ته دارزښتمنو ژوند نښو په توګه یادګار پرېږدي چې هغه په سمه توګه د ګاندي په ټاکلو کې ګټه ترې واخلي او د ناټاکلي او ناڅرګندي بشپړتیا پر لورې پر له پسې ګامونه ګرندي کړي، په دې توګه، تاریخ د فرهنګ د پرمختلوني بهیر هنداره هم ګڼلای شو. پخوا چا تاریخ ته د پوې په لړ کې ځای نه ورکاوه؛ د ټولنیز پرمختګ په بهیر کې یې د هغه ارزښت نه پېژانده او د پخوانیو انسانانو هغه زړې کیسې یې ګڼلې چې یوازې یې د وزګارتیا او دمې په شېبو کې د اورېدو وړ بللې، خو ټولنیز شعور د دغه ټکي منلو ته چمتو نه و چې دوی د ژوندانه په هر ګام و پړاو کې د تاریخ لارښوونو ته اړ دي او له هغه سره اړه لري.

وروسته چې د ژوندانه په بېلا، بېلو اړخونو کې انساني اند ځواک وده وموندہ؛ د ژوندانه لمن وغځېده او د چاپېریال په اړه ژورې پوهې ته اړتیا رامنځته شوه؛ تاریخ هم د پام وړ وګرځېد؛ ارزښت یې راڅرګند شو او تر ټاکلیو پوهنیزو آرونو لاندې یې را ټولونه پیل شوه.

په ځانګړې توګه، د لرغوني یونان په ځلاند پېر کې چې فلسفې او پوهې بازار تود شو او په هره څانګه کې پوهان راډګر ته شول، تاریخ ته هم هراړخیز کار پیل او د نورو پوهنو پر لیکه ودرول شو. تاریخ ته د «هېرودوت» هاند و هڅې، لکه هندسې ته د «اکلېدوس» د اندو هڅو غوندې ارزښتناکې او اغېزناکې وې، نوموړي پوه د خپلو څېړنو په ترڅ کې تاریخ ته د بشر پوهنې د یوې سترې څانګې په توګه آر و لاسوند وټاکلې شول. همدا آرو لاسوندوو چې تاریخ یې له زړو کیسو او اسطورو نه رابېل کړ او د یوې ځانګړې پوهې په توګه یې وپېژاند.

د منځنیو پېړیو په پای کې چې د ژوندانه مړاوې ونې بیا نوې را واخیسته او بشر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ و بیا راژوندي کولو هوډ و تابیا ونیوه؛ تر هر څه لومړی همدا تاریخ و چې د څلاندې یوې په توګه یې د «رنسانس» مخې ته د لرغوني یونان پرلوري د منځنیو پېړیو تیاره او کاږه واټونه ورونول او د نننې نړیوال پرمختګ ارتې ګرونه یې پرانیستل.

د رنسانس له پیله را پر دېخوا یوځل بیا د تاریخ فرهنګي ارزښت وځلېد او چټکه وده یې وموندله. په دې توګه، د شلمې پېړۍ ګړندۍ ساینسي او تکنالوژیک پرمختګ چې د توکیزې ژبړندویې له پلوه یې د بشري ژوندانه بنه نوې کړه، په ناڅاپي توګه رامنځته شوی نه دی؛ همدا تاریخ و چې څو زره کلنه انساني پوهه یې وپېیله؛ ساینس یې وزېږاوه او په پای کې بشر د دې وړ شو چې سپوږمۍ ته پرتګ سربېره د مریخ تر شا وخوا هم د ګرځېدو جوګه شي، ځکه نو ښځایه نه ده چې تاریخ «د ساینس پلار» وګڼل شي.

نن چې بشر د لانویو پرمختګونو پر لار ولوري روان دی، تر هر بل مهاله یې تاریخ ته ژوره اړتیا لیدل کېږي، په ځانګړې توګه چې غواړي د پنځ (طبیعت) د سمون ترڅنګ د خپل ژوندانه لوري، لودن ته هم له نویو مهالنیو غوښتنو سر سمه نوې بڼه ورکړي او انساني اخلاقي ارزښتونه د سپکاوي او اسکېرنې له ګړنګ وژغوري، نو ښايي تاریخ ولولي؛ پرې پوه شي او ګانده له او سمهال سره د تېر مهال د ازمېیښتونو، تودو، سړو، بریو، ماتیو او تېروتنو منطقي پیوندونو له پام کې نیولو سره داسې وټړي چې بشریت پرځان باندې د ویرونو، ناتارونو او زره بوګنوونکیو پېښو د ازمېیښت بیا راوستو ته اړ نه شي، خو د سوکالۍ، برم و برتم «آغلي ښار» هرو، مرو ودان کړای شي. په دې اړه افغان ولس تر هر بل چا د بر د آغلي ښارودانۍ ته اړتیا لري، ځکه چې نن د پرتمین و ویاړلي تاریخ پر لرلو سربېره هم د نړیوال چټک پرمختګ پرواټ تر ټولو وروستی پاتې شوی او د ژوندانه په ترخو او تیارو شپو کې شپې او ورځې تېروي.

که افغان مېړنی ولس چې پر هر ډګر یې د توري برېښنا د ښنه غونې څیر کړي، یوځل بیا خپلو پخوانیو ویاړونو او سربښندنو ته څیر شو، نو دا متره لري چې نن هم د ژوندانه په ښلا، ښلو فرهنګي، اقتصادي، ټولنېزو او سیاسي ډګرونو کې د سیالانو سیال شي او د یوه سوبمن ملت په توګه لومړۍ له پرمختللې نړۍ سره اوږه سمه او بیا یې ترې جګه هم کړای شي. د دې سپېڅلې موخې د بشپړاوي یوه لار دا ده چې ټول د خپل ملي تاریخ ربښتیني اتلان، لوړو ژور پړاوونه او د هغوی آر لاملونه وپېژنو.

زموږ د ملي تاریخ پر هسک داسې ګڼ شمېر ځلاند ستوري ځلېږي چې هر یوه په خپل وار د تیارو زره څیرلی او د افغان ولس په ملتیا یې د سیاسي ژوندانه لار له ورکېدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ژغورلې ده. خو په دغه لړ کې ښاغلی «احمدشاه بابا » د اورد مهالي کرکجنې توري شپې په ګوګل کې د سوبې او برم د سپېڅلي سباوون هغه رون لمر دی چې په خپلو وړانګو يې زرګونه کلونه وروسته بيا د برمیالی « آريانا » تیاره او هېر شوي ګوټونه وروښول او کنګل وهلي زړونه يې د نوي ژوندانه د پسرلنيو ګلو رينو شپبو د بيا پيلولو پرلوري تاوده کړل. احمدشاه بابا د افغان ولس هغه مشر دی چې د مشرتابه درې سپېڅلي آزونه (پوهه، مينه، بلهاري) يې د سياسي ژوندانه ستری ځانګړتياوې، وې او د خپلو وياړليو هڅو تر پايه يې «د هاغه مهال له نړيوال سياسي، جغرافيايي دود و او تاسره سم » يوه شپه هم خپل سربښندوی ولس چې دده په لاربښوونه يې بې ساري اتلولۍ او سربښندونې وکړې، هېر نه کړ، ځکه خو ، همدومره چې احمدشاه بابا ته خپل سرسپارلی ولس ګران و ، ولس ته هم دی دمانيز پلار غوندې ښکارېده او د زړه له کومې يې درناوی کاوه او کوي يې.

دا د هر افغان ملي دنده ده چې د احمدشاه بابا شخصيت، د هغه د منځته راتګ سياسي چاپېريال او د هغه د پرله پسې هڅو او کړاوونو زېرنده پايلې په ژورو او هراړخيز ډول وپېژني او د ملي يووالي د سمبول په توګه يې د ګاندې له ځانګړتياوو سره سم د سياسي ژوندانه پر ډګر د لارې مشال وګڼي.

د احمدشاه بابا په اړه کورنيو او بهرنيو تاريخپوهانو ګڼ شمېر کتابونه ليکلي چې هريو يې پر خپل ځاي تاکلی ارزښت لري او د لوستلو وړ دي، خو هغه کتاب چې له نن نه (٦٠) کاله پخوا د هېواد تکړه او نوميالي تاريخپوه ښاغلي ارواښاد ميرغلام محمد « غبار » د « احمدشاه بابا » په نامه ليکلی و ، زما ډېر خوښ شو او پرېکړه مې وکړه چې د ټولو پښتنو او پښتو ويونکيو له پاره يې وژباړم، دا د ی د لوی خدای په مرسته اوس دا کوچنۍ هڅه تر بشپړېدو وروسته ستاسې مخې ته ايښې، هيله ده چې په لوستو يې مانيزه ګټه ترې واخلئ او د احمدشاه بابا د لاښې او ژورې پېژندنې په لار کې مو مرستندويه شي.

په پای کې له خپل ګران ملګري افغان فرهنګ مين ښاغلي اسدالله « ساپی » نه مننه کوم چې د « دانش کتاب پلورځي » په لګښت يې ددغه کتاب چاپولو ته تندي ورين او يوځل بيا يې د ګران افغانستان له وياړونو سره خپله اورنۍ مينه زبات کړه.

د ودان افغانستان په هيله

ا « دريغ »

تله، ١٣٧٧ کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ليکوال سريزه

افغان احمدشاه «بابا» پر (۱۲۳۵ سپوږميز = ۱۷۲۲ زېږدی) کال په هرات ښار کې وزېږېد، د (۱۱۶۰ –ل س پر شوال = د ۱۷۴۷ ز پر اکتوبر) په کندهار ښار کې د افغانستان پر پاچاهۍ وټاکل شو او د (۱۱۸۶ س پر رجب= ۱۷۷۳ ز پر سپتامبر) په توبه غر کې له نړۍ نه لاړ.

د افغانستان د ملت په سياسي ژوندانه کې د احمدشاه بابا اندونو او کړنو ارزښتمن اغېز لاره، دی د هېواد د تاريخي بهير يې له سترو نوميالیو څخه دی چې د ژوندانه او هڅو زده کړه يې د هر افغان ملي دنده ګڼل کېږي.

د احمدشاه ارزښت سربېره پر دې چې يو افغان پاچاو، له دغه اړخه ډېر غوره دی چې دی تر دوو پېړيو ويجاړتيا او د افغانستان تر سياسي شنني (د افغانستان د تيموريانو د دولت تر ړنګېدو او پر لسمه هجري پېړۍ د بخارا، پارس و هند د واکمنو په لاسونو د هېواد وېش) وروسته د ځواکمن دولت بنسټ اېښوونکی او د افغانستان د پخوانۍ لوړتيا نوی کوونکی دي.

تر احمدشاه وړاندې په کندهار و هرات کې د هوتکيانو او ابداليانو نوميالیو هم د افغانستان خپلواکي ځلولې او هم هوتکيانو د پارس هېواد نيولی، خو دوی په کورنيو چارو کې د ټول هېواد د سياسي اداري پريووالي بريالي شوي نه دي. خو احمدشاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هماغومره چې د پوهې بريوله پلوه ستر افغان پاچاه دی، تر دې لا ډېر د هغو خدمتونو لا امله چې د افغانستان د ملي او سياسي يووالي په لار کې يې وکړل؛ د درناوي ور گڼل کېږي، نو دا به يوه نيمگړتياوي چې د احمدشاه هېوادوال د هغه د ژوندانه تاريخ د عباسي خليفه القاهر يا پرانسوي څلورم هانري تر ژوند ښه ښو لږ وپېژني، هغه هم پر داسي مهال چې گران هېواد د افغانستان د زلمي او پوه پاچاه اعليحضرت محمد ظاهرشاه اطال الله بقاءه د پوهې او ادب پالنې تر سيوري لاندې د پرمختگ خواته ځي.

د ۱۳۱۷ لمريز کال پر مني د کندهار ولايت نايب الحکومه او پوځي کوماندان والا حضرت «سردار محمد داود خان» د احمدشاه بابا د غزلونو ديوان «چې تر اوسه لاسي ليکنو په بڼه و» د چاپولو تابيا وکړه او ماته يې وويل چې د هاغه لوی پاچاه ژوند ښېښې د هغه د شعرونو د ديوان د سريزې په توگه وليکم.

سره له دې چې روغ نه وم او د دغه پتمن کار له پاره د پلټنې او لوستنې ور کتابتون و کتابونه هم نه وو، بيا مې هم د دې سکالو د ارزښت له مخې زړه ونيو او په بې وزلی کې مې هغه څه چې کرای شول؛ بشپړ کړل.

داچې د دغه کتاب پرېړوالي «څلوربرخې، اته ديرش څپرکي» د غزلي ديوان په سريزه کې د هغه د راوستو مخه نيوه نو د «احمدشاه بابا» په نامه د يوه ځانگړي کتاب په توگه چاپ و خپراوي ته وسپارل شو.(۱)

په پای کې د دغه ټکي يادول بې گټې نه دي چې د دغه کتاب په ليکلو کې زما له دوو سره سم د هغو کتابونو او اخځونو چې نوم يې اخلم، لومړی ځل په لمن ليک کې د ليکوال نوم، کتاب، چاپځی، د چاپ نېټه او د مخونو شمېر راوړل کېږي او تر هغې وروسته د مخ يا متن په لمنليک کې بوازې د ليکوال يا کتاب د نامه په يادولو بسنه کېږي.

د ۱۳۱۷ ژمی - کندهار ښار

ميرغلام محمد «غبار»

---

(۱) د احمدشاه آرغزليز ديوان د ښاغلي ليکوال عبدالحي خان حبيبي په بشپړه سريزه پر ۱۳۱۹ کال په کابل کې چاپ شو، ما چې مخکې د دغه کتاب نيولبک دوي ته ورکړی او نوموړي هم د احمدشاه د زوکړې د نېټې، ځای، منگ، پلازناستې، ودانيو، نښان، اداري جوړښت او داسې نورو ځينې برخې او سرليکونه د «لوي احمدشاه» د سريزې په (و-ط) مخونو کې ځايولې وو نو دا چې تر اوسه دغه کتاب چاپ شوی نه و، دغو اخځونو ته يې هم نغوته کړې نه وه، که نه دوی تل په خپلو ليکنو کې هرو، مرو د سرچينو او اخځونو يادنه کوي، نو درانه همکار د دغه کتاب د چاپيدو په ترڅ کې پر ما تهنگار وکړ چې اقتباس ته يې نغوته وکړم. هماغسې چې هغه ورور د نبا وله مخې دالار ښوونه وکړه، زه يې هم د وجدان له مخې په پلي کولو اړ شوم. «ليکوال»

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

لومړی څپرکی

د احمدشاه نسب

احمدشاه د زمان خان زوي د دولت خان لمسی د سدوزیو له کوچنۍ ونډ څخه دی چې د افغانستان د پښتنو د قبیلوي ویش له مخې د سړبنو ابدالیو د لویې څانګې اړوند دی.

دلته د دغه وندېز ویش سپړنه چې لومړی یې د کورنیو له نومونو نه سرچینه اخیستې او بیا قبیلې پرې نومول شوي چې هرې یوې څوورې او سترې څانګې موندلې او په دې توګه یې د ملي یووالي د ړنګېدو او د ویجاړتیا لار برابره کړې، سمدلاسه بې ګټې او له دې څېړنې نه بهر ده.

خو د احمدشاه د نسب په اړه: یو شمېر لیکوالو چې غوښتې یې دي د پښتنو د نسب پوهنې په اړه د وغړیږي، هېښنده دروغجنې شجرې یې لیکلې، لکه یو چې د احمدشاه د نسب په اړه وايي: هغه د زمان زوی، د دولت زوی، د سرمست زوی، د شیرخان زوی، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواجه خضر زوی، د سدو زوی، د عمر زوی، د معروف زوی، د بهلول زوی، د کاني زوی، د بامي زوی، د حبیب زوی، د پوپل زوی، د زیرک زوی، د عیسی زوی، د ابدال زوی، د ترین زوی، د شرخبون زوی، د سړبن زوی، د قیس «عبدالرشید» زوی دی.(۱)

دا وروستی د حضرت محمد (ص) هممهالي بولي چې په حجاز کې یې د اسلام دین ومانه او وسني څو میلیونه پښتانه یې له کوله دي.

بل پر دې هم نه سهېږي؛ د قیس عبدالرشید پلار پر پلار شمېري او پر شپږ د پرشم هغه یې ملک ساول ته رسوي.(۲)

ځیني لا د دغو شجرو د نومونو او ګڼو د تاکنې په اړه هم یوه خوله نه دي، څو نومونه یې له یوه ځایه لرې کړي او په بل کې یې ور د ېر کړي دي.(۳)

کېدای شي چې په دې اړه زموږ د لیکوالو غلو او مبالغې بهرني لیکوال هم تېر یوستي وي، لکه ښاغلی «ربورتي»(٤) چې د غو کیسو ته غوږ نیولی او په هغه ځای کې چې د دې شجرې د نومیالیو نومونه اخلي، د «سدوخان» (د سدوزیو مشر نیکه) د زوکړې نېټه د نواب حافظ محبت خان د «تذکرة الملوک» و «ریاض المحبة» نومیو کتابونو پر بنسټ (۹٦٥) سپوږمیز کال ښیي او «ملک زیرک» د افغانستان د پاچاه شاه رخ (۸۰۷ - ۸۵۰ سپوږمیز) همهالی ګڼي، دی په خپله اتکلوي چې ملک «ابدال» (د ابدالي پښتنو لوی نیکه) د شرخبون لمسی د افغانستان شاهنشاه «سلطان محمود غزنوي ۳۸۷ - ٤۲۱ سپوږمیز» همهالي و او دغه اساطیری شرخبون هم د لومړۍ هجري پېړۍ په وروستۍ نیمایي کې د ثقفي حجاج همهالی ګڼي.

خو د دغو ګروهو دروغجنوالی د سم اندیو پر وړاندې څرګند دی، ځکه چې که د دغو

---

(۱) کتلی شئ: «حیات افغاني» تاریخ، د محمد حیات خان لیکنه، د لاهور چاپ ۱۸٦٥ زیږدی کال، ۱۷-۱۱۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: «خورشید جهان» تاریخ، د شیر محمد خان ګنداپوري لیکنه، د لاهور چاپ ۱۸۹٤ زیږدی کال، ۱۷۰-۱۷۸ مخونه.

(۳) کتلی شئ: «تاریخ سلطاني» د سلطان محمد خان خالص لیکنه، د بمبۍ چاپ ۱۲۹۸ سپوږمیز کال، ۵۲-٦۸ مخونه، همدا راز «خصایل السعاده» د محمد سعادتخان لیکنه، د لکنهو چاپ ۱۸۸٥ زیږدی کال، ٤٥-۱٤٦ مخونه.

(٤) کتلی شئ: د پښتو ژبې د ویې پوهې او غوند له پوهې سریزه، د ملتان د کمشنر مرستیال لفټنټ ایچ جي ربورتي لیکنه، د کلکتې چاپ ۱۸٥٦ زیږدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخلیکونکیو او نسبپوهانو پر اند د هرو درېیو پلرونو له پاره یوه پېړۍ وټاکل شي، نو چې له احمدشاه نه یې تر قیس عبدالرشید پورې شل پلرونه شمېرلي، د تولو له پاره اووه پېړۍ کېږي، په دې توگه تر احمدشاه پورته داسې ویلی شو چې ښایي ددې کیسې اتل «قیس» به پر پېنځمه هجري پېړۍ ژوند کړی وي. بیا نو دا خپللاسي شجره له خپلو تولو هغو ځانگو او پانو سره چې وروپورې نښلولې یې دي له ولیو او جړونه د باد مخې ته دغورځولو ده.

زموږ د دارنګه تاریخونو نیمگړتیا پر دغه کیسه بز آر اړه نه لري، ستره نیمگړتیا دا ده چې د میاشتو او کلونو او تاریخي او جغرافیایي نښو په ټاکنه کې پرېښوونې، گډونې او ناپامۍ شوي چې دا دواړه د تاریخپوهنې له کلکو او څرگندو بنسټونو څخه گنیل کېږي.

په هر ډول، بېرته د خبرې پېل ته راگرځو او وایو چې احمدشاه د زمان خان زوی او د دولت خان لمسی دی چې د پښتنو ابدالیو د سدوزیو پرځانگه پورې اړ لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

د احمدشاه نیکه

د احمدشاه نیکه «دولت خان» د دوولسمې هجري پېړۍ په پېل کې د کندهار د ابداليانو مشر و. هاغه مهال د افغانستان ملي مشران د هېواد په ختيزو، لويديزو او شمالي سيمو کې په ربښتيني مانا د ملت واکمن وو او د پارس، هند و وزبکو حکومتونو هم ددوی يو ډول کورنی خپلواکی ته درناوي لاره، تر دې چې د هغوي واکمنو ددغو مشرانو له منځګړتيا پرته له افغاني ملت سره اړيکي نه لرل، سلطان محمد څرګندوي چې: پارسي واکمنو تل د کندهار د مالیې راټولو په اړه له افغاني مشرانو سره اړيکي ساتل. [1]

ښکاره ده چې د مشرانو دا واک د پرديو واکمنو نه خوښېده خو دا يې ازمېيلې وه چې له همدغه ډول چلند پرته يې په افغانستان ته ورته هېواد کې سياسي اغېز له ګواښ سره مخامخېدونکی دي، ځکه چې افغانانو لېرموده وړاندې خپلواک تيموري دولت بايللی او د خپل سياسي واک دبيا ګټلو په لټه کې وو.

د هند بابري دولت له دغــه امله درون تاوان وګـاله او د يوسـفـزيو [2] د زړو رو

---

(۱) سلطاني، ٦٤ مخ

(۲) د «فرشته» تاريخ ليکوال «محمد قاسم» د جلال الدين اکبر د پېر د پېښو په پای کې د يوسفزيو افغانانو پر وړاندې د هغه د پوځي تاوانونو يادونه کړې، لکه د سوات و باجوړ په جګړو کې چې د هغه د وژل شويو شمېر اته زره ښيي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرانو، پیر روښان[1] خوشال خان ختک[2] او د هغوی د وروستیو او نورو د بریدونو په لړ کې ډېر ژوبل شو.

---

(۱) پیر روښان (بایزید) د افغان عبدالله زوی او د وزیرستان د کانیګرم اوسېدونکی دی. مور یې «بېبن» نومیده او په جلندر کې یې خپل دغه زوی وزېږاوه. روښان په کانیګرم کې د ملا پاینده تر لاس لاندې زده کړه وکړه؛ چې زلمی شو سمرکند ته لاړ او بېرته د هند پر لوري راستون شو. په جلندر کې یې له افغاني لودي پېغلې «شمسیې» سره واده وکړ او له ملا سلیمان کالنجري سره یې لیدنې وشوې. وروسته خپل هېواد ته راغی؛ له هغه ځایه جلال آباد او نورو ختیزو سیمو ته لاړ؛ پر افغانستان باندې یې د هندي مغولو د ښکېلاک پر وړاندې هڅې پیل او په پېښور کې یې د ښکاره جهاد جنډه پورته کړه. په پای کې د هغې جګړې په ترڅ کې چې د کابل له مغولي نایب الحکومه «محسن خان» سره یې د جلال آباد ختیز لوري ته په تور راغه کې وکړه؛ ووژل شو او په اشنغر کې ښخ شو (د لسمې هجري پېړۍ پای).

پیر روښان پوه سیاسي مېړه و؛ په پښتو، پارسي، هندي او عربي ژبو یې لیکل کړای شول او خپلې ژوند پېښې یې په «حالنامه» نومې کتاب کې لیکلې دي. پیر روښان د یوه ځانګړي مذهب بنسټ اېښوونکې و چې ګروهې یې پر ۹٤۹ سپوږمیز کال ډېر پرمختګ وکړ.

د پیر روښان کول، لکه زوی یې «جلال الدین»، لمسی یې «احداد»، کړوسی یې «عبدالقادر» او کودي یې «کریم داد» ټولو د هېواد د خپلواکۍ له پاره د اکبر، جهانګیر، شاهجهان او نورو پر وړاندې په مېړانه جګړې وکړې او پر ته له «عبدالقادر» ټول له هندي بابریانو سره د جګړې پر ډګر ووژل شول، په پای کې دغه تاریخي کورنۍ د بایزید لمسي «الله داد خان» له مړینې سره سم په «دکن» کې ورګډه.

ملا درویزه په خپل «تذکره الابرار و الاشرار» نومې کتاب کې چې پر ۱۰۲۱ لمریز کال لیکل شوی، ددې کورنۍ په اړه لنډې خو کرکجنې لیکنې کړې، کتلی شئ: د پېښور چاپ تذکره الابرار ۱۳۰۹ کال، ۲۱۳،۱۵۹،۱۳۷ مخونه. د پیر روښان د مذهبي تګلارې د پېژندلو له پاره د «دبستان مذاهب» کتاب ۱۲۹۲ سپوږمیز کال د بمبئي چاپ ۲۳۵-۲٤۷ مخونه کتلی شئ، دا کتاب د یوولسمې هجري پېړۍ په دویم نیمایي کې لیکل شوی او ښکاري چې لیکوال یې یې کرکې او فیلسوف ډوله سړی و. نوموړی کتاب د هند په چاپخونو کې څو ځله چاپ شوی، په ځانګړې توګه هغه چې د نو لکشور، لکنهو او کانپور په چاپخونو کې چاپ شوی، د لیکوال نوم پرې نه شته او یوازې د «نامه نګار» بلنوم پرې لیدل کېږي. د نو لکشور، کانپور د ۱۹۰٤ کال چاپ کتلی شئ، خو د بمبئي د ۱۲۹۲ کال په چاپ کې یې لیکوال د کشمیري «میرزا محسن فاني» په نامه یاد شوی، سرجان ملکم هم څو ځایه دا نوم یادوي خو په ښکاره توګه دا نوم ناپېژندل شوی دی.

شمس الدین سامي وایي د «دبستان مذاهب» لیکوال د زرتشتي دین ګروهمن موبد (د زرتشتي دین پوه او لارښود - ژباړن) وچې اکبر پاچاه پر مهال مسلمان شوی او دا کتاب یې د هغه پادشاه په نامه لیکلی دی. کتلی شئ: قاموس الاعلام، داستامبول چاپ ۱۳۱٦ لمریز کال، شپږم ټوک م. هـ ب ترکي. د آر کتاب له لوستنې هم د سامي وینا رښتینې کېږي، په دې مانا چې لیکوال یې تر نورو دینونو او مذهبونو په زرتشتي دین ښې پوهېږي او د کتاب په پیل کې تر نورو دینونو غوره او پراخه څېړنه پرې لیکې، همدا راز د موبد ځینې شعرونه یې رااخیستي او د خپل تېر لیکنې دود په توګه د شاعر نوم په درناوي نه یادوي، همدا لاسوند رابیي چې د کتاب لیکوال په خپله «موبد» نومېده، والله اعلم بالصواب. خو سامي تېر وځي چې وایي، موبد خپل کتاب د اکبرشاه په نامه لیکلی و ځکه چې لیکوال په کتاب کې د جلال الدین اکبر د لمسي شاه جهان د مهال ځینې لیدلې او اورېدلې پېښې را اخیستې او په یوه ځای کې وایي چې «هغه پر ۱۰۳۳ کال ماشوم و» ۱٤۷ مخ، دبستان، بمبئي. اکبر چې پر ۱۰۱٤ کال مړ شوی، نو ویلی شو چې دا مهال لا موبد نه و زېږېدلی نه و، همدا راز یې د مسلمانۍ په اړه هم غوڅه خبره نه شو کړای.

(۲) خوشال خان ختک د توري او قلم خاوند نومیالی افغان مېړه دی (۱۰۲۲-۱۱۰۰ هجري) دغه سیاسي مشر او اوچت شاعر د هند د بابري حکومت پر وړاندې د افغانستان د خپلواکۍ له پاره ډېرې جګړې وکړې، په دغه لړ کې یې د «تاترې» په جګړه کې د اورنګزېب تر ټولو ښې زورو جګړه مارو پوځ وځپل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې افغانان بريالي شول چې د هندوستان د يوولسمې پېړۍ د نوماند شاهنشاه اورنګزېب پر مهال له پېښوره تر اټکه خپلواکه واکمني پرېښو ودروي. پردي واکمن په افغانستان کې دغې پېښې ته ځير او د افغانانو ترمنځ يې د بېلتانه اور ته لمن وهله، په رښتيا هم همدغه سياست د دوي واکمني اوږده او د افغانانو ملي مشران يې مات کړل. ښايي وو ايو چې د افغانانو په زرکلنو تاريخونو کې د کورني بېلتانه ترڅنګ پېښې څرګندي او زموږ د تېرو تاريخي ويرونو آر لامل کېدای شي ځکه موږ په ډاګه بېلتانه ته (د افغانستان ملي رنځ) وايو.

په هر ډول، پارسي واکمنو په لويديزو سيمو او کندهار کې د بېلتانه اچوني له لارې ژوند کاوه. پر ۱۱۰۵ لمريز کال حسين خان صفوي د پارس پاچاه شو او څه موده وروسته يې د «ګرګين» په نامه يو لېونۍ دولې ارمني چې پر پارسيانو پوري يې دوه مرتبه اړه نه لرله، د «بېګلربيګي» ترنامه لاندې د کندهار د پوځي کوماندان او نايب الحکومه په توګه وټاکه او راوليږه.

ګرګين له شل زريز اوردو سره سيمې ته راغی خو څه موده وروسته ورته څرګنده شوه چې دده د خپلسرۍ پر وړاندې دوه ملي ځواکونه ولاړ دي چې يو يې د ابداليو او بل يې د غلزيو څانګه ده. د لومړۍ څانګې مشر د احمدشاه نيکه «دولت خان» او د دويمې هغې «ميرويس خان هوتک» و.

ګرګين چې د افغانانو اروا يې نه پيژنده، له حکومتي نامه او نښې سره يې ان د خوارو د پېرودلو له پاره هم ملي مشرانو ته مغرور اړول ستوغه ګڼله، له همدې امله يې پريکړه وکړه چې په هر ډول چې کېدای شي دا دواړه ځواکونه له منځه يوسي او د خپلو يرغلونو له پاره ډګر پرانيزي. ګرګين دا کار پيل او هرڅنګه چې کېده، لومړی ځواک يې سملاسي وځاپه، خو دويم ځواک همغه و چې دی او دده لاړښود دولت يې له منځه يووړ.

د احمدشاه نيکه «دولت خان» د کندهار ښار ختيز خواته پېنځه ويشت ميله لرې په صفا ښار کې په خپله کلا کې اوسېده. پر يوه توره او غلې شپه چې په بانډو کې هيڅ غږ نه پورته کېده د ګرګين سپرو کنډکونو دا کلا، کلابند او په زور يې ونيوه. دولت خان په زړورتيا ګرګين ته ورغی، خو د کورنۍ ځينې غړي يې په تېښته بريالي او ځينې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونیول شول. گرگین په بیره دولت خان او د هغه مشر زوي نظر محمد خان ووژل او شتمني یې تالان کړه. گرگین دا کار د سدوزي دولت خان، عزت او اتل خان د کورنیو شخړو له امله «چې یو تر بله خپلوان وو» بشپړ کړ. د احمدشاه د نیکه دولت خان برخلیک همدلته پای ته شو، خو د نوموړي پښتني نښته څرگنده نه ده، پر ته له دې چې گرگین د حسین صفوي تر منځته راتگ (۱۱۰۵ لمریز) کال وروسته کندهار ته راغلی، کېدای شي چې د دغه چار د بشپړولو له پاره په ځنډ راخوځېدلی وي.

اتکلي ویلي شو چې دا پېښه به د ۱۱۱۵ سپوږمیز کال پر شا و خوا شوې وي. د دې پېښې تر پرسېرېدو وروسته د ارغستان ابدالیان چې ارته سیمه یې په لاس کې وه، وسله وال شول او له گرگین څخه یې د غچ اخیستلو له پاره د دولت خان نور زامن چې له تاړاکه ژغورل شوي وو؛ خپل مشران وټاکل او جگړه یې پیل کړه.

دا مهال گرگین وویرېد؛ د سولې له لارې راوړاندې شو او د دولت خان د زوي «رستم خان» مشري یې په دې توگه ومنله چې د دولت خان کشر زوی «زمان خان» ده ته برمته ورولېږل شي، رستم خان چې بله تگلار یې په پام کې وه دا غوښتنه یې ومنله، خو گرگین نه غوښتل چې هغه ته وار ورکړي، نو څلور کاله وروسته یې رستم خان په چل راوغوښت؛ بندي یې کړ او ویې واژه، کورنۍ او خپلوان یې چې د کندهار ختیز لوري ته خو میله لرې د علی آباد کاریز ته خیرمه اوسېدل د گرگین له خوا تالا او د گرشک و فراه ترمنځ د شوراوک و بکوا سیمو ته وشړل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم څپرکی

داحمدشاه پلار

داحمدشاه پلار «زمان خان» نومیالي سړی دی، خود تاریخ په تیارو کې یې د ږ لږ وینو. په اټکلي توګه پر ۱۱۱۵ سپوږمیز کال چې پلار یې دولت خان او مشر ورور یې نظرمحمد خان د ګرګین په کرغېړن لاس ووژل شول او د ابدالیانو مشر توب دده ورور رستم خان ته ورسېد؛ دی د برمته په ډول ګرګین ته ورولېږل شو. نه پوهېږو چې دا مهال دي څو کلن و، خو دا څرګنده ده چې ماشوم نه و او ښایي تر پنځلسو کلو به پورته و، ځکه چې د افغانانو د دود له مخې تر دغه کوچنی هلک برمته نه لېږل کېږي.

زمانخان د ګرګین له خوا «چې ددې کورنی بنستیز ړنګول یې هیله وه» کرمان ته ولېږل شو او تر ۱۱۲۲ سپوږمیز کال پورې یې هلته تر څارنې لاندې ژوند کاوه.

پر ۱۱۲۱ سپوږمیز کال ګرګین له خپل ټول شل زریز اوردو سره د کندهار د غلزیو د خانګې د مشر میرویس خان هوتک له خوا ووژل شو. پارسي واکمنی د ګرګین وراره «خسرو» له پنځه ویشت زریز اوردو سره چې د کرج و عجم له کوله و، د ګرګین د وینې ګتلو له پاره کندهار ته راولېږه، خسرو چې کرمان ته راغی، زمان خان یې پخلا او د ابدالیانو د مشر په توګه یې کندهار ته راوست چې د هغه په مرسته د ابدالیانو ملاتړ تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسه کړي او د کندهار د غلزي دولت پر وړاندې يې وکاروي، ځکه چې هغه د دواړو افغاني څانگو په تربگنۍ پوه و، خو چې کندهار ته راغی، ويې ليدل چې ابداليو د گرگين تر وژل کېدو وروسته «عبدالله خان ابدالی» له ملتانه راغوښتی او مشري يې ورسپارلې، نو اړ شو چې د عبدالله خان مشري ومني. زمان خان هم له عبدالله خان سره د ليدنې په ترڅ کې يې له دې چې پخوانۍ زړه بدی په پام کې ونيسي، د هغه مشرتوب ومانه، په دې توگه د دواړه کورنۍ چې له کلو راهيسې يې ترمنځ دښمني وه سمدلاسه روغې ته ورسېدې. د دوي د دښمنۍ لامل دا و چې د زمان خان پلار «دولت خان» د عبدالله خان له پلار «حيات سلطان خان» څخه د ابداليو مشري نيولې او هغه يې له خپل کهاله سره د ملتان تگ ته اړ يوستی و، سلطان محمد دا پېښې په ځير سپړلې دي.

په کندهار کې خسرو د خپل تره (گرگين) په بر خليک اخته او ترڅو جگړو وروسته پر ۱۱۲۳ لمريز کال له خپل ټول اوردو سره د افغانانو له توري تېر شو.

د ابداليانو مشر عبدالله خان چې له غلزي دولت سره نه جوړېدونکی و له لويې ډلې سره له کندهاره فراه ته وخوځېد، زمان خان هم له دغه سيال مشر سره بدرگه شو، عبدالله خان له فراه څخه هرات ته لاړ او زمانخان هم ورسره و.

عبدالله خان هم ځانته څه ويل او غوښتل يې چې دويم ميرويس شي. د هرات پارسي واکمن «عباس قلي شاملو» د پخواني واک ساتنې له پاره، عبدالله خان له خپل زوی «اسدالله خان» سره بندي کړ، خو افغانانو چې د پرديو د ورکونې ژمنه يې کړې وه، هوډ يې وانه وښت او د «آزاد خان ابدالی» په مشرۍ يې جگړې ته ورودانگل. د پارس حکومت «د دې له پاره چې د هرات ښخره د کندهار غوندې نه شي» عباس قلي لرې او جعفر قلي استاجلو [1] يې پر ځای وټاکه. د همدغه کړکيچ په ترڅ کې عبدالله خان ابدالي له زندانه وتښتېد او ژر تر ژره يې د وينا وو او منځگړيو په مرسته د هرات او اسفزار ټول ابداليان د پرديو د شړلو له پاره د ځان مله او پر هرات يې بريد وکړ.

پارسيان وېرېدلي وو؛ د تاريخ ليکونکيو د څرگندونو له مخې يې توپونو د افغانانو د ويشتلو پر ځای د خپلو سپرو کربنې ويشتلې [2] په هر ډول، پايله څرگنده وه؛ پارسيان برمته او ووژل شول او د هرات افغاني حکومت د عبدالله خان ابدالي په مشرۍ

(۱) يوه توركي څانگه ده چې د صفويانو پر مهال يې گڼ شمېر وگړيو په اوردو کې دنده لرله. «ژباړن»
(۲) تاريخ عمومی، د ميرزا عباس اقبال خان پارسي ليکنه، دويم چاپ، تهران ۱۳۰۵ لمريز ۱۹۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۱۲۹ سپوږمیز کال د روژې پر ۲۶ نیټه منځته راغی، عبدالله خان پر له پسې، فراه ونیو؛ د فتح علي تورکمن تر مشرۍ لاندې راالېږل شوي پارسي جګړه مار یې په «کوسویه» کې وکوټل او د هرات د چارو پر سمون بوخت شو.

له بده مرغه ددې کورنۍ او د کندهار د غلزي هغې ترمنځ د فراه د نیولو پر سر د جګړې اور بل او پر ۱۱۳۲ کال د فراه په دلارام کې د عبدالله خان تکړه زوی «اسدالله خان» د میرویس د زوی «میرمحمود» له لاسه ووژل شو او سپین ږیری پلار یې له کاره ولوېد.

عبدالغني خان الکوزي چې د هرات له سترو مشرانو څخه و، ولیدل چې نور د سپین ږیري او زړه چاودی عبدالله خان له لاسه څه نه کېږي، نو د هرات نورو افغاني مشرانو ته یې د نوي مشر ټاکنې وړاندیز وکړ او په ترڅ کې یې «زمان خان» د دغه چار له پاره وړوښوو. د هرات جرګې هم په غوښه پریکړه ومانه، په پایله کې عبدالله خان لرې او د احمدشاه پلار «زمانخان» یې پر ځای وټاکل شو. تر دې وروسته زمان خان د هرات د واکمن په توګه په ځرګنده توګه په نوموړي ښار کې لیدل کېږي. زمانخان تر ډېره ژوندی نه و او تر دوو کلو او پنځو میاشتو مشرۍ وروسته پر ۱۱۳۵ کال مړ شو. اټکل کېږي چې زمانخان تر شپېتو کلو پورته نه و، ځکه، دا ناشوني ده چې د هرات جرګې دې عبدالله خان د زړښت له امله لرې کړی او د هغه پر ځای دی یې بل او یا کلن بوډا ټاکلی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د احمدشاه مور

افغان تاریخپوهان داسې روږدي شوي چې د ښځو په تاریخي اړه لږ غږیږي هغه هم په ځانګړیو ارزښتمنو پېښو کې او یا د یو شمېر ودونو یا مړینې په اړه، ځکه نو دا دومره هیښنده نه ده چې د افغانستان د نورو ښځو غوندې، د احمدشاه د مور په اړه د خپل تاریخ په پاڼو کې څه نه مومو.

سلطان محمد همدومره لیکي چې: «احمدشاه د غه ویاله (د روضې ویاله) د ارغنداو سیند لویدیز خواته د نوي ښار د ودانولو له پاره ښه دیا ته وپوسته، الکوزیو چې د ځمکې له ورکړې ډډه وکړه، احمدشاه همغه پرېکړه پرېښوه، څه موده وروسته چې د شاه مور مړه شوه هلته یې ښخه او پر ځای یې «روضه» نوم کېښوو.[1] فیض محمد هم پر سلطان محمد پسې همدا راز لنډه څرګندونه کوي.[2]

ښکاره ده چې له دغو ناڅرګندو لیکنو نه څه لاس ته نه راځي، خو د کندهار سیمه یزې اترې د تاریخ لیکونکیو دغه بې ځایه چوپتیا ماتوي. د کندهار ښار اوسني اوسېدونکي چې پېنځم او شپږم نیکونه یې د احمدشاه همهالي وو، د احمدشاه د مور په اړه یې سینه پر سینه خبرې ساتلي او تر اوسه ورسره شته، په دې اړه ددوی خبرې اترې د منلو وړ دي ځکه چې بهرنی نښې یې پیاوړی ملاتړ کوي. وګړي د احمدشاه

---

(۱) سلطانی، ۱٤۳ مخ.

(۲) سراج التواریخ، ۳۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور « زرغونه » بولي. زرغونه له آره پښتو ويي او ماتا يې « شنه » ده. د بري افغاني ښځې په دغه نامه نوموړې شوي، د احمدشاه د يوه هممهالي ليکوال ليکنې ، دغه سيمه ييزې اترې سمې ګڼي، نوموړی ليکوال د خپل کتاب په يوه ځای کې د کرماني شاعر « ميرزا علي اکبر » بړودي درې بيتونه ليکلي چې په هغوی کې د احمدشاه د مور نوم « زرغانه » راغلی[1] کېدی شي چې وروسته د ليکنې ورته والي له امله د ليکونکي (کښاند) يا د اروپايي چاپچاريو له خوا پر « زرفانه » اوښتې وي. د احمدشاه پر ورانديې د شاعر ژوره کرکه هم ځرګندونې ته اړتيا نه لري، ده خپل بيتونه د همدې کرکې تر اغېز لاندې ويلي؛ د خراساني نادرشاه د کورنۍ د واکمنۍ تر ړنګېدو راوروسته او د افغان احمدشاه د لوړتيا ورځې يې غندلي او د فردوسي خراساني يو بيت هم په خپل شعر کې تضمينوي.

هماغسې چې افغانان د احمدشاه مور « زرغونه انا » بولي ، زوی ته يې هم « بابا » وايي او ونډ يې الکوزی ګڼي « کوه » کلي چې د احمدشاه د مور هديره په کې ده، د هغې تر ژوندانه مخکې تر اوسه پورې د يو شمېر الکوزيو تاټوبی دی، احمدشاه هم د خپلې مور هديره هماغه ځای وټاکه، له دې نه ښکاري چې مور يې الکوزۍ وه او د پښتنو د دود له مخې د خپل ونډ په ديرکې ښخه شوې ده.

پرګنې وايي چې د احمدشاه مور د اوسني کندهار ښار تر ودانېدو وروسته (۱۱۷٤) مړه شوې او د دغو ويناوو له پاره کيسې هم لري، لکه وايي: احمدشاه چې د ښار د بوالونه او جګړه يز برجونه جوړ کړل، د هماغه مهال له دود سره سم يې ګرد چاپېر د ژورې اوارتې کندې د وېستلو لاربنوونه وکړه، زرغونې انا چې دا پرېکړه واورېده خپل زوی ته يې ووېل: « د يوه افغان پاچاه له پاره شرم دی چې له دښمن نه خپله پلازمېنه د کندې په مرسته وساتي. تاته نه ښايي چې د کاله ترمنځه د دښمن راتګ اټکل کړې. » احمدشاه هم د خپلې مور مېرانې ته په درناوي، د سترې او ژورې کندې له وېستلو تېر شو او پرځای يې کوچنۍ وياله چې د ښار او به پرې ووځي؛ ووېسته. همدا راز وايي چې :

(۱) کتلی شئ: « مجمل التاريخ بعد نادريه » کتاب، د ابن محمد امي ابوالحسن ګلستانه ليکنه، د لندن چاپ ۱۸۹۶کال، ۱۳۵ مخ. ليکوال زلمی وچې پر ۱۱٦۹ لمريز کال له پارس نه هند ته لاړ او خپل کتاب يې پر ۱۱۹۵ سپوږميز کال په مرشد آباد کې وليکه، نوموړي اوږېدل شوې پېښې چې دده د تاريخ بنسټ پرې ولاړ دي؛ ساتلې نه دي او له مذهبي کرکې او شاعرانه اغراق سره يې ګډې کړې، ځکه يې کتاب د بري تاريخي تېروتنې لري چې کره کتنه يې جلا ليکنه غواړي. « هراسکارمن » په هغه الماني سريزه کې چې پر دغه کتاب يې ليکلې نوموړيو تکيو ته ځير شوی او په ترڅ کې يې نغوړلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هند کې له مرهټیانو نه د احمدشاه د ماتې او تېښتې (۱۱۷٤) خبر «چې درواغ و» کندهار ته راورسېد، وګړي د احمدشاه په تېښته او د اوردو په ځپېدو خواشیني شول. زرغونه انا چې خبره شوه ګرد چاپېر وګړیو ته یې وویل: «بري او ماتې د تقدیر پرېکړه ده، احمد به مړ شي خو تېښتي نه!»

په هر ډول، زما موخه دد غو روایاتو له راخیستونه، د هغوی د تاریخي رښتینولی منل یا نه منل نه دي، همدومره غواړم چې د احمد شاه د مور په اړه د کندهاریانو انګېرنې رابرسېره شي.

دا منلی شو چې د سیمه یزو روایتونو او د تاریخ لیکونکي سلطان محمد له څرګندونو سره سم د احمدشاه مور له ۱۱۷٤ کال (د داوسني کندهار ښار ودانېدل) وروسته، د احمدشاه تر مړینې (۱۱۸٦) لې څه وړاندې مړه شوې، نو د مړینې نېټه یې د ۱۱۷٤ او ۱۱۸٦ (د احمدشاه د مړینې نېټه) کالو ترمنځ اټکلېږي. که داسې وګڼو چې زرغونه انا د احمدشاه د زیږېدو پرمهال (۱۱۳۵) شکل کلنه وه او د ۱۱۸۰ لمریز کال پر شا و خوا مړه شوې نو دې پایلې ته رسېږو چې اروا ښادې (۶۰) یا (۷۰) کاله ژوند کړی، خو د هغې ګور چې د سلطان محمد د ناڅرګندې لیکنې له مخې د ارغنداو سیند ښي اړخ ته په «روضه» نومي ځای کې دی، یوه ساده ودانۍ ده چې د اوسني ښار شمال لویدیز لوري ته د ځلورو میلو په شا و خوا کې لرې د «کوهک» غره په لمن کې جوړه شوې. کوهک کلی له دوو سوو بهلا، بهلو الکوزیو کورنیو څخه جوړ دی. د کوهک ځمکې کرنیزې دي خو د ګاونډیو کلیو په توپیر پرته له انګورو نور بڼونه نه لري. د کوهک کوچني غره پر سر د پخوانیو کلکو دیوالونو او برجونو نښې شته، داسې ښکاري چې مخکې په دغه لویه سیمه کې یو کلک پوځي کوټ و. ددغه ځای کروندګرو ماته وویل چې په لرغونې پېر کې دغه پوځي ښار دغره له څوکې د ډاګ ترمنځ پورې د یوه اوږده ژور سوري له لارې اړیکې لاره او د جګړو په ترڅ کې اوبه له کاریز نه پورته وړل کېدې.

ددغه روایت رښتینواله اړنګ لري خو ما ونه کړای شو چې دغه کنډوالې په ځیر وګورم او وېې څېړم. د کوهک، ناګهان او روضې ویالې د زرغونې انا د زیارت له شمالې لوري څخه څنګ ترڅنګ بهېږي او د ځمکې په پنه ولو کې مرسته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلي ملا په ډېره مینه د کوهک د پخوانیو باغونو په ځانګړي توګه د احمدشاه دیادګار «شاهي باغ» یادونه کوله او خواشیني وچې نوموړی باغ چې پر (۱۲۰) جریبه ځمکه ودان شوی او د زرغونې انا د زیارت د ړېو خواوو ته راچاپېر و، اوس نه شته.

د زرغونې انا زیارت یوه مربع ودانۍ ده چې پاس پر منځ یې گومبزه لیدل کېږي. د ودانۍ سهیلي او شمالي اړخ درې، درې پرانیستې برنډې لري چې له منځنۍ خونې څخه یې د گومبزې منځ ته لارې دي.

د اړخونو برنډې په څلور گونو خونوکې جوړې شوې (د کوټو غولۍ وران او ورونه یې په خښتو او ختو ترل شوي دي) د ودانۍ ختیز او لویدیز اړخونه له منځ نه د گومبزې پر لوري په یوه برنډه بېل شوي (دا لارې یې نیمې په ختین دېوال ترلي دي) له ورایه د گومبزې د بام د چندړکارۍ نښې ښایي، تاپی ښکاري خو د څلي هیڅ نښه نه شته، کېدای شي چې له آره به یې نه لاره. دا ودانۍ په پخو خښتو جوړه شوې ، سره له دې چې د مهالپېښو له امله یې خپله ټوله ښکلا بایللې خو بیا یې هم خپل کالبوت ساتلی دی. د ودانۍ په منځ کې یوه اته اړخیزه ساده گومبزه وه چې خښتې یې په گچ پټې دي؛ پرمخ یې په بېلا ، بېلو رنگونو ښکلي انځورونه کښل شوي او ځینې الوتې اسماني، بنفش، شنه او نسواري دود لړلي رنگونه پرې لیدل کېږي.

گومبزه په خپلو څلورگونیو پورتنیو خواوو کې څلور اوږدې کړکۍ لري چې هوا او رڼا ترې رانوځي خو له څه مودې راهیسې دا دنده د گومبزې څوکې چې پرسر سورۍ شوې او باد و باران ترې رانوځي پرغاړه اخیستې ده. د گور بهرنۍ جوړښت «چې د گردۍ په منځ کې دی» خپله آرا و پخوانۍ بڼه اړولې او په ناشو له ته لاسونو ختې پرې تپل شوي دي. له بده مرغه د گور د پرلیک چې د تاریخي منځپانگې، نامه، ځای، میاشتې او کال پېژندنه ترې کېږي او په داسې ځایونو کې یې شته والی ډېر ارزښت لري؛ ورک دی.

دا و د کندهار په کوچني کلي «کوهک» کې د افغان احمدشاه بابا د مور زرغونې انا زیارت چې اوس یې د کندهار سیمه یز حکومت بیا ودانول پیل کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځم څپرکی

داحمدشاه ورور

مخکې مو وویل چې زموږ په تاریخونو کې د ښځو د نومونو او نښو لږ یادونه کېږي، ځکه نو د احمدشاه د خویندو په اړه «که لرلې یې هم» په څه نه پوهېږو، که څه هم چې داسې لاسوند راسره نه شته چې له شته والي یې سترګې پټې کړو ځکه چې ډېر لږ لیدل شوي چې یوه کورنۍ دې د زامنو د لرلو تر څنګ لونې ونه لري، خو د ډېرو افغاني تاریخونو په وینا د احمدشاه ورور هماغه بې ساري «ذوالفقار خان» دی چې د هرات بې جوړې نومیالی تولواک و. د پښتنو په تېر لیکونو کې د احمدشاه د پلار «زمان خان» بوازې دوه زامن، ذوالفقار خان او احمدخان ښوول شوي دي. د احمدشاه مشر ورور «ذوالفقارخان» د هېواد په تاریخ کې نومیالی، هېواد پال او تکړه افسر و. د هرات د ملي حکومت تر جوړېدو او د پارس د لاس تر لنډېدو وروسته پر ۱۱۳٦ او ۱۱٤۲ سپوږمیزو کلو یې د هغې سیمې واکمني ونیوه او پر له پسې یې د پارس او خوراساني نادرشاه د رالېږل شویو جګړه مارو پر وړاندې جګړې وکړې، وروسته چې د کورنیو شخړو له کبله د نادر پر وړاندې د هرات په ساتنه کې بې جوکې شو، مخکې تر دې چې په خپل لاس نادر ته د هرات په سپارلو اړ شي، واک یې پرېښوو او له خپل ورور احمدشاه سره پر ۱۱٤٤ کال د خپل کورني سیال «شاه حسین» دربار ته ورغي خو لته د سیاسي کتنو له کبله بندي او د نادر تر راتګ پورې په زندان کې پاتې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستـه تر دې چې نادر کندهار ونيـو ، د هغـه درناوي له پلوه چې خپلو مـېړنيـو دښمنانو ته يې لاره، ذوالفـقـار خـان يې هم په درناوي ومـانه او پـه مـازندران کـې يې اوسېدو ته ولېږه، ځکه چې په افغانسـتان کې د ننه د داسې نوميالي او پېژندل شوي سړی شته والي د هغه له سياسي ګټو سره سمون نه لاره.

ذوالفقار خان د ۱۱۵۱ کال په پيل کې مازندران ته لاړ او څه موده وروسته مړ شو. که ذوالفـقـار خان د نادر تر مړينې وروسـتـه ژوندی وای کـېدای شوه چې د هغـه هـواد د تاريخ اړولو لامل شوی وای.

دا چې ذوالفقار خان د احمدشاه سکني ورور و که ميرنی، په دې اړه څه لاسوند نه شته، خو هرات و فراه ته د ذوالفقار خان له بېلو پونونو او له هغه نه د احمدشاه د مور او د هغې د کوچني زوي د لرې پاتې کېدو له امله، زه داسې ګنم چې زوالفقار خان او احمدشاه مـيـرني ورونه وو. د دواړو ورونو د ژوندانـه واټن هم دا وينا زباتوي ، ځکه چې د پلار تر مړينې يې وروسـتـه (۱۱۳۶ ل) احـمدشـاه دوه کلن مـاشوم و چې ورور يې ذوالفقار خان لاربنود زلمي او د هرات د واکمنۍ ور ګنل کېده. دا مهال د ذوالفقار خان منګ د شلو او دېرشو کالو ترمنځ و ځکه چې تر دې کشر د هاغه مهال له سياسي او جګړه يزې او تاسره سم د يوه لوي ولايت مشر تاکل کـېدی نه شـو. د دغـه الواک لـه منلو سره سم ښايي په اټکلي توګه ووايو چې ذوالفـقـار خـان به د دوولسمې لمريزې پېړۍ په پيل کـې زېږېدلی وي، که د مور لومړنی زوي وي نو د مور منګ يې هاغه مهال شل کاله اټکلولای شو او احمدشاه چې پر ۱۱۳۵ کال زېږېدلای، نو بويه ووايو چې سرېېره پر دې چې د احمدشاه مور به تر بوې پېړۍ ډېر ژوند کړی وي، احمدشـاه به يې هم دژوندانه پر پنځوس کلنی زېږولی وي، چې داسې پېښه ډېره لږ ليدل کېږي.

ابن محمد امين وايي چې د احمدشاه وراره او نايب السلطنه «لقمان خان» هند ته د احمدشاه د لومړي تګ پر مهال په کندهار کې و، او د تيمور شاه پرمهال د لقمان خان د زامنو يادونه هم کوي. [1] د دغه روايت له منلو سره بويه وويل شي چې د ذوالفقار خان تر مړينې وروسـتـه د لقمان په نامه يو زوي ترې پاتې شو چې په کندهار کې د خپل تره له دربار سره يو ځای و.

(۱) مجمل، ۱۱۲ مخ، ۱۵۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د «شیرمحمد گنداپوري» وینا چې کېداي شي د «محمد مهدی» لیکنې یې لیدلي وي، ډاډمنه وای[1] نو ویلای مو شول چې احمدشاه د «علیمردان» په نامه دویم ورور هم لاره چې په فراه کې یې د افغان و پارس په جګړه کې ګډون کړی و.[2]

خو څومره چې کتل شوي په نورو افغاني تاریخونو کې دد غه نامه او چارنښې یادونه، نه شته.

(۱) جهانګشا، ۱٦۷مخ، د بمبيي چاپ ۹ ۱۳۰ل.

(۲) خورشید، ۱۵۲ مخ، بویه روایو چې د دغه کتاب سیاسي منځپانګه ډېرې تېروتنې لری او د ډاډ ور نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

د احمدشاه د زیږېدو ځای او نېټه

په «ملتان» کې د احمدشاه د زیږېدو خبره یوه ښکاره تېروتنه ده چې له ځینو هندوستاني لیکوالو نه اورېدل شوې او یو شمېر نورو یې پېښې کړې، لکه محمد حسن هندي چې پرته له کوم لاسونده د خپل کتاب په یوه ځای کې وایي: «احمدشاه خطهء ملتان مین پیدا هوا... = احمدشاه د ملتان په سیمه کې زیږېدلی...» او دا دوه بیتونه هم د هغه د تولواکېدو په اړه وایي:

چو بنشست احمدشه نامدار — به تخت خلافت بصد اعظم و شان

ندازد بشیرم ز سال جلـوس — بود تا اید این خـــدیو جهـــان[1]

فیض محمد هم د «تاریخ احمدي» له مخې همدا کیسه لیکي چې: «د احمدشاه نیکونه د ملتان او سېدونکي وو، دی هم هلته زیږېدلی او په ماشومتابه کې د ځینو پېښو له کبله له خپل پلار «محمد زمان» سره کندهار و له هغه ځایه هرات ته لاړ دی.»[2] مورږ پوهیږو چې دا روایتونه بې بنسټه دي او «تاریخ احمدي» د «مرأت الاشباه» په څېر یې د احمد شاه کورنی د ابدالیانو د پخواني مشر د حیات سلطان د زوی «عبدالله خان» له کورنی سره چې په ملتان کې کډوال و، ګډه کړې ده. حیات سلطان چې د کندهار د

(۱) محمد حسن د احمدشاه هم مهالی و او د هغه د سلطنت په پای کې (۱۱۸۵) یې د «مرأة الاشباه» په نامه په پارسي ژبه یو کتاب ولیکه، دا کتاب وروسته په «اردو» وژباړل شو او په «اوده» ولایت کې چاپ شو، همدا چاپ کتلی شی، ۴۷ مخ.

(۲) «تاریخ احمد» د منشي عبدالکریم لیکنه ده چې د احمدشاه د لمسي «شاه شجاع» هممهالي و، دغه لیکوال په ناسمه توګه د حیات خان ابدالی زوی عبدالله خان د زمان خان پلار و د احمدشاه نیکه بللی او داسې ګڼي چې احمدشاه او پلار یې له نوموړي عبدالله سره له ملتانه هرات ته تللي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابدالیانو د خانی تر رنګېدو وروسته پر پوولسمه لمریزه پېړۍ ملتان ته لاړ څه موده وروسته یې زوی عبدالله خان پر ۱۱۲۲ کال کندهار ته راغی او یو ځل بیا د ابدالیانو د «خان» په توګه هرات ته لاړ. عبدالکریم او نور و احمدشاه د نوموړي عبدالله خان لمسی ګڼلی او داسې یا یله یې اخیستې چې احمدشاه په ملتان کې زېږېدلی دی. خو داسې نه ده، دا دواړه یو تر بله جلا او سیالې کورنۍ دي. د احمدشاه کورنۍ له پخوا راهیسې د اوسنی کندهار ختیز خواته د صفا ښار د ابدالیو په منځ کې اوسېده. [1]

لکه مخکې چې وویل شول، یوازې د احمدشاه پلار زمان خان، څو کاله په کرمان کې اوسېدلی، له دې نه ښکاري چې په ملتان کې د احمدشاه د زوکړې سکالو چوره درواغ ده. په کلک اټکل سره به یې لاندې ولولئ چې احمدشاه په هرات ښار کې پر ۱۱۳۵ لمریز کال زېږېدلی دی.

تاریخپوهانو د احمدشاه د زوکړې نېټه ښوولې نه ده، د ګروال «مېلسن» او «محمد حیات» وایي چې احمدشاه د تولواکېدو پر مهال (۲۳) کلن و. [2] ښکاري چې دوی دواړه تېروتي، ځکه چې د احمدشاه پلار زمان خان پر ۱۱۳۵ لمریز کال مړ شوی دی. محمد حیات د سلطان محمد غوندې د هغه د مړینې دا نېټه سمه ګڼي. [3] که احمدشاه د تولواکېدو پر کال (۱۱۶۰ ل) (۲۳) کلن و، نو بویه چې د خپل پلار تر مړینې دوه کاله وروسته زېږېدلی وي چې دا نا شونې ده نور تاریخلیکونکي چې د احمدشاه تر مړینې وروسته د هغه د منګ په اړه غږېږي، یو «علامه سید جمال الدین افغان» او بل پېرنګی «سرجن ملکم» دی چې دا دواړه د احمدشاه مړینه پر (پنځوس) کلنۍ ښیي. [4]

د احمدشاه دا منګ ټاکنه تر ډېره ریښتینې ښکاري او دا منلای شو چې احمدشاه تر پنځو کلونو خورا ډېر ژوند کړی نه دی، لومړی، ځکه چې له یوې خوا د احمدشاه د پلار زمان خان او ورور ذالفقار خان او له بلې خوا د کورنیو سیالانو او پارس واکمنی تر منځ په تولو جګړه یزو پېښو کې، تاریخونو هېڅکله هم د احمدشاه د ګډون یادونه نه ده کړې، خو په دغو جګړو کې د زمان خان او ذوالفقار خان د پوځي افسرانو او کوماندانانو

(۱) سلطاني، «د ابدالیو تېر» سرلیک، ۵۲-۶۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: «د افغانستان تاریخ» د ګروال «مېلسن» لیکنه، دویم چاپ، لندن ۱۸۷۹ کال، د احمدشاه تر پېښو لاندې، له ۲۶۷ تر ۳۴۵ مخه.

(۳) حیات، ۱۲۷ مخ. سلطاني، ۱۰۰ مخ.

(٤) کتلی شئ: «تتمة البیان فی تاریخ الافغان»، د سید جمال الدین افغان لیکنه، د مصر چاپ ۱۹۰۱ کال، ۶۹ مخ، د ملکم تاریخ، د هند چاپ ۱۸۶۷ کال، دویم ټوک، ۱۲۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړو نه راغلي، له دې نه زياتېږي چې دا مهال (د زمان خان د مشرتابه له پيله ۱۱۳۲ کال د هرات له واکمنۍ نه د ذوالفقار خان تر لاس اخيستو [۱۱٤۳ کال] پورې) يا احمدشاه نه و او يا دومره کوچنی و چې د جګړې پر ډګر يې د ګډون وړتيا نه لرله، که نه دا ناشونې ده چې د يوه افغان مشر، زوی دې د ځوانۍ په ورځو کې د پلار په ملاتړ د کورنيو او بهرنيو دښمنانو پر وړاندې، توري ونه وهي او نوم يې وانه خيستل شي.

حيات افغاني وايي چې د زمان خان له مړينې او پر هرات د هغوی د سيالې کورنۍ (د عبدالله خان کورنۍ) تر واکمنېدو وروسته، د احمدشاه مور له خپل کوچني زوی (احمدخان) سره په پټه د فراه لوري ته لاړه. (۱)

د محمد حيات دا وينا چې احمدشاه يې د خپل پلار د مړينې پر مهال کوچنی ښوولی، د اينسايکلوپيډيا اف اسلام» له ليکنې سره چې په کندهار کې يې پر کوچنيوالي د احمدشاه بنديتوب په ننبه کړی؛ سمون لري. بله دا چې احمدشاه تر خپلې مړينې درې کاله مخکې د هند په سېزونکيو ډاګونو او د هېواد په شمال لوېديزو سيمو کې، داس په سپرلۍ پر جګړو (۱۱۷۷-۱۱۸۳) بوخت و. سره له دې چې احمدشاه د تيمور و سليمان په څېر زامن او د شا ولي او جهان خان غوندې سرداران لرل، دا لرې ښکاري چې په خپله په بوډاتوب کې د جګړو له پاره د اس په سپرلۍ دغه اوږده واټنونه ووهي، نو ښايي وويل شي چې احمدشاه له نړۍ نه د تګ پر مهال پنځوس کلن و. دا چې پلار يې له (۱۱۲۳ سپوږميز کال) نه وروسته تر مړ کېدو (۱۱۳۵ کال) پورې (۱۲ کاله) په هرات کې وينو، راته ثرګندېږي چې که احمدشاه پنځوس کاله او يا هم تر دې ډېر ژوند کړی وي، بيا م، د زېږېدو ځای يې هرات او په کلک اټکل هرات ښار دی.

اينسايکلوپيډيا اف اسلام، هم دا تکي منې او وايي: پر ۱۷۲۲ زېږدي کال، دې کورنۍ (د احمدشاه کورنۍ) خوراسان ونيو او د مشهد پر لوري وړاندې لاړل، دا مهال احمدشاه هم زېږېدلی و او د ډېر وي چې: «احمدشاه چې تولواک شو، (۲۵) کلن و.»

له پورتنيو څرګندونو نه دا پايله اخلو چې احمدشاه پر (۱۱۳۵) کال په هرات کې وزېږېد؛ چې (۱٦) کلن شو پر (۱۱۵۰) کال يې په کندهار کې د خوراساني نادرشاه له دربار سره اړيکي ومونډل؛ چې (۲۵) کلن شو پر (۱۱٦۰) کال په همدغه ښار کې تولواکې ته ورسېد، او چې يو پنځوس کلن شو، پر (۱۱۸٦) کال د کندهار په اړوند «توبه غر» کې يې له نړۍ نه سترګې پټې کړې. العلم عند الله العليم

---

(۱) حيات، ۱۲۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

د احمدشاه زده کړې

احمدشاه د ژوندانه له پیله تر پایه له داسې کورنۍ، چارپېریال و مهال سره اړیکي لرل چې د تورو له خرپهار او د توپ و توپک له غرمبهار پرته یې بل څه نه لیدل او نه اورېدل؛ لا کوچنی و چې خپل ورور یې د عبدالله خان ابدالي له سیالي کورنۍ او پارسیانو سره په جګړو لګیا لیده؛ له نوي زلمیتابه سره سم د کندهار زندان ته ننوېستل شو؛ تر دې وروسته یې د ژوندانه شپې کاله له نادرشاه سره په ملتیا په یانه او جګړو کې تېر کړل او بیا د ژوندانه تر پایه په هېواد چارو کې بوخت و. څرګنده ده چې ددغه راز برخلیک په ترڅ کې هغه زده کړې ته وزګار نه و، خو بیا هم لیدل کېږي چې کله وزګار شوی، زده کړه یې شاته غورځولې نه ده، احمدشاه په دواړو ملي ژبو (پښتو او دري) ښه پوهېده او په پښتو یې شعرونه هم ویل. سره له دې چې د احمد شاه شعرونه ساده او تر ډېره د مینې څرګندوی دي خو بیا هم سوچه شعر دی.

احمدشاه تر بل هر څه ډېر د سیاست و جګړې مېړه و، له هغو ازمېښتونو څخه چې ده په دغو دوو څانګو کې تېر کړي، زیاتېږي چې دی د ختیځ ستر پوه نومیالی او، ویاړونه یې هم د عملي اړخ اړوند دي.

د هر پرګنې ویل شوي چې په ټولنه کې د سري ارزښت د دې اړوند نه دی چې څومره پوهېږي دا ارزښت تر ډېره له دې سره تړلی چې څه غواړي او څه کړای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم څپرکی

د احمدشاه شخصیت

ورو، ورو د تاریخونو له لیکنو او په څرگنده توگه د احمدشاه د کړنو له ځرنگوالي ښکاري چې هغه د ښو اخلاقو خاوند او مذهبي لارښوونو او ملي دودونو ته ژمن سړی و. سره له دې چې د پر کله پراخ واک پر تېرې او تادا اوري خو سره له دې احمدشاه داسې لار غوره کړه چې د نیا ومنو پاچاهانو په لړ کې یې شمېر لای شو، هغه خپلو زامنو ته ویل چې سرغړوونکیو ته د غریو غوځوني سزا ورنه کړي او څوک پښتو ته د سرټیټولو په دول، «لکه زموږ په ځینو گاوندیو هېوادو کې چې دود و» د رناوي کولو ته پرې نه ږدي. د کوپې ملاسلام کولو پر ځای یې، د سرخواته لاس جگول «لکه زموږ د نن ورځې سلام ورکول» دود کړل او له پوهانو سره یې پر ناستې او مرکه تېنگار کاوه. (۱)

احمدشاه زړور سړي و؛ پر بې جوکو او کمزوریو یې زړه سوی کاوه؛ سرغړوونکي یې بېنل او د ځواکمنو ظالمانو کلک او بې داره دښمن و. پر دیني تېنگ پلویتوب سربېره یې ملي پلویتوب هم لاره. سره له دې چې په، ملت کې د وگړیو د نېژدې او خواخوږي پلار غوندې و خو بهرنیو دښمنانو او سرغړونکیو ته پر غزگر ځواک ښکارېده.

احمدشاه سره او حقوق پوه سړی و، د هېچا د ښېگڼې غبر گون یې نه هېراوه، د ده دغه ځانگړتیا د ژوندانه تر پایه د نادرشاه د کهاله او له ده سره د نادر د هملاریو ملگرو

---

(۱) سلطاني، ۱٤۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر وړاندې لیدل کېږي. احمدشاه «دار، لويي او وږ ستر ګي نه کوله؛ ښېونکي او لوروونکي وه پر لګښتي هم ورته نه شو ويلى او ځانګرى ژوند يې پرته له هر ډول ځانښودنې په ډېره ساده ګۍ کې تېر شو. د احمدشاه تګلار، ټينګه، هوډمنه او نه ماتېدونکې وه؛ د ژوندانه په بهـلا، بهلو پراوونو کې يې ټيـتـوالي، لوړوالي، بند، خپلواکي، کشرتوب او مشرتوب، ولېدل؛ له هر راز سړيو او پوړونو سره يې ناسته ولاړه وکړه او د نادرشاه غونډې واکمن تولوا ک برم وماتې يې وليده.

دغه هر څه يې پر خدای ورکړي ليدو اند اغېزو ښېند او خوى او اخلاق يې وردرانه او پاخه کړل. دا هم نه شو ويلى چې احمدشاه هيڅکله په خپله تګلار کې ښوېدلى نه دي، خو د کړو ډېره برخه يې د ښو اخلاقو ښکارندويي کوي، له همدې کبله ټولو افغاني تاريخپوهانو د احمدشاه اخلاق ستايلي او ټولو افغانانو هغه د اوليا الله له ډلې ګڼلى چې دا ددغه پاچاه له سترو مانيزو وياړونو څخه شمېرل کېږي، فيض محمد د عبدالکريم له خولې ليکي چې: نادرشاه به تل په غونډو کې ويل چې په ګرد ايران، توران و هندوستان کې مې د احمدخان غونډې سم چارى او د ښو خويونو خاوند سړى نه دى ليدلى. (۱)

PROPERTY OF ACKU 8242

---

(۱) سراج، ۹ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم څپرکی

د احمدشاه بنه

د احمدشاه د بنې په اړه څرګند لاسوند راسره نه شته، همدومره پوهېږو چې هغه د روغتیا او ځانې ځواک خاوند سړی و، دا یې له تاریخي تېر ژوندانه او جګړه یيزو هڅو څخه ښه څرګندېدای شي، ځکه چې احمدشاه لرې هېوادو ته پراس تللی: له څپاندو سیندونو تېر شوی او په سلګونو میله ګړندي یرغلونه یې کړي دي، د بېلګې په توګه د ۱۱۷۵ کال په جګړه یيزانه کې چې له پنجابه سرهند ته د سیک ځواکونو پر وړاندې مخکې ته، ۱۳۵ میله لار یې په دوو ورځو کې ووهله. (۱)

تاریخپوهانو د احمدشاه د بنې په اړه څه نه دي لیکلي او د هغه خپل انځور چې غوڅ لاسوند وګڼل شي په لاس کې نه شته، یوازې په هندو پنجاب کې ځینې انځورونه موندل کېږي چې پر احمدشاه اړه لري، له هغوي څخه یو پر ۱۳۱۵ لمریز کال د کابل په خپرونو کې هم چاپ شو. (۲) دغه انځور ریښتینوالي د منلو نه دی، خو دا ترې څرګندېږي چې وګړیو د کیسو او روایتونو له مخې د احمدشاه د بنې او کالیو په اړه څه اند لاره. دا انځور راښیي چې د احمدشاه کالي له تاریخي څرګندونو سره سمون لري چې په وروستیو کرښو کې به یې ولولئ له هغه نه دا اټکل کېدای شي چې دا انځور به لږ څه

---

(۱) سراج، ۲۶ مخ.

(۲) کالنی، ۱۳۱۵ لمریز کال- کابل مجله، د کابل چاپ، د ۴۱۲ او ۴۱۳ مخونو ترمنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه ته ورته وي.

(کتلی شئ: دویم انځور) دانځور په لاندې ډول دی: «احمدشاه غوښین مخ، غټې توري سترګې، جګه پوزه، ورین تندی، توره ږیره، او د شونډو د پاسه بیاتې شوي منځني بریت لرل» سره له دې چې دا انځور نیمايي دی، خو لیدونکی په دې پوهوي چې دانځور خاوند به منځ ونی لندی سری وي، په دغه انځور کې د احمدشاه کالي په لاندېني ډول ښوول شوي:

پر سر یې لویه پګړۍ او د چورمه یې چپنې د پاسه یې بله ارته برګه چپن هم اغوستې ده چې دا ټول د هاغه مهال د افغاني لوړو پوړونو کالي وو. اوس راته ناشونې ده چې دا احمدشاه د څېرې په اړه تر دې ډېر څه ولیکو.

احمد شاه بابای افغان - ۱۱۳۵ - ۱۱۸۶ه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم څپرکی

د احمدشاه خواږه او اغوستن

د تاریخ په پاڼو کې هیڅ نه لیدل کیږي چې احمدشاه دې ځلبلي ژوند کړی وي، خو زامنو یې چې دا راز ژوند خوښاوه نو تاریخلیکونکیو یې یادونه کړې، د بېلګې په توګه د احمدشاه زوی تیمورشاه په الماسو پسولل شوی خول پر سراوه؛ پسولل شوی اميل یې اچاوه؛ په ګرانبیو مرغلرو پسولل شوې چپن یې اغوسته او نومیالی الماس «کوه نور» یې پربښې او فخراجی یې پرکښې مټ تاړه؛ پر اس باندې د سپرېدو پر مهال یې په غمیو ښکلې شوې څوکۍ تر پښه لاندې ایښوه، او د سپرلی د اس پر سر یې هم د مرغلرو جوغه ولاړ وه.[1] د احمدشاه لمسي «زمان شاه» هم د غمیو خول پرسر اوه چې د غمیو ځلور جوغې یې لرلې.[2] د یوه کال په پسرلي کې چې «شاه شجاع» د سیاه سنګ په ډګر کې د کابل وسله وال سرتېري کتل، پر داسې آس سپور و چې د سپینو زرو غوندې سپین اوښنې اولکۍ یې په نکریزو سرې وې؛ لکۍ ته یې د سوچه سرو زرو «په غمیو ښکلې شوې» کړۍ وراچول شوې وه؛ او د غوږونو ترمنځ یې د یاکوتو او زمرودو خول ځلیده او زین یې په سرو زرو پوښل شوی و چې د لمر پر وړاندې ګرانبیه غمي د ستوریو

(۱) سراج، ٤٤ مخ

(۲) سراج، ۵۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

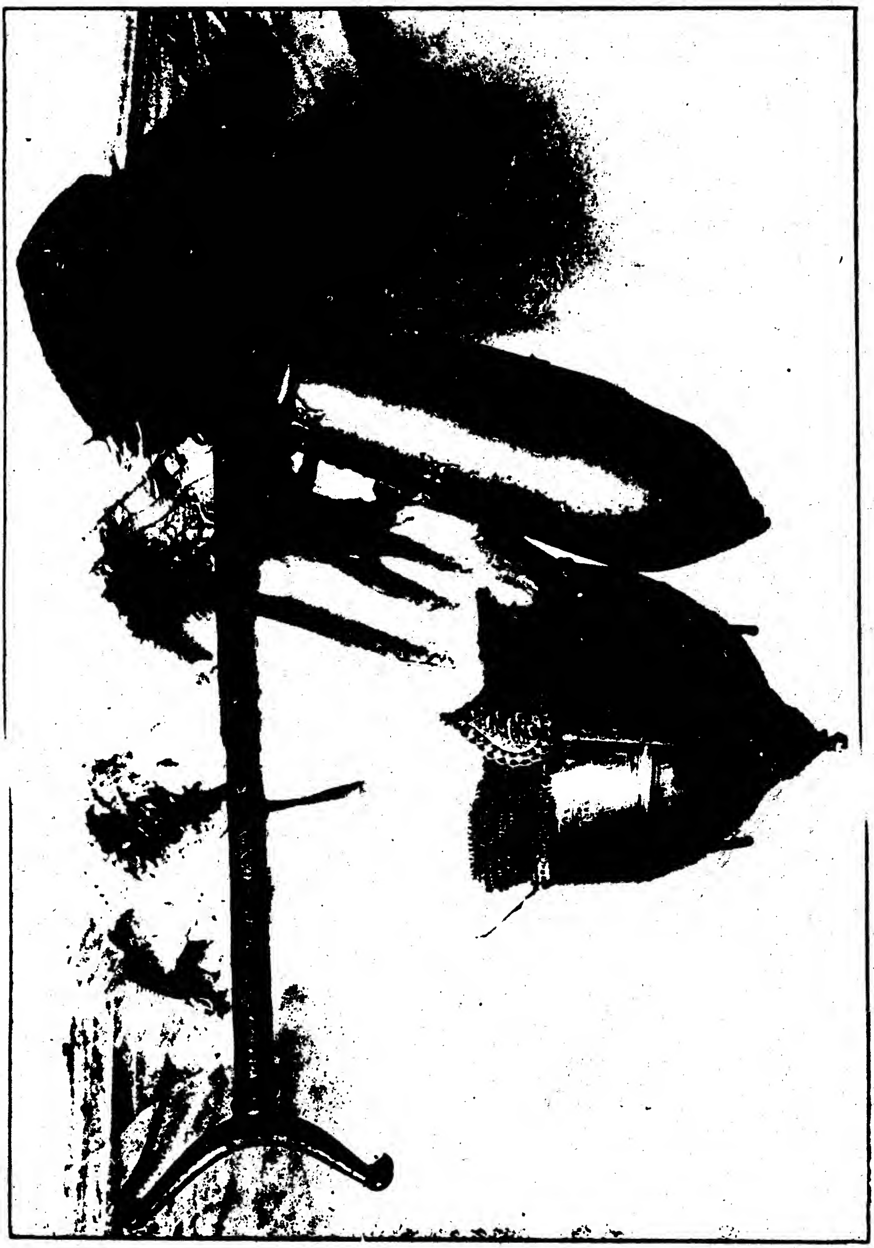

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوندي پرې ځلېدل. دا د يوه کابلي پوسل و شل کلن سپينږيري (حسين داشي) د سترګو لېدلې پېښه ده چې پر ۱۳۲۸ سپوږمېز کال يې د ليکوال پلار ته ويلې وه.

خو د احمدشاه د ژوندانه ځلېدليا په اړه له يوې خوا تاريخ څه نه وايي او له بلې خوا يې سيمه يز روايتونه هم ساده توب منې. پرګنې وايي چې احمدشاه پر پلاژنه کېناسته او خول يې نه پر سر اوه او له توکيز پلوه يې هم ژوندانه له نورو افغاني لوړو پوړو سره ډېر توپير نه لاره، مانا دا چې په وداني کې يې غالي او توشکونه غوړېدلي وو؛ اغوستن يې پګړي، چپن او موزي وې، او په افغاني خواړو سهېده. اوس به وګورو چې هاغه مهال د افغاني لوړ پوړ خواړه څه وو؟

محمد حيات په دې اړه د پاملرنې وړ څرګندونې کوي، هغه د جګ ابدالي پوړ اغوستن داسې رانېيي: تر پوندېو پورې اوږده چپن، ارت پرتو ګ، لوی کيچه ړی[1] غته پګړي، موزې، ملابند، د ملا چاړه، او پر اوږه راځوړنده توره.[2] د هاغه مهال د پاچاهانو او لويانو انځورونه چې يو پر بل پسې موندل کېږي، د محمد حيات دا څرګندونې رينبتينې کوي.

همدا راز د هاغه مهال افغاني لويانو خواړه وو: پلاو، لنده او وچه غوښه، چکني کباب، پوخه، مستې، مېوه په ځانګړې توګه ختکې، شربت او داسې نور.[3]

له دې نه اتکلېږي چې د احمدشاه خواړه او اغوستن ساده او له افغاني دود سره سم وو چې له پورتنيو بېلګو يې تېرى نه کاوه. د نوموړيو څرګندونو د رښتينوالي له پاره «په ځانګړې توګه د اغوستن په اړه» بل لاسوند د احمدشاه هماغه مخکې ياد شوى انځور دى.

---

(۱) چپن ته ورته له وړيو نه جوړ شوى اغوستن دى چې غرني شپانه يې اغوندي، (ژباړن)

(۲) حيات افغانى، ۱۳۰ مخ

(۳) حيات افغاني، ۱۳۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوولسم څپرکی

داحمدشاه دمه نۍ بوختیاوي

ښکاري چې احمدشاه پر هیڅ ډول لوبو او دمو اخته نه و. په تاریخ او سیمه یزو روایتونوکې له ښاد یو، لوبو او ان له ښکار سره د احمدشاه د مینې په اړه «چې د پاچاهانو له ژوندانه سره تړلې» څه نه شته. په تاریخ کې د احمدشاه د دربار د کارمنو په لړ کې د «میرښکار» نوم نه دی راغلی. په کندهار کې هیڅ یو لوبغالی، چوتره او بڼ نه شته چې د احمدشاه مېله ځاي ورته وویل شي. ده په ګرده پاچاهۍ کې یوازې یوه ورځ ساز وموسیکي اوریدلې او بس. (۱)

په ربښتیا هم چې ددومره ساړه ذوق خاوندان پاچاهان «که دهوادنیو چارو د ېرښت یې لامل نه و»؛ لږلیدل شوي خو ښکاري چې همدغه لامل به داحمدشاه ددمې مخه نیولې وي.

تر ډېره د سلطنتي لړیو لومړني بنسټ ایښوونکي، تکړه سړي وو چې یوازې د پرله پسې هڅو په رڼا کې دغه لوړ ځاي ته رسېدلي او د ژوندانه تر پایه یې د خپلو موخو له پاره له دغه کار نه لاس اخیستی نه دی. سربېره پر دې مورږ د احمدشاه یوه دمه نۍ بوختیا پېژنو چې هغه له هېوادنیو چارو نه د وزګارېدو په ترڅ کې د هغه شاعري ده، احمدشاه هنری غزل بول شاعر «واقف لاهوری» هم څو ورځې رابللی، وایي چې «واقف» احمدشاه ته له ورتلو سره سم لاندینی بیت وواېه: (۲)

ندیده هیچکس ظل پیغمبر　　　بحمد الله که ظـــل الله دیدم

ژباړه: (چا لیدلی سیوري نه دي د استازي　　　شکر، شکر چې مې ولید د خدای سیوری)

---

(۱) سراج، ۳۰ مخ.　(۲) نګارستان فارسي، د محمد حسین آزاد لیکنه، د لاهور چاپ ۱۹۲۲، ۲۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوولسم څپرکی

داحمدشاه د «دراني» نومولو لامل

ومـو ويل چې احـمـدشـاه پر لويه سـدوزي كـورنۍ پورې اړه لري. د افـغـاني تاريخپوهانو د وينا وو له مخې ددې كورنۍ بنسټ ايښوونكى «سدو» د احمدشاه شپږم نيكه و، «راورتي» وايي چې د لسمې لمريزې پېړۍ په پاى كې يې ژوند كاوه، او نوم يې هم اسدالله يا سعدالله ښوول شوى وروسته د «سدو» په نامه لند شوى دى، په هر ډول په يوولسمه لمريزه پېړۍ كې د سدوزي كوچنۍ ونډ نوم ډېر نه يادېده ددغه نامه څېرېدل د احمدشاه د سلطنت له جوړېدو سره تړلي دي، خو كورني او بهرني تاريخپوهان تر ډېر ځايه احمدشاه ته «ابدالي» وايي چې دا د پښتنو د يوې لويې څانګې نوم دى. ابدالي نوم ددې څانګې د ډېروالي په پرتله، دومره پخواني نه دى او په تاريخونو كې تر اوومه لمريزه پېړۍ پورې نه ښكاري، خو له لومړنيو اسلامي پېړيو راهيسې د پښتنو د نورو څانګو، لكه: سـوري، غـوري، لودي او نورو نومـونو په تاريخـونو كـې راغلي دي، له دې نه ښكاري چې هاغه مهال ابدالي نوم، د ود يا لې تر لې او ځارنه و، او كېدى شي چې هاغه مهال ددې ډلې څانګې په ځانګړيو ټبرنيو نومونو پېژندل كېدې. تر دې وروسته ورو، ورور ابدالي نوم اوربدل كېږي او پر نهمه او لسمه لمريزه پېړۍ يې د تاريخ په مخونو كې په څرګنده توګه وينو.

نوڅنګه په افـغـانسـتـان كـې ناڅاپه دغه څـو سـوه كلن نوم پر «دراني» واوښت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه سدوزی ابدالي، احمدشاه «دراني» او يا هم «دُر دران» ونومول شو ؟ په دې اړه له تاريخپوهانو نه نغښتې او هيښنده خبرې اورو، لکه يو بهرنی ليکوال چې د بل هغه په پښتو، ليکي: داحمدشاه د خوب ليدو له امله، ابداليانو خپل نوم پر «دراني» واړاوه. [۱] ښکاره ده چې ددغه بې بنسټه الواک نه منل ځيرنې ته اړ نه دي.

محمد حيات په دې اړه تر دې هم ډېر ليکي او وايي: د افغانستان پر پلار . د احمدشاه ترکېناستو وروسته صابرشاه نومي روحاني سړي چې احمدشاه ډېر ښه مانه ؛ ورته وويل چې «دُر دوران» بل نوم غوره کړي، خو احمد د خپل ټبره د نامه له په پام کې نېولو سره «دُر دُران» هغه غوره کړ. [۲] په دې مانا چې ابدالي څانګه يې «دران» او «دراني» او ځان يې «دُر دران» ونوماوه.

فيض محمد هم دې ته ورته، پر سلطان محمد پسې د خبره منې.

په هر ډول ، ښايي وويل شي چې د «در دران» نوی نوم په هيښنده چټکۍ د يوې بې بنسټه ترنې له مخې پر «دُر دران» واوښت او په رسمي خپرونو او ديني دريځونو کې ياد شو. افغاني تاريخپوهان وايي چې احمدشاه پر خپله ټاپه چې د طاوس بڼه يې لرله او صراحی ته ورته وه، دغه ليکنه وکړه: «الحکم لله يا فتاح، احمد شاه در دراني» [۳] تر دې وروسته احمدشاه ته پر «دُر دران» او دراني پاچاه ويلو سربېره ټول ابدالي ټبرد «درانيو» په نامه ونومول شو.

داحمدشاه د پاچاهۍ پر هماغو ورځو په کورنيو ژبو او ليکنو کې د «ابدالي» پر ځای «دراني» نوم وکارول شو. [٤]

---

(۱) د ايران لنډ تاريخ، د «سرپرستي سايکس» ليکنه، د اصفهان ژباړه او چاپ، ۷۸، نېټه يې نه شته، لومړی ټوک، کېدای شي چې «سرپرستي» دا کربې له «مېلسن» نه زده کړې وي. ضياء الملت والدين وايي: دا خوب نومانډولي «چکني» ليدلی و، نه احمدشاه او ده له همدې کبله «در دران» بل نوم غوره کړ، تاج التواريخ ، د امير عبدالرحمان خان ليکنه، د بمبيي چاپ، ۱۳۲۳ ل کال، دوی ټوک، ۷ څپرکی، ۱۵۲ مخ.

(۲) سراج، ۱۰ مخ، سلطاني ۱۲۳ مخ

(۳) سراج، ۱۱ مخ، سلطاني ۱۲٤ مخ.

(٤) کتلی شئ: په حجاز کې د افغاني حاجيانو د ودانۍ دډ برليک په اړه ليکنه، کابل مجله ۱۳۱۱ کال د خپرېدو دويم کال، دويمه ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم څپرکی

د احمدشاه ماندینې او بچیان

زموږ په تاریخونو کې د احمدشاه د ماندینو شمېر د ښځو په اړه د هماغې بهځایه چوپتیا له امله، ناڅرګند دی. د زامنو په اړه یې هم نه وایي چې له یوې موره وو، که له بېلا بېلو، ځکه نو د احمدشاه د مېرمنو شمېر تاکنه ستونزور کار دی خو دا چې دی متشرع سړی و، ویل کېدای شي چې پر یوه مهال یې د ښځو شمېر تر څلورو ډېر نه و، خو دا چې څه نومیدې، له کومو کورنیو وې او څه مهال واده شوې؛ څرګنده نه ده. موږ د احمدشاه له مېرمنو څخه یوه چې شاهزی «بیګم» نومیده او د هندوستان د شاهنشاه محمدشاه ګورګانی (۱۱۳۱ – ۱۱۶۱) لور وه، ځکه تر نورو ښه پېژنو چې نومیالی کورنۍ یې وه، ددې نجلۍ مور د «صاحبه محل» په بلنامه یادېده او د هندوستان په پلازمېنه کې یې له احمدشاه سره واده شوی دی خو دا چې احمدشاه له شاهزی بېګم نه بچیان لرل که نه؛ څرګنده نه ده، محمد حیات د احمدشاه د لومړنۍ ماندینې (د شاهزې تیمور مور) په اړه څرګندنه غېږېږي، دی لیکي: احمدشاه د جلال آباد د بهسودو د عربانو د سردار له لور سره واده وکړ او تیمورشاه ترې وزېږېد.[1] محمد حیات هدو د نجلۍ نوم، پلار، او دواده نېټه نه یادوي.

دا چې احمدشاه په کوچنیوالي کې زنداني شوی؛ په ګلمیتابه کې پارس ته لاړ دی

---

[1] (۱) حیات، ٤٤٦مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شهزاده تیمور هم هماغلته زیږېدلی نو بنايي دا ومنل شي چې د شهزاده له مور سره يې هم په پارس کې واده کړی دی.

دا اټکل لرې نه دی چې د احمدشاه خسر چې د جلال آباد له سیمه یزو سردارانو څخه و او د هغو افسرانو په ډله کې راتلو چې له نادرشاه سره له جلال آباد و خیبر نه د تېرېدو په ترځ کې (۱۱۵۱ کال) رابلل شوي او په بدرگه منل شوي وو، دی هم همدا مهال په نادري اوردو کې منل شوی او څه موده وروسته پارس ته ورسره تللی، لور يې هماغلته له احمدشاه سره واده کړې او تیمور ترې زیږېدلی دی. د دغه اټکل له منلو سره سم ويلای شو چې احمدشاه د سردار لور پارس ته د نادر تر ستنېدو وروسته (۱۱۴۵ کال) واده کړه او تیمور د احمدشاه د پاچاه کېدو پر مهال (۱۱۶۰ کال) لا اووه کلن شوی نه و.

د احمدشاه بله میرمن هم د عبدالکریم د وینا له مخې پېژندلې شو، نوموړې وايي چې «شاهزی سلیمان» د «شاهزي تیمور» میرنی ورور دی. دا چې سلیمان د احمدشاه دويم زوي دی، بويه وويل شي چې مور يې هم د احمدشاه دويمه ماندینه وه او کېدای شي چې په کندهار کې يې واده کړې وي ځکه چې شهزاده سلیمان په کندهار کې زیږېدلی او د احمدشاه د پاچاهۍ پر مهال مخکې تر دې چې دهند له شاهزي «بیگم» سره واده وکړي په کندهار کې پاچاه شوی و.

تر دې اخوا نه پوهېږو چې د احمدشاه نور زامن له همدغو دريو ماندېنو څخه وو که د بلې مور يا نورو میندو څخه زیږېدلي دي. د احمدشاه د لورياً لونو په اړه هيڅ څرک نه شته، په تاريخونو کې يې د لونو د زوکړې، نومونو او ودونو په اړه او يا هم د احمدشاه د زومانو په اړه هڅه نه مودل کېږي.

د احمدشاه زامن دا دي:

مشر زوی تیمور، دويم زوی سلیمان، سکندر، داراب و پرويز (د ابن محمد امين د وينا له مخې تر ټولو کشر). ابن محمد امين شاهزی سکندر د احمدشاه ځای ناستی او تر هغه وروسته يې د تیمور پر مهال په ناسته ولاړه کې د پاچاه همغاړی گڼلی دی. (۱)

څرگنده ده چې دا تاريخليکونکی د سکندر د ځای ناستي په اړه تېروتی، خو بيا هم دده وينا دا څرک لگوي چې تیمور و سکندر به له یوې او سلیمان و پرويز به له بلې موره

(۱) مجمل ۱۴۸ او ۱۵۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، په دې توګه د نورو تاريخونو چوپتيا د دې مخنيوی نه کوي چې شهاب و داراب دې د هندوستان د پاچاه د لور زامن وګڼل شي، ځکه چې اوس موږ ته د احمدشاه د ځلورمې ماندينې پته نه شته.

په هر ډول، تيمور د پلار له خوا د پنجاب تر نايب الحکومه توب وروسته د هرات نايب الحکومه تاکل شوی او د خوراسان د ولايتونو د څارنې دنده يې لرله.

سره له دې چې احمدشاه د سلطنت تر پايه ځای ناستي ټاکلی نه و، خو د خپلې ناروغۍ تر کلکوالي وروسته يې ملکي او پوځي مشرانو ته تيمور په دغه نامه وروپېژاند.

تو په غر ته د احمدشاه تر تګ وروسته، سليمان هم څه مهال د کندهار د حکومت وکيل شو؛ خو سکندر د پلار د واکمنۍ په وروستيو کې د پنجاب پر نايب الحکومتوب وټاکل شو او د سپه لاسار جهان خان په ملتيا هغې سيمې ته وخوځېد، خو لا په پېښور کې و چې د احمدشاه د مړينې خبر يې واورېد او د تيمور شاه له لاربنوونې سره سم کندهار ته راستون شو. (۱) پرويز هم د احمدشاه د سلطنت په وروستيو کې د کابل واکمني لرله. او د پلار تر مړينې وروسته کندهار ته وغوښتل شو (۲) خو د شهاب و داراب په اړه څه ويل شوي نه دي.

---

(۱) مجمل-۱۵۲مخ.

(۲) مجمل ۱۵۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوارلسم څپرکی

داحمدشاه همهمالي او ګاونډي پاچاهان

د احمدشاه پر مهال د افغانستان شمالي ګاونډی هېواد (بخارا) د استراخاني اوزبکو د يوې کورنۍ «چې د جنيديه لړۍ نوميده» په واکې و. د دې کورنۍ لسو تنو پاچاهانو له ۱۰۰۷ تر ۱۲۰۰ هجري کال پورې واک چلولی خو په پای کې پاچاهي کورنۍ بې جوکې شوه او د دربار مشرانو په ځانګړې توګه مانغيت مغولانو د دولت واګې ونيول او په مادون النهر کې يې بلواوې پيل کړې. احمدشاه پر ۱۱۸۱ ه کال چې وزير شاه ولي خان د اوردو کوماندان و له جيحونه په اوښتو هغوي ولړځول او پر ته له جګړې يې پر خپل ځای کېنول.

د بخارا د جنيديه لړۍ لاندېنې مشران د احمدشاه همهمالي وو:

عبدالمومن د ناستي کال ۱۱۶۰ ه، دويم عبدالله د ناستي کال- ۱۱۶۴ ه. محمد رحيم (د مانغيت مغولو له لړۍ څخه) د ناستي کال ۱۱۶۷ ه. عبدالعزيز (د جنيديه کورنۍ وروستی پاچاه) ل ۱۱۷۱ تر ۱۲۰۰ ه پورې.

سلطان محمد او فيض محمد چې «شاه مراد» د بخارا پاچاه او د احمدشاه همهمالي ګڼي، تېروځي، «معصوم شاه مراد» د مانغيت مغولو د لړۍ لومړنی سړی دی چې د جنيديه کورنۍ پر ځای کېناست او له ۱۲۰۰ تر ۱۲۷۷ ه کال پورې يې شپږو تنو واکمني کړې ده. شاه مراد له ۱۲۰۰ ه کاله تر ۱۲۰۷ پورې پاچاهي کړې، ځکه نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی د تیمور شاه افغان هممهالی و، نه د احمدشاه بابا. احمدشاه تر ۱۱۷۱ هـ کال پورې په پارس کې یو ټاکلی همهالی نه لاره، ځکه چې د نادر تر مړینې وروسته دغه هېواد د خپلمنځي اور په لمبو سوزېده او د تېرواکې دود په کې راژوندی شوی و. په آذربایجان کې د پښتنو غلزیو خان « آزاد » له پښځلسو زرو سرتېرو سره، په استرآباد کې « حسن خان » کاجار او په عراق کې « کریم خان زند » واکمنان وو.

له ۱۱۷۱ کال وروسته « کریم خان » د ټول هېواد پاچاه شو چې د احمدشاه تر مړینې یې همهالی ګڼل کېږي، دغه سړی د بر خوښ و چې احمدشاه پر خپل ټول ځواک سربېره، د هغه په هېواد کې لاس ونه واهه.

خو د هند دولت چې د اورنګزېب تر مړینې وروسته مخ پر ویجاړېدو و، د احمدشاه پر مهال ړنګېدو ته نېږدې شو، ځکه چې د هند پاچاهان پر ښځو او چړچو لګیا وو؛ وزیرانو او نور مشرانو لومې غځلوې او ځانګړې موخې یې غوښتې او د ولایتونو واکمنو خپلواک تېنګاوه. د راجپوت، جټان او مرهټیان د سلطنت ړنګولو او هېواد لوټلو له پاره راپورته شوي وو، که د احمدشاه مېړانه او مرسته نه وی، هندي دولت به د مرهټیانو په لومړي یرغل راپرځېدلای و.

د احمدشاه همهالي هندي پاچاهان دا دي:

ابوالفتح ناصرالدین محمدشاه خجسته اختر غازي پاچاه شاهجهان ۱۱۳۱-۱۱۶۱ هـ، مجاهد الدین احمدشاه د محمد شاه زوی ۱۱۶۱ - عزیزالدین دویم محمد عالمګیر د معزالدین جهاندار شاه زوی ۱۱۶۷ - ابوالمظفر جلال الدین عالي ګهرشاه عالم غازي پاچاه ۱۱۷٤ -۱۲۲۱ هـ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويمه برخه

پينځلسم څپرکی

د احمدشاه ژوند ليک د هغه تر پاچاهۍ پورې

احمدشاه پر ۱۱۳۵ هـ وزېږېد او پر همدغه کال يې پلار «زمانخان[د هرات د حکومت مشر] » مړ شو. مور يې احمد شاه له ځان سره يو ځای له هراته فراه ته بوت. (۱)

د احمدشاه مشر ورور ذوالفقار خان هم بنوراوک (د فراه او ګرشک ترمنځ) ته لاړ، ځکه چې د «ملي سلاجرګې » له خوا د زمانخان پرځای د پخواني مشر عبداللهخان ابدالي زوی، محمد خان تاکل شوی و. نوموړي د خپلې کورنۍ تاريخي سيالې (د زمانخان کورنۍ) ته بنه نه کتل.

تر دې وروسته د احمدشاه په اړه څرک نه شته او د ورور ذوالفقار خان په سفرونو کې يې «د احمدشاه د کوچنيوالي له کبله» نوم نه ليدل کېږي، خو ذوالفقار خان پر ۱۱۳۶ کال د هرات مشر وټاکل شو او له بنوراوکه د فراه له لارې هرات ته راغی.

دوه کاله وروسته (۱۱۳۸) جرګې دی د «باخزر» د حکومت مشر او ځای پې د

---

(۱) حيات، ۱۲۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې یاد شوي محمد خان وروړ «الله یارخان» ته ورکړ، خو له باخرزنه هرات ته د ذوالفقار خان تر لښکرو یستنې وروسته، جرګې الله یار خان د فراه حکومت ته ولیږه او ذوالفقار خان یې د «مروچاک» پر حکومت وټاکه. که تر دې مهاله احمدشاه له خپلې مور سره په فراه کې و او له ذوالفقار خان سره یوځای شوی نه و، نو فراه ته د الله یار خان تر راتګ وروسته، هرو مرو له هغه ځایه وتلی او مروچاک یا بل ځای ته تللی دي.

پر هرات باندې د نادرشاه خوراساني د یرغل له ګنګوسې سره سم، جرګې پر (۱۱۳۹) کال بیا له فراه نه الله یار خان راوغوښت؛ د حکومت مشر یې وټاکه او ذوالفقار خان یې د فراه حکومت ته ولیږه، خو په دې نه پوهیږو چې دا مهال احمدشاه چېرته و.

د هرات نیولو له پاره د نادر د جګړو په ترڅ کې چې له ۱۱۳۹ تر ۱۱٤۱هـ کال پورې اوږدې شوې؛ ذوالفقار خان له فراه نه هرات ته راغی او د خپل کورني سیال الله یار خان په مرسته د نادر پر وړاندې پر جګړه بوخت شو، دلته بیا هم د احمدشاه نوم نه لیدل کیږي ځکه چې دا مهال هغه شپږ یا اووه کلن هلک و.

تر سولې او پارس ته د نادر تر ستنېدو وروسته، ذوالفقار خان پر ۱۱٤۲ کال یو ځل بیا له فراه نه هرات ته لښکر وخوځاوه چې په پای کې د جرګې په پرېکړه د هرات مشري ورکړ شوه او الله یار خان مروچاک ته ولیږل شو. تر دې وروسته موږ په څرګند ډول احمدشاه په هرات کې مومو.

د ۱۱٤۳ کال په پای کې نادرشاه له دېرشو زرو جګړه مارو سره پر هرات یرغل وکړ خو ذوالفقار خان هغه پېنځه میاشتې وساته، دا مهال ذوالفقار خان پوه شو چې د الله یار خان ګوند د ښار په منځ کې د هغه د ورکولو له پاره کار کوي، ځکه جرګې ته خپله استعفا وړاندې او څرګنده یې کړه چې اوس له پارس سره جګړه روانه ده، خپله مشري پرېږدم چې کوچنۍ شخړه د ستروراني لامل نه شي. [1] جرګې پخوانی مشر الله یار خان بیا وټاکه او ذوالفقار خان له خپلې کورنۍ او وروړ (احمدشاه) سره له هراته ووت او فراه ته لاړ.

ذوالفقار خان په فراه کې ساتونکي افغانان د نادري جګړه مارو پر وړاندې

---

(۱) سلطاني، ۱۱٤مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواکمنول، خو چې د الله یار خان د ماتې او د نادر د بري غږ یې واورېد، له خپل کشر وروړ احمدشاه سره پر هماغه ۱۱۴۴ کال له فراه نه کندهار ته لاړ.

احمدشاه په کندهار کې هیښنده برخلیک لاره او د تقدیر له غوښتنې سره سم اړو چې د خپل ژوندانه خورا تیاره شېبې همدلته تېرې کړي، هماغسې چې ښایې د خپل ژوندانه پر مختلونې ورځې یې هم له هماغه ځایه پیل کړې وای.

په هرډول، د میرویس نیکه د کورنۍ (هوتکیان) وروستي واکمن «شاه حسین» چې د نادر په لاس د هرات له نیولو نه خبر شو او له ابدالي تېره سره یې د هغه ښه چلند ولید؛ شکمن شو او د دغې ځانګې نومیالي مشر «ذوالفقار خان» یې بندي کړ، احمدشاه هم چې نهږدي لس کلن هلک و له خپل وروړ سره یو ځای د زندان پرورو ورننووت. تر دې وروسته د احمدشاه د ژوندانه یوه برخه د کندهار په دولتي زندان کې تېرېږي ده د زندان په انګړ کې نږدې شپږ کاله بې غږو غوږه غلی ژوند لاره، تر هغې چې پر ۱۱۵۰ هـ کال، نادر شاه کندهار ښار ونیو او بندیان یې خوشې کړل، احمدشاه هم چې نږدې شپاړس کلن زلمی و د نورو هغو په څېر له بنده راووت.

شاه حسین هم د خپلو لویو سیاسي تېروتنو خوند وڅاکه. هغه د پارس د افغاني شاهنشاه «میراشرف» «چې له نادر سره پرجګړو بوخت و» ملاتړ و نه کړ او چې نوموړی شاهنشاه د نادر پر وړاندې دلښکر جوړولو او تېهګښت له پاره کندهار ته راغی، د خپلې یوې دلې سپرو په لاس یې د کندهار په جنوب لویدیزه سیمه کې وواژه او په خپل دغه چارې «چې د افغاني خپلمنځي شخړو درنځوری یوه څرګنده بېلګه ده» د هوتکي نوي دولت بنسټ ته کلک ګوزار ورکړ. وروسته تر دې چې نادرشاه پر هرات باندې د یرغل له امله زړور شو، شاه حسین بیا هم د درېیو زرو مرستندویو سپرو له لېږلو پرته د نادر پر وړاندې د هرات له ابدالي حکومت سره بله هیڅ مرسته و نه کړه او د دغې دویمې ناوړه چار له امله د هرات په ماته کې اغېزناک شو. نادر چې کندهار ته راوړاندې شو، شاه حسین یوازې او د ټولو شاه اشرف پلویو غلزیو او ابدالیو مشرانو له مرستو نا هیلی و ځکه یې د نادر شاه پر وړاندې ماتې هم څرګنده وه، د ساري په توګه اشرف سلطان غلزی چې د توخیو سپرو مشر و، د کلابندۍ په ترڅ کې له شاه حسین څخه جلا او له نادر سره یو ځای شو او خپل مشر ته یې د غه دروه یې د هغه د ناوړه سیاست تر ملاتړ غوره وګڼله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره پر دې هم شاه حسین چې زرور او خپلسری سړی و، په لږ شمېر سره څه د پاسه یو کال د نادر پر وړاندې وجنگېد.

نادرشاه چې د ۱۱٤۹ له ذي الحجې نه د ۱۱۵۰ تر ذي الحجې پورې د دېوالو او د ګر پرجګړو بوخت و، د کندهار له زاړه ښار نه یې لویه کړۍ راچاپېره او څو ځایه یې په یوه میلي واټن کې کوچني پوځي کوټونه جوړ کړل چې په هر یوه کې زرساتونکي ځای پر ځای وو. دد غو کوټونو ترمنځ یې هر سل ګامه وروسته نور برجونه جوړ کړل چې هر یو یې په لسو سرتېریو ساتل کېده.

نادرشاه له پلازمېنې دوه میله لرې ختیځ خواته د یوې سترې پوځي چاونۍ بنسټ کېښود؛ د دېوالونه، برجونه، استوګنځي، جومات او څو ودانۍ یې جوړې کړې؛ د «نادرآباد» په نامه یې ونومولو، او په خپله د اوردو له سترې برخې سره ورته راکښته شو.

نادر د سپرو کنډکونو په بریدونو، د کلات د غلزیو، بست، ګرشک، زمینداور او نور پوځي غونډونه مخکې نیولي او د شاه حسین د اړیکیو کرښې یې له هره ځایه پرې کړې وې، خو خپل اړیکی یې له هرات، خوراسان و پارس سره ټینګ وو؛ د کندهار ښار د شاتنیو غرونو لوړې څوکې یې نیولې وې او د پلازمېنې منځ یې تر اور لاندې ونیو. په دې توګه ښار تر درنې مړینې ژوبلې وروسته، لاندې او د کوڅو په منځ کې وژنې پیل شوې، شاه حسین له سلطنتي کورنۍ سره د غره څوکې ته چې د ښار سهیل لویدیځ ته وه؛ وخوت او وروستۍ هڅې یې پر مخ بوتلې، خو هر څه له لاسه تللي وو، په پای کې ده او کورنۍ یې ځانونه وسپارل او مازندران ته وشړل شول. نوموړی پر ۱۱۵٤ کال هماغلته په سنګیا ووژل شو.

نادر د کندهار ښار چې د هندوستان پر لار پولادین ډال و، روغ پرې نه ښوو او ړنګ یې کړ. دغه کلک ښار د سرپوزې د غره په ختیزه لمن کې پروت او له دریو خواوو ژورې کندې، برجونو او دېوالونو له ربونده څمکې څخه بېلاوه؛ د نېغ او ستونزور غره لړۍ له لویدیز لورې ساته چې پر لوړو څوکو یې پوځي چاونۍ وې او په دوو دېوالونو سره پر ښار پورې نښتې. بالاحصار او سلطنتي ارګ د ښار په منځ کې لږ څه شمال خواته د یوې تونې لوړې څمکې پر سر ودان شوي وو چې پلن د برین بنسټونه یې لرل او «نارنج»

(c) ketabton.com: The Digital Library

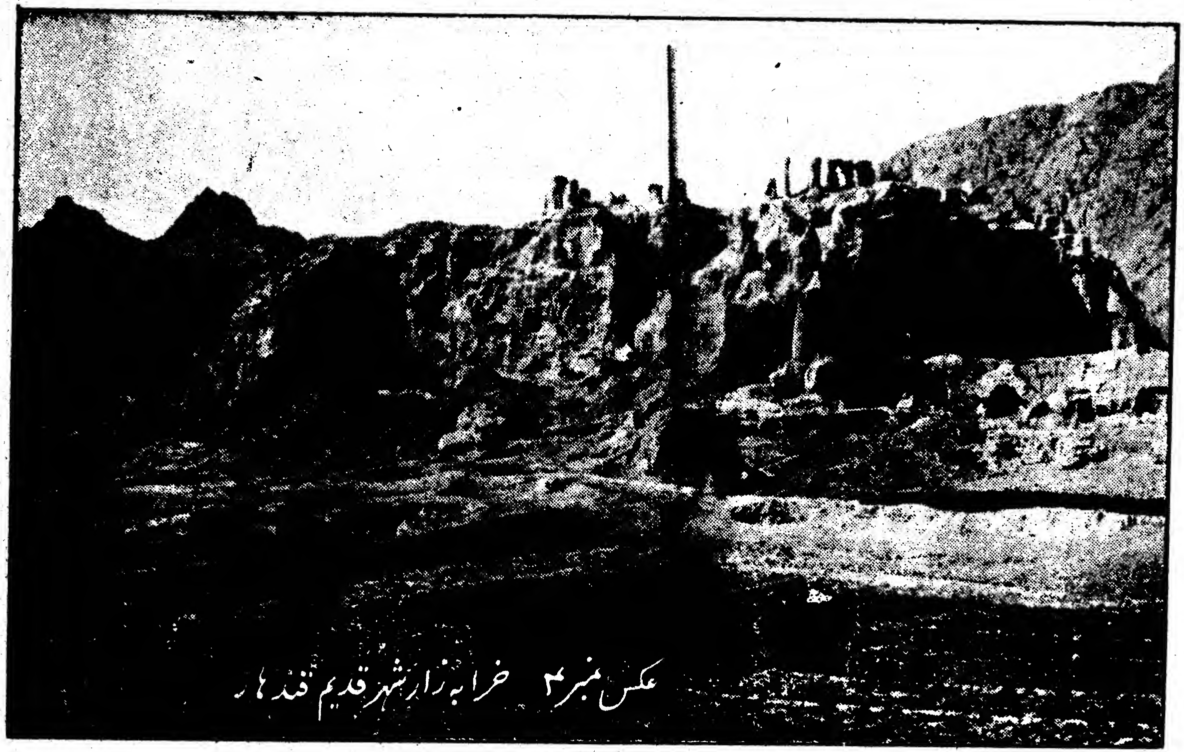

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومېده. د نارنج د شمالي اړخ پلن دېوال د ښار له ختيز دېواله سره نښتی او پلازمېنه يې پر دوو (شمالي او سهيلي) برخو وېشله. شمالي برخه چې کوچنۍ وه د دولتي زېرمو، ځانګو او پوځي اډي له پاره وه او سهيلي برخې پر ښار باندې پورې اړه لرله. دغه ځوکې له سهيل لوېديځ لوري په خپلو برجونو و دېوالونو ښار څاره او ساته چې قيتول «(١) نومېده.

نن هم د ښار دېوالونه، برجونه، نارنج او قيتول لې څه پاتې دي چې په ځلورم انځور کې ښوول کېږي.

وروسته تر هغې چې نادرشاه کندهار ښار ونيو او ړنګ يې کړ، افغاني مشران يې د هغوی د خپلي سرچينه په مينه و منل، د ښارې په توګه عبدالغني خان الکوزی يې په هرات کې د ابداليانو د مشر په توګه وټاکه، په کندهار کې يې هم نورمحمد خان غلزی «ځينو تاريخ ليکونکيو په نامسم دول عليزايي ليکلی» د «مير افغان» په بلنامه د غلزيو مشر او د خپلو بدرګه والو افغاني سرتېريو کوماندان وټاکه. همدا راز يې افغاني مشران و کارمنان د نيول شويو ولايتونو (هرات، کندهار) پر حکومتونو وټاکل، لکه: حاجي اسمعيل خان الکوزی او اشرف خان غلزی او داسې نور چې د شينډنډ و کلات حکومتونو او د فراه او ګرېشک سېمو ته ولېږل شول.

سربېره پر دې نادرشاه ګڼ شمېر افغاني سرتېري هم په خپل اوردو کې ومنل چې ځيني تاريخپوهان، لکه محمد مهدي او ابن محمد امين يې شمېر ځلوېښت زره ليکي، خو نور د ېر يې شپاړس زره ښيي چې دوولس زره ابداليان او ځلور زره غلزيان د افغاني مشرانو تر مشرۍ لاندې او ټول د افغاني نورمحمد خان په لارښوونه د نادر په بدرګه خوځېدل، دوی ليکي چې: هغو مره داډ چې نادرشاه پر افغاني سرتېريو لاره، پر پارسيانو يې نه لاره، افغانان هم له ده سره په نيولو کې يوځای وو او ډېره توره يې وکړه.

رښتيا دا ده چې د پارسي تاريخپوهانو پر ليکنو سربېره چې نادرشاه يو پوستين ګنډونکی تورکمن او يو نالوستی سړی و (٢) هغه د خوراسان اوسېدونکی، سني مذهبه او د ښه عقل، هوډ او ازمېښت څښتن و. نادرشاه په خوراسان کې روزل شوی او له

---

(١) په تور کې مغولي ژبه، لښکري اډې او کوټ ته وايي. (ژباړن)

(٢) تاريخ ايران، د ميرزا حسين خان فروغي ليکنه، د پارس چاپ، ١٣١٨ سپوږميز کال، ٣٢٨ مخ، همدا راز تاريخ عمومي، د ميرزا عباس خان اقبال ليکنه، څلورم ټوک، ٢١٠ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني ملک محمود خان سیستاني سره یې د اړیکو په ترڅ کې پوهه تر لاسه کړې وه، نوموړي د افغاني سلطان محمود په څېر ستره اروا لرله او غوښتل یې چې پر گرده منځنی اسیا واکمني ولري، ځکه یې د ځنډونو پر لرې کولو پیل وکړ او تر هرڅه یې لومړی مذهب ته پام شو، په دې مانا چې مذهبي بېلتون یې د سیاسي یووالي د ماتې لامل گاڼه، تر هرڅه لومړی یې د پارس سلطنت ته رسېدل، د هغه هېواد د لویانو په جرگه کې د تشیع له پرېښوولو او حنفي مذهب له منلو سره اړوند کړل.

نادرشاه وکړای شول چې د افغانانو مینه راکاږي، افغانانو هم د هند په نیولو، په لویدیځ کې د تورکانو په ماتولو او د داغستان په ښکیلولو کې ونډه واخیسته، دا هماغه داستان دی چې سلطان محمد ، شیرمحمد ، محمد حیات او داسې نور تاریخپوهان یې لیکي.

نادر له افغانانو سره دومره نېږدې و چې د پارسي افسرانو د کرکه یې راوپاروله، ابن محمد لیکي: د پارسي مشرانو په لاس د نادر د وژل کېدو یو لامل له افغانانو سره د نادر په دربار کې د هغوی سیالي وه. نادر شاه غوښتل هغه پارسي مشران چې دده له اند سره سم نه وو، له منځه یوسي، په دې اړه له افغانانو سره وغږېد، افشار او پارسي سرداران چې په پېښه وپوهېدل، د نادر پر وژلو یې لاس پورې کړ. (۱)

افغانانو هم هیڅکله نادرشاه هېر نه کړ، ان تر مړینې وروسته یې هم کور او سلطنتي کورنی د پارس اوردو له لوټ څخه وژغورل او د هغه وریرونه (علي شاه او ابراهیم شاه) یې په هماغه هېواد کې د دښمنانو پر وړاندې پیاوړي کړل. دا ټکي له هغه لیک څخه چې د «قم» د بلوا گرو مشر «میرسیدمحمد» ابراهیم شاه ته لیکلی و او د نادر له مهاله یې ترخپل مهاله پورې له افغانانو سره د اړیکو له امله گیله کړې وه؛ ښه څرگندېږي. (۲)

احمدشاه ته راځو: نادر د کندهار تر نیولو او له وگړیو سره تر پېژندگلوۍ وروسته له خپلو تولو افغاني دښمنانو څخه یوازې «سیدال ناصري» وځاپه، دی د هوتکیانو پرمهال د پارس په جگړو کې نومیالی افغاني جرنیل و، نادر چې پر دغه سرغړاو افسر داد نه شو کړای، نو ړوند یې کړ، همدا راز له ذوالفقار خان څخه هم چې یاد سړی و د هر

(۱) مجمل ۱٤-۱۵ مخونه.
(۲) مجمل ٤۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داریده، خو دا چې هند ته یې تګ په مخکې و، هغه ته یې تنخا او جاګیر ورکاوه او په مازندران کې یې منښت کړه، احمدشاه هم او س مهال له ورور سره وخوځېد او ده وي کاروان د ۱۱۵۱ کال په پیل کې د پارس خواته لاړ.

نادرشاه د هند تر نیولو، افغانستان ته تر راستنېدو، د بخارا تر تګ او د خوارزم تر نیولو وروروسته پر ۱۱۵٤ کال خوراسان ولایت ته راغی، د غه ځای ته د راتلو په ترڅ کې یې د هیواد مخور له هري خوا هر کلي ته راغلل، په دغه لړ کې یو هم افغان احمدشاه و چې له مازندرانه د نادر لیدو ته راورسېد. دا مهال احمدشاه شل کلن ازمېیلی زلمی و، نادرشاه دی د افسری ور وباله او د خپلو افغاني بدرګه والو سرتېریو په ډله کې یې ومانه. نادرشاه چې د هند، بخارا او خوارزم په جګړو کې یې د افغانانو زړورتیا ډېره خوښه شوې وه، تر هغې وروسته یې افغاني افسرانو او سرتېریو ته ځانګړي پاملرنه کوله، د نادرشاه د دغې پاملرنې له امله احمدشاه وکړای شول چې د دندو په سمبالولو کې خپله ورتیا وښيي، خو تر اوسه لا احمدشاه یو افسر و او د ټولو افغاني سرتېریو کوماندان هماغه نورمحمد خان غلزی ګڼل کېده. احمدشاه په لنډه موده کې وکړای شول چې د خپل ښه چلند او اخلاقو له امله د افغاني سرتېریو، په ځانګړې توګه د ابدالیانو د دار و درناوي ور شي. سربېره پر دې تېرني ګډون او د پلارو ورور نامه هم په دې اړه اغېز لاره. بې اړنګه چې احمدشاه په داغستان و ایروان کې د نادرشاه په جګړه یزو سفرونو کې په پوره مېړانه د پوځي دندو د سرته رسولو له پاره هڅې وکړې او له دې امله یې د نادر په دربار کې غوره ځای ونیو. شیرمحمد خان په داغستان کې د احمدشاه د توري یادونه کوي. (۱)

احمدشاه د نادرشاه د واکمنی په وروستیو کې د هغه له نومیالیو او ډاډمنو افسرانو څخه و او د نادر په بدرګه والو افغاني سرتېریو کې تر نورمحمد خان غلزي (میرافغان) وروسته، لومړنی سړی ګڼل کېده، ان تر دې چې د نادرشاه د مړینې پر مهال، سربېره پر دې چې احمدشاه د ټولو افغاني ابدالیو کنډکونو کوماندان و، د اوزبکو سپاره کنډکونه یې هم تر لاس لاندې وو.

احمدشاه له ۱۱۵٤ تر ۱۱٦۰ پورې شپږ کاله له نادرشاه سره په تګ راتګ کې

---

(۱) خورشید، ۱٦۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ځای و. ښایي دا ومنو چې د هېواد مشري په اړه د احمدشاه د پوهې یوه برخه د هماغو ورځو پایله ده چې دا تکی د دوارو لویو پاچاهانو په ځینو سیاسي او پوځي چارو کې په پرتلیز ډول لیدل کېږي. هغه څه چې د دغو دوارو ترمنځ توپیر جوتوي دا دی چې نادرشاه تر هغو ټولو ارزښتمنو خدمتونو وروسته چې د پارس له پاره یې وکړل، له بده مرغه یې د ملت په زړه کې خپل گرانښت او لویوالی د ژوندانه تر پایه ونه ساتلای شو، خو احمدشاه خپل ملت ته د څرگندو خدمتونو له امله وکړای شول چې ان تر مړینې وروسته هم خپله مینه او گرانښت د هغه په زړه کې ژوندی وساتي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم څپرکی

احمدشاه څنګه د افغانستان پاچاه شو ؟

څرګنده شوي چي نادرشاه د ژوندانه په وروستيو کي روغتيا يي او تا بايلله او د هوي ناپامۍ او پرغز په ترڅ کي يې خپل ځای ناستی زلمي زوی «ميرزا رضاقلي خان» ړوند کړ، تر دي وروسته پر له پسي غمونو او يو لړ خيانتونو چي په هغه هواد کي روان وو، دده مزاج تريخاوه، ځکه يې د خلکو پر ځورولو پيل وکړ او په کوچنی ګناه يې لويه سزا ورکوله. وګړي د هغه له مصادرو، ربړولو او بې شمېره وژلو نه پوزي ته راغلل او وسله وال پاڅون يې پيل کړ. شيروان، تبريز و استرآباد يو پر بل پسي سرغړاو شول. دغو خوځښتونو د نادر پر غز نور هم اورنی کړ او چي له خپل آرتاتويي او پلازميني خوراسان ته تلو؛ په لار کي يې د وګړيو له کوپړيو غونډۍ جوړي کړې، سربېره پر دي يې وغوښتل چي خپل زامن نصرالله خان و امام قلي خان تر ځار لاندي نادري کلات ته ولېږي چي خلک يې د وراره ميرزا علي قلي خان غونډي، د ده پر وړاندي و نه پاروي او وريسي لوي پارسي مشران او چارواکي چي د خپل سياست مخالف يې ګڼل؛ له منځه يوسي. نادر خپل دغه هوډ د ځانګړيو پرېکړو په غونډه کي له خپلو باوري سرېو او لويو افغاني مشرانو ، لکه نورمحمد خان غلزي ،احمد خان ابدالي (احمدشاه) او نورو سره چي ده ته د ښي لاس غونډي وو؛ څرګند او غوښتل يې چي ددوي په لاس يې پلې کړي، خو د نادر

پارسي دښمنان چې دارن او په کمين کې وو، له دې غوندې نه خبر او د ځان له وېرې يې د هغه وژلو ته ملا وتړله. په پای کې د غه نوميالي پاچاه د ۱۱۶۰ سپوږمیز کال د جمادی الاخر پر ۱۱ د يکشنبې پر شپه «خبوشان» ته نېژدې د «فتح آباد» په استوګنځي کې د محمد خان کاجار، موسی افشار، خواجه بېګ افشار، صالح قرقلوي او نورو اوبا افسرانو له خوا ووژل شو. د پارس اوردو هم د نادر د کاله او خوندېنو د لوټلو له پاره له ځايه وخوځېد، خو افغان احمدشاه د دغه خبر تر اخيستو وروسته له افغاني سپرو ټولګيو سره د نادرشاه د کاله ساتلو له پاره پوځي لارې چارې ونيوې او سمدلاسه د افغاني ځواکونو د کوماندان نورمحمد خان (ميرافغان) له خوا د غلزيو او اوزبکو په ټوليو پياوړی شو.

پارسيانو جګړه و نه کړه او سرسري سمون منځته راغی. سهار د نادرشاه د ماندينې له خوا احمدشاه ته د هغه د مېړنې ملاتړ له امله ځينې ډالۍ ورولېږل شوې چې په هغو کې يو هم نوميالي الماس (کوه نور) و. (۱)

احمدشاه چې د افغانستان له پاره يې ستر آرمان لاره، پر ته له دې چې نور د پارس په کورنيو چارو کې لګيا شي، له کوماندانان نورمحمد خان او ټولو افغاني ټولګيو سره د هرات له لارې کندهار ته وخوځېد، خو له بده مرغه چې د نادرشاه ماندينه (ملکه) او

---

(۱) نن هم «کوه نور» د نړۍ له لسو پېنځلسو نوميالیو الماسونو څخه دی، سره له دې چې دا تيږه د تاريخ له مخې د هندوستان ده، خو تر ډېره ځايه نړۍ ته افغانانو وروپېژندلې، مانا دا چې د هند شاهنشاه علاؤالدين افغاني خلجي د ۷۰۹ کال په جګړه کې پر «مالوا» بری وموند او د هغه د نورو زېرمو په لړ کې يې «کوه نور» هم تری واخيست، تر دې وروسته تر لسمه هجري پېړۍ پورې نومورې تيږه د هند د افغاني پاچاهانو په لاس کې وه، وروسته چې «بابر» هندوستان ونيو، دا تيږه يې د افغان لودي پاچاهانو له خوندېنو څخه تر لاسه کړه. بابر هم خپل زوی «همايون» ته وبښله. بابري کورنۍ دا تيږه تر دوولسمه هجري پېړۍ پورې وساتله خو د نادرشاه د يرغل له امله يې له لاسه ورته. د نادر تر مړينې وروسته کوه نور د احمدشاه لاس ته ورغی، احمدشاه ته دومره پر زړه پورې نه و او په خوندېينه کې وساتل شو، خو د تيمورشاه ته ډېر خوښېده او پر بېې مټ يې تاړه. زمانشاه چې کوه نور خپل ځای ناستې ته وسپاره دروند والی يې ۳/۸/ ۷۹۳ قيراطه و. شاه شجاع د يوه اروپايي په لاس کوه نور وتروه او ان چې د افغانستان پلاز و جوغه يې هم پرېښووه او په پنجاب کې استوګن و، دا ارزښتمنه تيږه ورسره وه. دا د افغانستان له ښتمنيو سره د شاه شجاع يوه ناپامي وه. په هر ډول، د پنجاب واکمن رنجيت سنګ د ۱۲۲۸ کال د جمادي الثاني په پيل کې له شاه شجاع نه کوه نور په سپکاوي واخيست، خو د هغه کورنۍ ته هم پاتې نه شو او د هند د نايب الحکومه «لارډ دالهوزي» له خوا پر ۱۲۶۳ کال په لندن کې ملکې «ويکتوريا» ته ډالۍ شو. کوه نور په لندن کې تر بيا تونې وروسته ۱/۱۶ قيراطه پاتې او تر اوسه د برېتانيا د سلطنتي کورنۍ په ګانو کې شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

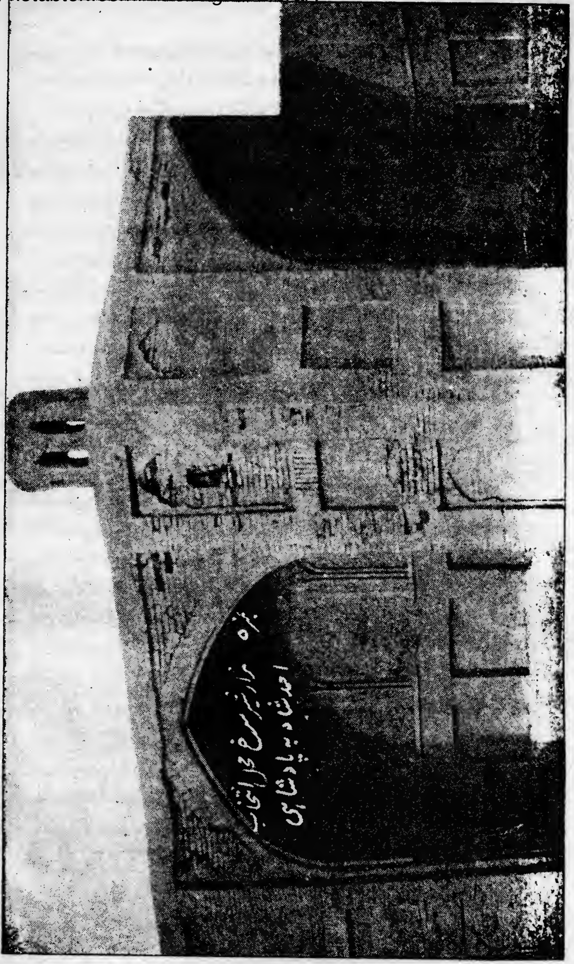

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ د احمدشاه تر څنګه ودرېدو وروسته له ناوړه بر خلیک سره مخامخ شوې.

احمدشاه له هراته د تېرېدو په ترځ کې هیڅ داسې ونه ښوده چې له پارسي واکمنو سره کار لري او د ۱۱۶۰ کال په رجب کې له ګردو افغاني ځواکونو سره یو ځای کندهار ته راغی، د لارې په اوږدو کې د پخوا په څېر لوی مشري د نورمحمد خان غلزي وه او ښار ته له راتګ سره سم یې نورو افغاني مشرانو ته د افغانستان له پاره د پاچاه ټاکلو ورانديز وکړ. دا ټکی چې ملي غوښتنه وه ژر ومنل شوه او سمدلاسه افغاني مشران راوبلل شول او ارزښتمنه جرګه جوړه شوه. احمدشاه هڅه کړه چې تر پاچاه ټاکنه پورې، افغان پوځي ځواک چې نېږدې شپاړس زره تنه وو، سره بېل نه شي.

څه موده وروسته د «شیرسرخ» په زیارت کې افغاني جرګه جوړه او پر اړوند سکالو خبرې پیل شوې. د شیر سرخ زیارت چې د نادر آباد پوځي چاونۍ په منځ کې د ښار پر شمالي دېوال پورې نښتی د یوه ناپېژندل شوي روحاني سړي ګور دی. خو نه پوهېږو چې هاغه مهال یې څه ډول بڼه او ودانۍ لرله، ځکه چې اوسنۍ ودانۍ یې (پېنځم انځور) یوه اته اړخیزه ګومبزه ده چې د احمدشاه د لمسي (دشاه محمود ماندینه) له خوا د احمدشاه تر مړینې (۳۵) کاله وروسته، په افغاني ډول او ډېره ساده ګۍ له پخو خښتو نه جوړه شوې ده.[1] کېدی شي چې دا ودانۍ تر څو کلو وروسته د نادر آباد د چاونۍ یوازېنۍ نښه وګڼل شي، ځکه چې چاونۍ د اورښت و لمروړانګو له امله پر دغه لنده ځمکه د ویجاړېدو په درشل کې ده خو زیارت به د روحانیت د نامه تر سیوري لاندې ډېر کلونه روغ پاتې وي.

د شیرسرخ جرګو ډېرې ورځې ونیوې او اته جرګې تر ډېرو خبرو وروسته بې پایلې شوې، ځکه چې په هغو کې د نورو جرګو په توپیر د خوښو ډېرښت په پام کې نه و او پر یوه ټکي د ټولو پرېکړې ته اړتیا وه، ټکی ارزښتمن او اندونه بېلا بېل وو ځکه نو غوڅه پرېکړه ستونزمنه وه. د جرګې لویو غړیو، لکه: «د نادرشاه د بدره ګه والو افغاني ځواکونو کوماندان د پوپلزیو مشر نورمحمد خان غلزي (میرافغان) د اسحق زیو مشر موسی خان، د نورزیو مشر نصرالله خان، حاجي جمال خان بارکزي او نورو د ټبرنۍ سیالۍ او بېوالي له کبله د یوه بل پاچاهي منلای نه شوه، لکه نورمحمد خان غلزي چې د جرګې مشر ګڼل کېدهلو ځان یې د شخصي او کورنۍ سابقې له مخې د پاچاهۍ وړ ګاڼه، سره له دې چې د ځان ټاکنې له پاره یې ډېرې هڅې وکړې خو پاتې راغی، غونډې د هغه

(۱) پر ډبرلیک یې دغه پارسي لیکنه لوستل کېږي: «بعون و عنایت الله تعالی وقف فی سبیل الله بر مزار فیض آثار شیر سرخ، از طرف نواب مستطاب معلی القاب (والده عصمت نشان) شهزاده کامران.. گردیده است.. چهارشنبه ۱٤ ذی القعدة ۱۲۲۱»

«شیر سرخ»

(c) ketabton.com: The Digital Library

تریخ مزاج دد پاچاهۍ ور ونه باله. په رښتیا هم ښه یې ویلي هغه څوک چې پر خپلو اعصابو حکومت نه شي کړای، پر خلکو به حکومت و نه کړای شي.

هغه چا چې د جرګې په ټولو غونډو کې د ځان په اړه هیڅ ونه ویل، یو او هغه هم «احمدشاه» و خو په نهمه ناسته کې د غونډې یوه غړي د لومړي ځل له پاره احمدشاه سدوزي د ښو اخلاقو او ځرګندې کار پوهې له امله د پاچاهۍ ور وګاڼه او د هغه ټاکنې په اړه یې وړاندیز وکړ، دغه سړی د استاد لایخوار زوي صابر شاه کابلي [۱] وچې د تصوف د لاروي په توګه د ټولو کندهار یو مشرانو د درناوي ور و.

دده ناپېیلې وړاندیز نه یوازې دا چې د شخړې او لانجې لامل نه شو، لا یې د غونډې لوی مشران دې ته ځیر کړل چې احمدشاه د کوچنی کورنی دی او د لویانو پر وړاندې به خپلسری واکمن نه شي، په دې توګه تر ډېر خبرو وروسته د غونډې برخوالو د احمدشاه ټاکنه ومنله او په پای کې احمدشاه سدوزی د افغانستان پاچاه او د شیرسرخ ملي جرګه چې ارزښتمن تاریخي کار یې بشپړ کړی و، پای شوه. احمدشاه له جرګې نه د افغانستان د پاچاه په توګه راووت؛ د خلکو لوړ بینو او پېرزوینو ته یې ځواب وایه او د سرو زرو جوغې ته ورته غنم وړی یې پر سر ولاړ و. «کتلی شئ: شپېږم انځور» دغه طبیعي او تاریخي جوغه، د ټاکنې په هماغه غونډه کې د احمدشاه د لومړني ټاکونکي «صابرشاه» له خوا د نېکمرغی په هیله د هغه د خولی پر ځنډه نومهل شوې وه،

دا تاریخي پېښه د ۱۱۶۰ هـ پر شوال چې د ۱۷٤۷ له اکتوبر سره سمون لري، منځته راغله، مانا دا چې تاریخ لیکونکیو د نادرشاه وژل او د احمدشاه پلازناستی د ۱۷٤۷ زېږدي کال په جون او اکتوبر کې ښولي او موږ پوهېږو چې د ۱۱۶۰ کال پیل (د محرم لومړی) د ۱۷۷٤ د جنوري له ۱۳ سره سمون لري، نو جون او اکتوبر میاشتې د نوموړي کال له جمادی الاخر (د نادرشاه د وژل کېدو نېټه) او شوال (د احمدشاه پلازناستی) سره سمېږي.

اوس به دغه (۲۵) کلن زلمی چې د پېښو لړۍ د یوه لوړ و ځوړ لیدلي هېواد د چارو په سر کې وټاکه؛ ووینو چې د افغانستان د هېواد و ملت له پاره یې څه ډول خدمتونه سرته رسولي دي، خو دده د کړو د ارزښت پېژندنې له پاره غوره ګڼم چې تر احمدشاه د مخه د افغانستان پر او تا لنډه رڼا واچول شي، چې د پرتلې تله د تاریخي پېښو د یوې سترې اړتیا په توګه له لاسه و نه وځي.

---

(۱) منشي غلام حسین، سیر المتاخرین، د لکنهو چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم څپرکی

تر احمدشاه وړاندې افغانستان

افغانستان په سهیلي اسیا کې یو لوی هېواد دی. د بطلیموس له « آریاکا » یا « جیحون » څخه د عمان تر سمندره او د لرغوني « اپارتیا » له ولایتونو او « سکاستین » یا خوراسان او سیستانه د « ایندوس » تر سیند پورې غځېدلی چې د ګاونډیو آریایي ملتونو په پرتله تاریخي ارزښت او لرغونوالی لري. (۱)

افغانستان د هندو اروپا ځانګو د خوځښتونو منځی دی چې د سیحون و جیحون له غاړو تر اتلانتیک سمندر پورې خوځېدلي او د ګاونډیو آریایي ملتونو پر ژبو، دین، سیاست او صنعت یې اغېز ښیندلی او تر اسلام څو پېړۍ د مخه یې په ماوراء النهر، پارس او د هندوستان په سیمو کې لوی لاس لاره.

افغانستان یا لرغوني باختریان و اسلامي خوراسان د هند و ایران د ژبو، دین او دودونو سرچینه ده. د مسیح تر زوکړې څو پېړۍ د مخه یې پارس ته د زرتشتي دین زیری ورکړی او تر پېنځمې زېږدې پېړۍ پورې یې د یوناني او تخاري دولتونو په پېر کې د ماوراء النهر، کاشغر، ختن او هندوستان پر هېوادونو واکمني کړې.

---

(۱) کتلی شئ: (لس تاریخي لیکنې) د « افغانستان و نګاهی به تاریخ آن » تر سر لیک لاندې د کمترین لیکنه د کابل مجلې د لومړي کال په ګڼو کې، د کابل چاپ. ۱۳۱۰-۱۳۱۱ لمریز کال. همدا راز « تاریخچه مختصر افغانستان، زما لیکنه، په لومړني کابل کالنی کې، ۱۳۱۱ لمریز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز د اسلام په پېر کې د صفاري سامان، غزنوي سامانیاو غوري پاچاهانو له مهاله تر تیموریانو او ابدالیانو پورې پر ماوراء النهر، پارس و هندوستان په بېلا بېلو، مهالونو او ځایونو کې واکمن و.

افغانستان باختري او اسلامي مدنیتونه لرل او د اویستا له مهاله یې تر یوه پېړۍ پورې د ختیزو اریایانو په تاریخ او اسطورو کې ستره ونډه ده.

د یامار، رستم، زرتشت، اویستا، ښکلي بخدي، ویشتاسب، کنیشکا، برمک، سامان، صفار، محمود و شهاب الدین نومونه د ابونصر، ابن سینا، ابوریحان، مولوي جلال الدین بلخي او په لسګونو داسې نورو له نومونو سره، همدا راز له افغانستان« په ځانګړې توګه له ختیزو ولایتونو، شمال او کابلستان (تر اسلام د مخه) » څخه لاس ته راغلي نښې، لکه: ودانۍ، بوتان، انځورونه، پیسې او داسې نور، د اسلامي پېر د ودانیو نښې او ګڼ شمېر صنایع، لکه: زرګنډلي انځورونه، میناتورۍ، خاتم کاري،[1] ترکاڼي، انځوریزې وسلې جوړونې او داسې نور د افغانستان د تېرو ویاړلیو ورځو د یادګار په توګه پاتې دي.

سربېره پر دې، افغانستان ستري تاریخي ناخوالي لیدلي، مانا دا چې لا د زرتشت و باختري دولت یوه پېړۍ تېره شوې نه وه چې په شپږمه مخزېږدي پېړۍ کې هخامنشیانو پر افغانستان راودانګل، سره له هغې چې نومیالي« کوروش » د افغانستان د لویدیزو ساتونکیو (د سیستان سکایان) پر وړاندې خپله کوپړۍ بایلله خو په هېواد کې د هغوی پوځي او سیاسي واکمني وغځېده. دا مهال افغانستان وځپېد او په باج مننه اړ شو خو د پارس غوندې د هخامنشي مدنیت«چې لا اوم و » تر اغېز لاندې رانه غی.

هخامنشیان د ماکیدوني سکندر « څلورمه مخزېږدي پېړۍ » له یرغله وتښتېدل او د افغانستان ور یې د هغوی پر مخ پرانیستی پرېښو.

یونانیانو په د بره مړینه، ژوبله هېواد ونیو، خو ژر په افغانواله کې ورنګېدل او د باختري صنایعو سرچینه او د یوه بریال دولت بنسټ ایښوونکي شول.

پر شپږمه مسیحي پېړۍ د افغانستان دویمه ویجاړي پیل شوه، ساسانیانو له

---

(۱) هغه لرګین لوښي چې د پیل داړو، هډوکیو، وسپنې، یا لرګي په ټوټو ښکلي شوي وي. (ژباړن).

(c) ketabton.com: The Digital Library

تورکستاني تورکانو سره د افغانستان رنګولو او ړنګولو ترون وتاړه؛ بدخشان او کتغن یې هغوي ته پرېښوو او مزار، مرو او هرات یې خپله واخیستل. کېدی شي چې «نوشیروان» به په دغه سیاسي تېروتنه کې چې پر دی توکم یې د افغاني آریایانو هېواد ته راننوېست او مرسته یې ورسره وکړه؛ ګرم نه و، ځکه هاغه مهال افغاني هیاتله دولت چې پر پارس یې بریدونه کول؛ لو ته یې او کلکه دښمني یې ورسره کوله، په خپله یو بل دښمن ګڼل کېده.

محمود غزنوي هم چې د بر پوه او سیاسي پاچاه و، داسې تېروتنی دی؛ په خوراسان ولایت کې یې څو زره تورکمن شپانه پوولو ته پرېښوول. همدا تورکمن وو چې په پای کې یې دده د کول د ولت وپرځاوه او د افغانستان د شمالي ولایتونو پرنیولو سربېره یې پارس هم ونیو. تر هغې چې دوي له افغانستان و پارس سره د ګډېدو په ترڅ کې روږدېدل، نوموړیو مدني هېوادو ته یې د بر تاوان ورواړاوه.

پر افغاني تخارستان باندې د تورکانو تر واکمنېدو وروسته، چینیان هم وپارېدل او پر اوومه زېږدي پېړۍ هغه ولایت ته راننوتل. افغانستان په دغه پېر کې له بهرنیانو نه د بر تاوانونه ولیدل او له ساساني تمدنه یې چې تر د بره یې مصنوعي بنه لرله هم دومره ګټه وانه خیسته.

همدا چې اسلام راڅرګند او عربو نیونې پیل کړې، ساساني یزدګرد د داریوش غوندې له لویدیزې جبهې نه وتښتېد او عربان یې د افغانستان ترمنځ او ماوراء النهر پورې را پرېښوول، خو افغانستان د اسلام په پېر کې نوي ژوندانه ته ورننوت؛ ابومسلم خراساني او بلخي برمکي کورنی د عربو سیاسي رژیم واړاوه؛ عربي پوهه یې پر مخ بوتله؛ پر دریمه اسلامي پېړۍ د هرات طاهري حکومت خپلواکي غوښتنه پیل کړه او افغاني صفاریانو په هماغه پېړۍ کې دا هیله وغځوله، ان تر دې چې د ټولو مسلمانو اریایانو د خپلواکی بنسټ یې کېښوو. له همدغه امله یعقوب سیستاني ته «د افغانستان د اسلامي پېر رستم» ویلی شو.

تر دې وروسته د بلخ له افغاني ساماني پاچاهانو نه نېولې د قطب الدین خوارزم شاه تر پرځېدو او د مغولو تر څرګندېدو پورې، افغانستان د پرمختګ و تمدن پر لیکه لاړ او خپل بایللی لرغونی سیاسي برم و مدنیت یې په نوې بنه راژوندی کړ. همدا مهال و چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هندوستان تر څو پېړيو پورې د افغانستان دويم سياسي ، ادبي او مدني منځي شو. [۱]

د افغانستـان د رېيمه توره او د اروونکي ويجاړتيا د چنګېز (اوومه اسلامي پېړۍ) له تاړاکه پيل اود ګوډ تيمور (اتمه اسلامي پېړۍ) له مړينې سره پای ته رسي.

د تيمور لړۍ د خپلې وړتيا له مخې په افغانوالـه کې ورنګېدل او له دې خاورې او اوبو (هېواد) سره يې زړه وتاړه. دوی د جغتايانو پر توپير په افغانستان کې پلاز مېنه جوړه کړه څکه خو تر سلو کلو پورې افغـانسـتـان وکړای شول چې د مغولو ويجاړونې ورغاوي، خو له پده مرغه پر لسمه اسلامي پېړۍ د افغانستان څلورمه ويجاړونه پيل او پارسي صفويانو د ماورا ء النهر له اوزبکو سره افغانستان لوټلوټه لاسونه راواوږده کړل، دوی د افغـانستـان وېشلو له پاره د نوشيروان او تورکي خاقان هماغه تګلاره پلې کړه خو توپير يې دا و چې هاغه مهال يې يوځای او دا مهال يې په سيالۍ سره دغـه کار پرمخ بوت، همدا وه چې يوځل بيا د افغانستان رنګېدل و وېشل پيل شول.

دا مـهـال بابر ګورګـاني ته د هند هيله ودرېده او د هند د افـغـاني دولت تر مـات،لو وروستـه يې د هېواد ختـيـزې سيـمې لـه ځان سـره کـړې، لکه څـه رنګه چې اوزبکو او صفويانو هم شمالي او لويديزې سيمې ښکېللې وې.

افغانان د دې څلورمې ويجاړتيا په بهير کې چې له لسمې تر دوولسمې پېړۍ پورې اوږده شوه ، وزګار کېنه ناستل او د پرديو د شړلو او خپلواکۍ ګټلو له پاره يې ډېرې هڅې وکړې. سره له دې چې په ختيزه جبهه کې د هند د بابري دولت پر وړاندې د ملت بلهاريو او جهـاد برې ونه مـوند ، خـو په لوېديز کې د پارسي صفـويانو پر وړاندې ملي مشـران بريالي شول. د دغه تاريخي داستان اتل هماغـه نوميالی افغان مېړه « ميرويس نيکه » دی چې زوی يې « ميرمحـمود » پارس ونيـو ، خولا د ميروس نيکه « (کتلی شئ: اووم انځـور ، د مـيـرويس زيارت) او شـاه مـحـمـود لـه مـړينې څـوکـاله تېر شـوي نه وو او افـغـانسـتـان لا په دننه کې د سيـاسي واکمنۍ پريووالي بريالی شـوی نه و ، چې د تاريخ پاڼې واوښتې او نادرشاه خراساني راڅرګند شو. د نادرشاه تر مړينې وروسته يې په نهول شويو هېوادو کې پاڅونونه او تېرمشري پيل شوه. پارسيانو تر لسـو کلو پورې هېوادني

(۱) کتلی شئ: د کمترين نه تاريخي ليکنې، د « افغان در هندوستان » تر سرليک لاندې، د کابل مجلې د دويم کال په ګڼو کې، ۱۲-۱۳۱۱ لمريز کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

امنيت او د سياسي واکمنۍ يووالي ټينګ نه کړی شو، دا ګواښ افغانستان ته د هر مخامخ و، ځکه چې د افغانستان ملت د ونډيزو سياليو له امله شنلی؛ د پرديود واکمنۍ له امله ناهيلی او کرکجن او د شتمنۍ له پلوه بې وزلی و، ملي مشرانو، خانانو او روحانيونو هم د ملت د بېره برخه چې پر کرهڼه ځاروي روزنه او څه هم په ښارونو کې په سوداګرۍ او لاسي کارونو بوخت وو، د خپلو ورو توکيزو ګټو له پاره کارول. د هېواد په شمالي سيمو کې د بخارا د جنيدي واکمنو پټې سياسي لومې غځېدلې وې؛ په لويديزو برخو کې نادري واکمنو ځانګړې خپلواکي غوښته او په ختيزو څنډو کې هندي واکمنو يو ځل بيا له هندوستان سره د يو ځای کېدو بنسټ کېښوو.

په دغسې او تاکې افغانستان يوه ځواکمن مټ، ټينګ هوډ او رانه‌اند ته اړ و چې دا ناخوالې لرې، ملي او سياسي يووالی راژوندی او افغانستان يو ځل بيا د ختيځ هېوادونو پر ليکه ودروي چې په دې توګه د ميرويس نيکه ناپشپړه تګلار بشپړه شي. دا لسې سرې احمدشاه و چې په دې ارزښتناکه شېبه کې يې ستر خدمت وکړ او خپل ځانګړې او تولنيز ارزښت يې وځلاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم څپرکی

داحمدشاه اداري وړتیا

احمدشاه چې د افغانستان د سلطنت پر پلاز کېناست، یو جګړه لیدلی او ازمېیلی سیاسي سړی و، هغه په افغاني اروا او تاریخ پوه او د کورنیو شخړو له امله د ملت د ټولنیز بنسټ کمزورتیا ته ځیرو.

احمدشاه پوهېده چې که د یوه هوښیار مشر تر لارښوونه لاندې ملت سره یو شي، بیا به یې نړۍ ته تاریخي برم وځلېږي، ځکه یې له یوې خوا د کورنیو شخړو د هوارې «په ځانګړې توګه د ابدالیو او غلزیو کورنۍ لانجې ته چې میراثي بڼه یې موندلې وه » پام شو او له بلې خوا یې پر حکومت باندې د ملت د ډاډ منېدو هڅې پیل کړې. احمدشاه زیار وکېښ چې د افغانستان وګړي وپوهوي چې دوی سره ورونه؛ په ګټه او تاوان او د حکومت په چارو کې سره ګډ دي، له همدغه امله یې په پلازمېنه کې د افغاني قامونو د مشرانو یوه تلپاتې جرګه جوړه او په ټولو ارزښتمنو هېوادنیو چارو کې یې له هغوی سره سلا او پوښتنه کوله.

احمدشاه به چې یو ستر کار پیلاوه، نو د مخه به یې دلویو افغاني قامونو په اند ځان پوهاوه او هڅه یې کوله چې هغوی په خپله پرېکړه کې راګډ کړي، په دې توګه یې د افغاني مشرانو د جرګې ګډه پرېکړه تر لاسه کوله ، نو هغه کارونه چې ده وکړل د ملت خوښ وو او خنډ په کې نه پېښېده. همدا راز د ملت مشران د احمدشاه ملکي کارکوونکي او پوځي چارواکي وو چې په جګړه یزو خوځښتونو کې یې د خپلو قامونو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیم پوځي سرتېرېو سره یوځای دده ملاتړ کاوه. دا هماغه دود دی چې «مبلسن» د مبالغې په بڼه« فیوډالي جوړښت= تیرواکي » ګڼلی دی.

احمدشاه د افغانستان له ملت سره په داسې شېبه کې مخامخ شو چې د ګروهې او دین پریووالي سربېره د ګټو له پلوه سر بېل و خو د فطرت او ملي ځانګړتیا وو له پلوه دخپواکی، ویاړ او د اقتصادي کمزورتیا له امله د شتمنی غوښتونکی و او لا یې پر زړه د هوتکي پېر وېښوونکی باد لګېده، ځکه نو یوه ښه لاربښود ته سترګې پر لار ښکارېده.

هر قام و ملت د هغه څه د لاس ته راوړلو له پاره چې نه یې لري چمتو وي او وړ شېبې څاري. احمدشاه هم د لاربښوونې دغه دنده ومنله او هماغه وړ شېبې یې افغاني ټولنې ته رامنځته کړې. په رښتیا چې دده دا چارې په ښه توګه تر سره کړای شوې.

احمدشاه له قام سره د لومړیو لیدنو په ترڅ کې د یوه ازمېیلي سیاست پوه غوندې چې وګړني ځان غوښتنې دخپلې تګلارې له پاره کاروي، د افغانانو توره، ویاړ غوښتنه، خپلواکپاله، واکمني او ګټه خوښونه راوپاروله او د اسلامي هېواد ساتنه، د مذهب له دښمنانو سره جګړه او له بډایو هېوادو څخه د شتمنیو د اخیستلو ټکي یې وړاندې کړل، په دې توګه یې د ټول ملت نغښتي او ویده مانیز ځواک راوېښ او پر یوه لوري وخوځاوه.(۱)

---

(۱) هاغه مهال افغاني ټولنه له دغو پوړونو رغېدلې وه: د آمرانو او مامورینو پوړ، د خانانو او سیمه یزو مشرانو پوړ، د روحانیونو پوړ (ملایان، شیخان، سادات) د سوداګرو پوړ، د کروندګرو پوړ، د صنعتګرو او کسبګرو پوړ، د شپنو او کوچیانو پوړ او د پریوتیو پوړ (چپراسیان، بېوزلي او نور) . سره له دې چې په افغانستان کې دا پوړونه له پخوا راهیسې وو او د خپلو دندو او کارونو د بدلولو واک یې لاره خو بیا هم دېر لږ لیدل شوي چې یو سړی دې دخپل پلار پوړ پرېږدي او بل ته دې واوړي، په دوی کې تر شاهي کورنۍ او آمرانو وروسته لوړ رتبه ملکي او پوځي چارواکي لومړني پوړ و او روحانیون و سیمه یز لوی خانان پر دویمه کرښه سم ورسره تلل. سوداګر او محکه وال دریم پوړ او نور پوړونه تر هغوی ټیټ وو، خو روحانیونو په نورو پوړونو کې پله وړتیا هم لرله او هغه دا چې تر ډېره شتمن او له دولتي مالیو او پوځي بېګارونه ګوښه وو. همدا راز یې هر کال له دولت نه د «مستمري» په نامه تنخا او له وګړیو نه «نذر» هم اخیسته؛ رسمي دربارونو ته بلل کېدل او د کرکیلې، ویالې کېندلو او داسې نورو پر مهال د وګړیو له خوا وریا مرسته هم ورسره کېده او دولتي چارواکیو او خانانو یې سپارښتنې په خورا درناوي منلې خو خدای ښه پوهېږي چې د وګړیو دا مرستې او وړیا کارونه په خوښه وو که په ناخوښه او یا هم دا سپارښتنې حق وې که ناحق؟

کروندګر او ټیټ پوړونه په پرله پسې ډول د واکمنو، روحانیونو او خانانو تر بېګار لاندې ګڼل کېدل. پوازې شپانه کوچیان چې ټاکلی کور یې نه لاره د بېګار له جغه لرې وو، ځکه یې کلیوال او ښاري ژوند خوښ نه کړ چې پایښور یې تر ننه هم لیدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لويو هيلو بشپړاوی ټولنيزه پارونه غواړي. د پیاوړي ملي ځواک جوړېدو او د پرله پسې جنګونو پیل یوځل بیا دافغانستان ملت پټ ځواک را وپښ او په پای کې یې پر پرديو د افغان توکم د برم و لوړتیا ګروهه غښتلې کړه.

احمدشاه تر جګړو او بریو وروسته په نیول شویو سیمو کې د افغان ملتوالي د کړي خپرولو ته ملا وتړله چې ورځ پر ورځ لویه هم شوه. احمدشاه نیاو او سلاد خپلو کارونو بنسټ باله؛ له دې لارې یې ټولنیز باور و ملاتړ تر لاسه کړ او په مینه او داد یې د خپلو کارمنو او چارواکیو زړونه خپل کړل. سره له دې، احمدشاه د دې تګلارې د سرغړوونکیو پر وړاندې سخت سړی او کلکزړی سړی هم وچې بې لاري يې په زور لارې ته راوستل.

تر دغه ځایه مو ولیدل چې احمدشاه په ښه ډول وکړای شول چې له ملي او تا او هغې وړتیا نه چې د فطري غوښتنو او پخوانیو پښتنو له امله منځته راغلې وه، د هېوادنۍ لوړتیا له پاره ګټه واخلي. همدغه د پېژندنې او کارونې متره، سترې بریاوې، د کورنیو چارو سمون او دده ځانګړې اوچت اخلاق په ګډه دده دې لامل شول چې واړه افغاني پرګنې پر ده بشپړ داډ ووېسا ولري، بده نه ده چې دلته پر احمدشاه باندې د ملت د نرو او ښځو باور لرلو د بېلګې په توګه یو کوچنی داستان وړاندې کړو، کندهاریان وایې:

یوځل د هندوستان له یوځې یانه ځخه د احمدشاه تر راستنېدو وروسته د اوسني کندهار ښار شمال ختیز لوري ته پېنځه میله لرې «دامان» نومي ځای دده د اوردو اډه شوه. د شپې له خوا یوه سرتیري اډه خوشې کړه او د خپل کوماندان له خبرولو پرته د خپل کلي خواته چې د احمدشاه له چاونۍ نه دومره لرې نه و، و خوځېد او د خپلې مېرمنې «اینو» لیدو ته ورغې، خو همدا چې مېرمن يې ویوهېده چې مېړه یې په تېښته د احمدشاه رکاب پرې ایښی، لوړه یې وکړه چې کاله ته یې پرې نه ږدي او ورته ویې ویل شرم دي چې احمدشاه بابا لاخپل انګړ ته ننوتی نه وي، سرتېری یې خپل کاله ته راشي.

سرتېری ستنېدو ته اړ او اډې ته له ورننوتو سره سم د څارن له خوا ونیول شو، سهار دا پېښه د ساتونکیو افسر ته ورسیده، سرتېری یې خوشې کړ خو کیسه تکی پر تکي د احمدشا تر درباره واورول شوه، احمدشاه د دغې افغاني مېرمنې په مېړانه خوراخوښ او د داسې روزنې د هڅونې په پار یې هغه کاریز چې د همدغه کلي تر څنګ بهېده، دې ته ور وبابښه. دا کاریز تر ننه شته او «اینو کاریز» نومیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه سیمه یزه کیسه چې بېلګې یې خورا ډېرې دي پر احمدشاه باندې د پرګنو د لورېینې ښه څرګندویې کوي:

لکه و مو چې ویل احمدشاه د ملي او سیاسي یووالي، د افغاني ملتوالې د کړۍ پراخېدو او کورنیو شخړو د لرې کولو له پاره یې ساري هڅې وکړې او د یوه پیاوړي اوردو او لښکر غځونو له لارې یې د تاریخي لورتیا غوښتنې هیلې د ملت په چوکاټ کې سمبال کړې. همدا راز یې په افغانستان کې ځواکمن دولت جوړ کړ او ربښتیني چارواکي او تکړه افسران یې وروزل. په داګه ویلای شو چې احمدشاه د تکړه کارپوهانو په ټاکنه کې ښه ورتیا لرله او د خپل اخلاقي ځواک او غوځو پرېکړو د اغېز له لارې د اوردو د ټینګښت، اطاعت وېلهارۍ لامل شو.

احمدشاه په دولتي چارو کې د چارواکیو ورتیا او پر هغوی باور بنسټیز توکي ګڼل او تر ډېره چارواکي او کارکونکي د ژوندانه تر پایه پر رسمي چارو پاتې کېدل. سربېره پر دې احمدشاه ټولې دولتي چارې د یوې سترې اوپتمې کړۍ په مرسته څارلې او پر سزا او ستاینه یې لاس نه نیوه، همدا هڅې وې چې ده له ستلجه تر خراسان وسیستانه او له آمو تر عمانه د افغانستان سیاسي او ملي یووالي بشپړ او میلیونونه افغان وګړي یې پر یوه ملي غولي راغونډ کړای شول.

د افغانستان ملت هیڅکله هم د احمدشاه د هیلو پر وراندې خنډ نه شو؛ ده ده له غوښتنې سره سم پر مخ لاړ او زرګونو وګړیو یې په نغوته پر ډګرونو خپلې وینې تویې کړې، دغه پېرزوینې او لورېینې وې چې پرته له کومې خپللاسې جوړونې او رسمي تشریفاتو ده ته (د افغان بابا) وویل شول.

یوه لوی افغان دغه لوی افغان داسې ستایلی دی:

«... و کان هذا السلطان العظیم الشان (ای احمدشاه) من قبیلة السدوزائی وهی القبیلة التی... من اجل ذالک تمکنت محبته من قلوب رعایاه عموماً مع اختلافهم فی الاجناس و المشارب ومن قلوب الافغانیین خصوصاً حتی انهم کانوا یعتقدون من المقربین الی الله و یعدونه اباً للعموم الافغانیین و من ثم لقبوه ببابا و هو الی الان یعرف عندهم بهذا اللقب اذ یدعونه احمدشاه بابا واستقر عرش ملکه وسلطنته علی دعائم الثبات و التمکن ولکن لما کانت العلة الحقیقة لثبات الملک و السلطنة هی حکمة و تدبیره الخ»[1]

---

(۱) کتلې شئ، د سید جمال الدین افغان «تتمة البیان»، ۶۸-۶۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د بهرني سياست په اړه ځير سړی و، له همدغه امله يې د جنګيالي او چمتو ملت او د توريالي او پياوړي اوردو پر لرلو سربېره هم پر ماوراالنهر يرغل و نه کړ او د جيحون پنځيز برید ته يې په درناوي وکتل. همدا راز يې پارس ته لاس و نه غځاوه او يوازې د خراسان و سيستان د ځمکو په بيا نيولو چې د افغانستان لرغوني او پنځيزي برخې وې؛ وسپړل.

که احمدشاه له ستلجه اخوا پوربوتی هم دی، نو موخه يې د سند د سيمې ساتل وه، نه دا چې خپل غچ تر سره کړي يا هېوادونه ونيسي.

لنډه دا چې احمدشاه له خپلې سياسي او پوځي پوهې او له ټول هغه برم و پرتم سره چې ويې ګاټه، که د هېواد د علمي، صنعتي او اقتصادي پرمختګ مهال لاس ته ورغلای وای چې ګانده يې په داډمنه توګه وڅاري او ټينګه يې کړي، نو د نړيوال تاريخ يو نوميالی پاچاه به ګڼل شوی وای، خو مونږ پوهېږو چې احمدشاه د خدای ورکړې ورتيا او پوهې تر سيوري لاندې او د خپلو پرله پسې هڅو او ټينګ هوډ له امله په افغانستان کې ستري سياسي سمونې او مانيز بدلونونه تر سره او خپله دنده يې بشپړه کړه، تر دې چې هغه د اتلسمې پېړۍ افغانستان د اخلاقي ځواک په وده کې خورا اغېزناک ګڼلای شو، ځکه چې سياسي بدلونونه د مذهبي او ټولنو تيزو هغو په څېر د ټولنې په اروا کې نوې ودې ته اړتيا لري، نو په دې توګه احمدشاه يو بريالی پاچاه او تکړه سياست پوه و، نه يو انديال فيلسوف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه

داحمدشاه هیوادنی چارې

هغه بنستونه چې احمدشاه د افغانستان په اداري، ملکي او پوځي چارو کې پر ببلا، ببلو مهالو او له جګړه یزو لښکر غځونو نه د وزګارتیا په ترڅ کې ایښي، پر له پسې والی نه لري او ورو، ورو یې وده کړې خو د هغې اوډنې له پلوه چې په پام کې ده، دلته یې تر ټولو غوره یو پر بل پسې یادوو.

لومړی څپرکی

د احمدشاه ملکي جوړښتونه

په پلازمېنه کې:

داحمدشاه د اداري جوړښتونو (ملکي، پوځي) د پېژندلو له پاره دوې سرچینې لرو: لومړی د هغه د دولت د کارکوونکیو نومونه او د هغوی ځینې کړنې چې په ځغلنده توګه د تاریخ پرپاڼو لیدل کېږي.

دویم په دې اړه د احمدشاه د پایخوړ د مهال تولنیزې تاریخي نغوتې دي چې یادده کول و یا محمدزي؛ ځکه چې دوې هماغه د احمدشاه مهال جوړښتونه په لږ و ډېر توپیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتلي دي. په دې توګه يې د احمدشاه له پېر سره پرتله، د دې څېړنې په ترڅ کې مرسته کوي.

په هر ډول مخکې تر هر څه بنايي ويوهېږو چې د احمدشاه په بنسټيزو او اداري جوړښتونو کې هماغه هېښنده ځانګړتياوې شته چې د پېرو اسلامي هېوادونو په څو پېړيزو اداري جوړښتونو کې ليدل کېږي چې هغه هم د تاريخي او ملي دودونو، د عربو د اداري ډول او د مغولو او تورکو د نښو او ګرنويو ډول ګډون دی. همدا راز د احمدشاه د مامورينو رسمي نومونه دملي، عربي او تورکي ګرنو له اوډنې څخه راوتلي وو چې ځينې يې تر چنګېز ډېر پخوا د ختيځ په اسلامي هېوادو کې دود وو. دا ټکی په ګڼو اسلامي تاريخونو کې په څرګنده توګه ليدل کېږي. په دې توګه په افغانستان کې د احمدشاه ځينې دولتي اداري هو تر بله اړيکي نه لري او يو شمېر سره ورته هم نه دي. ګڼ شمېر اداري خپلواکې اوسيده پاچاه ته ځواب ويونکې وې. يوشمېر کوچنيو ادارو تر ډېره د ماليې پر وزارت اړه لرله. د ولايتونو ځينو ادارو هم له اړوند وزارتونو سره اړيکي نه لرل او مخامخ يې د سيمه يزو واکمنو تر لارښونو لاندې کار کاوه. سره له دې چې دفاغ وزارت له ملکي ادارو نه توپير لاره خو په ډېرو چارو لکه: لګښتونو، تنخاګانو او لوښيو کې يې له ماليې وزارت او ملکي څانګو سره ګډې خواوې وې.

د احمدشاه پرمهال څه بنديغ نه و چې يو سړی پر يوه مهال څو دندې ولري، کټ مټ د پنځيز آرسرچينه چې يو شي پر يوه مهال دوه ځايونه نيولی نه شي، د احمدشاه چارواکيو کړای شول چې د مانا له مخې دا ناشونی کارکېدونکی زبات کړي. په دې توګه د پورتنيو کتنو او ځانګړنو له په پام کې نيولو سره سم د دغو اداري جوړښتونو پر څېرنه پيل کوو چې له نيم څرګندو تاريخونو څخه راوېستل شوي؛ د محمدزيو له اداري آرونو سره پرتله شوي او زموږ په ننني اداري نومونو ژباړل شوي دي.

وزارت:

د احمدشاه پرمهال د کورنيو چارو وزارت و عظمي صدارت يوه سړي ته چې « وزير » نومېده سپارل شوي وو، دا سړی تر پاچاه وروسته د هېواد لومړنی څېره وه چې کله کله به يې د « وکالت » په نامه د نايب السلطنه چارې هم سمبالولې. په کرارو ورځو کې د صدراعظم په توګه د وزير دندې د دولتي ادارو پر څارنه او د پاچاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسلاکاري سربېره د هېواد په چارو کې دا وي:

د واکمنو په مرسته د ټولنيز امنيت ساتنه، د سيمه يزو ساتونکيو په مرسته د لارو ساتنه چې د خدمت کالنى تنخايې د خپلو ځمکو هماغه ماليه وه چې دوى ته ورشمېرل کېده خو که په اړوند لارو کې به يې څه تاوان پېښېده نو دوى يې په ورکړه اړ وو. يو مهال د کندهار و غـزنې دلارې غلزيو دد غـه خـدمت په بدل کـې د ځـمکې د مـاليـې کـالنى څلوېښت زره روپۍ مجرايي لرله.[1]، د واکمنو او نورو ملکي چارواکيو ټاکنه او ګوښه کول (ټاکنه او ګوښه کـول د نايب الحکومـه ګانو او لويو چارواکيـو له ورانديځ سره سم د همدغه وزير له خوا د پاچاه له په فرمـان سرته رسېدل) ، د پوستې (ډاګ) چارې (په کرارو شـپو کې د سيمه يزو لارويو په لاس ، په بيړنيو ورځو کې د سپرو په مرسته) ، د ماليو راغونډول (د ماليې وزارت او مالي څانګو له ورانديځ سره سم د پاتيشـونيو د ليک له مخې) او داسې نور.

د احمدشاه مهال وزير «بګي خان بامېزى» وچې د «اشرف الوزرا» په رسمي نامه يادېده او په ليکنو کې «وزيراعظم» ورته ويل کېده.[2] د احمدشاه د پايځور په پېر کې وزير ته «اميرکبير ، مختار مشير» هم ويل شوي دي.[3] د «تيمورشاه» پر مهال «شيخ عبدالطيف» ته د وزارت چارې سپارل شوې وې او ابن محـمد امـين هم څرګندوي چې نوموړى وزير و.[4]

خو «سلطان محمد» او د هغه په پېښو «فيض محمد» «شيخ» يوازې د وکالت او ديوانى ماليې د غونډولو څانګې مشر بولي[5] خو دا چې د غه څانګه د وزير په دندو کې راتله نو بل څوک يې د تيمور شاه د مهال د وزير په توګه په ګوته کړاى شوى نه دى ځکه چې هاغـه مهال د وزير په نامـه پرته له يوه سړي بل څوک نه و. همدا راز فيض محمد تېروځې چې وايي: « وزير شاه ولي خان د بدخشان تر نيولو وروسته د احمدشاه له خوا «د

---

(۱) سلطاني، ۲٦٤مخ.

(۲) مکتوبات فقيرالله، ۲۷۰ مخ، د فقيرالله علوي شکارپوري د ليکونو کتاب په لاهور کې چاپ شوى، خود چاپ نېټه نه لري.

(۳) سلطاني، ۱۹۲مخ.

(٤) مجمل، ۱۵۳مخ.

(۵) سلطاني ۱۵۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلی دیوان وزیر » نوم تر لاسه کړ » ځکه چې د «اعلی دیوان » نوم د مورخینو پر ځرګندونه سربېره د سدوزیو پاچاهانو د فرمانونو له مخې هم «د مالیې وزارت » ته ویل شوي دي[1] او د مالیې وزیرانو د «دېوان بېګي » یا د اعلي دېوان مستوفي نوم لاره. دا په نورو اسلامي هېوادونو یا په تر احمدشاه دمخه افغانستان کې وو چې د مالیې وزارت مشر ته وزیر ویل کېدل او د هېواد سر وزیر (صدراعظم) هم و، لکه د غزنویانو پر مهال چې په افغانستان کې لاندېني ځلور ګوني وزارتونه وو او د مالیې وزیر (د دېوان وزیر، کله، کله د وزارت د دېوان خاوند) صدراعظم هم ګڼل کېده: لومړی- د دېوان وزارت (د مالیې وزارت وعظمی صدارت)، دویم- د عرض وزارت (دفاع وزارت) خو د دغه وزارت په سر کې «سپاه سالار » د مارشال و ستر درستیز په توګه ګڼل کېده. درېیم- د رسالت وزارت (شاهي دارالتحریر). ځلورم- د وکالت وزارت (د پاچاه د ځانګړیو چارو څارونکی او د دربار وزیر) دغه وزیر تل د پاچاه د سلاکارو غونډو او د وزیرانو د غونډې غړی نه و. د احمدشاه او د هغه د وروستیو پرمهال مطلق وزیر چې د عظمی صدارت دنده یې هم لرله، لکه: د احمدشاه وزیر «شاه ولی خان » د تیمورشاه وزیر «شیخ عبداللطیف خان »، د زمانشاه وزیر «رحمت الله خان »، د شاه محمود وزیر «فتح خان »، د شاه شجاع وزیر «عبدالشکور خان » او «سردار محمد اکبر خان (وزیر فتح جنګ شاه) د مالیې وزیران نه وو او د هغوی وزارتونه د کورنیو چارو وزارت ته ورته وو.[2]

اعلی دېوان:

یا د مالیې وزارت، دا اداره د احمدشاه پر مهال خورا ارته وه او د سیده او نا سیده مالیو پر چارو سربېره یې (د باج اخیستنې او خرڅ اخیستنې په نامه ګمرکونه) د کرهنې او اوبو، دولتي شتمنیو (د خالصه په نامه)، کروندګرو او سوداګرو ته د مرستو (د تقاوي په نامه)، د دولتي ودانیو، د خوارو د زېرمو، ضرابخانو او د نغدي او جنسي خوندینو چارې هم څارلې. دې ادارې چې د دولت د ګټو تولې سرچینې یې په لاس کې وې، د

(۱) کتلی شئ: د شاه زمان و شاه شجاع فرمانونه، ۱۲۱۰-۱۲۲۱ سپوږمیز کلونه، په کابل مجله ۱۳۱۷ لمریز کال (۳) ګڼه، ۷۸ لمبر کې خپاره شوي، له دغو فرمانونو څخه سربېره پر دغه تکي دا هم څرګندېږي چې د افغانستان دسیمو او تیرونو خانان د پاچاه له خوا د «سلطان و سرکرده » په نامه ټاکل کېدل او پېژندل کېدل.

(۲) کتلی شئ: د بیهقی تاریخ، د ابوالفضل لیکنه، د کلکتې چاپ، ۱۸۶۲ زېږدی کال ۳۱۱۱ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت ټول لګښتونه (ملکي، پوځي) پر غاړه لرل او د دفاع وزارت له یوې ځانګړې څانګې پرته چې د پوځي سرتېریو تنخایې وېشله، له ټولو دولتي ادارو نه یې شمېر غوښته.

داحمدشاه پر مهال د دغه وزارت وزیر ته «دیوان بیګی» ویل کېده او تر احمدشاه وروسته پر «مستوفي» واوښت.

داحمدشاه دیوان بیګي یا د مالیې وزیر «عبدالله خان بامیزی» نومېده. (۱) چې تیمورشاه هغه وواژه (۲) دفیض محمد خان په وینا محمد علي رضا خان نومی هم یو مهال د احمدشاه (د داعلی دیوان د استیفا کارکوونکی) و. (۳)

شرعیه محکمه:

داحمدشاه پرمهال عدلي شرعي محکمو پر شرعي قاضیانو پورې اړه لرله او ملکي چارواکي لکه پولیس یې پلي کوونکی ځواک ګڼل کېده. سره له دې چې د ولایتونو قاضیان د پلازمېنې د محکمو تر لاس لاندې نه وو، خو د منځي قاضي د هېواد تر نورو قاضیانو نېږدې او مشر و، همدا لامل و چې وروسته د پلازمېنې قاضي ته «قاضي القضات» وویل شول او د ابدالیانو پرمهال د لومړي ځل له پاره ملامحمد سعید آخوند پرخپل لوي شرعي مُهر د غه مسجع بیت وکیښ:

«محمد سعید از فضل حق مشهور شد قاضی القضات شه محمود شد» (٤)

دا هماغه نوم دی چې په افغانستان کې د غزنویانو پرمهال دود و. (٥) داحمدشاه د مهال قاضي «ملافیض الله خان» و چې د تیمورشاه پرمهال «پاچاه مشیر» شو. (٦)

ښایي یوه شو چې د پاچاه د ټولواکی له امله د هاغه مهال قضایي محکمې د ځان د پاسه له هر ډول زور او لاربنوونې څخه ګوښه او خپلواکې وې، لکه د تیمورشاه د مهال له یوې شرعي قبالې څخه چې ښکارې د هېواد د سترو منځیو لکه په کندهار کې د هاغه مهال قضایي محکمې د یوه قاضي او اتو نایبانو او مفتیانو (همدا راز څو کاتبانو) له

---

(۱) مجمل، ۱۵۵ مخ. (۲) سراج، ۳٦ مخ. (۳) سراج، ۵۵ مخ.

(٤) سراج، ٦۲ مخ. (۵) بیهقي، ۲٤۸ مخ. (٦) سراج، ۷۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا اداره کېدې. [۱]

د لیکلو ځانګه (شاهي دارالتحریر):

ددې ځانګې دنده څرګنده ده چې د شاهي فرمانونو لیکل وو. د احمدشاه پرمهال د انشا دیوان د یوه یا څو مشرانو تر لاس لاندې چې «منشي باشي» نومېدل او د «سرلیکونکي» مانا لري سمبالېده چې تر مالیې وزارت وروسته د دولت له ارزښتمنو ځانګو څخه ګڼل کېده.

د احمدشاه سرلیکونکي «سعادت خان سدوزی» او «میرزا هادي خان» وو او د زمانشاه پرمهال دغه کارونه دوو سرلیکونکیو «میرزا محمد شریف خان» او «میر محمد علی خان» پرمخ بېول. [۲]

د دربار اداري:

د احمدشاه مهال د دربار اداري د بري او ځیني یې خپلواکې ګڼل کېدې، سره له دې

---

(۱) قباله د کندهار ښار اوسېدونکي محمد رحیم خان پلو پلزېده چې لاندېنۍ ځانګړتیاوې لري:

د قبالې کاغذ ژېړ وېړو، مخ (۸×۱۰ اینچه) په تور رنګ او سرونېو لیکل شوي. د قبالې پر سر د قاضي لوی او ګرد مهر له دغه مسجع بیت سره لیدل کېږي:

چون مفوض شد به تیمورشاه شاهی ازکریم قاضی اسلام شد از صدق دل عبدالرحیم (۱۱۸۷)

د قبالې پرڅنډه د محکمې د رسمي غړیو (نایبان و مفتیان) (۸) لوې او واړه مربع و مسجع مهرونه دي چې دوه لوی یې په دې ډول لوستل کېږي:

لومړی: از عطای خداي هردو جهان پیرو مصطفی بود عمران

دویم: ز الطاف شاهجهان خوشدلم غـلام همایون روشندلم

د قبالې د لیکلو نېټه د (۱۱۹۹) سپوږمیز کال د جمادی الثانی (۱۷) ده او داسې په کې راغلي: «فروش هشت سهم مساوی هشت شبانه روز آب و زمین از یک دهنه قنات مشهور به «سوره» واقع در محال پوشنج (پښین) من توابعات اشرف البلاد احمدشاهي، از طرف عبدالله خان ترینی عبدالرحمن زایی.... به محمد نام.. در بدل مبلغ (۸۹) تومان و (۲) هزار دینار تبریزی نقد که عبارت از یکهزار و هفتصد و هشتاد و چهار روپیه بوده باشد..... »

دا چې په کندهار کې لوی کاریز پر یوه شپه ورځ درې خرواره تخم ځمکه پنهوي، منځنی کاریز یو خروار او کوچنی کاریز تر دې لږ، نو د کندهار یو خروار چې د کابل له ۶۲ نیمو منو سره سم دی په لسو جریبو کې شنل کېږي، نو په قباله کې تو له لیکل شوې ځمکه (که کاریز یې منځنی وګڼل شي (۸۰) جریبه ده چې د یوه جریب بیه یې ۲۲ نیمې روپۍ کېږي.

(۲) سراج، ۵۵-۶۵ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې هم يو سړی په سر کې و چې د نن ورځې د دربار له وزير سره سمېده. دغه سړي ته «ايشک آقاسي» ويل کېده. د احمدشاه ايشک آقاسي «عبدالله خان» و چې يو مهال کشمير ته د تلونکي لښکر کوماندان و چې هغه ولايت يې ونيو او له افغانستان سره يې وتاړه. (۱)

عرض بيګي:

دغه نوم او دنده يې مور ته ښکاره ده او تر اوسه شته چې د وګړيو غوښتې پاچاه ته وړاندې کوي او بېرته يې ځواب راوړي. د احمدشاه عرض بيګي «حاجي کريمداد خان» و چې وروسته کشمير ته د نايب الحکومه په توګه ولېږل شو. (۲)

مهماندار باشي (مېلمه پال):

دغه سړي د تشريفاتو د مدير په توګه د شاهي دربار د مېلمه پالنې دنده لرله. فيض محمد د زمانشاه د مهال مېلمه پال د «حفيد احمدشاه» په نامه راپېژني. (۳)

د پخلنځي څارن:

دغه سړي د پاچاه، دربار وشاهي کورنۍ د خواړو برابرولو چارې څارلې، خو دا چې د احمدشاه پر مهال څوک و څرګنده نه ده، فيض محمد د تيمورشاه پر مهال د پخلنځي د څارن په توګه د «داحمدشاه د زوی» نوم يادوي چې د پېښور په جګړه کې ووژل شو. (٤)

جهرچي باشي (وياند):

سرتېريو، مامورانو او وګړيو ته يې د پاچاه امرونه خپرول او درباري ارزښت يې لاره. د تيمورشاه وياند «زنګي خان» وچې د اتلسو زرو سرتېريو مشر او د پنجاب د سرغړاوو سيکانو د ځپلو له پاره ولېږل شو، همدا چې پاچاه د پېښور په ډګر کې پر پيل سپور او دده لښکر يې کوټ، نوموړی له دود سره سم دري ځله د پاچاه له پيل نه تاو او دخپلې دندې ځای ته روان شو او برې يې وګاټه.

---

(۱) سراج، ۱۷ مخ (۲) سراج، ٤۱ مخ. (۳) سراج، ٤۹ مخ. (٤) سراج، ۳۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوردو باشي (د محمد زيو د لومړي پېر «عمله باشي»):

دغه سړی په تم (حضر) کې د پاچاه د دربار د کارکونکيو او ساتونکيو د چارو سمبالونکی و او په يانه (سفر) کې د تلونکي پوځي او ملکي گرد پلاوي سمبالونکی گڼل کېده. ترايشک آقاسي وروسته اوردو باشي د دربار دويم چاروازکی و. د احمدشاه اوردو باشي «عبدالله خان» نوميده چې پر هندوستان باندې د احمدشاه د لومړي بريد پرمهال لنډه موده د سرهند کلا مشر شو. منشي عبدالکريم د احمدشاه د مهال پېښو په ترڅ کې دو ځله دغه نوم ياد کړی دی.

پيشخانه چي:

د محمد زيو د پېر د (فراشباشي) په څېر وچې د پاچاه و دربار د يانه اړتياوو لوښي يې برابرول. سلطان محمد د شاه شجاع د پيشخانه چي يادونه کړې ده. (۱)

پيش خدمت باشي:

د محمد زيو د پېر د (فراشباشي) انډول و. دا سړی د پاچاه او دربار د يانه د لوښيو سمبالوونکی و. سلطان محمد، د شاه شجاع د ځانگړي چوپړ «دين محمد خان» يادونه کړې ده. (۲)

نسقچي باشي:

دا سړی د «نسقچيان» په نامه د يوډلې مشر و چې تل يې د پاچاه له رکاب سره اړه لرله او په تم ويانه کې يې د شاه ملکي، پوځي او جزايي امرونه پلي کول. تيمور چې د احمدشاه له اجازې پرته له هراته د پلار ليدو ته راغی، د احمدشاه د نسقچيانو له خوا د «واشير» په سيمه کې بېرته هرات ته ولېږل شو. «محمد يحی خان» د زمانشاه مهال نسقچي باشي و. (۳)

ځانگړی نديم يا د پاچاه خوالگر:

خوالگر به چې هر څوک و، د ابداليانو د دربار له مخورو درنو څخه گڼل

---

(۱) سلطاني، ۱۱۹ مخ. (۲) سلطاني، ۲۷۳ مخ. (۳) سراج، ٤٨ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېده. «فتح الله خان سدوزی» يو له همدغو خوالګرو څخه و چي په همدغه نامه د «تيمورشاه» په دربار کې پېژندل شوی و. (۱)

خواجه سراباشي:

د پاچاه د ارګ د خواجه سرايانو مشر و چي ځيني مهال ارزښتمنو دندو ته لوړېده. د احمدشاه خواجه سراباشي «ياقوت» نوميده چي د شاه په ځانګړيو محرمانو کې راتلو. همدا راز د هندوستان د لکنهو د عاليجناب نواب شجاع الدوله کورنۍ «يوسف عليخان» د احمدشاه له خواجه سرايانو څخه و چي په دربار کې يې «التفات خان» بلنوم موندلی او و مهال د هېواد خزانه دار هم شو. (۲) اټکلېدای شي چي د احمدشاه په دربار کې نور چارواکي هم وو، لکه: قابوچي باشي، طبيب باشي او څو نور باشيان چي زموږ تاريخونو يې يادونه کړې نه ده.

ميراخور باشي ګري:

دا يوه پراخه څانګه وه چي د يوه لوی ميراخورباشي او يا هم د دوو ميراخور باشيانو تر لاس لاندې يې چي يو يې لوی او بل يې ځانګړی و د شاهي څارويو چارې سمولې، کوچني کارکوونکي يې ميراخوران، نايبان و مشران وو. دا هماغه څانګه ده چي وروسته يې د «د کمند دفتر» په نامه د «سراج الملت و الدين» ترمهاله کار کاوه. نوموړې ستره څانګه د يوه وزارت يا د لېږدونو د خپلواک مديريت انډول وه.

ميراخورباشي ګری د هېواد په ټولو سيمو او پوځي اډو کې د آسونو، کچرو، اوښانو، خرو، غوايانو او پيلانو چارې سمولې او د باروړونکيو څارويو کول، ورشوګانې او پنډغالي يې څارل.

ميراخورباشي ګری د لېږدونو په اړه له دفاع و دربار وزارتونو او د لګښتونو او شمېر په اړه له ماليې وزارت سره اړيکي لرل. ميراخور باشي د دولت په لويو کارکوونکيو کې ګڼل کېده. د زمانشاه د مهال ميراخور باشي «سردار احمد خان» د سرغړاو شهزاده محمود پر وړاندې فراه ته د تلونکې ډلې کوماندان و تاکل شو، همدا راز

---

(۱) سراج، ۳۷مخ. (۲) سراج، ۳۰-۳۸مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سردار پاینده خان زوی میراخور «فتح خان» د کندهار پوځي کوماندانۍ ته ورسېد. (۱)

خزانه داري:

د احمدشاه پر مهال نغدي خوندينې او جنسي زېرمې د یوه مشر تحویلدار تر لاس لاندې وې چې «خزانه چي» او «خزانه دار» نومیده. دغه خزانه دار د دربار له خورا باوري غړیو څخه و چې د شمېرو اړیکو ځای یې د مالیې وزارت او لګښت لاسوندونه یې د پاچاه فرمانونه او ددفاع و مالیې وزارتونو لیکنې ګڼل کېدې. په تاریخ کې د «ابوالحسن» په نامه د شاه شجاع د نغدي او جنسي خزانه دار یادونه شوې ده. (۲)

داروغه ګي، اخبار ځانګه او هرکاره باشي:

دا د استخباراتو خپلواک ستر توب و چې سیده یې د پاچاه تر څارنې لاندې کار کاوه او د خورا پاملرنې وړ و. د جاسوسۍ په څانګه کې یې پاک زړي نارینه او ښځینه کارکونکي لرل، ددغې ځانګې هځو د دولت په پرمختیا یې چارو کې ډېره مرسته کوله، فیض محمد په دې اړه پرزړه پورې تکي لیکلي چې په ترڅ کې یې وایي: «احمدشاه د رسمي کارکونکیو له خوزا پټو چارو څخه خبر و، چې کله، کله یې د اړتیا له مخې بر سیرول. د اطلاعاتو او خبرونو د همدې بې کچه پراختیا له امله، وګړیو دا د احمدشاه کرامات بلل. (۳)

---

(۱) سراج، ۴۹-۵۴ مخونه.　　(۲) سراج، ۶۷ مخ.

(۳) د سراج التواریخ له قلمي آرلیک ۶۹ مخ څخه:

دغه یوازېنۍ قلمي لیکنه په ځینو ځایو کې له چاپ شویو لیکنو سره توپیر لري او هغه دا چې په چاپ کې یې ځینې تکي لوېدلي چې په آر قلمي لیکنه کې شته. ددې لیکنې په هره برخه کې د مضمون و پارسي او عربي کرښو لیکنې سموالی ښوونکي «مولوي عبدالروف خان» او منشي «میرزا عبدالطیف خان» پر ګوته کړي او ځینې قلمي سمون هم په کې راغلی دی. امیر حبیب الله خان چې ددې لیکنې آر لامل او مشر سموونکی و، د کتاب په هر څپرکي کې یې تر کتلو او لاسلیک وروسته د چاپ لارښوونه کړې او ځینې ځایونه یې په خپل لاس سمونې، اړونې او وېستنې هم په کې کړې دي. د قلمي لیکنې ارزښت هم له همدغه ځایه پیلېږي. د پاچاه ځینې لاسي سمونې چې دده د تاریخي ذوق او سیاسي اند ښکندوېې دي خورا پر زړه پورې او هېښنده بریښي، له هغو غورځونو څخه چې په چاپي لیکنه کې شوې یوه هم سردار سلطان محمد خان و امیر دوست محمد خان ته د نومیالي هندي مجاهد سید احمد لیکونه دي. د سېد احمد خان دوه ګوني لیکونه چې د هغه د شاګرد او نږدې مرید مولوي اسماعیل خان په لاس لیکل شوي خورا څرګند او ښکلي دي. دا قلمي لیکنه د (۱۳۳۰) سپوږمیز کال په میاشتو کې پیل او د (۱۳۳۲) په روژه کې پای شوې چې اوس په کندهار ښار کې د مولوي عبدالروف په کاله کې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو فیض محمد خان دا اداره نه پېژني او په بل ځای کې د زمانشاه پر مهال د «داروغه ګي او د ټول هېواد هرکاره باشي» په اړه غږېږي ، خو هاغه مهال «هرکاره» پټوڅریو ته ویل کېده.

داحمدشاه همهالی مورخ «ابن محمد امین» څو ځله د «هر کاره» او «هرګاره ګانو» په نامه د هند دولت د پوځي څریو یادونه کوي.[1] همدا راز د احمدشاه بل همهالی «مرتضی حسین بلګرامی» چې د اورنګزیب لیکلې پاڼې را اخلي د هغوی په یوه کې ملکي پټ څري «هرکاره» نومېږي.[2] نو هرکاره باشي هماغه د جاسوسي اداري مشر دی چې د خبرونو د ځانګې نوم دا وینا رښتینې کوي، د اردو ژبې سیندونه هم «پیک» پرهرکاره ژباړي. په هر ډول، د زمانشاه پرمهال د «د خبرونو د ځانګې دا روغه او د ټول هېواد هرکاره باشي» د نومیالي سردار جهان خان وراره «میر هوتک خان» و.[3]

ضبط بیګي ګري:

راته څرګنده نه شوه چې ددې دندې خاوند څه ډول ملکي یا پوځي چارې سرته رسولې، ځکه چې اوس د نورې څېړنې او پلټنې مهال راسره نه و، سره له دې هم اټکلولای شو چې ضبط بیګي د کوتوالی او پولیس دنده لرله، ځکه دا ناشونې ښکاري چې د احمدشاه پرمهال کوتوالي او پولیس ځانګه نه وه او په هیڅ یوه عربي ، پارسي او پښتو نامه ، لکه : امیرشرط ، شحنه، عسس، میرشب، میرشبګیر و کوتوال دې یې یادونه شوې نه وي، پر داسې مهال چې تر احمدشاه څو پېړۍ مخکې او وروسته په افغاني دولتونو کې دا ځانګه وه او په یوه پورتني نامه په تاریخونو کې یاده شوې ده.

فیض محمد خان د «زمانشاه» او «شاه شجاع» ضبط بیګیان د «اسلام خان» و «محمد شریف خان» په نومونو یادوي.[4]

---

(۱) مجمل، ۱۰۱-۱۰۲-۱۰۳ مخونه. (۲) حدیقة الاقالیم، د مرتضی حسین بلګرامي لیکنه، د لکنهو د نولکشور چاپ، ۱۲۹۶ هجري، ۱۱۳-۶٤۰ مخونه.

(۳) سراج، ٥٤ مخ.

(٤) سراج، ٥٩-٧١ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلاکاره غونډه:

د احمدشاه مهال سلاکاره غونډه په پلازمېنه کې یوه تلپاتې جرګه وه چې د افغاني ټبرونو لوی خانان و سرداران او د سترو ټبرونو اړوند ځینې لوي کارکوونکي او چارواکي یې غړي وو. د غونډې غړي د ژوندانه تر پایه، په خپله پاچاه ټاکل او ګوښه کول یې هم دده په خوښه وو.

دغونډې غړیو د پاچاه او دولت د پلاوي پر وړاندیځونو غورکاوه او د خپلو غوښتنو پایله یې احمدشاه ته وړاندې کوله. سره له دې چې احمدشاه د پاچاه په توګه د بشپړ واک خاوند و نامسؤول، د صدراعظم په توګه د پلي کوونکي ځواک مشر، د وسله وال پوځ لوی کوماندان، د ملي شورا د غونډې پرځای د هیواد ځانګړی مقنن، د قضایي محکمو په سر کې د جزا لوی قاضي او همدا راز د اولی الامر په نامه د ټولو تر لاس لاندې هېوادونو مذهبي لارښود ګڼل کېده، خو سره له دې هم داسې ليږ پېښېده چې د دې غونډې د وړاندیځونو او پریکړو خنډ شي، همدا لامل و چې ګرد افغاني مشران و ټبرونه د احمدشاه د ژوندانه تر پایه دده په ټولو کورنیو او بهرنیو چارو کې د زړه له کومې ورسره ملګري او چمتو وو.

په ولایتونو کې:

د احمدشاه مهال افغانستان پر ولایتونو او ولایتونه پر ولسوالیو وېشل شوي وو. په ولسوالیو کې کلي او بانډې هم راتلې. دولایتونو او لویو ولسوالیو مشران د پاچاه له خوا ټاکل کېدل، همدا راز د «سرلښکر» په نامه پوځي کوماندان و مستوفیان هم پاچا ټاکل. نور کشران و واړه کارکوونکي د ولایتونو د مشرانو او وزیرانو له خوا او کله هم د پاچاه له فرمان سره سم ټاکل کېدل.

د بري لویې ولسوالی د ولایتونو اړوند نه وې او مخامخ یې له پلازمېنې سره اړیکي لرل. د ولایتونو او ولسوالیو مشرانو ته «حاکم» ویل کېده او د ولایتونو مشرانو د «نایب وپیش کار» په نامه یو یا دوه مرستیالان هم لرل. کله، کله د ولایتونو مشران پر یوه مهال پوځي کوماندانان هم وو خو ځینې مهال پوځي ځواک بېل کوماندان لاره.

د ولایت مشر (نایب الحکومه) په خپله سیمه کې د پراخ واک و بشپړې خپلواکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوند و، ځکه چې پلازمېنې له هغه نه دا دوه ټکي غوښتل:

یو، د ټولنیز امنیت ساتنه. دویم، منځنی خوندیینې ته د ولایت د لګښتونو تر سپما وروسته د مالیو رسول.

د ولایتونو مشرانو د روښانه شرعي له امر پرته د وژلو او د پوځي ځواک د کمولو حق نه لاره، خو که شاهزی به و د سکې او خطبې له حق پرته یې د سلطنت له مقام سره ستر توپیرنه و.

هغه ولایتي اداري چې له والي سره یې کار کاوه مشران یې دا وو: سرلښکر (پوځي کوماندان)، مستوفي، قاضي، قلعه بیګي (کوتوال)، نظام دفتري، باجګیر (د ګمرک مدیر)، میراخور (د لېږدونو مدیر)، میرآب، د خالصه جاتو مدیر، ښاروال او داسې نور واړه کارکوونکي.

ولایتي ادارو له وزارتونو سره د برابریکي نه لرل، یوازې یې له مالیې وزارت سره د دېواني شمېرنو له پلوه سرو کار و،

خو د مالیې وزارت هم کړای شول چې د ځو کالو تر تېرېدو وروسته دومره ځان وپوهوي چې د ولایتونو د هاغه تېر کال ګټه څومره وه؟ له هغې نه څومره لګېدلې او خوندیینې ته رسیدلې؟ او څومره پاتې دي؟ چې لرلیک یې د کورنیو چارو وزارت ته له ملک نه د اخیستو له پاره ولېږي.

د احمدشاه مهال کلي او باندې د حاکمانو له خوا د ملک، خان، سرکرده یا سلطان په نامه د سیمه یزو خانانو په مرسته اداره کېدې، د غه ملکان په خپله له سیمه یزو مخورو او شتمنو پورورکونکیو خانانو څخه وو چې وګړي یې پورورې وو، دوی په خپلو سیمو کې خورا خپلواک، واکمن او د ملت و حکومت ترمنځ برید ګڼل کېدل، ځکه چې حکومت مخامخ له وګړیو سره اړیکي نه لرل او خپل مالیه ورکوونکي یې یو، یو نه پېژندل، په سیمه کې یې یوازې ملک پېژانده او پر هغه پسې یې په مالي څانګه کې د کورنیو شمېر، د ځمکو کچه او د هغې سېمې تو له دېواني مالیه لیکله او د بېګارو سیورسات ګردې چارې یې له هغه نه غوښتې. ملک هم چې څنګه غوښتل و کول هغسې یې له وګړیو اخیستل. ځکه نو نیاو او حقوق خوندي نه پاتې کېدل او د ملکانو شتمني په ناوړه توګه ډېرېده. ملکانو د وګړیو ترمنځ د جوړ جاړي او حقوقي محکمو دندې هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمخ بېوې او سیمه یز مشران یا علاقه داران ګڼل کېدل. (*) (*)هاغه مهال د هېواد اداري وېش لنډ او علاقه دار نه و. د محمد زیو پر مهال په لویو سیمو کې علاقه داران د « پوځدار » په بې انډوله نامه وټاکل شول. *** پر ګنو د ملک د ربړه ونو پر وړاندې د تېښتې درې لارې لرلې:

لومړی، د حقوقي دعوو په اړه یې کړای شول چې د ملک پرېکړه ونه مني او لویو شرعي محکمو ته ورشي.

دویم، له ملک نه د بېزارۍ له امله یې کړای شول چې د مالي دفترونو په مرسته او د حاکمانو په منبت لېږه هغه نه ځان بېل او پر بل ملک پورې چې ان د پخواني سیال به هم و؛ وتړي.

دریېم، د ملک د ډېر تاو تریخوالي او تېري له امله یې کړای شول چې لویو مشرانو، وزیرانو او پاچاه ته ورشي او مرسته وغواړي. دا څرګنده ده چې په یوازې ډول د وروستۍ لارې خپلول دومره اغېزناک نه وو، خو که تولیزه بڼه یې موندلې وای د ملک په لړې کولو او دنوي پرټاکلو پای ته رسېدای شوه.

ملکان د وګړیو په خوښه او د مالي دفترونو او سیمه یزو حکومتونو له منبت سره سم ټاکل کېدل خو د لویو خانانو ټاکنه د پاچاه له فرمان سره اړوند وه.

په افغانستان کې د احمدشاه مهال د ځینو لویو او کوچنیو ولایتونو میالي مشران دا وو: د هرات مشر درویش علیخان هزاره، د مشهد مشر د نادرشاه لمسی شاهرخ، د نیشاپور مشر عباس قلي خان بیات، د بلوچستان مشر نصیر خان بلوچ، د ښکارپور مشر دوست محمد خان کاکړ، د سند مشر نورمحمد خان شهنواز، د ملتان مشر شجاع خان ابدالی، د ډېره اسماعیل خان مشر موسی خان، د پنجاب مشر زین خان مومند، د کشمیر مشر خواجه عبدالله خان، د کلات مشر اشرف خان غلزی او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم څپرکی

د احمدشاه پوځي جوړښتونه

پوځي څانګې

د ټولو پوځي څانګو او ګرد پوځي ځواک په سر کې یو لوی کوماندان و چې «سپاه سالار» نومېده، دا څېره تر پاچاه وروسته دواړو افغاني ځواکونو کوماندان و چې د نننې مارشال یا ستر درستیز انډول ګڼل کېږي. دده تر لاس لاندې بېلا بېلې څانګې وې چې هرې یوې په خپله برخه کې د دفاع وزارت چارې پرمخ بیوې، له دوی څخه لویې پوځي څانګې دا وې:

نظام دفتر:

دا دهاغه مهال تر ټولو لویه پوځي څانګه وه چې د اړتیا وړ لوښیو او شمېرنو، کارکوونکیو او لګښتونو او پوځي خوندیینو او زیرمو ستره برخه چارې یې سمبالولې او څارلې.

نظام دفتر د نننې دفاع وزارت انډول و، په دې مانا چې سرتېریو او افسرانو ته یې تنخا ورکوله؛ د اوردو د غله ګی لګښت یې ورکاوه؛ د افسرانو دوسیې او د سرتېریو شمېر یې جوړاوه؛ پوځي زېرمې یې برابرولې او څارلې او د ګرد اوردو د ټولو چارو سمبالونکی ځای ګڼل کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظام دفتر د مالیـې وزارت اندول ځواک و، د هېواد ټولو زېرمو یې بې ځنډه ډیله حوالې او سپارښتنې منلې او مالي څانګو یې مجرایي ورکوله. نظام دفتر د پوځي اوردو یوه بنسټیزه او تاریخي کړی وه چې عربو «دیوان الجند» باله، [1] او په افغانستان کې پر لومړنیو اسلامي پېړیو «جریدهٔ سپاه» نومیده [2] چې وروسته «د عرض وزارت او د عرض دیوان» ونومول شو. [3]

په پلازمېنه کې نظام دفتر د سپاه سالار او په خپله د پاچاه او په ولایتونو کې یې اړوند څانګې د پوځي کوماندانانو تر لاس لاندې وې. د افغانستان په غزنوي دولت کې ددې څانګې مشر «عارض» نومېده، خو نه پوهېږو چې د احمدشاه پرمهال یې څه نوم و. فیض محمد یوازې د زمانشاه د مهال نظام دفتر یادوي [4] خو د مشر نوم یې نه پیژني.

سلطان محمد د شاه شجاع او د هغه د زوی فتح جنګ د مهال د «لښکر لیکونکي» په توګه د «میرزا حیدر علیخان» یادونه کوي. [5] په دې کې څه اړنګ نه شته چې لښکر لیکونکي به د اوردو شمېر نه کوله [6] خو څرګنده نه ده چې د غه نوم د احمد شاه پرمهال و او د نظام دفتر مشر پرې یادېده که نه؟ د محمد زیو پرمهال د نظام دفتر مشر «دفتری نظام» او «د نظام دفتر سر رشته دار» بلل کېده چې د سراج الملت والدین د پېر په وروستیو کې پر «امین نظام» واوښت.

سیورسات چي:

داحمد شاه پرمهال د سیورسات چي په نامه یو سړی د اوردو د خواړو او واښو د برابرولو او له وګړیو نه یې د یانه پرمهال د راغونډلو پازمن و. ده به چې له هرې سیمې نه له سپارښتنې سره سم غله راټوله کړه، لیکلي به یې ورکړل. دده لیکلي او لاسلیک د هېواد په مالي څانګو کې د هماغې سیمې د مالیو پرځای د منلو وړ و. نو دا چې د جنسونو حوالې او سپارښتلیکونو او له هېواد نه یې راغونډولو او پر سرتېریو د هغوی وېشلو شمېرنې ته اړتیا لرله نو هرو، مرو به یوې ځانګړې څانګې هم له سیورسات چي سره «که د لنډې مودې له پاره هم وه»؛ کار کاوه.

---

(۱) تمدن اسلام، د جرجي زیدان لیکنه، د مصر چاپ، ۱۹۰۲ کال، لومړی ټوک، ۱۲۳ مخ.
(۲) تاریخ سیستان، د ملک الشعراء بهار په سمونه، د تهران چاپ، ۱۳۱٤ لمریز کال، ۱٤٤ مخ.
(۳) بیهقي، ۳۱۱–۵۳۲ مخونه.
(٤) سراج، ٥٦ مخ. (٥) سلطاني، ۲۷۸ مخ. (٦) مجمل، ۸۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قورخانه (وسله تون):

پوځي وسله تونونه د «قورخانه» په نامه د یوه لوی زیرمه وال (قورچي باشي) ترلاس لاندې وو چې نن یې «وسله پال» بولي. وسله پال ته اورني توکي او وسلې سپارل کېدې؛ هغه ساتلې او له اړتیا سره یې سمې اوردو ته رسولې. ده د باروت جوړونې دستګاوې هم څارلې. لکه څرګنده چې د احمدشاه وسلې جوړونې، مرمۍ جوړونې او اورنیو توکو ته ځانګړې پاملرنه لرله، له همدې امله یې د باروتو، شورې او داسې نورو کار ځي په کندهار ښار کې د ننه د سلطنتي ارګ کېڼ اړخ (لویدیځ) ته جوړ کړي وو، او په خپله یې څارلې. د دغو کارځیو سیمه چې د توپخانې او شاهي غوجلې ترڅنګ ده، د احمدشاه له مهاله تر ننه د «باروت خانې» په نامه یادیږي، همدا راز د احمدشاه مهال پرې کوونکې وسلې او د کندهار ښار صنعت، لکه: پیش کوزې، دوه خولې خنجرونه او توري چې لاس ته راځي، پر ښکلا سربېره کلکې هم دي. احمدشاه اورنیو وسلو ته تر پرې کوونکیو ټیټ ارزښت نه ورکاوه. په دې اړه د هغه سترو نومیالی توپ یادولای شو چې پر ۱۱٦۸ کال یې په نیشاپور کې د جګړې پر ډګر جوړ کړ، د ځینو مؤرخینو په وینا یا اغراق و مبالغه دغه هېښنده توپ ۲۰ منه = ۵ , ۱۲ کابلي منه مرمۍ خوړه چې یو کلک ښار یې ړنګ کړ او ویې نیو.

بویه دا ټکي مو په پام کې وي چې د احمدشاه اوردو د پوځي چارو په یوه ستر اړخ کې د هاغه مهال له ملکي څانګو سره پراخ اړیکي لرل، ځکه چې د احمدشاه د اوردو د ربیمه برخه نیم پوځیان (ولسي لښکر) وو او د دې لویې برخې افسرانو خپل او د خپلو اړوند ټولګیو کالنۍ نغدې تنخاوې او جنس د مالي څانګو د سپارښتنې او لیکلیو پاڼو له مخې د هېواد له مالیو نه اخیستې او یا یې د خپلو جاګیرونو د سیمو د مالیې پرځای مجرایې اخیسته. په دې توګه د نیم پوځي ټولګیو او افسرانو د شمېر چارو ځای هماغه د مالیې وزارت او د هغې څانګې وې. د خوارو زیرمو (ګودام) د مالیې پر وزارت اړه لرله چې د اړتیا پر مهال د اوردو ځینو برخو ته د غلې پرویش اړ وه، سربېره پر دې ټول افغاني اوردو په کورنیو او بهرنیو تګ راتګونو کې د لېږدونکیو او باروړونکیو څارویو د غوښتلو له پاره سپرلۍ څانګو او ملکي میراخورباشي ګریو ته ورتلل، همدا راز «اوردو باشي» چې د دربار له چارواکیو څخه و په جګړه یزو یونو کې یې ځینې پوځي سمونې هم کړای شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوویشتم څپرکی

اوردو

د احمدشاه اوردو له پوځیانو او نیم پوځیانو نه جوړ و، لومړی ډلې د «پوځ نظام» په نامه د اوردو د رښیمه برخه جوړوله او دویمه د «ارت پوځ» یا «سپاره خانان» په نامه د ټول اوردو دویمه برخه وه. پوځي سرتېري درې ټولګي او نیم پوځیان د هر په سپاره او لږ په پلي ټولګي کې وو.

پوځي سرتېري:

دا سرتېري د ژوندانه تر پایه په خپله خوښه را ټولېدل، نغده او جنسي تنخا له وسلې او سپرلۍ سره د دولت له خوا ورکول کېدې، یوازې د آس بیه ورو، ورو د سرتېري له تنخا څخه سپمېده. د سرې کالیو او خواړو او د آس واښو پر سرتېري اړه لرله. هغه څه چې په تم مهال کې سرتېري ته ورکول کېدل هغه یې د تنخا پر ځای وو او په یونو کې ځینې یې وړیا او ځینې په تنخا کې شمېرل کېدل. پوځي سرتېریو د جګړې له مهاله پرته کالنی درې میاشتنی کورنی دمه لرله او د کال پاتې موده یې په خپلو پوځي اډو او چاونیو کې وسله وال پوځي کړاو او زده کړه کوله. د دغو سرتېریو ګڼ شمېر په پلازمېنه او نور یې په لویو ولایتي منځیو کې استوګن وو. هغه شمېر چې په پلازمېنه کې وو پر څو ډلو وېشل شوي وو، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لښکر ماتونکیو زلمیو ډله، (شاهي ټولګي)، د ساتونکیو ډله (د پاچاه ساتونکي)، د سرتېرېو ډله او نور.

پوځي سرتېري په درېو سپرو، پلیو او توپچي ټولګیو کې بوخت وو.

سپور ټولګی:

د اوردو دري برخې ترې جوړېدې. وسلې يې پتېله یي ټوپک، توري، کرابین ټوپک و نېزې وې. شاهي سپاره د زغرې په لرلو له نورو سپرو ټولیو څخه غوره ګڼل کېدل. ټول سرتېري د ښېلا، ښېلو وسلو، لکه: ډال، خنجر و تبره په لرلو کې خپلواک وو. (اتم انځور کتلی شئ) د سپاره ټولګي سپرلی آس او (د جماز سوار) په نامه مهار شوی اوښ و، چې د اړتیا له مخې له سیندونو نه د تېرېدو پر مهال د پلي ټولګي په اوچتولو هم اړ و.

پلی ټولګی:

د اوردو یوه برخه ترې جوړېده، وسله يې ټوپک وچاړه وه او د نورو وسلو د کارولو خپلواکي يې هم لرله.

توپ ټولګی:

د غه ټولګي دوې برخې لرې چې یوه يې سپک او بله يې درانه توپونه وو. دڼانه توپونه په آسونو وړل کېدل او د احمدشاه په اوردو کې يې ارزښتمن ځای لاره، لکه د پاني پت په جګړه کې (۱۱۷٤ کال) چې د احمدشاه شپېته زريز اوردو د ښمن له درې سوه اوځلو یښت زریز اوردو سره جنګېده او د احمدشاه توپونو (ګڼ شمېر درنو توپونو) پر دښمن اور وراوه.

سپک توپونه یو ډول کوچني توپونه وو چې د «زنبورک یا شاهین و شهنګ» په نامه یادېدل او د اوښ پر شا وړل کېدل. دا توپونه په هوسایۍ سره له یوه ځایه بل ته خوځېدل او د جګړې پر ډګر د درنو توپونو په توپیر «چې د کرښو تر شا درېدل» په لومړۍ کرښه کې ځای پر ځای کېدل او پر ته له دې چې پر ځمکه خپاره شي د چوشوي اوښ له شانه يې د دښمن لیکې ویشتې، یا په بله وینا ننیو ماشینګړو ته ورته وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داحمدشاه د بدرگه والو سپکو توپونو شمېر د هغه د پاچاهي پرلومړي کال او و سوو زنبورک لرونکيو اوښانو ته رسېده او همدا شمېر يې د سرهند په جګړه کې (۱۱٦۱ کال) د دښمن پر وړاندې کارولي دي. څرګنده ده چې احمدشاه وروسته د هغوي شمېر لا پسې ډېر کړ.

داحمشاه توپچي کوماندان (توپچي باشي) «رحمان خان بارکزی» و چې تر اوسه يې کور د کندهار ښار د توپخانې په سيمه کې دی. او «رسول خان» هم د احمدشاه د شاهي لښکر کوماندان (قللراقاسی) و.

لښکري جوړښتونه:

يو دلګی لس تنه او لس دلګي (۱۰۰) تنه يو تولی کېده، يو کنډک لس توليه (۱۰۰۰) تنه وو چې دوه يا څو کنډکونه به يو ځای شول يوه قطعه يا مفرزه ترې جوړېده.

د اوردو د افسرانو (خورد ضابط، ضابط، آمران، ارکان) جوړښت او نومونه په لاندې ډول وو:

ده باشي (دلګی مشر)، يوز باشي (تولی مشر)، منګباشي يا بيګباشي (کنډکمشر)، امير لښکر (غونډ مشر).

د سپرو شاهي تولګيو (لښکر ماتوونکيو زلميو) کوماندان ته «قللرآقاسي» ويل کېده او د کشيکچي (د شاه ساتونکيو ډلې) کوماندان «کشيکچي باشي» و. د سپکو توپونو کوماندان «شاهين چې باشي» يا «جزاير چي باشي» او جنګياليو ته يې «زنبورک چي يا شهنګ چي» ويل. د تولو توپونو کوماندان «توپچي باشي يا مير آتش» و.

لېږدونې:

د اوردو لېږدونې د آس، اوښ، خره، غوايه او پيل په مرسته کېدې. د جګړې پر ډګر جنګيالي پيلان هم د يرغل پر مهال د دښمن د کرښو د ړنګولو له پاره کار بدل.

نيم پوځي سرتېري:

د احمدشاه د تول اوردو دوې برخې د «قامي لښکر يا سپاره خانان» په نامه نيم پوځي سرتېري وو. دغه سترولسی آره ځواک له دريو برخوسپرو تولګيو او يوې برخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

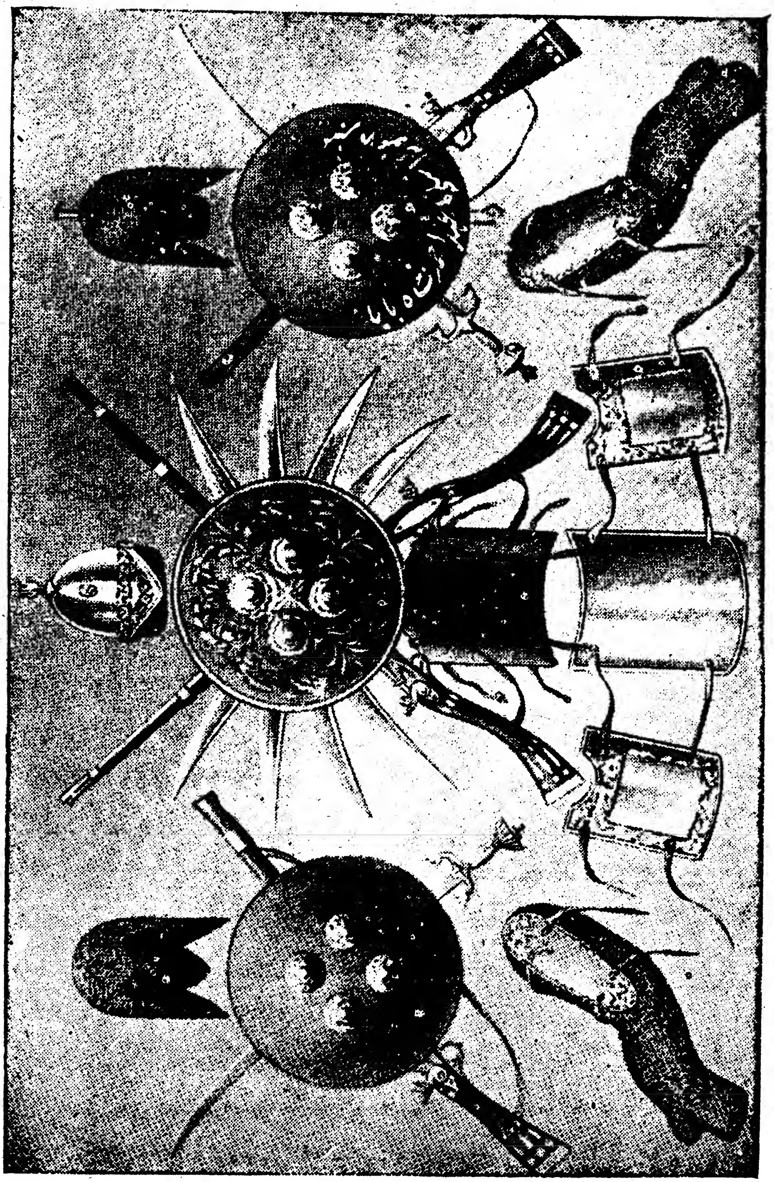

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلي ټولګي څخه جوړ او په لاندې ډول ویشل شوي و:

لومړی، هغه ډلې چې د جګړې پرمهال د هیواد له ځانګړیو سیمو څخه تر ټاکلیو آرونو لاندې په وسلهٔ واله بڼه چمتو کېدل او د احمدشاه له اوردو سره جګړې ته تلې او تر جګړې وروسته بېرته خپلو کورونو ته ستنېد چې دولت بیا پر هماغه کال د نوموړې سیمې د دیواني مالیه ورېښله، لکه د «کرم» سیند پر غاړه مېشتو «مروتو» چې د دولت دیواني مالیه د جنس په بڼه د کال دوه سوه او څلوېښت مهار شوي اوښان ورکول خود جګړې پر مهال یې د نوموړې مالیې پر ځای پر ته له دولتي تنخا (۲۰۰) سپاره جګړې ته چمتو کول.

دویم، د قامي لښکر ډلې چې د دولت له آرونو سره سم د ټبرونو د مشرانو له خوا د جګړې له پاره چمتو کېدې او تر جګړې وروسته بېرته سره بېلېدلې او پر خپلو کارونو بوختېدلې دا ډله پرته له هغو ورځو چې د جګړې پرمهال یې دولت ته سوبتیا ورکوله، نور یې له ملکي او پوځي ځانګو سره اړیکي نه لرل او یوازې یې مشرانو له دولت څخه د خپلې اړوند ډلې د تنخا او لګښتونو په نامه د کال یوه اندازه پیسې او جنس تر لاسه کاوه. نوموړې تنخاوې د دولت له خوا په ځانګړې ځای کې د کوماندان د جاګیر په توګه ټاکل شوي وې چې د دولت په مالي ځانګو کې د راتلو او وتو په بڼه شمېرل کېدې او یا د هیواد په نورو سیمو کې کالنۍ حواله او سپارښتلیکونه ورکول کېدل چې د ډلې د کوماندان له خوا په خپله اخیستل کېدې او لګېدې. دا ډله په تم ورځو کې له نورو ملکي او پوځي چارو څخه ګوښه وه او دولت د کورنۍ او بهرنۍ جګړې له ورځو پرته هغه نه پېژنده.

دریيم د سپرو خانانو ډلې چې په تم ورځو کې هم د پوځي سرتېریو په څېر وسله والې وې او په ټاکلي وار یې په هیواد کې دغه دندې پرمخ بېوې:

د بریدونو ساتنه، د پورونو راټولول، د دولتي زېرمو ساتل، د کوټوالۍ پر ځای د سیمه یزو حکومتونو د اداري چارو سرته رسول او داسې نور.

ددې ډلې د غړیو نومونه په ځانګړې ځانګه کې لیکل شوي وو. دا هماغه ځانګه ده چې د محمد زیو پرمهال یې نوم «سان وچهره» شو او د امیر حبیب الله خان د مهال تر پایه روغه وه. دلته به هر کال سوبتیا کېده او د سړیو، ژوبلو آسونو او وسلې تر کتو وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې رسمي تصديق کېده. ماليې وزارت او د هغه اړوند څانګو د تصديق له مخې د ډلې د نغدې او جنسي تنخا پرځاى په شتمنيو کې د د بوانې ماليو حوالى او سپاربنتکليونه او يا يې د ډلې د کوماندان جاګير ورشمېره.

د نيم پوځي لښکرو جوړښتونه:

همدا چې د پاچاه د فرمان له مخې به د چا د کوماندانۍ رتبه او د هغه د پليو او سپرو شمېر وټاکل شو، نوموړي به که شاهزى و، که وزير يا مامور و که خان د خپلې ډلې پر جوړولو يې پيل کاوه او خپل ازيزان، ګاونډي، نوکران و آشنايان به يې په کې راغونډول؛ آسونه او وسلې يې ورکولې او د ډلې خورد ضابطان يې ټاکل، خو د آسونو بيه ورو، ورو د سر تيرويو له کالنۍ تنخانه بيليده او وسله د امانت په ډول پاتې کېده. ځينې مهال د وسلې بيه هم ترې اخيستل کېده، له ځينو کوماندانو سره دولت د وسلې مرسته هم کوله او وروسته يې بيه له تنخا څخه ګرځوله.

که د ډلې کوماندان به کوچنى و «سپور... مشر» که منځوى و «سپور... خان» او که لوى به و «سپور... سردار» يې باله.

همدا چې د ډلې غړي به سلو ته ورسېدل، کوماندان يې رېۍ (بيرغ) اوچتولاى او نغاره يې غږولاى شوه.

نيم پوځي ډله له پنځو سپرو نه پيل او ترڅو سوو ان څو زرو پورې رسېده. د ډلو منځنى جوړښت هم پر لس کسزو دلګيو ولاړ و، خورد ضابط يې «ده باشي» نومېده. لس دلګي د «بيرغ» په نامه يو ټولى کېده او مشرته يې «بيرغوال» وايه، په دې توګه ټول ده باشيان، د بيرغ منصبداران و بيرغ وال د ډلې افسران ګڼل کېدل.

ډله د خپلو دندو د ننه خپلواکه وه او له بل هيڅ پوځي مقام سره يې اړيکي نه لرل. کوماندان يې په خپله پوځي دنده کې خپلواک و او په ملکي دندو لکه: ملکي، حاکمي او نورو کارونو کې يې «که لرل به يې» له اداري آرونو سره سم چلند کاوه او پر يوه مهال يې دواړه ملکي او پوځي پازې سرته رسولې.

د نيم پوځي ډلو کوماندانان، تم مهال په ولايتونو کې د نايب الحکومه ګانو او په پلازمېنه کې د کورنيو چارو د وزير (لومړي وزير)، دفاع وزير او پاچا تر لاس لاندې وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په جګړه يز يانه کې د پوځي سرتېريو دلوی کوماندان منونکي وو. په کورنيو او پوځي چارو کې به چې دوې يا څو نيم پوځي لښکرې په ګډه لېږل کېدې مشتري يې هغه چاته سپارل کېده چې تر نورو کوماندانانو يې د ډلې د غړيو شمېر ډېر و.

د اوردو شمېر:

احمدشاه چې له خوراسانه کندهار ته راغی او پاچاه وټاکل شو، شپاړس زره وسله وال سرتېري يې لرل او همدا چې د پاچاهۍ پر لومړي کال د اوردو پراختيا ته څير شو، د محمد امين د وينا له مخې يې شمېر څلوېښتو زرو ته ورسېد. تاريخ ليکونکي د هند د څمکنيويونو په ترڅ کې د هغه د جنګياليو شمېر له دوولسو زرو نه تر اتيا زرو پورې ليکي او هماغه مخکښې مورخ د خوراسان په يونونوکې د احمدشاه د جنګياليو شمېر په اغراق سره له اويا زرو نه تر يو سل وشل زرو پورې ښيي.

په هر ډول، ښايي دا ومنو چې احمدشاه د جګړې پر يوه ډګر هم ټول افغاني اوردو کار ولي نه دی څکه چې د هغه ارت هېواد له آمونه تر عمانه او له خوراسانه تر ستلجه د تل له پاره ساتونکيو سرتېريو ته اړ و.

يو مؤرخ د احمدشاه د ځای ناستي تيمورشاه د اوردو شمېر تر اتيا زرو جنګياليو هم ډېر ښيي او فيض محمد د احمدشاه د لسمي زمانشاه د اوردو شمېر داسې څرګندوي:

د «غلام خانه» په نامه سپاره شاهي ټولګي د پينځو کوماندانانو تر لاس لاندې: (دوولس زره سپاره)

دده باشي، منګباشي او قللرآقاسي په نامه افسرانو تر لاس لاندې سپاره شاهي ټولګي: (دوولس زره سپاره)

د درانيو سپاره ټولګي: (ديرش زره سپاره).

د ترينو، هوتکو، توخيو، اندړو، ترکيو، بلوچو او نورو (...).

د اوښ سپرو ټولګي: (...).

پلي ټولګي: (ديرش زره او نه سوه پلي).

د سند، ملتان او ډېرو په پوځي ادو کې درسالي مېشت ټولګي او پلي کندکونه: (پينځلس زره پلي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی مورخ پر پورتنۍ ځرګندونه سربېره د زمانشاه سپاره ټولګي (شپږ اتيا زره) او د پنجاب په جګړو کې «له پليو ټولګيو پرته» جګړه يز اوردو (سل زره) او ټول اوردو (يوسل و دېرش زره) جنګيالي، ليکي.[1]

نو د احمدشاه د هېوادونو د پراختيا، ګڼ شمېر جګړه يزو يانو او د جګړې پر ډګرونو د هغه د سرتېريو د شمېر «د شپېتو زرو په شا و خوا کې» له په پام کې نيولو سره اټکلولای شو چې د هغه د ټول اوردو شمېر يو سل و شلو زرو جنګياليو ته رسېده. دا شمېر د احمدشاه مهال له جغرافيايي، سياسي، اقتصادي او پوځي او تاسره هم سمون لري. د دغو ټکيو تر منلو وروسته بنايي لاندېنۍ کرښې په پام کې ولرو:

د افغانستان اوردو د احمدشاه پر مهال څه د پاسه يوسل و شل زره تنه وو، د دغه اوردو ۲/۳ برخې (اتيا زره سرتېري) نيم پوځيان او ۱/۳ برخه يې (څلوېښت زره سرتېري) پوځيان وو.

د ګرد اوردو درې برخې (نوي زره تنه) سپاره ټولګي او يوه برخه (دېرش زره تنه) يې پلي ټولګي وو.

د درنو او سپکو توپونو لوی ټولګي هم په دغه شمېر کې راتلل.

داوردو تنخاوې:

د احمدشاه اوردو د تنخا په اړه يې د شمېر په څېر زموږ په تاريخونو کې څه نه شته. يوازې فيض محمد د احمدشاه د لمسي «زمانشاه» د اوردو د تنخاوو په اړه داسې ليکي:

د زمانشاه دوولس زره شاهي رسالې «د زلميو لښکر» خپله کالنۍ تنخا له نظام دفتر نه نغده اخيسته چې د هر يوه کالنۍ تنخا له «لسو» نه تر «پنځلسو» تومانو وه، «تومان په افغانستان کې چلېده او شل روپۍ کېدې، د پارس چلېدونکی تومان پنځه

---

(۱) پر پورتني وېش د پوهېدو له پاره «سراج التواريخ» (٥٦) مخ کتلی شئ. د امير شيرعلي خان پوځي سرتېري يوازې په پلازمېنه کې شپېتو زرو ته رسېدل او مير عبدالرحمن خان د هغه څه له مخې چې د ده د مهال له نظام دفترونو څخه ځرګندېږي ټول پوځي سرتېري، سپاره خانان، خاصه دار، اردليان و سرداران يې سل زره سرتېري وو. امير حبيب الله خان دغه شمېر شپېتو زرو ته راټيټ او خاصه دار ډلې يې لرې کړې. ددغه پاچاه ځای ناستي سپاره خانان هم وشنل او د ټولو پوځي سرتېريو شمېر يې دېرش زره پرېښوو.
د محمد زيو پر لومړي پېر دامير شير علي خان له مهاله تر امير حبيب الله خان پورې پلي کنډکونه شپږ سويز وزريز، پلي ټولي سلېز، او «ترپ» نومي سپاره کنډکونه درې سويز وو. په همدې توګه کنډکونو هم ځانګړي نومونه لرل، لکه: نقره پوښ کنډک يا پلټن، رساله يا ترپ، حيدري او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

روپۍ دي » د زمانشاه « دوولس زره » بدرگه لښکر ډېرو نغده تنخا او ځينو نيمه نغده او نيم جاگير لاره. ددې ډلې افسران د پاچاه ښنليو شتمنيو په لړلو سرلوړي وو[1] له دې څرگندونې نه ښکاري چې لومړۍ د زمانشاه د سرتېرو تنخايو تر بله توپير لاره او لږ و ډېره وه، دويم دا چې جنسي تنخايې هم اخيسته او دريم دا چې گڼو پوځي افسرانو ته د تنخا پر ځای جاگير ورکړ شوی و، په دې توگه ويلای شو چې:

د زمانشاه د اوردو د سپاره ټولگي (لوړ پوړ شاهي لښکر) يوه سړي ته د کال (پينځلس تومان=درې سوه روپۍ) تنخا ورکول کېده چې د مياشتې (۲۵) روپۍ کېدې ،د منځـوي پوړيوه تن ته د کـال (لس تومـان= دوه سـوه روپۍ) تنخـاوه چې د مياشتې (شپاړس روپۍ او څو پيسې) کېدې. دا چې دغه دوه پوره ځانگړې شاهي لښکرې وې، نو د اوردو نورو سپرو فرقوته « که پوځي وي که نيم پوځي » دريم پوړ هم تاکلای شو، په دې ډول ښايي چې د هر سپاره تنخا تر لسو تومانو ټيټه وه او د اوردو پليو ټولگيو تر سپرو هم لږ تنخا لرله، يا په بله وينا د تنخا له پلوه په څلورم پوړ کې راتلل.

زما په اند په ټوليز ډول د زمانشاه د اوردو يوه سپاره ته د کال تر (اتو تومانو= يوسل وشپېته روپۍ) چې د مياشتې (۵ ، ٦ روپۍ او څو پيسې) شي ډېره تنخا نه ورکول کېده. ددغه اټکل د ريښتيا ينې له پاره لاندېنې لاسوندونه لرو:

د زمانشاه ورور « شاه محمود » چې د افغانستان دخول و پلاز هيله يې لرله، وروسته تر هغې چې د پلارنې دوست دفرملې سپرو د مشر د محمد خان زوی « عليخان » برملې په مرسته د کابل بالاحصار له زندانه په تېښته بريالي شو، د پوځې ځواک د چمتو کولو تکل يې وکړ، خو دا چې بېړنی شېبې وې، د زړونو د ترلاسه کولو او د سرتېرو د راټولولو له پاره يې په گړشک کې د لښکر د سرتېرو مياشتنی تنخا (پينځلس پخې روپۍ) وټاکلې.[2]

---

(۱) سراج، ٥٦مخ.

(۲) سلطاني، ۱۷۸ مخ. پخه روپۍ دوه مثقاليزه سپينزرې روپۍ وه چې شپېته مسينې پيسې ترې جوړېدې او د امير حبيب الله تر مهاله دود وه خو اومه روپۍ تر هغې لږ او له پنځو سو مسينو پيسو سره سمه وه، کچ و وزن يې هم همداسې و، د کابل من (پوخ) اته سېره او د کابل خروار اتيا سېره و، خو د تبريز من (اوم) دوه نيم چارکه او خروار يې د کابل دوه شپېته نيم سېره کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاره ده چې هاغه مهال دا تنخا د بېړې له امله ډېره ټاکل شوې وه. امیردوست محمد خان هم چې د شاه محمود او د هغه د ورور شاه شجاع پرځای کیناست، د خپل پوځي اوردو جنګیالیو ته یې د میاشتې (شپږ روپۍ) تنخا ورکوله. د نیم پوځي سرتېرو ځینې افسران تر اوسه شته چې له ځان سره یې «د سراج الملة والدین» پر مهال (۸۰) سپاره لرل او هر کال یې د خپلې او سرتېرو د تنخا له پلوه له دولت نه (دوولس زره) نغدې روپۍ اخیستې، خو دا پیسې د کوماندان له خپلې تنخا سره هر سپاره ته د میاشتې تر (دوولسو) روپیو لږ رسېدې. [1] په دې توګه د احمدشاه د وروستیو، لکه: زمانشاه، شاه محمود و امیردوست محمد خان د اوردوګانو د کالنۍ تنخا له مخې دده د اوردو تنخا هم اټکلولای شو. زه دې پایلې ته رسېدلی یم چې د احمدشاه د سپرو ټولګیو هر سرتېري ته په میاشت کې (دوولس) روپۍ او د پلیو ټولګیو یوه سرتېري ته د میاشتې (شپږ) روپۍ تنخا ورکول کېده، په دغه توپیر چې د شاهي لښکر تنخا له نورو پوځي ټولګیو او همدا راز د پوځي ټولګیو تنخا له نیم پوځي هغو سره یو تر بله توپیر لاره او همدا راز د اوردو تنخاوې د نغدو او جنس په ډول ورکول کېدې.

---

(۱) د محمد زیو پر لومړي پېر د پوځي سرتېرو تنخا په لاندې ډول وه:

د امیردوست محمد خان د هر پلي سرتېري د یوې میاشتې تنخا شپږ پخې روپۍ، د امیرشیرعلی خان د پلي میاشتنۍ تنخا اووه پخې کابلۍ روپۍ او د سپاره یې د میاشتې نولس روپۍ، د امیرعبدالرحمن خان د پلي میاشتنۍ اته روپۍ او د سپاره یې په میاشت کې شل روپۍ، مانا دا چې د آس میاشتنۍ تنخا دوولس روپۍ وه خو شاهي لښکر (ګارد) تر نورو لوړ او د میاشتې یې د برش روپۍ تنخا اخیسته. دده تر (۱۳) کاله پاچاهي وروسته د هر سرتېري تنخا د میاشتې دوې روپۍ جګه شوه، په دې ډول چې پلي ته د میاشتې دوولس، سپاره ته څلورویشت او لومړني شاهي ته څلور دېرش روپۍ تنخا ورکول کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم څپرکی

د احمدشاه دولت ګټې او لګښتونه

هېوادنۍ ګټې: د احمد شاه پر مهال د افغانستان ګټې سیده او ناسیده مالیې وې چې د «دېوانی مالیو» او «باج اخیستنې یا خرڅ اخیستې» په نومونو له کرنیزو ځمکو، بڼونو، ژرندو، کورنیو څارویو، کورنیو او بهرنیو سوداګریزو شیانو او کورنیو سوداګریزو صنعتي توکو څخه اخیستل کېده. د ناسیده مالیو شمېر ډېر و او له یوه شي نه د هېواد په بېلا، بېلو ځایو کې څو ځلې اخیستل کېدې.

سرېېره پر دې د «خالصه جات» په نامه دولتي ځمکې د ګټې غوره سرچینه وه چې د کرنې یوه پر درې برخه یې دولت ته رسېده، د دغو چارو کارکوونکي ته «د ثالثات کارکوونکی» ویل کېده چې فیض محمد یې هم یادونه کړې ده. (۱)

ځینې مهال د مالیې کارکوونکیو او مشرانو دولت د نویو ناسیده مالیو په راوېستلو اړ کاوه او له دې لارې یې د هېواد سوداګرو کارګر تر کړاو لاندې راوستل. شاه شجاع څو تنه داسې کارکوونکي بندیان او له کابل نه یې دوسوه زره روپۍ نوې مالیه لرې کړه. (۲)

د سیده مالیې یوه برخه د ملکي او پوځي چارو د مشرانو سیمه یزو خانانو او داسې نورو د تنخا او جاګیر لګښت و او پاتې یې د دولت نغدي او جنسي خوندیونونه ته تله.

(۱) سراج، ۳۷-۱۶۵ مخونه. (۲) سراج، مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیده او ناسیده مالیه اجاره والو (تېکه والو) ته په اجاره (تېکه) هم ورکول کېده. تېکه وال چې په دې اړه د ملت واکمن و، د پراخ واک په مرسته یې مالیې راټولولې او دولت ته یې خپله برخه روپۍ په وار ورکولې. دوی له مالي ځانګو سره د شمېر پرمهال د مالي ځانګو د حوالو او سپارښتلیکونو، د زېرمو د رسېد پاڼو، د ټاکلیو اشخاصو د مالیو د بښنلیکونو او یا هم د بدو پېښو له امله د کرنیزو توکو د له منځه تګ د کچ مجرایې اخیستنه، خو که د پاتې برخې په سپارلو کې به یې پښه ګوډه کړه نو د اخیستونکې ځانګې له خوا به ترې غوښتل کېده.

له دوی څخه یو هم عبدالخالق سدوزی نارامه شتمن تېکه وال و چې د احمدشاه تر مړینې وروسته یې په «شپږ سوو زرو» روپیو د «ښکارپور» د مالیې تېکه لرله، خو دا چې خوندیینې ته یې د پیسو په ورکړه کې ناغېړې کوله نو کلک چلنډې اخیستونکې پرې وټاکل شول. نوموړی دد غه سپکاوي له امله واوښت او د تیمورشاه د دښمنو مشرانو په پارونه راپورته شو او وګړیو ته یې دشتمنیو تر ویش وروسته پر کندهار وسله وال یرغل وکړ او وروسته د کابل لوري ته وخوځېد، خو د تیمورشاه له خوا مات او وځپل شو.

ابن محمد امین دا پېښه په پراخ ډول ښکاره کړې ده. [1]

له دغو کړښو نه موخه دا ده چې د احمدشاه مهال د مالیې د تېکه والۍ او پور اخیستنې د ډول یوه بېلګه چې تر دې وروستیو (د سراج الملت و الدین مهال) په افغانستان کې دوده؛ وړاندې شي.

اوس به وګورو چې د احمدشاهي افغانستان کالنۍ ګټې څومره نغدې او جنس کېدې. په رښتینې توګه دد غه ټکې او ځارول څه اسان کار نه دی، ځکه چې د هاغه پېر د ځمکو او نورو خوځنده او ناخوځنده شیانو د مالیو کچه پټه او د پلورلیو او پېرودلیو سوداګریزو توکو او داسې نورو د کچې په څېر ناڅرګنده ده.

سره له دې هم په دې اړه د تاریخ په پاڼو کې ځغلنده نغوتې شوي، چې د هغوی په مرسته تر یوه ځایه پرې پوهېدای شو، لکه مورړ وینو چې د احمدشاه پرمهال (۱۱۷۰) کال د افغاني پنجاب د ولایتونو د زمول شویو مرهتیانو کالنۍ مالیه د هغه ځای د مشر آدینه پرژمنه (اووه نیم میلیونه) روپۍ ټاکل شوې وه. [2] یا دا چې احمدشاه د «بنو» له

---

(۱) مجمل، ۱۵۳ مخ.　　(۲) سراج، ۲۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهمي نه د ماليې او لښکر د لګښت و خواړو په نامه« اتلس زره روپۍ » اخيستې.[۱] يا احمدشاه پر (۱۱۸۱هـ) د ډېرې اسماعيل خان د کوچنی سيمې «مياوالې» ماليه له (څلوېښتو) جريبو څخه يوه روپۍ وټاکله.[۲]

يا د احمدشاه تر مړينې وروسته د سند د «ښکارپور» د سيمې ماليه د کال په (شپږو سوو زرو) روپيو ټيکه وه.[۳]

سربېره پر دې داحمدشاه د لمسي پرمهال د افغاني ولايتونو کالنی ماليه، لګښت و سپما په لاندې ډول څرګنده ده.[٤]

ولايت نوم	د کالنيو ماليو کچه	کالنی لګښت	دخونديينې سپما
کشمير (لوی ولايت)	۲,٤۰۰,۰۰۰	۱,۷۰۰,۰۰۰	۷۰۰,۰۰۰
پېښور (منځنی ولايت)	۱,۲۰۰,۰۰۰	...	...
ملتان (کوچنی ولايت) »ت)	...	...	۳۰۰,۰۰۰
غازي خان ډېره (همداراز)	۷۰۰,۰۰۰	...	...

له پورتنی څرګندونې نه تر احمدشاه وروسته د ځينو افغاني ولايتونو د کالنی ګټې پر اوښارېدو سربېره د يوه ولايت لکه «کشمير» کالنی لګښت وسپما هم ډاګيزېږي، په دې مانا چې د ولايت لګښت د دولت د ګټې تر دوو برخو اوښتی او د پلازمېنې خونديينې ته تر يوې برخې لږ رسېږي.

کله چې نور افغاني لوی، منځوي او کوچني ولايتونه، لکه: خوراسان، هرات، کندهار، بلخ، بدخشان، کابل (لوی)، بلوچستان، سيستان، باميان، غور (منځوی)، سند او نور کوچني ولايتونه له مخکښيو ولايتونو: کشمير، پېښور و ملتان سره پرتله کړو او کالنی ماليه يې اندول وګڼو، ددغه ټکي له منلو سره چې د احمدشاه مهال له ماليو سره يې ژور توپير نه لاره، دې پايلې ته رسېږو چې د افغاني ولايتونو او پنجاب

(۱) حيات، ۵۲۰ مخ تر احمدشاه مخکې دې سيمې، سيمه يزو مشرانو ته څلور ډوله ماليې ورکولې: له ځمکو څخه جنس يو پر لس، له ځمکو څخه نغدې څه د پاسه يو پر لس، د شيانو د پلورولو له امله په روپۍ کې يوه پيسه او په نکاح کې شپږ روپۍ. تر احمدشاه او ځای ناستيو يې وروسته رنجيت سنګ له بنو نه پر کال (سل زره) او بيا انګريزانو (سل ويوولس زره) روپۍ ماليه ټولوله. همدا راز حيات ۵۰۹ مخ.

(۲) حيات، ٦۱۵ مخ. (۳) مجمل، ۱۵۳ مخ.

(٤) سراج، ٥٦ مخ، محمد حيات پرخپل مهال د انګريزانو له خوا د پېښور او ډېرو ټوله ماليه (دوه مېليونه) کلداري ليکي، ۸۹مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(گرد هېواد) د ټوله کالنی مالیه (یودېرش مېلیونه) روپۍ کېدې، په دغه توپیر، لکه بلوڅستان چې د مالیې پر ځای د شپېو زرو سپرو بلوچو سرتېرو کالنی لګښت ورکاوه، یا بلخ و بدخشان چې د اوزبکو خانانو د پر له پسې تاړاکونو او ویجاړونو له امله دومره ړنګ شوي وو چې ان د احمدشاه د لمسي تر مهاله یې هم خپل کالني لګښتونه پوره کولای نه شول او هر کال به د پلازمېنې له خوندیینې څخه یو څه پیسې د نوموړیو ولایتونو د لګښتونو له پاره وراستول کېدې. (۱)

داحمدشاه دولت کالنی ګټې یوازې همدا (۳۱ مېلیونه) روپۍ ګڼلای نه شو، سره له دې چې دغه شمېر هم دولتي بودېجه بشپړوله؛ لګښتونو ته بس و، او یو څه یې د سپما په توګه خوندیینې ته هم تلو، خو د دولت نورې ګټې د جګړو د ډګرونو ولجې او د ګاونډیو هېوادو د مشرانو او پاچاهانو ډالۍ وې.

که څه هم چې دا ګټې ټاکلې نه وې او کله، کله لاس ته راتلې، خو سره له دې هم درنې او د احمدشاه مهال تر پایه غځېدلې وې، لکه د احمدشاه د پاچاهۍ پرلومړیو (۱۱۶۰) کال هغه خوندیینه چې د کابل و پېښور څو کلنه مالیه او د پنجاب د مشرانو ډالۍ وې او د نادرشاه او د کابل د واکمن توکل خان د استازي «محمد تقي شیرازي» په لاس د کندهار له لارې خوراسان ته وړل کېده، د احمدشاه لاس ته ورغله چې څه د پاسه (شل مېلیونه) روپۍ یا (دوه مېلیونه) اشرفۍ کېدې. په خوراسان کې د نادرشاه د ماندینې ډالۍ چې ګرانبیه ډبرې په ځانګړې توګه «کوه نور» په کې و، هم ستره شتمني ګڼل کېده. هغه خوندیینه چې د پنجاب د نیولو پر کال (۱۱۶۵) «میرمنو» احمدشاه ته وسپارله، د هندي مؤرخیو د وینا پر بنسټ (لس مېلیونه) روپۍ وې، همدا راز پر (۱۱۷۰) کال چې احمدشاه په ډیلي کې د وزیر قمرالدین زوی «نظام الدوله» ته د هندوستان وزارت ورکاوه، هغه شمېر پیسې چې د نوموړي له شتمنی نه د احمدشاه خوندیینې ته وسپارل شوې، (شل مېلیونه) روپۍ یې لیکي. په هندوستان کې د احمدشاه د یوې جګړې د ډګر (پاني پټ) ولجه مېلیونونه روپۍ، لوښې، څاروي، وسلې او داسې نور وو، همدا راز د هند د نورو راجاګانو او مشرانو ډالۍ او د جګړو ولجې هم پر پورتنیو څرګندونو ورډېرولای شو.

(۱) سراج، ۵۶ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر ډول، دومره ویلای شو چې د احمدشاه خوندیینه د ځای او مهال په پرتله خورا بډایه وه او تر مړینې وروسته یې اوږده کلونه د وروستیو له پاره ستره هوساینه ګټل کېده.

پر هغه ورځ چې د احمدشاه لمسی «شاه شجاع» وژل کېده د سلطنتي سپما د خوندیینې یو شمېر ګانې او ګرانبیه ډبرې ورسره وې، چې سلطان محمد یې بیه د (پنځو مېلیونو) روپیو په خوا و شا کې لیکي. دا چې د احمدشاه وروستیو هم خپلې ګټې لرلې، څه اړنګ نه شته، خو سلطنتي خوندیینه چې له غمیو او سرو زرو ډکه وه، هماغه خوندیینه وه چې په خپله احمدشاه ډکه کړې وه، ځکه چې کاله ته یې د احمدشاه غوندې ستري برياوې، درنې ولجې او د پاچاهانو ډالۍ لاس ته ورنه غلې.

دولتي لګښت:

د احمدشاه د دولت لګښتونه دا وو:

د سرتېريو او افسرانو تنخا، د وسلې او پوځي يونونو لګښتونه، د هېوادنيو کارکوونکيو، سيمه يزو خانانو، ساداتو او دينپوهانو، تنخاګانې، د لېږدونو او سپرليو لګښت، د دولتي ودانيو لګښتونه، د دربارو سلطنتي کورنۍ لګښتونه او داسې نور، خو پوځي لګښت د هېواد تر ټولو لګښتونو خورا درون و او لکه څرنګه چې ښکاري د هېواد د ټولې کالنۍ ګټې دوو برخو ته ورنېژدې و، په دې مانا چې:

د احمدشاه اوردو (سل و شل زره) تنه لرل، چې (نوي زره) يې په سپرو او (دېرش زره) يې په پليو ټولګيو کې وو، نو چې د هر سپاره مياشتنۍ تنخا (۱۲) روپۍ او جنس و، په کال کې ټوله (دوولس مېليونه او نه سوه او شپېته زره) روپۍ کېدې او هر پلي هم مياشتنۍ (شپږ) روپۍ او جنس تنخا اخيسته چې ټوله په کال کې (دوو مېليونو او يو سل وشپېتو زرو) روپيو ته رسېده.

همدا راز د اوردو د افسرانو نغده او جنس تنخا چې د جاګير په توګه له هېواد نه تر لاسه کېده، د وسلې د پېرودلو او وسله تونونو ډکولو او د لېږدونو او داسې نورو کالنی لګښت (درې مېليونه) روپۍ کېدې، په دې توګه د احمدشاه د اوردو ټول کالنی لګښت څه د پاسه (نولس مېليونه) روپۍ وې چې د هېواد د ټولې کالنۍ ګټې په پرتله (۳۱ مېليونه روپۍ) د دولتي پانګې دوې برخې ترې جوړېدې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هېواد کې د ودانيو چارې، لکه: بنار، پول، جومات، تم ځای او داسې نور تر ډېره په ښکاري ډول سرته رسېدې. د کارکوونکيو تنخاوې، د دربار لګښتونه او داسې نور د دولتي ګټو له هماغو (۱۲ مېليونو) پاتې شويو روپيو څخه ورکول کېدل او چې څه به پاتې کېدل د دولت د سپما خونديينې ته سپارل کېدل.

دا مو په پام کې وي چې د لاريونونو د لګښت له نيول شويو هېوادونو، ولجو او د بهرنيو پاچاهانو او د لارې د سرد واکمنو له ډاليو څخه بشپړېده.

د يادولو وړ ده چې د هېوادنيو کارکوونکيو، خانانو او داسې نورو نغدي او جنس تنخاوې د جاګير او د هېواد له دېواني ماليو نه د حوالو او سپارښتليکونو له لارې ورکول کېدې ځکه چې خونديينو اوړه ورکولای نه شوه.

تولو لويو دولتي کارکوونکيوته هم د تنخا پر ځای پاچاه ښلي کلي او بانډې رسېدلې وې. لکه ابن محمد امين چې د مختار الدوله «شيرمحمد خان» د کليو او بانډو د جاګير يادونه کوي چې د تيمورشاه پرمهال ترې اخيستل شوي و. [۱]

د محمد زيو د پاچاهۍ پرمهال د ابداليانو په توپير د لويو کارکوونکيو تنخا جګه شوه، د بېلګې په توګه شاه شجاع ابدالي خپل ورور شاهزي پيروزالدين ته چې د هرات نايب الحکومه و د هغه ځای له دېواني ماليې نه د کال (درې سوه زره) روپۍ تنخا ټاکلې وه[۲] او خپل زوي شاهزي تيمور ته يې چې د کندهار نايب الحکومه و، د کال (۳٦ زره) روپۍ تنخا ورکوله. [۳]

خو پاچاه دوست محمد خان د کندهار له ماليو نه يوازې د هغه ځای لويو سردارانو ته د کال لاندېنۍ تنخاوې ورکولې:

سردار رحمدل خان ته (پېنځه سوه زره) روپۍ، سردار ميرافضل خان ته (دوه سوه زره) روپۍ، خوشدل خان ته (سل واويا زره) روپۍ، غلام محی الدين خان ته (سل و دوولس زره) روپۍ، سردار شير علي خان ته (سل زره) روپۍ، منوردل خان ته (اويا زره) روپۍ او څو نورو سردارانو ته (دوه سوه او شپږ د برش زره) روپۍ. [٤]

له دې نه ښکاري چې د احمدشاه مهال د چارواکيو تنخا د هغه تر وروستيو ټيټ وه.

---

(۱) مجمل، ۱۵۹مخ (۲) سراج، ۷٦مخ (۳) سلطاني، ۲٦۳مخ. (٤) سراج، ۲۲۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویشتم څپرکی

د احمدشاه د چارواکیو رسمي نومونه

افغانانو یو ډول نومونه لرل چې په هندوستان کې یې د خپلې شهنشاهی پر مهال دود کړي وو، لکه: خدای زی، ظفرخان، تفال خان، سربلند خان او په لسګونو نور.

محمد قاسم فرشته څو ځلې دغه افغاني نومونه یاد کړي، په ځانګړې توګه د سلطان علاوالدین د سلطنت د پېښو په ترڅ کې یې د ډکن افغاني پاچاه «حسن کانکوي بهمنی» نومونه اخیستي دي.

داحمدشاه پر مهال یو شمېر دغه نومونه د عربي ژبې له یوې ډلې نومونو سره چې له پېړیو راهیسې د ختیځ په اسلامي هېوادو کې کارېدل، یو ځل بیا په افغانستان کې دود شول چې کورنیو او بهرنیو څېرو ته یې ورکړه یوازې د پاچاه واک و. دا نومونه ډېر او په لاندې ډول وو: فرزند خان، جان نثار خان، شاه پسند خان، شاه دوست خان، وفادار خان، کفایت خان، التفات خان، خان خانان، مشرف خان، شاه ولي خان، مخلص الدوله، نظام الدوله، امین الملک او په دې ډول په لسګونو نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورویشتم څپرکی

د احمدشاه ودانۍ

په دې پوهېږو چې احمدشاه ملت ته د نوي تمدن و پوهې وریېږندلو ته وزګار نه و. ښايي وویل شي چې د افغانستان پوهه، اَدبیات او لرغوني ملي صنایع چې د مغولو تر تاړاک وروسته ویجاړ او د افغانستان د تیموریانو پرمهال لږ راژوندي شول او بیا د اوزبکو، سپویانو او بابریانو له لاسه د هېواد د سیاسي شننې له امله ګړنګ ته ولوېدل، د احمدشاه پرمهال هم پرهماغه مړ ژواندي بڼه پاتې شول، مانا دا چې دا مهال په افغانستان کې هیڅ ښوونځی، پوهنتون، کتابتون و اکاډیمیک بنسټ جوړ نه شو. همدا راز احمدشاه د خپل سلطنت په ټوله موده کې د کرنې، صنایعو او اقتصاد ودې ته هر اړخیزه پاملرنه ونه کړای شوه ځکه چې هغه له سیاسي او کورني پلوه د یوه ړنګ و ویجاړ هېواد پاچاه شوی و او خپل ټول ژوند یې د همدغو نیمګړتیاوو د سمون په لار کې تېر کړ. په دې توګه، سره له دې چې له احمدشاه نه په دغه لړ کې کومه غوره نښه راپاتې نه ده، خو بیا هم چې کله وزګار شوی لږ و ډېر یې ودانیو او دځینو کورنیو صنایعو ساتنې او دودونې ته لاس غځولی دی.

احمدشاه د نادرشاه په لاس د کندهار د پخواني ښار د ړنګېدو له امله غمجن و او نادر آباد کلا یې« چې پر خیشته ځمکه یوازې له پلازمېنې سره د جګړې له پاره جوړه شوې وه » د افغانستان د پلازمېنې وړ نه ګڼله، ځکه یې پر (۱۱۷٤) سپوږمیز کال د اوسني کندهار ښار بنسټ کېښو و، (نهمه ګنه انځور کتلی شئ) او د لومړي ځل له پاره یې سیده بازارونه جوړ کړل چې پر نېغو کرښو یوه بل ته مخامخ وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

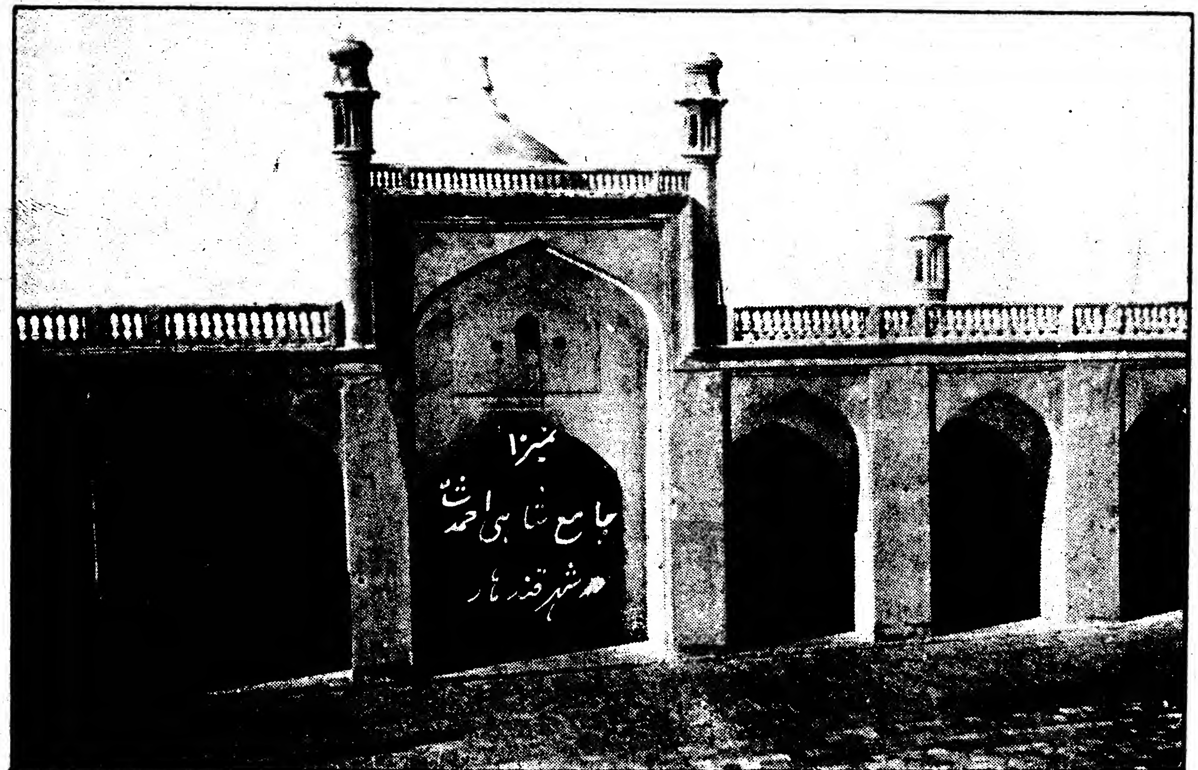

(c) ketabton.com: The Digital Library

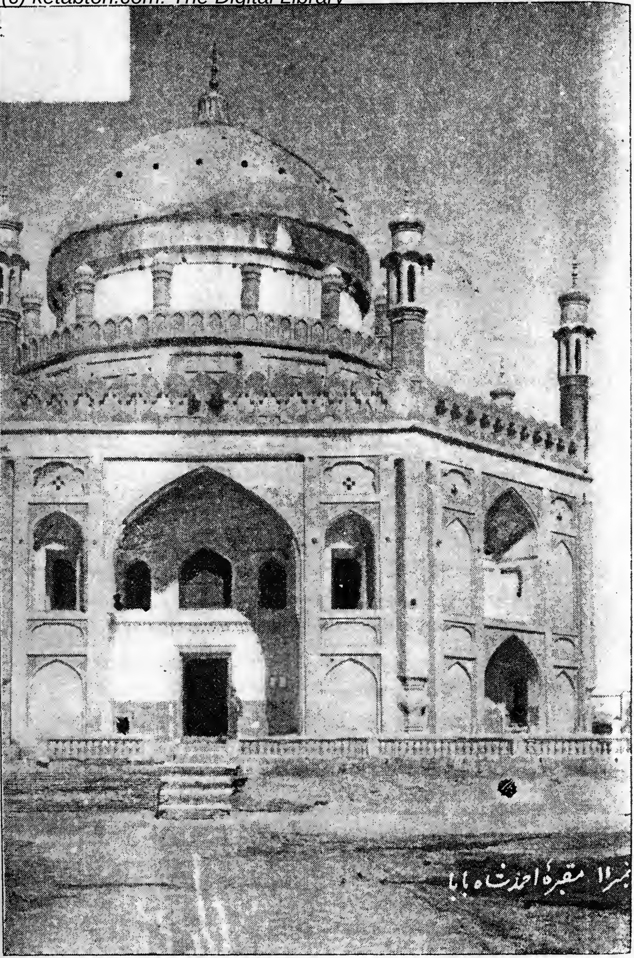

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د ښاري سیمو تر ټاکلو وروسته د شمالي اړخ په منځ کې« دولتي ارگ » وټاکه چې وروسته یې بنه واړول شوه او اړخونه ته یې د شاهي سرتېریو میشتځي، توپخانه، وسله تون، ډیپو، د باروت جوړوني ځای او شاهي غوجل ودانه کړه. او د سلطنتي دېواله ته مخ یې د « شاه بازار » ترڅنگ شاهي جومات جوړ کړ (اوسم انځور کتلی شئ) خو په کندهار کې د احمدشاه تر ټولو ښکلې ودانۍ هماغه دي چې « د حضرت محمد ﷺ »د سپېڅلي خرقې او خپل قبر له پاره یې د« شاهي بڼ » په منځ کې جوړې کړې. اوس د بڼ څرک نه لگېږي، دا هماغه ښکلې مانۍ ده چې د یوه اسپانوي ختیځ پوه« هسري هراس » په وینا « یوه نرۍ سپېڅلتیا او برم و پرتم تر ووري ». (یوولسمه گڼه انځور کتلی شئ)

احمدشاه پر (۱۱٦٦) کال د کابل بې آرو بنسټه ښار ته د یوه دېوال په چاپېرولو پوځي بنه ورکړه خو نن یې کومه غوره نښه پاتې نه ده. د کابل بالاحصار ختیز لوري ته یې د شاه شهید په نامه د « شاه اسحق ختلاني » زیارت پر ۱۱۸۳ کال د خواجه سرا« یاقوت » په مرسته ودان کړ، همدا راز یې په بلخ کې د پخواني خولم پر ځای اوسنی تاشقرغان جوړ کړ، دده پر مهال(۱۱۸۴) کال په سند کې د نایب الحکومه « غلام شاه خان » له خوا د « حیدر آباد » نوي ښار بنسټ کېښوول شو. احمدشاه پر (۱۱۷۰) کال د خپلو دوو کارکوونکیو په مرسته په مکه معظمه کې د افغاني حاجیانو له پاره د استوگنې ودانۍ جوړه کړه. کېدای شي چې د هېواد په نورو سیمو کې به هم ودانیزې چارې شوې وي خو د تاریخ له مخونو په دې اړه څه لاس ته نه راځي. احمدشاه د افغانستان د ختیزو ولایتونو ان هندوستان گڼ شمېر ختېگر کندهار ته راوستل او په احمدشاهي ښار کې یې ځانگړې مېنه د « دختېگرو مېنې » په نامه وټاکله، دا مېنه تر اوسه په همدغه نامه شته او استوگن یې هماغه د احمدشاه مهال د ختېگرو کول دي چې پور تنۍ پېښه یې هېره نه ده او اوس هم ختېگري کوي. د احمدشاه پرمهال پر ودانیو سربېره چې بشپړه بېلگه یې د هغه خپل زیارت دی، د افغانستان له نورو ښکلیو او پرمختللیو صنایعو څخه چې د منځنیو پېړیو په لړ کې په زوره راکښونکې بڼه څرگندوو او ورو، ورو له منځه لاړل. یو یا دوه یې ژوندي وساتل شول. لکه موږ وینو چې د احمدشاه پرمهال د لرغوني ښکلې افغاني خاتم کارۍ او لرگین کارۍ په لړ کې د نورو ترڅنگ ښایسته کړکۍ هم جوړېدې چې ځینې یې لا تر اوسه د هاغه مهال په جوړو شویو کورونو کې پاتې دي. (۱۲ انځور) او یا د دول، دول لرغونیو افغاني انځور شویو زرینو ټوټو پر ځای چې په ټول ختیځ کې یې لوړ نوم لاره او یو مهال د چنگیز د زوی« اوغدي » د خوښونې له امله د هرات ښار د بیا ودانېدو لامل شوې، د احمدشاه پرمهال ښکلې وریښم گنډنې د « خامک گنډنې » په نامه ښه پرمختگ کاوه چې تر اوسه کار پرې کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځه ویشتم څپرکی

د احمدشاه پرمهال د افغانستان نښان

د احمدشاه پرمهال د افغانستان نښان، پرپاچاهۍ د هغه د ټاکلو پرلومړۍ ورځ وټاکل شو، په داسې توګه چې د ملي جرګې یوه غړي او د احمدشاه لومړني ټاکونکي د ټولو تر خوښې وروسته د سلطنتي خول پر ځای د نېکمرغۍ په هیله د غنمو وږی د احمدشاه پرخولۍ وتومبه، احمدشاه هم له هماغې شېبې نه د غه سپېڅلي نښه د ځان و دولت له پاره ومنله، دا نښه د افغانستان له او تاسره هم سمه وه چې د هېواد کرنیز والی څرګندوي.

احمدشاه یوازې د غنمو وږی بس ونه ګاڼه او «توره» یې «چې د افغانستان د ملي او تاریخي میراني او زړورتیا نښه یې ګڼله» هم پرې ور ډېره کړه. تر هغې وروسته «غنم وږی او توره» د افغانستان رسمي نښان و، بیا پر دغه افغاني نښان یوه بله نښه هم ور ډېره شوه چې «ستوري» ته ورته وه.

د احمدشاه له مهاله تر مور د افغانستان نښان په ځاز، راز بڼو رارسېدلی، لکه د شاه شجاع پر ځینو مېسینو پیسو کله یوه او کله دوې تورې انځور شوي. د محمد زیو پرمهال او د امیرشیرعلي خان پر پېر (۱۲۷۹-۱۲۹۶) دغه توره د زمري په لاس کې وینو.(۱)

---

(۱) کتلی شئ: د شمس النهار ورځپاڼې ګڼې، لکه: د (۱۲۹۰) سپږومیز کال د ذی الحجی (۱۵) او (۲۵) نېټې، لومړی توک، لسمه او یوولسمه ګڼه، د (۱۲۹۱) کال د ربیع الاول (٦) نېټه، دویم توک (اوولسمه) ګڼه او د (۱۲۹۲) کال د ربیع الاول (۱۳) دریم توک (څلورمه) ګڼه.

«شمس النهار» رسمي ورځپاڼه وه ځکه یې پر سر مخ د افغانستان د هاغه مهال رسمي ------- >>

(c) ketabton.com: The Digital Library

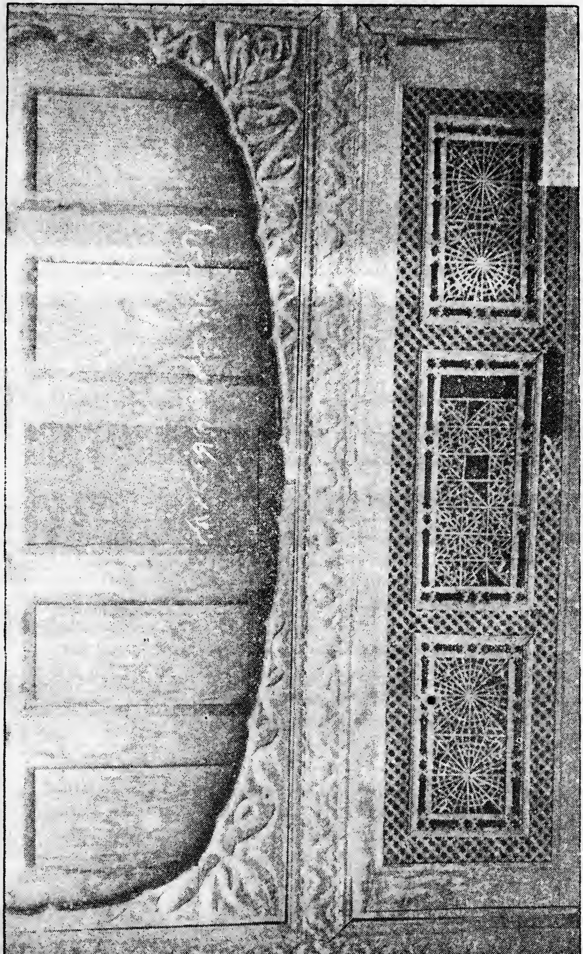

(c) ketabton.com: The Digital Library

د «ضیاء الملت و الدین امیر عبدالرحمن خان» (۱۲۹۸-۱۳۱۹) د مهال پر پیسو او داسې نورو د دریځ پرشاو خوا د غنم وري لیدل کېږي. تر هغې وروسته تر ننه د دریځ او کله، کله د خولې گرد چاپېر د غنم وري له دوو رېونده متقاطع تورو سره «ددې له پاره چې په عمودي تقاطع د پېرنگي صلیب ته ورته نه شي» لیدل کېږي او ځینې مهال د افغانستان پر رسمي پیسو، فرمانونو، بیرغ و خولۍ له تورې سره توپ و توپک هم شته او ود دي. خو دا چې د احمدشاه مهال افغانستان نښان د غنم وږی، توره او ستوری وو لږ څه څېړنې ته اړتیا لري، ځکه چې زموږ په تاریخونو کې په دې اړه څه نه شته، خو د احمدشاه مهال پیسې په دې اړه ډېره مرسته کوي. سره له دې چې په افغانستان کې د احمدشاه مهال د پیسو ټولگه نه شته خو بیا هم د هغه څو پیسې چې د کندهار ښاروالۍ د موزیم د تاریخي پیسو په کلکسیون کې او ځینې یې له مینه والو اشخاصو سره دي؛ پورتنې تکي زباتوي.

ددغو پیسو یوه چې مهسینه أو د وزن و حجم له پلوه د احمدشاه «فلوسونو» ته ورته ده پر یوه مخ یې لوار غنم وږی دی خو د وږي شا و خوا نورې نښې او د پیسې بل مخ سولېدلی او نه ښکاري[1] په دغه لړ کې یوه بله پیسه چې هغه هم مهسینه ده، پر یوه مخ یې دغه انځور دی: «دوې نېغې او پرتې تورې او د دواړو ترمنځ غنم وږی» پر بل مخ یې

----» نښان انځور شویدی. تر ۱۲۹۱ کال د شمس النهار په مخکښیو گڼو کې د لومړیو مخونو پر سر د وه خوځنده زمري یو بل ته مخامخ دي چې د هر یوه په لاس کې توره او ښامار یې تر پښو لاندې نیولی دی، خو د (۱۲۹۲) کال په نوموړې گڼه کې بیا ښارمار نه لیدل کېږي.
شمس النهار لومړنۍ ورځپاڼه ده چې په افغانستان کې خپره شوې او له پورتنیو کنو څخه چې یوازې لومړي او وروستي مخونه لري لاندې سکالو وې لاس ته راځي:
د اخبار په سرپاڼه کې د زمریانو څلور خراوې او د بهلا، بهلو قافیو څلور حمدیه بیتونه لیکل شوي او د سرپاڼې په پای کې یې کالنۍ بیه (د شاهي ښهري شل روپۍ) او په عربي او انگریزي ژبه یې له میاشتې او کال سره د خپرېدو نېټه لیکل شوې ده. همدا راز یې شپږ میاشتنی بیه او د یوې گڼې بیه هم لیکل شوې ده.
«شمس النهار» د کابل بالاحصار د شمس النهار په چاپخونه کې د ورځپاڼې د مشر میرزا عبدالعلیخان په زیار چاپ و خپرېده.
مخکې ښودل شوي گڼې یوازې لومړی او وروستی پاڼې لري چې ټول څلور مخه کېږي او دا مخونه د ورځپاڼې د دوه تنې په توگه گڼې نه لري، په دې توگه پوهېدای نه شو چې هرې گڼې څو مخونه لرل. د سرپاڼې په شاتنې مخ کې چې موږ یې دویم بولو او دورځپاڼې د وروستی پاڼې پر دواړو مخونو د شمس النهار د اداري، اعلانونه، لکه: بیه، د لېږلو آرونه او داسې نور لیکل شوي دي...
(۱) دا د کندهار استوگن ښاغلی محمد رحیم خان پلوېلزي پیسه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د «ب احمدشاه» ليکنه لوستل کېږي. (۱)

څرګنده ده چې نوموړي پيسه د کندهار ښار تر جوړېدو وروسته چې «احمدشاهي» (۱۱۷٤) نومېده، د احمدشاه له خوا وهل شوه او چلند يې وموند خو کال يې څرګند نه دی. انګليسي چې د پيسې له يو مخ نه د «ضرر» توری چې پرځنده ليکل شوی و د اووه مهال سرليدو له امله الوتی او «ب» توری يوازې پاتې شوی، په دې توګه له دغو دواړو تورو څخه د «ضرب» ويی جوړېږي چې ټول «ضرب احمدشاهي» لوستل کېده.

داحمدشاه ځينې مېسي روپۍ لاندېنۍ ليکنې او ښې لري:

۱- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي» ليکنه، پر بل مخ دوې تورې چې نيمخې يوه پله پرې کوي.

۲- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي ۱۱۶۱»، پر بل مخ دوې نيمخې متقاطع تورې.

۳- پر يوه مخ «فلوس احمدشاه ۱۱۷۷»، پر بل مخ يوه پرته توره او د هغې د پاسه يو بې مانا انځور.

٤- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي»، پر بل مخ يوه پرته توره چې له پاسه کرابين ټوپک نيغ پرې راغلی.

۵- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي»، پر بل مخ يوه پرته توره او د پاس يې يو ستوری. په ځينو کې دغه ستوري د تورې د پاسه دي او په ځينو کې دوه شي چې يو يې پاس او بل يې لاندې ښکاري.

٦- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي»، پر بل مخ يوه پرته دوه ژبې توره او يا يې د پاسه يو ستوری.

خو د احمدشاه سره زرې پيسې اوس په کندهار موزيم کې نه شته، ما يوازې د احمدشاه يوه سپينزرې پيسه وليده چې د افغانستان د هاغه مهال دوه مثقاله او څو چنې درنه روپۍ ده. (۳)

ددې روپۍ پر يوه مخ دغه نابشپړه ليکنه لوستل کېږي: «... از قادر بيچون به احمدشاه... زن بر سيم و زر... ست ما... »

بل مخ يې: «... ميمنت مانوس سنه ۸ جلوس ... ب... »

د افغاني تاريخونو د څرګندونې له مخې ښايي د پيسې آر ليکنه داسې وي. (٤)

---

(۱) دا د کندهار د چلغور استوګن ښاغلي محمد رسول خان بابري پيسه ده.

(۲) دا د کندهار ښاروالۍ په موزيم کې داحمدشاه په نامه د تاريخي پيسو د ټولګې اړوند پيسې دي.

(۳) دا د اميرعبدالرحمن خان د نوميالي کوتوال «نايب ميرسلطان خان» د کورنۍ پيسه ده.

(۴) لکه «سراج التواريخ» لومړی ټوک، د احمدشاه سرليک.

(c) ketabton.com: The Digital Library

« حکم شد از قادر بیچون به احمدشاه - سکه زن برسیم و زر از پشت ماهی تا بماه-
سن ۸ جلوس میمنت مانوس ضرب... »

احمدشاه په هرات ، کندهار ، مشهد ، اټک ، انواله (روهیله کنډ ۷۳-۱۱۷٤) بریلي (پر هماغه کال روهیله کنډ) ، بهکر (اندوس ۱۱٦۸-۱۱۷۷) ، پېښور ، ټټه (سند) ، غازي خان ډېرې (۱۱۷۰) ، ډېرو ، سرهند (د دغه ځای د پیسو وروستی کال ۱۱۷٦ دی) ، ډیلي (پر دویم ځل نیولو) ، کشمیر (سره زرې پیسه ۱۱٦۷) ، لاهور (سره زرې او سپینزرې ۱۱٦۱) ، مراد آباد (روهیله کنډ) ، ملتان (۱۱٦۵) ، نجیب آباد و آګره ، (د احمدشاه په نامه د نجیب الدوله له خوا پر ۱۱۸۰ کال سکه وهل شوې) ښاروکې پیسې چاپ کړې چې ښېلګې یې دا دي: په اټک کې سره زرې روپۍ ، پر یوه مخ یې « حکم شد از قادر بیچون به احمدشاه - سکه زن بر سیم و زر از پشت ماهي تا بماه »
پر بل مخ یې « جلوس میمنت مانوس سنهء ۱۵ ضرب اټک ». سپینزرې روپۍ هم پر هماغه ډول چاپ شوې ده. په ملتان کې چاپ شوې مسي روپۍ چې پر یوه مخ یې « احمدشاه پادشاه دراني فلوس سنه ۱۱۷۰ » او پر بل مخ یې « ضرب ملتان جلوس مبارک ۱۰ » لیکل شوي ،[1]

خو په دې نه پوهېږو چې د احمدشاه مهال افغانستان ملي رنګ څه و او په پوځي رېبو کې په کومه بڼه کارېده؟ یوازې همدومره څرګنده ده چې د احمدشاه تر لړۍ وروسته د محمدزیو پر لومړي مهال له ۱۲۵۹ تر ۱۲۸۵ پورې د افغانستان رېبو (بیرغونو) ټاکلی رنګ نه لاره او تر ډېره سره او شنه رنګونه دود وو ، خو له ۱۲۸۵ کال راوروسته په پوځي درې سریو سرو او شنو بیرغو کې په سپین رنګ ، سپېڅلې کلمه ، قرآنی آیتونه د راشده خلفاوو (څلورو یارانو) له نومونو سره لیکل کېدل. کېداي شي ووایو چې دغه جوړښت ورنګونو د احمدشاه لړۍ د پوځي بیرغونو او رنګ سره ژور توپیر نه لاره ، همدا رنګونه وو چې له (۱۱۹۷) کال راوروسته ورو ، ورور له « دریغ » سره تورو بنفش رنګونه او په پوځي بیرغونو کې « لمر ، ستوري او توپ » پرې ور ډېر شول ، لکه هماغسې چې د افغانستان د بهرنی سیاسي خپلواکۍ د له منځه تګ سره ، ملي رنګ « تور » شوی و. د دې سکالو هر اړخیزه څرګندونه له هغې د پیرونو او اوښتو سره ښله څېړنه غواړي ، دلته بنا یې همدومره ووایو چې د خپلواکۍ تر ګټلو وروسته د افغانستان ملي رنګ پر (۱۳٤٦) سپور میز کال « تور ، سور و شین » وټاکل شو ، شاهي رنګ هم « سور » دی چې تر (۱۳۱۹) لمریز کال وروروسته د افغانستان د سلطنت مقام ته ځانګړی شوی دی.

---

(۱) « رساله مسکوکات افغانستان در عصر اسلام » د نوی مؤرخ او د تاریخ ځانګې او کابل موزیم مشر ښاغلي احمدعلیخان کهزاد ، لیکنه ، کابل ۱۳۱۹ کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

د احمدشاه جګړه يز يونونه

وروسته تر هغې چې احمدشاه د افغانستان پر پلاز کېناست، لومړنی کار يې د دولت و پوځي اوردو جوړول و چې سمدلاسه دا دواړه اسان ګڼل کېدل، ځکه چې احمدشاه د دولتي جوړښت له پاره رهبنتيني ملګري لرل چې څو کاله له ده سره د نادرشاه ترڅنګ راټول و آزمېيل شوي وو، نو له دوی څخه يو «بګي خان باميزی» يې د «شاه ولي خان - اشرف الوزرا» په نامه د هېواد لومړی وزير وټاکه او بل «جهان خان پوپلزی» يې د «ميربزن- سپه سالار - خان خانان» په نامه د فاع وزير کړ. د پلازينې پوځي کوماندان د «اميرلښکر» په نامه «شاه پسند خان اسحق زی» وټاکل شو، همدا راز نور نوميالي او پېژندل شوي سړي د بېلا، بېلو څانګو چارواکي او پوځي مشران شول.

اوردو هم په هوساينې سره جوړ شو، ځکه چې احمدشاه له توپونو او نورو لوښيو سره شپاړس زره وسله وال افغاني سرتېري لرل. دا کوچنی اوردو ستر ځواک او هغه زلمي په کې وو چې د ژوندانه څو کلونه يې د هندوستان، بخارا، خوارزم، ايروان و داغستان پر جګړه يزو ډګرونو تېر کړي او هيڅکله يې ماتې ليدلې نه وه.

احمدشاه پوهېده چې دغه جنګيالي اوردو د يوه هېواد د نيولو له پاره بس دی، ځکه يې له خوراسانه د راتلو له لومړی ورځې شننې ته پرې نه ښوو. احمدشاه چې د افغانستان پاچاه شو، دغه سرتېري د زړه له کومې خدمت ته چمتو شول ځکه چې دوی تر پخواني او زړور افسر احمدشاه ښه پاچا نه ليده. د نوميالي شاعر له وينا سره سم(۱)

---

(۱) زد و چيز گيرند مر مملکت را — يکی ارغـــواني يکی زعـــفراني
يکی زر نام ملک بر نبشـــه — دگر آهن آب داده يماني «دقيقي بلخي»

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د هېوادنیو چارو او هېوادنیونې له پاره یو اړخ لاره چې هغه څواک دی، خو د دغه کار دویم اړخ «پانګه» نیمګړی او موند لوېږي د بېره هڅه غوښته. دا مهال بخت له احمدشاه سره مرسته وکړه او په کندهار کې د کابل و پېښور ولایتونو د څو کلني مالیې او د پنجاب مشرانو د ډالیو د څه د پاسه اد وو میلیونو سروزرو «همیانۍ چې نادر ته ورل کېده: لاس ته ورغله. څرګنده ده چې احمدشاه د دې پانګې سره برخه د هېواد د سرتېرو د لګښتونو په چارو کې ولګوله او د اورده و د پراختیا هڅې یې پیل کړې.

افغاني مشرانو هم اوردو ته د سرتېرو د لېږلو او د نیم پوځې دلو د جوړولو په اړه خورا زیار وګاله، له هغې امله د هندي مؤرخینو له وینا سره سم، احمدشاه چې له «ستلجه» تېرېده تر شا یې د پرش زریز اوردو روان و.

په دې توګه همدا چې احمدشاه له لومړنیو ملکي او پوځي چارو څخه وزګار شو، بې ډیله یې د ختیځ له لوري د افغانستان د څمکو پر بیانیولو پیل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږویشتم څپرکی

لومړی یون (۱۱۶۱) س کال

د کابل، پېښور، سند و ملتان ولایتونو یوځای کول، د لاهور جګړه، له هندوستان دولت سره د «سرهند» جګړه

ځینې تاریخ لیکونکي د احمدشاه د جګړه یزو یونونو د شمېر ونېټو په ټاکنه کې تېروتي، لکه فیض محمد خان چې د احمدشاه د لومړ یبانه او له پېښوره کندهار ته د هغه د بېرته راستنېدو کال (۱۱۶۰) «د پاچاهۍ لومړی کال» ګڼي (۱) خو موږ ته څرګنده ده چې نادر شاه د (۱۱۶۰) کال پر نیمایي د جمادي الاخر په میاشت کې ووژل شو او احمدشاه تر دې نېټې څلور میاشتې وروسته د «شوال» پر میاشت د افغانستان پاچاه شو، همدا راز له خوراسانه کندهار ته د احمدشاه راتګ، د مشرانو راټولېدو، د جرګې جوړېدو او د پاچاه ټاکنې همدومره موده غوښته، نو څرګنده شوه چې د (۱۱۶۰) کال پای ته دوې میاشتې پاتې وې چې احمدشاه «پاچاه» شو. په دوو میاشتو کې د یوه منځني حکومت جوړول، د کندهار د چارو او سرتېرو سمون او تر پېښوره تګ و راتګ خورا ناشوني ښکاري.

احمدشاه پر (۱۱۶۱) کال خو ځښتونه پیل کړل او دا چې هود یې کړی و چې د

(۱) سراج، ۱۱مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیواد له ختیز لوري څخه یې راونیسي، نو سپاه سالار «سردار جانخان» یې د مخکښې په توګه د کابل کرښې ته واستاوه؛ په کندهار کې یې د سلطنت وکالت خپل وراره «لقمان خان» ته وسپاره او دی له ستر لښکر، درنو توپونو او لوژستیکي زېرمو سره د مخکښې لښکر تر شا و خوځېد.

«سردار جانخان» چې لوری یې کابل و په غزني کې له جګړې سره مخامخ شو، ځکه چې د کابل وپېښور نایب الحکومه «ناصر خان» چې د هندوستان دربار پخوانی کارکوونکی او د نادر له خوا غاړې اېښوولو ته اړ شوی و، دخپل بادار تر مړینې وروسته یې ځو ځلي د حکومت چغه پورته کړې وه او غوښتل یې چې تر دغه نامه لاندې ځان له اټکه تر غزني د خپلواکۍ وړ وښیي.

همدا چې «ناصر» په کندهار کې داحمدشاه له پرېکړې خبر شو، په کابل و غزني کې یې لښکر «تیارسئ» کړ، خو په دې وپوهېد چې کابلیان احمدشاه پلوي دي، نو له ایماقو او هزاره ګانو څخه یې د پوځي ټولګیو پر جوړولو پیل وکړ، خو تر دې وروسته ناصر په غزني کې د احمدشاه له مخکښې سره د ټکر په ترځ کې مات او بیار ونیول شو. ناصر په خپله د احمدشاه د مخکښې لښکر د مخنیوي له پاره په کابل کې د لښکرې چمتووالي هڅې پیل کړې خو ژر بې جوکې او تېښتې ته اړ شو، ځکه چې ایماق و هزاره لښکرې چمتو نه شوې چې د خپل هیوادوال پاچاه «احمدشاه» پر وړاندې وجنګېږي. همدا چې ناصر پېښور ته ورسېد، بیا یې د سرتېریو راغونډول پیل کړل، خو دلته هم د کابلیانو ته له ورته غوښتنې سره مخامخ شو او وایې وربدل چې په اشنغر کې دده پخوانی ملګری «افغان عبدالصمد خان مومنزی» د احمدشاه د اوردو د هرکلي پرچارو لګیا دی، له همدغه امله یې په خورا پرغز د هغه پر سیمه یرغل وروړ، خو عبدالصمد مخکې تر دې «جلال آباد» ته روان شوی و.

ناصر لا دمه کړې نه وه چې داحمدشاه سپه سالار پر پېښور ورننووت، دی اړ شو چې خپله کډه پرېږدي: یوازې له اټکه واوړي او د راولپنډۍ «چهچهه» ته پر شا شي، مېړمن یې چې د زبردست خان لور او د علیمردانخان لمسۍ وه په درناوي یرغمل شوه. سپاه سالار د احمدشاه له سپارښتنې سره سم ناصر وڅاره. ناصر ددې چټکې څارنې له امله لوری لودن ورک کړ او لاهور ته لاړ، هلته یې د هند د شهنشاه د وګړي په توګه ځان د مړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نادرشاه پرځای وروسپاره، دده خوځښت د احمدشاه پر وړاندې د پنجاب نایب الحکومه ټینګښت ته وپاراوه. سپاه سالار له اټکه اخوا د احمدشاه نوې سپاربښتنې ته تم و چې احمدشاه د غزني، کابل و جلال آباد د چارو تر سمون وروسته پېښور ته راننووت، ده سمدلاسه پېښور لویه اډه کړه؛ افغاني مشران یې راټول او سره یو کړل او یوسفزي، خټک او نور سرداران یې په پوځي افسرانو کې ونیول. دا مهال احمدشاه د یووالي د لا ټینګښت له پاره د یوسفزیو لویه څانګه «لردراني» وبلل.

افغاني مشرانو په نیم پوځي چارو کې له احمدشاه سره بېساري مرستې وکړې او زیار یې وګاله. احمدشاه له پېښوره سهیل خواته د ډېرو او سند د نیولو له پاره یو لښکر واستاوه، وګړیو ومانه او د سند ښې کڅونه لاس ته راغلل، خو احمدشاه په خپله د اټک په سیمه کې چې پول تړلي و له سینده پوریوت؛ چټک له جېلمه تېر شو او د لاهور لوری یې ونیو. دا مهال د سپاه سالار مخکښې لښکر په لوی ځواک کې ګډ شوی و او د احمدشاه اوردو د یوه لوي لښکر په توګه پرمخ روان و، له هغې خوا د هندوستان د لومړي وزیر اعتماد الدوله قمرالدین خان خوریه، د ذکریا خان زوی «شهنواز خان» چې د پنجاب نایب الحکومه او پوځي کوماندان و، له لاهور ښاره ووت او د «چناب» ترڅنګ یې لښکر تم کړ. د احمدشاه اوردو د چناب او بودې خواته له رسېدو سره سم په دربدو اړ شو، ځکه چې سیند مست و او لار یې نه ورکوله، څو ورځې دواړو اوردو ګانو له ورایه یوه بل ته کتل، خو خبره داسې پاتې نه شوه او د یوې شپې پرسهار چې هندي پوځیان لا ویښ شوي نه وو، احمدشاه د شاهي رسالې له کنډکونو سره چې څه د پاسه اته زره سپاره وو، له خپلې چاونۍ نه ورک او د شهنواز له لښکر نه څو میله پورته له چناب نه تېر شو او سبده یې مخ پر لاهور غورځنګ وکړ، ددغه ناڅاپي برید له اورېدو سره سم، د شهنواز سپینې وتښتېدې او بې جګړې ډېلې ته وتښتېده؛ اوردو یې د افغاني ځواکونو تر یرغل لاندې راغی او پایله یې د څو ګېنټو په ترڅ کې د هند د اوردو په ماته او د احمدشاه په برې پای ته ورسېده.

احمدشاه لاهور ته ورننوت او د پنجاب د چارو پر سمون بوخت و چې د پنجاب لوري ته د هند دربار له لښکري خوځښت خبر شو. د پنجاب تر نیولو وروسته هندوستان د احمدشاه په پام کې نه و او پرېکړه یې دا وه چې بېرته افغانستان ته راستون شي، خود

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنجاب د ساتنې له پاره اړ شو چې هندوستان دولت پر خپل ځای کېنوي، څکه د جګړې له پاره له لاهوره ووت.

دامهال «محمدشاه» د «ابوالفتح ناصرالدين محمد شاه خجسته اختر پادشاه غازي شاهجهان» په بلنامه د هندوستان شاهنشاه و چې له دېر شو کلو راهيسې پر واک ګدۍ ناست او نړۍ يې د مزو چړچو د فلسفې په سترګو ليده.

محمدشاه د نادرشاه د پېښې د بيا منځته راتګ له ډاره دا ځل د خپل ځای ناستي «شاهزې احمدشاه» تر لاس لاندې د افغان احمدشاه مخ ته څه د پاسه سل زره ځواک اوردو راولېږه. دد غه اتوره دو لوی مشران وواکچاري داوو: د هندوستان «وزير لعظم وزير الممالک اعتماد الدوله قمر الدين خان» د اودې حکمران او د هند توپونو کوماندان «نواب ابوالمنصور صفدر جنګ» دراجپوت مهاراج «ابسري سنګ» د سرهند مشر «جمال الدين خان تاليپوری»، د پتيالې کوماندان «سنګ جيت»، د ځای ناستي ورور «صلابت خان» او داسې نور.

هندي اوردو لوژستيکي زېرمې او د لويو افسرانو کډې په سرهند کلا کې پرېښوې او په خپله د «ستلج» پر کڅ د «ماچي واره» د لارې مخې ته افغاني اوردو ته تم شو.

له دې خوا افغان احمدشاه له دېرشو زرو پوځي او نيم پوځي سرتېريو سره خوځېده، هندي کوماندان چې دده راتګ يې د ماچي واره پر لار څاره، واورېدل چې احمدشاه له «لودهيانه» نه پر بله لار له ستلجه تېر او مخامخ سرهند ته کوز شوي او ټولې هندي زېرمې يې نيولې دي. دا ناڅاپي غږ چې د ښا له خوا اورېدل کېده، هندي پوځي مشران يې ولړزول او پر راغلې لار بېرته تګ ته اړ شول. افغان احمدشاه هم مخې ته وروړاندګل او پر داسې مهال چې د دواړو ډلو لوري سرچپه شوي وو ، له سرهند نه څو ميله لرې «ماليپور» سيمه د جګړې ډګر شو. که دامهال د يلې بله ډله رالېږلې واي، افغان اوردو کلابندېده، خو داسې و نه شول او د هند ټولې هيلې د ځای ناستي شاهزې پر اوردو ويورې تړلې وې.

د جګړې په سيمه کې د ښمنو خوا وو لښکري جګړه يز خوځښتونه پيل او تر دوولسو ورځو پورې د توپونو پر وررولو لګيا وې، ددې مودې په ترڅ کې افغان احمدشاه وکړای شول چې د سپرو ټولګيو په مرسته د هندي اوردو اړيک کرښې له هرې خوانه غوڅې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. په پای کې پر دیارلسمه یا اووه لسمه ورځ افغان احمدشاه د دښمن پر مورچلو د یرغل پرېکړه وکړه، خو هندیانو مهال ورنه کړ او د مخنیوي له پاره یې د جگړې ډگر ته راووتل، د هندي اوردو ښي اړخ د توپونو د کوماندان صفدرجنگ نواب ابوالمنصور خان او کیڼ اړخ د وزیر الممالک قمرالدین خان د زوی تر لاس لاندې و، ځای ناستی له خپل مشر وروور صلابت خان او د اوردو له ستري برخې سره پر منځ ودرېد. د هندو افسرانو تولگیو د اردو په پای کې د شاتنی پیاوړتیا له پاره ځای ونیو او هندي درانه توپونه هم ځای پر ځای شول.

د افغان احمدشاه د اوردو ښي لاس ته سپه سالار جان داد خان او کیڼ لاس ته یې امیرلښکر شاه پسند خان پرجگړه بوخت وو، احمدشاه یې ترمنځ ولاړ و او «زنبورک» نومي سپک توپونه یې «چې اووسوو زنبور لرونکیو اوښانو ته رسېدل» پر لومړیو کرښو ځای پر ځای کړل، درانو توپونه چې اووه مخکښي توپونه وو د ډگر پر یوه څنډه یې لوړ ځای ونیو او په دې توگه جگړه پیل شوه.

دوې گېنتې لا تېرې نه وې چې د افغاني ښي اړخ کوماندان د هند پر ځواکونو برید امر ورکړ او «میرمنو» کلک تینگار کاوه خو د افغاني جنگیالیو د چټک تگ له امله میمنو پر شا شو او پر ځای یې د راجپوت «مهاراج ایسرای سنگ» له خپلو سرتېریو سره چې د خپل دود له مخې یې کالي په زاپراني رنگ لړلي او لمني یې تر ملا تړلې وې (دغو ژیړو کالیو ته «گیسریه مانه» وایي او مانا یې بری یا مرگ دی) د افغاني کوماندان د برید د مخنیوي له پاره راوړاندې شو، خو افغانی سرتېریو د کلک گوزار په ورکولو سره وځاپه. راجپوتیان منډې ته اړ او د میرمنو د مورچلو تر منځه وتښتېدل او ځیني یې ځای ناستي شاهزي ته ورغلل. افغاني ځواکونو ماتې خوړلي د مورچلو ترمنځه پسې واخیستل او هماغلته د وژنې او د جگړه یزولوښیو د نیونې پېښې منځه راغلې. له بده مرغه د «بان» په نامه د هوایي اورنیو مرمیو ډ ک گاډی د اور اخیستو له امله وچاود؛ د بان تو لوگاډیو اور واخیست. یو شمیر بريالي افغاني جنگیالي ټپیان او وژل شول او ښی کرښې شاتگ ته اړ شوې، خو پر ځای یې د افغاني اوردو لویې برخې د ځای ناستي د ځواکونو په منځ کې لار پرانیسته او د هند وزیر الممالک قمرالدین خان چې په کېږدۍ کې پرلمانځه ولاړ و همدا مهال د افغاني توپونو د پرله پسې ډزو له امله ووژل شو، خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نواب صفدرجنگ(۱)

د شپې تیاره د اوربند او دافغاني ځواکونو د شاتګ لامل شوه، وروسته هندي ځای ناستي د هغه واک له منځه چې له خپل پاچاه پلار څخه یې لاره، ددې له ډاره چې که مات شي نود ډیلي پلاز به د افغان احمدشاه لاس ته ورشي، د سولې غوښتنه وکړه، د افغان

(۱) میرزا مقیم ابومنصور صفدرجنگ د برهان الملک سید سعادت خان خوراساني خوریه او زوم او په اوده ولایت کې د هغه استازی و. برهان الملک چې زوی یې نه لاره د ابوالمنصور روزنه یې ونیسوه، تر هغې چې نایب الحکومه او د برهان الملک استازی شو. د ماما تر مړینې وروسته د هندی محمدشاه پرمهال د پلازمېنې د ترپونو کوماندان او دبرهان الملک ځای ناستی شو . د هندي احمدشاه پرمهال د عظمې صدارت څوکی ته ورسېد، همدا چې له ورستی رتبې نه لرې شو له پاچاه سره وران او د جټانو د مشر سورج مل په مرسته یې د نوموړي پاچاه پر واندې د جګړې هوډ ونیو، دده پر نوي صدراعظم د وزیر الممالک قمرالدین خان زوی نظام الدوله او د ډیلي د نوي پوځي مشر نظام الملک اصف جاه زوی پیروز جنګ غازی الدین د افغان نجیب الدوله اوروهیلیانو په مرسته له ابو منصور سره جګړې وکړې او په پای کې یې دخپل حکومت ځای لکنهو ته په ستنېدو اړ ویست او هلته د شکاکلو په ناروغی مړ شو. ابومنصور پوه زړور و غبلتی سړی و خو دوې تېروتنې ترې وشوې چې دواړو د هند اسلامي دولت ته تاوان ورساوه:

لومړی. د خپل پاچاه پر واندې یې له جټانو نه مرسته وغوښته او هغوی یې د دولت لوتلو ته زړور کړل.

دویمه: د افغاني بنګښو اوروهیلیانو د شخړې په منځ کې یې بې ځایه لاس وواهه او د محمد خان بنګښ د زوي قایم جنګ تر وژل کېدو وروسته یې د قایم جنګ کهول ادله اباد ته بوت او ویې واژه او د هغوی د واکمنی سیمه «فرخ آباد» یې په خپله ونیو. خو کله چې د قایم جنګ زوی احمدخان بنګښ ماتې ورکړه، ملهارا او مرهټیان یې د شپږو میلیونو روپیو بډې په ورکړه مرستې ته راوبلل. احمدخان یې بېرته مات او د هغه نیمه شتمني یې مرهټیانو ته وبښله او له آره یې د هندوستان پر سلطنت باندې د هغوی د یرغل ور پرانیست.

د ابومنصور ماما برهان الملک سید سعادت خان له بېخه خوراساني او نوی هند ته لاړ و. په پیل کې د سید سربلند خان مبارز الملک چوپړ و، وروسته د ورتیا په بنودلو د ډیلي د سپاه سالار سیدحسین په مرسته د هند دشهنشاه فرخ سیر د کارکوونکیو په ډله کې راغی او بیا د هندون بیا نه پوځي مشر وټاکل شو. د هندی محمد شاه پرمهال یې وده وکړه؛ پر (۱۱۰۱) کال یې د برهان الملک بلنوم وګاټه او د اکبر اباد نایب الحکومه شو. بیا د اوده نایب الحکومه توب هم ورته ورسېد. «برهان الملک» پوه او جنګیالی سړی و؛ مرهټیان یې تارومار کړل؛ له خوراساني نادرشاه سره د جګړې په ترخ کې ډیلي ته نېژدې یرغمل او بېرته خوشي شو او څو ورځې وروسته د چنګابن په ناروغی مړ شو. نوموړي د ژوند تر پایه د خپل پخواني خواخوږي سربلند خان درناوی له لاسه ورنه کړ، خو سربلند خان چې د برهان الملک، نظام الملک اصف جاه، اعتماد الدوله قمرالدین خان و خواجه عاصم صمصام الدوله په څېر د هندوستان د هاغه مهال له نومیالیو څخه دی هم له آره خراساني او د نوي راغلي سید محمد افضل زوی او نوم یې میرزا محمد رفیع دی، پلار یې د اورنګزېب پرمهال هند ته راغلی او ترکوچنی دندې وروسته مړ شو، زوی یې د بهادر شاه د زوی شاهزي عظیم الشان د دېوان د کارکوونکیو له ډلې څخه شو او هماغه مهال یې د سربلند بلنوم وګاټه. د فرخ سیر پرمهال داله آباد، د پټنې د عظیم اباد، اودې او کابل نایب الحکومتونه یو پر بل پسې ورکړ شول «په کابل کې یې زوی خانزادخان استازی و». د محمد شاه پرمهال د ګوجرات او بیا د ادله آباد نایب الحکومه شو، خو په خپله د نادر شاه خوراساني تر راتګه د ډیلي په دربار کې مېشت و. هند ته د نادر تر راتګ وروسته، سربلند خان له نړۍ نه لاس واخیست او پر ۱۱۵۰ کال یې سترګې ترې پټې کړې. سربلند خان بشپړ، پوځي، هڅاند، پوه او نوښتګر سړی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه هم دا وړانديغ خوښ شو، ځکه چې له کندهاره يې خبر اخيستی و چې ځينو خپل چاريو د هغه له وراره «لقمان خان» نه کړی چاپېره کړې او غواړي چې کړکېچ رامنځته کړي، له همدې امله يې سمدلاسه د هندي شاهزي د سولې توکي واخيستل او ويې منله چې د هند د وزير الممالک زوی «ميرمنو» دې د پنجاب نايب الحکومه وي.

په دې توګه دوې دښمنې خواوې سره ښيلې شوې. هنديانو بيره کوله چې ژر د هلي ته ورسېږي، ځکه چې محمد شاه مړ شوی او خول و پلاز زلمي ځای ناستي ته سترګې پر لار و.

له سرهند نه د احمدشاه د راتګ پر مهال د ملتان ګورګاني واکمن «زاهد خان ابدالي» له خپل زوی شجاع خان سره د ملي احساس له مخې په لار کې د احمدشاه مخې ته راغی او اس، اوښ او نورې ډالۍ يې له مننې او درناوي سره وړاندې کړې، احمدشاه هم د افغاني دولت له خوا بېرته د ملتان پر حکومت پرېښوو چې وروسته يې زوی شجاع د احمدشاه له خوا په ملتان کې د خپل پلار پر ځای وټاکل شو.[1]

احمدشاه له پنجابه پېښور ته راغی او د کابل له لارې کندهار ته لاړ، خو لقمان خان په کندهار کې د احمدشاه د بېرته راتګ له اورېدو وروسته، د خپلو لانجه مارو ملګريو له خوا يوازې پاتې شو؛ په ناچارۍ يې مخور راوړاندې کړل او پښېمانې يې وښوده، احمدشاه دی وباښه او بندي يې کړ، خو نوموړی ډېر ژر په زندان کې مړ شو.[2]

---

(۱) کتلی شئ: د «رنجيت ظفرنامه» د ديوان امر نات ليکنه، د لاهور چاپ، ۱۹۲۸ کال، ۱۱۲ مخ.

(۲) مجمل، ۱۱۲ مخ، ابوالحسن د خپل کتاب په بل ځای کې د لقمان خان زامن يادوي چې په ارګ کې دننه يې له تيمور شاه او د هغه له وروڼو سره يو ځای دوړی خوړه، ۱۵۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه ویشتم څپرکی

دویم یون (۱۱۶۲) کال

د سیالکوټ، اورنگ آباد، گوجرات و سپرسرور نیول

احمدشاه بیا پر (۱۱۶۲) کال د کابل و پېښور له لارې مخ پر پنجاب و خوځېد، همدا چې «شاهدرې» ته ورننېږدې شو، معین الملک میرمنو په ښکاره د مخنیوي په لټه کې شو، خو په زړه کې یې د سولې لار لټوله، په پای کې یې وکړای شول چې د اشرف الوزرا شاه ولیخان په منځګړتیا خپل درناوی احمدشاه ته وړاندې کړي.

میرمنو په خپل دغه وړاندیز کې ومنله چې د سیالکوټ، اورنگ آباد، گوجرات و سپرسرور څلور گوني سیمې د افغانستان اړوند و گڼي؛ کالنۍ مالیه یې د افغانستان دولت ته ورکړي او سمدلاسه یې هم د نوموړیو سیمو مالیه له ځینو ډالیو سره احمدشاه ته ولېږله.

احمدشاه چې لا یې د پاچاهی دوه کاله تېر نه وو او افغانستان یې د کورنیو چارو له پلوه د سمون وړ گاڼه، د میرمنو وړاندیځ یې ومانه او پېښور ته راستون شو. ۱۱۶۲ کال لا پای نه و چې احمدشاه کندهار ته راغی خو له یوې نوې پېښې سره مخ شو چې دده ژوند یې گواښه. دا لانجه دده د وړلو او سلطنت ړنگولو سیاسي لوبه وه. ددې لانجه ماري ډلې مشر هماغه پېژندل شوی افغان سردار نورمحمد خان غلزی «میرافغان» و چې له شپاړسو زرو سرتېریو سره د خوراساني نادرشاه ملګری و. نوموړي د نادرشاه ترمړینې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته دځان له پاره د افغانستان د پاچاهی خوب لیده، خو دا چې د «شیرسرخ» په جرګه کې د تاو تریخوالي او لویی له کبله د دغه ستر ځای له نیولو بې برخې شو، په دې توګه یې خوب د خپل پاچاه احمدشاه پر وړاندې «چې یو مهال د ده تر لاس لاندې افسر و» پر غبرګ و پر غز واوښت، ځکه یې تګی ته لاس واچاوه او د احمدشاه د دولت ځو تنه ناخوښې یې« چې د دوي غوندې په هر دولت کې وي » د ځان پر خوا راټول کړل.

په دوی کې نومیالي سړي کدو خان، محمد خان پوپلزی او د توپونو کوماندان عثمان خان وو.

احمدشاه د دې ګواښنا کې پېښې تر برسېرولو وروسته «دا چې تېر کال یې د لقمان خان پېښه په سره سینه زغملې وه » دا ځل د دښمنو له زړورتیا څخه اندېښمن شو او د دې له پاره چې نورې پوځې چارې یې هم په پام کې وي د پلازمېنې د داد منېدو له امله یې هغوی ووژل او همدا دده پر وړاندې دده د پاچاهی د پېر وروستی بلوا وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم څپرکی

دریم یون (۱۱۶۳) کال

د هرات نیول، شمال وسهیل ته لښکر لیږل او د بلخ، بدخشان و بلوچستان لاسته راوړل

احمدشاه د پنجاب تر دویم یانه وروسته، څه موده د افغانستان له ختیزو سیمو څخه د سند تر سینده راږمن شو: خپل پام یې لویدیځ لوري ته راوګرځاوه او تر هر څه لومړی یې هرات تر کار لاندې ونیو. دامهال د هرات حکومت د توپچي باشي امیرخان و بهبود خان په ولکه کې و. په مشهد کې هم د نادرشاه لمسی شاهرخ له (۱۱۶۱) کال را پردېخوا د نادر د ځای ناستي په توګه منل شوی و، خو پر (۱۱۶۳) کال د هغه ځای د ځو مشرانو د موخو له امله، شاهرخ ځو ورځې بندي او بیا ړوند کړای شو او سید محمد چې د امام رضا زیارت متولي و د سلیمان شاه په نامه، دده پر ځای کېناست. دغه سري د هرات مشر احمدشاه ته راوپاراوه. امیرخان د احمدشاه له اړوند والي څخه سرغړاوه او همدا چې له کندهاره یې هرات ته د احمدشاه د خوځېدو واورېدل، تینګار یې پیل کړ. دا مهال احمدشاه له (۲۵) زرو سپرو او پلیو سرتېرو او توپونو سره د ګرشک، فراه او سبزوار لار ونیوه. کله چې احمدشاه هرات ښار ته ورنږدې شو، ویې لیدل چې امیرخان پر ساتنه بوخت او د پرګنو د غوښتني پروا نه لري، ځکه یې تر (۱٤) ورځو تم وروسته پر ښار د یرغل لارښوونه وکړه، د ده سرتېري د شګو له کڅوړو سره پرمخ لاړل: کنده یې ډکه کړه؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بې ساري زړورتيا د توپونو د ډزو له سېمې نه د ډېرې مرګ ژوبلې په زغلمو تېر او برجونو او د بوالونو ته يې د ختلو له پاره زينې ودرولې. ښاريانو هم د احمدشاه د سرتېرو مرستې ته ورودانګل؛ دا برج يې ور وسپاره او په ښار کې يې د پارسي جګړه مارو په وژنه لاس پورې کړ. په دې توګه احمدشاه ښار ته ورننووت؛ اميرخان يې وواژه او درويش علي خان هزاره يې د هرات د نايب الحکومه په توګه وټاکه.

دامهال د خوراسان ولايت چارې ګډې وډې[1] او د احمدشاه د ورتګ او د هغه ځاى د نيولو له پاره او تيا چمتو وه ، خو احمدشاه نوموړى تګ راتلونکې ته وځنډاوه يوازې وزير شاه وليخان يې له لسو زرو سرتېرو سره د افغانستان د شمالي سيمو (مرو، ميمنه، بلخ، بدخشان) د سمون له پاره واستاوه او خپله د هرات تر سمون وروسته کندهار ته راستون شو. سپاه سالار سردار جانخان چې د مشهد د بلواګرو د مخنيوي له پاره «چې د اميرخان مرستې ته راخوځېدلي وو» له پنځو زرو سرتېرو سره لېږل شوى و، هغوى يې د تربت شيخ جام په سيمه کې سره وشنل او بېرته د احمدشاه له اوردو سره يوځاى شو.

احمدشاه کندهار ته له راتلو سره سم ځنډ ونه کړ او د کندهار د لنډګاونډي «بلوڅستان» د نيولو له پاره يې يو ګډ لښکر واستاوه، ابن محمد امين په دې اړه وايي

(۱) د نادر تر وژلو وروسته (۱۱۶۰) يې وراره ميرزا علي قليخان د زابل، سيستان، هرات و هزاره له افغاني سرتېرو سره له سيستانه مشهد ته لاړ، د نادر ټول کهول يې وواژه او ړوندويندي يې کړ، يوازې د نادر لمسى شاهرخ يې د کاروني له پار وساته او په خپله يې د هماغه کال د جمادي الاخر پر (۲۷) د عليشاه تر نامه لاندې د پاچاهۍ غېږ پورته کړ، ورپسې يې ورور د عراق حاکم ابراهيم خان ورته راپورته او د نورو افغاني مشرانو لکه الله يار خان غلزي او نورو په مرسته يې په سلطانيه کې له علي قلي سره جګړه ونښلوله؛ مات يې کړ او د ۱۱۶۱ کال پر نيمايي په خپله پاچاه شو، خو ډېر ژر په سمنان کې د شاهرخ او خوراساني سرتېرو له خوا راوپرځېد او ووژل شو او شاهرخ يې پرځاى کېناست. بل کال يې علي قلي هم وواژه. پر (۱۱۶۳) کال اتلس کلن شاهرخ د امام رضا زيارت د متولي ميرسيد محمد له خوا بندي او ړوند کړاى شو او نوموړى سيد يې د سليمان شاه په نامه پرځاى کېناست، څو ورځې وروسته دى هم دلښکر د مشر يوسف جلاير له خوا ړوند و بندي شو او ړوند شاهرخ تش په نامه پاچاه وټاکل شو.

يوسف هم پر (۱۱۶٤) کال د ميرعلم خوراساني او د «کورد» د اميرجعفر له خوا په جګړه کې مړ او د شاهرخ نايب السلطنه توب اميرعلم ته ورسېد. امير علم خپل ملګرى د کورد جعفر هم وواژه او په خپله تر (۱۱۶۶) کال پورې پاتې شو، خو پر هماغه کال د احمدشاه دراني ورتګ نوموړې شخړې ټولې له منځه يوړې.

کتلى شئ: مجمل التواريخ، د ابن محمد امين ليکنه، د زين العابدين له لمنليک او د مدرس رضوي له ځنډ ليک سره، د تهران چاپ، ۱۳۲۰ کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا یون احمدشاه په خپله کړی دی[1] خو نوموړی مؤرخ د یونونو د نېټو او څرنګوالي په اړه ژوري تېروتنې لري. په هر ډول، دا مهال بلوچستان د سردار نصیرخان بلوچ په لاس کې و چې یو آزمېیلی او زړور سړی و، ده د نادر تر مړینې وروسته له خپله نایب الحکومه توب نه یوه کوچنی پاچاهي جوړه کړې وه، خو سره له دې هم هغه چې د ژور لید خاوند و، هیڅکله پر خپل ځواک ویسا نه شو او د احمدشاه وړاندیځ یې ومانه چې د هغه له خوا د بلوڅستان نایب الحکومه او په جګړو کې به له شپږزرو سپرو بلوچو سره داحمدشاه په اوردو کې خدمت کوي او د خپلو د غو سپرو کنډکونو لګښت و تنخا به د بلوچستان په مالیه کې شمېري. نصیرخان دومره د ادب خاوند و هوښیار و چې داحمدشاه د مینې او ځانګړې پاملرنې وړ وګرځېد. نصیرخان وروسته له شپږ زریز بلوڅ لښکر سره د هند و نېشاپور په راتلونکیو جګړو کې د احمدشاه تر شا لیدل کېږي. احمدشاه هم دده د زیار ګالنې په درناوي په شمال کې د « هنه ګي » سیمه چې د پښتنو کاکړو ځای و، ورویښله.

خو، شاه ولي خان له هراته مروې ته ورسېد او له هغه ځایه میمنې، اندخوی او شبرغان ته واوښت؛ ټولې د غه سیمې یې د احمدشاه دولت اړوند او نوي مشران یې پرې وټاکل.

شاه ولیخان چې بلخ ته راغی یو لښکر یې تا شقرغان او ایبک ته تر بامیانه ولېږه، دلښکر مشر ته یې لارښوونه وکړه چې په نوموړیو ځایو کې مشران وشمېرونکي وټاکي او د مالیو د ورکړې له پاره آر کېدي. وروسته شاه ولیخان د کوندوز له لارې تخار ته واوښت؛ تر بدخشانه (فیض آباد) مخکې لاړ او د بلخ چارې یې هماغلته هم پلې کړې. شاه ولیخان د دغو دوو لویو افغاني ولایتونو تر سمون وروسته د خان آباد و اندراب له لارې پر هندوکوش واوښت او له پنجشیره ګلبهار ته راغی؛ د کوهستان و کوهدامن د چارو تر څغلنده سمون وروسته د کابل له لارې کندهار ته لاړ او د (۱۱٦٤) کال په وروستیو کې احمدشاه ته ور ورسېد. احمدشاه د بر ترې خوښ و چې دی یې په شمال کې د اوږده یانه له ستونزو څخه ژغورلی و، له همدې امله یې په ګلبهار کې یوه ښېرازه ځمکه چې شاه ولي خان د لارې په ترڅ کې په خپله خوښه کړې وه؛ ورویښله.

---

(۱) مجمل، ۹۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ویشتم څپرکی

څلورم یون (۱۱٦۵) کال

د پنجاب و کشمیر نیول، ډهلي دربار ته سفیر لیږل، د ملتان و سند او د اندوس د ښیو کڅونو سمون

احمدشاه پر (۱۱٦۵) کال اوردو ته د یانه لار ښوونه وکړه، دا مهال سرتېري ښه په دم کې وو او کالنی درې میاشتنی دمه یې په کورونو کې تېره کړې وه، د لښکر اسونو هم د اوړي وابښه خوړلي، مزي او چمتو وو. احمدشاه له کندهاره د کابل له لارې مخ پر پېښور روان شو، نوموړي ښار ته تر رسېدو وروسته یې د ایشک آقاسي عبدالله خان په مشرۍ یو لس زریز لښکر د کشمیر د نیولو له پاره ولېږه، عبدالله خان په اټک کې له اباسینه پورېووت او د حسن ابدال له کلي یې مخ پر کشمیر لاریون ونیو، تردې پورې لا دغه ولایت د هند شهنشاه په بې جوکې نامه سمبالېده، همدا چې عبدالله خان ورننووت، د کشمېر حکومت یې ونیو او تر سمون او د ساتونکیو ځواکونو تر ځای پرځای کولو وروسته یې، کوچنی خواجه عبدالله خان (کوچنی ځکه چې له ده سره یې توپیر وشي) نایب الحکومه او سکجیون هندو یې د کشمیر ولایت مستوفي وټاکه او په خپله د کندهار لورې ته راروان شو.

مستوفي سکجیون د وزیر شاه ولیخان لاس روزلی خو د فطرت (ختمې) له مخې دروهن و بې پتیه سړی و چې څه موده وروسته یې د دروهې او تېګی په لار کې سر بایلود. احمدشاه له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښوره لاهور ته لاړ، معين الملک مير منو چې پلار يې د سرهند په جګړه کې (۱۱۶۱)د احمدشاه له لاسه وژل شوی او د پنجاب څلورسهمې ترې لاړې وې(۱۱۶۲) ، داخل وروستي جګړې ته چمتو شو. د هغه سپاه سالار «راجاګورامل» له سيندہ تېر او شاهدرې ته نږدې يې اډه ونيوه. همدا چې احمدشاه راورسېد، کلکه جګړه ونښته، ښکاره ده چې برۍ د افغاني اوردو وه او د پنجاب سپاه سالار ووژل شو؛ سرتېري يې وتښتېدل او معين الملک خان سپارلو ته اړ شو، مفتي عبدالله يې د احمدشاه اوردو ته ورولېږه او د شاه وليخان په منځګړتوب يې ښېنه وغوښته، احمدشاه پرښېنه سرېېره دی يو ځل بيا د افغانستان د پنجاب د نايب الحکومه په توګه وټاکه، ميرمنو هم خپله خوندينه چې څه د پاسه لس ميليونه روپۍ وې، د ماليو په نامه د احمدشاه دولت ته وسپارله او د رښتينوالي لوړه يې وکړه. احمدشاه لاهور ته ورننووت؛ د چاروسمون يې پيل کړ او کلندر خان افغان يې له يوه ليک سره چې د پنجاب نوې پېښې په کې ليکل شوې وې، ډيلي دربار ته ولېږه .د هند شاهنشاه احمدشاه ګورګاني چې د سرهند جګړه يې هېره شوې نه وه او بيا يې له افغانانو سره جګړه نه غوښته، د احمدشاه دراني وړانديځ يې واخيست او ويې منله چې تر ستلج اخوا پنجاب، سند، ملتان و کشمير دې د افغانستان وي. افغان احمدشاه د پنجاب و ملتان د چارو ترسمون وروسته د سند د ښې اړخ کڅونو د چارو د سمبالتيا له پاره له اباسينه تېر او ارزښتمنې افغان مېشتې سهمې يې له دېرو نه تر پېښوره وکتې او له وګړيو او خانانو سره د مالي او پوځي چارو، ګرنيزو توکو او د وسله والو د سرشمېرنې په اړه وغږېد او ځينې آرونه يې وټاکل چې «د ګروال ميلسن» و «محمد حيات» يې يادونه کوي. همدا راز دغه وروستي مؤرخ په نوموړيو افغاني سهمو کې د احمدشاه د ځينو آرونو نومونه اخلي، لکه: احمدشاه د ګنداپوريو او اپرېديو د وسله والو سرشمېرنه وکړه چې د لومړيو ډلې وسله وال(۱۲) زره او د دويمې (۱۹) زره وټاکل شول. يا دا چې پر (۱۱۸۱) کال يې د مياوالي د سهمې د يوې کولبې ځمکې (نږدې څلوېښت جريبه) ماليه« يوه » روپۍ وټاکله، همدا راز يې له مروتو نه د کالنۍ ځمکنۍ ماليې پرځاى دوه سوه مهار شوي اوښان او د جګړې په ورځو کې دوه سوه بې تنخا سپاره اخيستل. د بنو ماليه يې هم د لښکر د لګښت و خواړو پر شپږ و زرو روپيو سرېېره، د کال(۱۲) زره روپۍ وټاکله. [1] محمد حيات همداراز پر (۱۱۷۳) کال بنو ته د احمدشاه د تګ يادونه هم کوي. [2]

احمدشاه د سند د ښيو غاړو ترکتو وروسته، پېښور ته راغی او له هغه ځايه د کابل پر لار کندهار ته لاړ. کندهار ته له راتګ سره سم يې د مشهد ولايت د نيولو چارې ترکار لاندې ونيوې.

---

(۱)حيات، ۴۳۷-۳۱۳-۶۱۵-۵۸۲-۵۲۰ مخونه. (۲) حيات، ۶۲۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ړرشم څپرکی

پېنځم يون (۱۱۶۶) کال

د نېشاپور جګړه

احمدشاه چې نور د افغانستان له ختيز لوري وزګار شوی و، بيا يې لوېديځ ته پام او د هېواد د پخوانيو څمکو بيا نيونه يې پيل کړه. له همدغه امله پر ۱۱۶۶ کال له کندهاره هرات او له هغه ځايه مخ پر نېشاپور وخوځېد. د احمدشاه سرلښکر د لارې په منځ کې د شاهرخ د استازي ميرعلم له ورور معصوم نه «تونکلا» ونيوه او احمدشاه بې څنډ و ډيله نېشاپور ښار چې د شاهرخ د حاکم «جعفربيات» تر لاس لاندې و؛ کلابند کړ. د جګړو په ترڅ کې جعفر مرمی وخوړه او ځای يې اتلس کلن «عباسقلي» ونيو. هاغه مهال نېشاپور له کلکو پوځي ښارونو څخه ګڼل کېده او ناڅاپه هوا سړه او واوره ښتي شوه چې پوځي خوځښت وتو پونه يې له ستونزې سره مخامخ کړل. د عباسقلي تره «سيف الدين» خپل زلمي وراره تېنګار ته هڅاوه. ژمی رالنډېده او د خواړو، واښو او سوند توکو تنګښه په مخ کې وه. په ځانګړې توګه چې د نېشاپور د سېمو څو کلنو پرله پسې بلواوو او د نادر تر وژل کېدو وروسته د ځان خوښيو مشرانو تاړاکونو ددغه ولايت کلي و بانډې ړنګې کړې وې. احمدشاه ليده چې کلابندي اوږدېږي، ځکه يې د راستنېدو پرېکړه وکړه او تر شاتګ مخکې يې لارښوونه وکړه چې درانه توپونه چې وړل يې د پرله پسې ورښتونو او د لارو د ويجاړتيا له امله ستونزور وو، د نېشاپور په کاريزونو کې ښخ کړای شي او په خپله د هرات خوا ته راوګرځېد. له هرات نه د تېرېدو پر مهال په اوسنی اسلام کلا کې ساړه دومره ډېر شول چې د مؤرخينو د وينا له مخې په يوه شپه کې اته سوه سرتېري مړه شول او د اوردو ډېرو پوځيانو څارويو په ځيرل شويو ګېډو کې شپه تېره کړه، خو همدا چې احمدشاه کندهار ته راغی د هغه ځای تود و پوست ژمی ده او د ده اوردو ته د هوساينې لامل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو د یرشم څپرکی

شپږم یون (۱۱۶۷-۱۱۶۸) کال

د مشهد و نېشاپور نیول

احمدشاه د نېشاپور د پروسږني یانه (۱۱۶۶) تر راتګ وروسته او د نوموړي ځای د چارو د نیمګړې پرېښوونې له امله د زړه له کومې ناکراره و، همدا چې هوا ښه شوه پر (۱۱۶۷) کال بیا د پلازمېنې له سر تېریو سره وروخوځېد، یوشمېر سپرویې له سپارښتنې سره سم، هر یوه له ځان سره د کابل په تیږه دوه نیم چارکه چوون هم واخیستل چې نېشاپور ته له ورتګ سره سم یې د کلاتړوونکیو توپونو جوړو ونکیو ته ورکړي.

احمدشاه له هراته جام، لنګر او له هغه ځایه مشهد ته لاړ او ښار ته نږدې د جلوایي سهمه یې اډه وټاکله. دا مهال د ړانده شاهرخ (د میرزا رضا قلي زوی او د نادرشاه خوراسانی لمسی) خپلچاري نایب السلطنه «امیرعلم خزیمه» په مشهد کې نه و او کوم لرې ځای ته لاړو، د نوموړي خپلسریو چارواکیو شاهرخ له احمدشاه سره جګړې ته اړ ویست او جګړه ونښته، خو پر ګنو شاهرخ ځانسپارنې ته وهڅاوه، دی هم د احمدشاه اوردو ته راغی او د خپل اړوند والي او غوړ نهونې ځرګنداوی یې وکړ. احمدشاه د خپل پخواني سیاسي چلند له مخې شاهرخ ونازاوه او د ځان له خوا یې د مشهد نایب الحکومه وټاکه. وروسته احمدشاه مشهد ښار ته ورننوت؛ د چارو پر سمون لګیا شوا و افغان نورمحمد خان یې په ښکاره د شاهرخ مرستیال، خو په مانا کې د خوراسان ولایت د بشپړ واک خاوند وټاکه. په ملکي جوړښت کې یې هم د جام، باخرز، خاف، تربت و ترشېز

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمې له مشهده بیلې او د هرات اړوند یې کړې.

احمدشاه له دغه ځایه د کندهار د ځواکونو کوماندان «شاه پسند خان» له پینځو زرو سپرو سره د شاهرو د ، بستام و سبزوار د نیولو لپاره ولیږه، نوموړی د خپلې دندې تر بشپړولو وروسته د مشهد لوېې چاونۍ ته راستون شو. د ځینو د وینا له مخې په دغه یانه کې د شاه پسند سپرو ډلو د خزر د کځونو د خپلواک واکمن حسن خان کاجار له ځواکونو سره د «مزینان» پردښته په ناڅاپي توګه ټکر وکړ، تر دې پېښې وروسته احمدشاه له مشهده ووت او د نېشاپور پر لوري روان شو، همدا چې نېشاپور ته ورسېد، عباس قلي بیا ناړامه شواو احمدشاه د افغاني، یا د سلطان محمد د وینا له مخې د پېرنګي کارپوهانو په مرسته یو لوی توپ جوړ کړ. که څه هم چې د احمدشاه په اوردو کې د اروپایي کارکوونکیو شته والی له منلو لرې ښکاري، خو دا سمه ده چې ده د نېشاپور نیونې او د پروسېرن سپکاوي د لرې کولو له پاره د رون توپ جوړ کړ. احمدشاه هوډمن و چې د خوراسان له څنګه دا ازغي لرې کړي ، په دې توګه د دېوالونو جګړه پیل شوه او د دغه درانه توپ په مرمیو «چې د ځینو مبالغه خوښوونکیو مؤرخینو په وینا یې یوه مرمۍ د کابل په تیږه دوولس نیم منه کېده » د ښار کلکې سېمې ونړول شوې.

نېشاپوریانو « چې له پخوا راهیسې یې له احمدشاه سره د جګړې هوډ نه و » عباسقلي خان سپارنې ته اړ ویست ، ده هم له خپلو وسله والو سره ځان وسپاره ، خو له بده مرغه چې د ښار د پوځي ځایونو غوره برخې ړنګې شوې وې. په هر ډول ، احمدشاه چې زړور مېړونه یې روزل ، عباس قلي یې هم و نازاوه ؛ د ځان له خوا یې د نېشاپور پر حکومت وټاکه؛ د هغه تېرېې غزنې ته راوست او په خپله پر ۱۱۶۸ کال د هرات پر لار کندهار ته لاړ.

تر دې وروسته احمدشاه د کورنیو چارو د سمون له پاره ښه وزګار شو ځکه چې ده د اته کلن کړاو په ترڅ کې خپله ستره سلطنتي دنده چې تر افغان ملي بیرغ لاندې د افغانستان د ځمکو سیاسي او اداري یووالی و ، په ښه توګه بشپړه کړه ، اوس چې له جیحونه تر عمان او له ستلجه تر سیستان پورې دده په هېواد کې ګڼل کېدل ، هاغه مهال رارسېدلی و چې احمدشاه په کراری سره د خپلو اته کلنو هڅو پایله تر لاسه کړي.

هېره دې نه وي چې احمدشاه په خپله دغه جغرافیایي نقشه کې د هېواد یوه غرنۍ سیمه (بلورستان) چې اقتصادي ارزښت یې نه لاره؛ هېره کړې وه، ځکه چې له څو پېړیو راهیسې ، له ګوډ تیمور پر ته چا د افغانستان د دغې پر زړه پورې سیمې یادونه کړې نه ده.

احمدشاه تر (۱۱۷۰) کال پورې له پلازمېنې (کندهار) ونه ووت او پر اداري چارو بوخت و ، خو د پېښو بهیر تر دې نور کرار پرې نه ښوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه دیرشم څپرکی

اووم یون (۱۱۷۰) کال

د پنجاب و کشمیر سمون، د ډیلي نیول

احمدشاه د دولت لوړ پازي چارواکي ژر، ژر له خپلو دندو څخه نه لري کول، موږ د احمدشاه مهال داسې څېرې پېژنو چې دده د پاچاهۍ تر پایه یې هغه واک چې لاروېې ساته، لکه اشرف الوزرا شاه ولیخان چې شپږویشت کاله لومړی وزیر او سردار جانخان همدومره موده د افغاني اوردو لوی سپاه سالار و.

که یو ربښتین و ازمېیلی چارواکی به د دندې په ترخ کې مړ شو، احمدشاه یې زوی یا ورور پرځای ټاکه، په همدې توګه چې د پنجاب افغاني نایب الحکومه معین الملک میرمنو مړ شو، احمدشاه یې ځای دده زوی «میر مؤمن» ته ورکړ، نوموړي د خپلې هوښیارې مور «مغولاني بېګم» واوښې خواجه موسی په مرسته د غه ستره پازه پرمخ بوتله، خو د میرمؤمن ژوند لنډو او تر مړینې وروسته یې د لاهور د سترو چارواکیو او مغولاني بېګم ترمنځ شخړې پیل او د حکومت چارې ګډې وډې شوې، احمدشاه له کندهاره د سپاه سالار جانخان ورور «امان خان پوپلزی» د نایب الحکومه په توګه ټاکلی ورولېږه خو د نوي حاکم ترور رسېد و پورې ناخوښیو چارواکیو، لکه د پخواني نایب

(c) ketabton.com: The Digital Library

الحکومه مرستیال طره باز خان، پوځي کوماندان بکاري خان رستم جنګ، د نایب الحکومه زوم خواجه موسی احراري، د نواب عبدالصمد خان زوی عبدالله خان سیف الدوله او ځینو نورو دومره او تا ترخه کړي وه چې امان خان یې له سمولو بهچوکې شو، دغه تاو تریخوالي یو ستر لامل د هند د دولت وزیر احمدشاه ګورګاني د امیرالامرا، د اصف جاه د لمسي او د خان پیروز جنګ د زوي شهاب الدین عماد الملک غازي الدین خان بهار پیروز جنګ[1] پتې لمسونې وې.

په هند دربار کې د غه وزیر ستر اغېز لاره او د هندوستان شاهنشاه «دویم عالمګیر» یې د قلم غوندې په ګوتو نڅاوه.

همدا چې غازي الدین په پنجاب کې او به خړې ولیدې، د کبانو نیول یې پیل کړل او سید جمیل خان یې له پوځي لښکر سره لاهور ته واستاوه: د میرمنو مور یې په دوکه او تګي یرغمل او نومیالی بلواګر «آدینه بېګ» یې ومانه او پوځي مرسته یې ورکړه، چې هغه بیا پر (۱۱۷۰) کال د هندوستان د شاهنشاه له لښکرو سره لاهور ونیو او د درېیو میلیونو روپیو په ورکولو د هند د دربار حکمران شو. سربېره پر دې غازي الدین وکړی شول چې په کشمیر کې افغاني مستوفي «سکجیون» د خپل دولت پر وړاندې د روهې ته راکاږي، سکجیون د مهلمستیا پر شپه د کشمیر نایب الحکومه او پوځي کوماندان «کوچنی خواجه» په ناڅوانی سره بندي او وواژه او ځان یې د ډیلي له خوا نایب الحکومه وټاکه. احمدشاه چې پر له پسې یې دا خبرونه اخیستل پر ۱۱۷۰ کال یې په کندهار کې پوځ «تیارسئ» او سمدلاسه د پوځیانو او نیم پوځیانو راغونډېدل پیل شول. احمدشاه داخل پر غز نیولی و او غوښتل یې ژر تر ژره بلواخې ته وروررسېږي، ځکه یې د

---

(۱) غازي الدین زړور، ژېړه، شاعر او ښه لیکونکی، خو مرستهیری او حق ناپېژندونکی سړی و او د ګټې او نامه ډېر وږی و. ده سربېره پر دې چې له خپل مرستندوی ابو منصور صفدرجنګ سره چې د هند په دربار کې یې دده پلوي کوله، له پاچاه سره هم پټ پرې کړ. هندي احمدشاه دی خپل وزیر وټاکه، خو نوموړي مرهټیان له شاه سره جګړې ته راوبلل؛ په سکندره کې یې ولوټه او د پاچاه مور یې بنده کړه، وروسته یې له خپل نوي لاسپوڅي پاچاه «دویم عالمګیر عزیز الدین محمد» سره هم همدا ناوړه چلند وکړ. د نوموړي دغو کړنو له یوې خوا د هند د اسلامي دولت د ړنګولو، مرهټیان زړور کړل او له بلې خوا یې پاچاه د پردیو د هر ډول ملاتړ و مرستې راکاږلو ته چمتو کړ، خو همدا چې غازي الدین د افغان احمدشاه له خوا وشړل شو، بیا یې ښه ورځ و نه لیده؛ د نړۍ له چارو یې لاس واخیست او د دوولسمې هجري پېړۍ په پای کې په یوه پټ و تیاره ګوټ کې له نړۍ نه لاړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوانیو یونونو پر توپیر، د بلوچستان لارونیوه او د لارو پر ناورتیا سربېره د بلوچستان له شمالي سېمو څخه سند ته واوښت[۱] او چې له اندسه تېر شو، مخامخ په لاهور ورغی. دا مهال آدینه بېګ د پېښې پر ارزښت وپوهېد او لیدل یې چې هند دولت و وزیر غازي الدین له احمدشاه سره د جنګېدو متره نه لري، نو سملاسي تېښته یې د هوښیارۍ کار وګاڼه؛ لاهور یې خوشې کړ او د هانسي د ولال خواته لاړ، خو احمدشاه یوازې د پنجاب سمون نه غوښت، د هغه هیله دا وه چې د دیلي دربار له ناوړه څېرو څخه پاک او د هند شاهنشاه لارې ته له راوستو سره، پیاوړی هم کړي چې د خپل هېواد ساتنه وکړای شي او د هند ناوړي پنجاب ته رانه شي، ځکه د لاهور و پنجاب تر ځغلنده سمون وروسته بیا له ستلجه پورېووت، دا مهال د «نورالدینخان بامېزي» تر مشرۍ لاندې کشمیر ته تلونکی لښکر مخ پر شمال روان و، همدا چې کشمیر ته ورسېد، بلواګر یې وشنل، مستوفي سکجېون یې ونیو او بندي یې لاهور ته ولېږه او په خپله څه موده د هغه ولایت د سمون له پاره پاتې شو.

هند دربار له ستلجه د احمدشاه له راتېرېدو څخه خبر شو، خو ویې نه غوښتل، یا یې ونه شو کړای چې مخنیوي ته راوړاندې شي، ځکه یې د هر کلي لار ونیوه او تر ټولو مخکې د هند افغاني مشرانو د پر تاوده ښکارېدل، له دې ډلې څخه د اصالت خان یوسفزي زوی «نجیب خان- نواب نجیب الدوله بهادر» چې د وزیر غازي الدین له خوا له پوځي ځواک سره د جګړې له پاره رالېږل شوی و، د کرنال په سېمه کې له احمدشاه سره مل شو.[۲] نوموړی زړور سړی او د هند په افغاني نومیالیو سرونو کې ګڼل کېده، له

---

(۱) Afghanistan From Darus to Amanullah. د سرجارج مکمن لیکنه، د لندن چاپ. ۱۹۲۹، ۶۴-۷۶ مخونه.

(۲) په پیل کې نجیب الدوله د روهیله له مشرانو حافظ رحمت خان و دوندي خان سره په مراد آباد کې اوسېده او څه ځای او نوم یې نه لاره، د هندي احمدشاه وزیر «غازي الدین» د دیلي ته راوغوښت او خپل سیال ابومنصور خان صفدرجنګ ته یې مخامخ کړ. د هغو جګړو په ترڅ کې چې وشوې نجیب خان، ابومنصور دې ته اړ کړ چې او دې ته پر شا شي، تر دې وروروسته «نجیب خان د نجیب الدوله و اقطاع بهترګده نوم وګاڼه. وزیر غازي الدین دی هند ته د افغان احمدشاه د لښکر غځونې پر مهال، مخنیوي ته ورولېږه، خو نجیب الدوله د جګړې پر ځای احمدشاه ته له درناوي سره ورغی، احمدشاه هم دی په دیلي کې د هندوستان امیرالامرا (د پوځي ځواکونو لوی کوماندان) وټاکه. نجیب الدوله د ژوندانه تر پایه ددې لوېې څوکۍ څښتن و. دی سپېنږری او زړور سړی و او د دیلي د دښمنو او مرهټیانو په جګړو کې یې څرګندې اتلولۍ وکړې. د جهانو نومیالي مشر «سورج مل» چې دهندوستان د اسلامي سلطنت لوی دښمن او د مرهټیانو پلوی و، هم په پای کې د نجیب الدوله له خوا ووژل شو او ځای یې زوی «جواهر سنګ» ته پاتې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې امله د احمدشاه له خوا د هندوستان دولت سپاه سالار وټاکل شو، ده د «پاني پت» په جګړه کې د هند د نورو افغاني مشرانو په ګډون، زيات کړه چې افغاني وينه يې په رګونو کې چليږي.

احمدشاه له ډيلي نه دبرش ميله لرې و چې په «بسونيت» کې يې وزير غازي الدين د هند دولت په نامه هرکلی وکړ او د ډيلي د سياسي تېروتنې ښنه يې وغوښته، احمدشاه د هند ولت دد غه پوځي لښکر غځوني د لګښت تاوان لنډولو ته راوباله، خو وزير خپله بې جوکې وښوده او احمدشاه مخ پر ډيلي وخوځېد.

د ډيلي په پنځلس ميلی کې د هندوستان شاهنشاه دويم عالمګير «محمد عزيزالدين» د احمدشاه ليدو ته وروړسېد او احمدشاه د جمادی الاول پر (۷) د جمعې پر ورځ پر ډيلي ښار ورننووت، دويم عالمګير چې د افغانستان له شاهي کورنۍ سره يې خپلوي ښه ګڼله، ځکه يې دخپل ورور شاهزي اعزالدين لور نکاح په ځانګړي سلطنتي دود له شاهزي تيمورشاه سره وتړله. احمدشاه د هند د چارو د سمون له پاره، د هېواد لوی وزارت د پخواني وزير الممالک قمرالدين خان زوی نظام الدوله[1] ته ورکړ او افغان نجيب الدوله يې د هندوستان سپاه سالار وټاکه.

احمدشاه يوه مياشت وخو ورځې په ډيلي کې مېشت و او له ښه مرغه دغه پلازمېنه چې اتلس کاله پخوا يې د نادرشاه د اردو له لاسه د هنديانو په وينا دوه سوه مېليونه روپۍ تالا شوې وې، دا ځل د احمدشاه د پوځي سمون تر سيوري لاندې بشپړ وساتل شو او له دېرش زريز افغان اوردو نه يې چې تر سېزونکي لمر لاندې يې سلګونه ميله لار وهلې او اوس يې ددوی په ګروهه د نيول شوي هېواد د پانګو منځی او زېرمه په لاس کې وه؛ هيڅېول زيان ونه زغامه، خو په خواشينۍ سره چې د کرکې جتيانو له سېمو نه ډيلي ته د افغاني اوردو تر راستنېدو وروسته، د ډيلي د ځينو بدغوښتونکيو د لاسوهنو او د اوردو له امله د احمدشاه پرهوډ سربېره دغه او تا بل ډول شوه.

---

(۱) نظام الدوله د هند د وزير الممالک (صدراعظم) اعتماد الدوله قمرالدين خان زوي دی، پلار يې د بهادر شاه او فرخ سير له مهاله ترمحمد شاه ګورګاني پورې د هندوستان له لويو چارواکيو څخه و، په خپله هم د احمدشاه ګورګاني له خوا يو ځل وزارت او بل ځل د هندوستان اميرالامرا رتبې ته رسېدلی و او دا دی يو ځل بيا د افغان احمدشاه له خوا د هند پر وزارت وټاکل شو، خو د هغه يو ګڼ شمېر پيسې هم د احمدشاه دولت پانګې ته ورکړ شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډهلي کې د احمدشاه د اوسېدو په ترځ کې د هند ګوښه شوی وزیر غازي الدین د دویم عالمګیر له زوی شاهزي هدایت بخش او د هغه له زوم میرزا بابر سره د افغاني مشر جانباز خان او یوې پوځي ډلې په ملتیا د مالیو راټولو په نامه فرخ آباد ته لاړ. د هغه ځای والي سردار احمدشاه بنګښ د احمدشاه په نامه سرې او شتمنۍ ورکړې او غازي الدین او دې ته لاړ، دا ودې والي شجاع الدوله په سربرید کې جګړې ته چمتو شو، خو روهیله افغان سعدالله خان پرې نه ښوو او د پنځوسو زرو روپیو ورکړې ته یې اړ ویست. غازي الدین پر راستنېدو په فرخ آباد کې تم او احمدشاه ته یې ورتګ وځنډاوه. له ډهلي خوا احمدشاه لیدل چې د هند سلطنت چارواکیو د لاسوهنو له امله «په ځانګړې توګه» له سهیله ترګوابښ لاندې دی.

د احمدشاه سیاسي تګلارې غوښتنه کوله چې د افغاني ګټو د ساتنې له پاره، د هند اوسنۍ دولت پیاوړی او تر ملاتړ لاندې یې ونیسي، ځکه یې د هغه د دښمنو د ځپلو پرېکړه وکړه. هندیان حق لري چې د احمدشاه له دې کړنې څخه ناخوښي څرګنده کړي او ګرمه او پړه پرې ورواچوي چې ولې یې د هندوستان پاچاهي له یوې ورستې او مخ پر ړنګېدو کورنۍ څخه یوه بل پیاوړي لاس ته ونه لېږدوله. کېداي شي چې افغان احمدشاه د هاغه مهال افغانستان د ختیزو ولایتونو د اوتاله په پام کې نیولو سره سم، همدا سیاسي چلند وړ ګاڼه، سربېره پر دې یې د پاچاهۍ له ګدۍ څخه د یوه داسې پاچاه راغورځول چې ده ته یې ځان سپارلی و، له مېړانې لرې ګڼل، په ځانګړې توګه چې په خپله یې هم پر افغانستان پورې د هندوستان تړل نه غوښتل.

احمدشاه د جمادی الاخر په پیل کې له ډهلي نه راروان شو او د ډهلي له ډېرش میلۍ څخه یې د جټانو له خوا د نیولیو کلاوو پر بیا نیونه پیل وکړ او د «دیلم ګډهـ» چاونۍ او «مېترا» منځي تر نیولو وروسته د «اګرې» ترشماله مخکې لاړ. د احمدشاه اړدېپه اکبرآباد کې وه او سپاه سالار یې د جټانو په سېمو کې وراندې تلو چې له هندیانو نه افغاني اوردو ته «کالیره» ناروغي خپره شوه. احمدشاه چې دښمنان یې مات کړي او ډارولي وو، مخ پر شمال وخوځېد. د هندوستان پاچاه او سپاه سالار نجیب الدوله د ډهلي ترڅنګ د «تالاب مقصود» په سېمه کې هرکلي ته ورغلل. دا مهال د محمدشاه ګورګاني مېرمن «صاحبه محل» له خپلې بنځ «ملکه زمانی» سره چې ترور لور یې هم وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ډيلي ژوند يې تريخ ګاڼه، له افغان احمدشاه نه غوښتنه وکړه چې ل لور سر يې واده وکړي، احمدشاه دا غوښتنه ومنله او د منشي غلام حسين په وينا تر واده وروسته يې ناوې، خوابنې او ملکه زماني ګرد سره کندهار ته بوتلې.

احمدشاه تر لږ ځنډ وروسته له ډيلي نه افغانستان ته راوخوځېد او چې د ستلجکځوونو ته راورسېد، « عبدالصمد خان ممن زی » يې د هغه ځای « سرهند » پرحکومت وټاکه چې پنجاب تر اوبو اخوا استازی او مخکښ ولري. همدا راز يې په لومړي دوآبه کې « د ستلج وبياه ترمنځ » افغان سرفراز خان حاکم وټاکه او د ملتان نايب الحکومه توب يې د هغه ځای د پخواني نايب الحکومه زاهد خان زوي شجاع خان ابدالي ته وسپاوه.

احمدشاه لاهورته تر رارسېدو وروسته پردې پوهېده چې د سيکهانو ځينې نوي منځته راغلي ډلې بيا بلوا او وراني غواړي، نو شاهزی تيمور يې د پنجاب، ملتان و سند د نايب الحکومه په توګه وټاکه او سپاه سالار جانخان ته يې دنده ورکړه چې د « امرتسر » د بلواګرو سيکهانو غوږونه تا وکړي. بلند خان سدوزی يې هم د کشمير حکومت ته ولېږه او نورالدين يې راوغوښت. احمدشاه تر دغو چارو وروسته « د ۱۱۷۰ کال پای » چې يو لوی هېواد يې د پاچاهي تر سيوري لاندې راوستی و، پېښور ته راغی او د کابل له لارې کندهار ته راورسېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې د پړشم څپرکی

اتم یون (۱۱۷۳-۱۱۷۴) کال

د بلوچستان د نایب الحکومه «نصیرخان» گواښ، د پانیپت جگړه، د هندوستان نیول

احمدشاه چې پر (۱۱۷۰) کال له هندوستانه راستون شو، د افغانستان په ختیزو ولایونو کې ژورې پېښې منځته راغلې. کندهار ته لا د احمدشاه د راتگ یوه میاشت نه کېده چې پنجاب بلوا پیل کړه (۱۱۷۰)، د امهال د پنجاب و هندوستان په سیاسي او ټاکې د دوو بلواگرو کړنو ځانگړی اغېز لاره، دا دواړه چې پر موخو یې سربېره اخلاق هم سره ورته وو، هماغه د هند گوښه شوی وزیر د پیروز جنگ زوی غازي الدین او نوماند آدینه بېگ وو. د هند و پنجاب د هاغو ورځو او تا ددوی د غوښتنو د پلې کېدو له پاره خورا چمتو وه، په دې مانا چې پنجاب له څه مودې راهیسې د «سیک» د نویو ټوکېدلیو ډلو اورني ناتار گواښه. سیکانو د مذهبي تاو تریخوالي ترخمار لاندې لویه تولنه جوړه کړې وه او دا چې د دغه نوي زېږېدلي مذهب[1] ما نیز اغېز مخ پورته او د خپلو پلویانو

(۱) «نانک گرو» د سیک مذهب بنسټ اېښوونکی د نهمې هجری پېړی پر پای د راوي په کڅونو کې وزېږېد، د بېدیان د پوړ او د کهتریانو د ډلې اړوند و چې لومړی یې د افغاني شاهنشاه ابراهیم شاه ------>>

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعقل ځای يې نيولی و، ځکه نو دا پله د هر هغه ځواک جګړې ته د سرسپارنې تر بريده چمتو و چې له خپل مذهب سره يې په تړکر کې ليده.

د معين الملک ميرمنو او د هغه د زوی ميرمومن د حکومت پر مهال سربېره، د دې دلې په اړه د هغوی د کارکوونکيو د کلک چلند له امله سخت غبرګون منځته راغی چې دوی يې پاڅو وچاودون ته چمتو کړل. احمدشاه چې له پښتوانه د سکالو پر ارزښت پوهېدلی و، وروسته تر دې چې دروغې جوړې سياست بنه پايله ورنه کړه، د زور لاريې ونيوه او د پنجاب پوځې ځواک ته يې واک ورکړ چې په امرتسر کې د هغوی ځالې رنګې او په وسله واله توګه يې د بلوا مخه ونيسي. سيکانو دا غبرګون منلی و او د خپلو موخو له پاره يې ځان چمتو کاوه، دا مهال آدينه خپله سياسي او پوځي ورتيا سيک ډلو ته وراندې کړه، سيکانو په خوبنې واخيسته او د جګړو په ورځو کې يې د هغه کومانداني ومنله، آدينه وکړای شول چې سيک وسله والو لښکرو ته پوځي پياوړتيا ورو ببښي.

سپاه سالار جان خان وغوښتل چې آدينه له سرې لارې مات کړي، ځکه يې هغه د پنجاب د نايب الحکومه شاهزې تيمور له خوا د دوآبې (د تسليع وبياه ترمنځ) پر حکومت وټاکه او «لکي ځنګل» ته يې رسمي فرمان ورواستاوه. آدينه هم د ورې لېږوه په ځېر په

------->> دولت خان سره د خوارو د کار کوونکي او زېرمه وال په توګه کار کاوه او وروسته ځېله شو.

نانک د خدای پرېووالي، د محمدي شرعې پر چارو له پوه کاليوت نه دار وا وتلو او بل ته يې پرښتو تلو، مزيو، ديوتاو او د مخلوق په توګه د هيندوانو پر دېرانو ګروهن و. حلول و بووالې بوتان وبوتعنو نونه او شراب و د خوک غوښه يې نه منل او د ژوبو ربړول يې نه خوښول. تسبيح يې په لاس کې او زنار يې پرغاړه و. د پنجاب د جټانو (کليوالو) په ژبه د نانک تول شعرونه لاربښوونې او تر ډېره د خدای د جل جلاله د لويوالي او سپېڅلتيا او همدا راز د ځمکو او آسمانونو د پروالي په اړه دي، نانک وايي: نبيان، وليان، او تاران له رښتينې بنده ګۍ نه پښېږ تاپه ته رسېدلي او هرڅوک چې وغواړي له دې لارې پښېږ پيدای شي. تر نانک وروسته يې تګلار واوښته او مريدانو يې دغو بنې خورل، په مذهب کې غلو او حلول ته ګروهېدل پيل کړل او ان د نانک لمانځنه يې ونيوه.

پر لسمه پېړۍ د نانک ګروهنن ډېر شول او پر يوولسمه يې ښلارې پيل کړه. د نانک وروستي له منځبي لارښوونې نه د سياست ډګر ته ورننوتل او د سمو چېر ښتو نو لکه د زېرمو، غوبلو، وسلو، سرتېريو، کارکوونکيو او ګېو د چارو پر سمبالتيا لګيا شول. ملګريو يې د خليفه په لار کې بلهارې او دهغه د زېرمې له پاره غلا خپله فريضه وګڼله، له همدې امله سيکان د جوکې او ځواک خاوندان شول دا ددوي شمارو چې په غوره پېښه کې سره راټول شي، نذر ورکړي، په ګډه د موخې د لاس ته راوړلو له پاره (ګرو = خليفه نانک) ته دعا ووايي او پرېکړه وکړي. دغې ګروهې ددوی په سترو سياسي او پوځي ګامونو کې ځرګند اغېز لاره.

پر يولسمه پېړۍ د نانک خليفه «تيغ بهادر» د عالمګير په امر ووژل شو او نور ډېر ملګري يې د بهادرشاه او فرخ سير پر مهال ووژل شول.

سيکانو ان په دغه پېر کې د نانک په نامه پيسې چاپ کړې. پر دوولسمه پېړۍ افغان احمدشاه هم وټکول، تر احمدشاه وروسته سيکانو په پنجاب، کشمير و پېښور کې پر منځنګ وکړ او يو دولت يې جوړ کړ، تر هغې چې له انګريزانو سره مخامخ شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرته ومانه او په دوآبه کې یې پرخپل کار پیل وکړ ، خو سپاه سالار چې دی لاهور ته راوغوښت؛ سرغړونه یې وکړه ، سپاه سالار لښکر وپستلو ته اړ شو ، آدینه مخکې د سیک په لښکرو دوآبه په ځانګړې توګه « جالندر » لوټلی و ، تر دې وروسته د افغاني پنجاب حکومت و سیک بلواګرو ترمنځ جګړه ونښته ، احمدشاه د خپل سپاه سالار پر پوځي پوهه دومره ډاډه و چې د هغه د هڅو له امله یې د سیکانو د چارو د پای هیله لرله او په خپله په کندهار پلازمېنه کې پر هېوادنیو کارونو بوخت و.

خو د هند دولت ګواښ تر پنجاب سترو ، د اورنګزېب د پاچاهۍ په پېر کې « سیواجي » نومي سړی د هند په سهیل کې د مرهټیانو د حکومت بنسټ کېښوو ، دغه حکومت د اورنګزېب تر مړینې وروسته « چې د هندي بابریانو د کورنۍ پر ځېدل پیلېږي »؛ په چټکۍ وده وکړه ، تر هغې چې لا د پرش کاله تېرنه وو چې مرهټه حکومت نېژدې د سهیلي هند ټاپو وزمی ونیو او نن یې پاچاه « بالاجي پیشوا » د ټول شمالي هند د نیولو خوب لیده ، په دغه ترڅ کې غازي الدین د خپلې ونډې تر سره کول پیل کړل.

غازي الدین چې ډېلي ته د افغان احمدشاه د (۱۱۷۰) کال تګ پرمهال د پیسو د راټولولو په نامه په فرخ آباد کې اوسېده او احمدشاه ته یې له ورتګه سرغړاوه ، افغانستان ته د احمدشاه تر راتګ وروسته یې د خپل پاخه منطق په مرسته احمدخان بنګښ وغولاوه چې د هند د سپاه سالارۍ په هیله له ده سره مرسته وکړي او هم یې د دکن مرهټه ځواکونه مرستې ته راوبلل چې د هغوی په مټ د هند وزارت و دولت لاس ته راوړي. غازي الدین د خپلو موخو د ګټلو له پاره د مرهټیانو حکومت وهڅاوه چې ډېلي او د نجیب الدوله او شجاع الدوله ټولې اړوند سیمې ونیسي او همدا راز یې تر اباسینه پورې ټول شمالي هند و افغاني ختیز ولایتونه د پرمختګ له پاره د وړسیمو په توګه ورته وښودې ، سربېره پر دې یې د ډېلي په سهیل کې جټان او په لویدیځ کې راجپوتان چې د منځني هند ستر ځواکونه وو دغه کار ته وهڅول. د غازي الدین د سیاسي هلو ځلو لمن له یوې خوا تر « اوده » ولایت پورې او بلې خوا په پنجاب کې د آدینه بېګ له لورې غځېده ، خو په اوده کې یې د نواب شجاع الدوله د پوهې له کبله ماتې وخوړه.

پر (۱۱۷۲) کال « پیشوا » د شمالي هند د نیولو له پاره پنجاب ته د پلیو ، سپرو او توپونو یو لوی لښکر راولېږه چې مشري یې د پاچاه ورور « راګونات راو » (راګوبا) پرغاړه لرله او پرغازي الدین سربېره ، سندیا ، هولکر ، جنګورا او د مرهټیانو ځینې نور لویان یې هم غړي وو. د جټانو سیمې ته د نوموړي اردو له راتګ سره سم ، « سورج مل » د مخکېني ترون له مخې مرستې ته وروداننګل راګوبا د ډېلي سیمو ته تر رارسېدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د «جنګورا» ترمشرۍ لاندې یو لښکر کېن خوا د اجمیر سیمو ته ولېږه، دویم لښکر یې د «سندیادتا» تر مشرۍ لاندې مخ پرپنجاب وخوځېد او لویه برخه له راګوباسره د ډیلي منځي ته روانه شوه.

دا مهال د مرهټیانو اردو تول منځنی هند وېرولی و او د جټانو او راجپوتانو ډلې چې د ډیلي په سهیل ولویدیځ کې دد ې سیمې سترې ځانګې وې له دوی سره په خوښه اویا هم د زور له لارې مرستې ته راوړاندې شوې، یوازې د هندوستان سپه سالار افغان نجیب الدوله د پلازمېنې ساتنې ته ملا تینګه کړه او د دېوالونو جګړه ونښته، ددغه لوی اوردو پر وړاندې د سپاه سالار ماتې خرګنده وه، په ځانګړې توګه چې لا د پنجاب چارې ویجاړې او سمدلاسه د افغانتستان د مرستې لار بنده وه. سره له دې هم نجیب الدوله دومره مېړنی تینګار وکړ چې راګوبا ومنله که دی ډیلی خوشي کړي نو د کاله لورې ته لار به ورته پرانیستې پرېږدي. نجیب الودوله اړ و چې ډیلي پرېږدي او «سارنپور» ته لاړ شي. دده له وتو سره سم مرهټیانو ډیلي ونیوه، څه موده وروسته اجمیر ته لېږل شوی لښکر د ډیلی لویې اډې ته راستون شو، خو پنجاب ته تللي لښکر ې خورا ناګار وچټک روان و، همدا چې سرهند ته راغی د افغاني ساتونکیو سرتېریو یو دېوال یې مخې ته راخرګند شو، دا خوراکوچنی پوځي ډله وه چې سترګه ترې نه سوزېده، خو هغه کوماندان چې ددوی لارښوونه یې کوله د هغه پېر یو زړور و کرکجن افغان و، دا سړی په سرهند کې داحمدشاه حاکم هماغه عبدالصمد خان ممن زی و چې په جګړه کې یې د مېړانې او زړروتیا له امله «لېونی» باله. د عبدالصمد مغول و هندوان نه خوښېدل او داحمدشاه دراخرګندېدو په لومړیو کې یې ناصر خان خوشي او له خپل ملي ځواک سره یو ځای شو.

په هر ډول، جګړه پیل، افغاني ډله تارومار او عبدالصمد چې توره یې په لاس کې وه دجګړې پر ډګر یرغمل شو.

په سرهند کې د آدینه ځواکونه د مرهټیانو هرکلي ته راورسېدل او یو ځای له ستلجه تېر شول، افغان سپاه سالار جانخان چې د دښمن خوځښت یې څاره، د مرهټي اوردو د ډېرښت او سیمه یز دښمن (سیک) دشته والي له امله اړ شو چې د بشپړو سوچه افغاني اوردو د چمتو کولو له پاره له لاهور نه پرشاشي، ځکه له شاهزي تیمور سره «چارمحل» و «زین آباد» ته لاړ. سندیا په بیړه لاهور ونیو او پر شاهزي پسې یې واچول، سپاه سالار چې داحمدشاه له خوا د «شیرجنګ» په نامه غېږ ورته کېده، دلته یې خپله توله پوځي پوهه او وړتیا وکاروله خو پوه شو چې د شمېر لږ والی یې د ساتنې مخنیوی کوي، ځکه پېښور ته پر شا شو او د مرهټیانو بې سرو پښو اوردو له سنده تر اټکه د اباسین تول کېن

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ستلج ښي کڅونه ونيول او منځې يې ورتالا کړل.

سنديا، آدينه بېګ په پنجاب کې د مرهټيانو نايب الحکومه وټاکه، د دهمو منله چې د کال به اووه مېليونه او پينځه سوه زره روپۍ د ماليو پرځای د مرهټيانو خونديتې ته ورکوي. د مرهټيانو يو جنرال «پټهيل» له يو شمېر سرتېريو سره په اټک کې د اباسين سربېره ساتونکی وټاکل شو. بلواګرو سيکانو په پنجاب کې له هيڅ ډول وراني نه مخ ونه ګرځاوه.

تر دې وروسته سنديا له ستلجه پورېووت او د سارنپور لورې يې ونيو، ځکه چې غازي الدين له مرهټه جګړه مارو سره د نجيب الدوله جګړې ته تللی و او نجيب الدوله د انتربيدا پروند د ګنګ په کږ (سکرټال) کې د هغه مخنيوی کاوه.

سنديانو غوښتل چې د نجيب الدوله له ماتولو سره د هند کار يو مخيز پای ته ورسوري. نجيب الدوله او افغاني روهيله سردارانو په لکنهو کې نوموړي موخې شجاع الدوله او د اودې نواب ته ورسولې او نواب يې پر اوده ولايت د مرهټيانو له يرغله وويراوه او مرسته يې ترې وغوښته، شجاع الدوله هم چې راتلونکي ګواښ يې ننګيره او د مرهټيانو د مرستې ليکونه يې بې عبر ګونه پرې ايښي وو، چټک له خپل پوځې ځواک سره د جګړې سيمې ته ورسېد او د نجيب الدوله لورې يې سم کړ.[1] تر دې وروسته د دواړو خواوو ځواکونه لږ څه اندول شول خو چې سنديا د غازي الدين څنګ ته راغی، د مخامخ لورې تله يې ښيکه کړه. له بله مرغه دا مهال پنجاب ته د احمدشاه د راتګ انګازې د مرهټه ځواکونو او افسرانو زړونه ولړزول او ښنې يې ورېږد بدې.

(۱) شجاع الدوله د نواب عبدالمنصور صفدرجنګ زوی او په اوده ولايت کې د هغه ځای ناستې و او د دغه خدمت او نورو خدمتونو له امله چې د پاني پت په جګړه کې يې وکړل د ډېر ژر يې د افغان احمدشاه له خواد فرزند خان او د هند رستم بل نوم د هند د عظمی صدارت له مقام سره وګاټه، سربېره پر دې «کوري چکله» نومې سيمه ورويښل شوه. شجاع الدوله زړور و ويښ خو ډېر ځان خوبښي سړی و. له همدغه امله يې ځينې داسې کارونه وکړل چې د هند اسلامي دولت ته يې تاوان ور واړاوه. ده د خپل مشر تابه په پيل کې د خپل تره زوی محمد قليخان د حکومت پر سيمه «الله آباد» يرغل ورور، هغه يې ونيو او ويې واژه. کله چې د بنګال مشر مير قاسم له کمپنۍ څخه ماتې وخوړه هندي شاه عالم و شجاع الدوله ته ورغی. شجاع الدوله د هغه تر ساتنې او له انګريزانو سره تر جګړې وروسته يې لامله ميرونيو او شتمني يې ترې ګرنده کړه. شجاع الدوله تر ماتې وروسته د خپل هېواد د بيا نيولو له پاره د انګريز ملګرتيا ته اړ شو. خو د نورو اسلامي ولايتونو د ساتنې پرځای يې د پياوړي افغاني ولايت (کترا) د نسکورولو تابيا وکړه او له انګريزي سرتېريو سره يې يوځای تر ډېره هغه ودان ولايت ړنګ؛ نوميالی حافظ رحمت خان يې شهيد؛ فيض الله خان روهيله يې پسې واخيست او ټول هغه لوری کهول يې بندي او وشانه. جنرال جانکين له فيض الله خان سره پخلا و پوازې رامپور و څو کوچني ځايونه يې ورته پرې ښوول. خو شجاع الدوله د کترا سيمه ونيوه او په ناروغۍ کې او دې ته راستون او ډېر ژر مړ شو. څرګنده ده چې د هغه زوي ميرزا اماني اصف الدوله هم د پلار له ستر هېواده څه ګټه پورته نه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو احمدشاه دده غږ دوو کلنو ښهېبو په ترڅ کې چېرته او څه یې کړل؟ احمدشاه د ډیلي د (۱۱۷۰) کال تر پایه وروسته نوی کندهار ته راغلی و چې پر ۱۱۷۱ کال یې د سیکانو او آدینه بېګ را واورېده. هر څو مره که احمدشاه د سیکانو راتلونکی ګواښ اټکلاوه خو دا چې نوی کندهار ته راستېدلی او ډېرې پوځي ځنډاوې یې ارزلې او له ډیلي خوا د سپاه سالار جانخان پر پوځ او ورتیا ډاډمن و، مسند لاسته یې د پنجاب د چارو سمون هغه ته پرېښود. بل کال (۱۱۷۲) احمدشاه په خپله پنجاب ته تګ په پام کې لاره او هسې چې یې پر ډیلي یې د مرهټیانو یرغل واورېد. د پوځي پانه پېژنې لارښوونه یې وکړه. خو دا مهال یې یو ګړندي خواشینونکي ستونزې پنجاب ته دده د سلامتي تګ مخه ونیوه. دا لا څه هغه خپلمنځي وه چې د احمدشاه نایب الحکومه په بلوچستان کې پیل کړې وه. نصیرخان یو پوه سړی، زړور افسر او د احمدشاه یو سرسپارلی جنګیالی و چې د خراسان و هند په جګړه ییزو هڅو کې یې د خپلې رښتینوالي آزموینه ورکړې وه. خو د ښهېبو له امله په شخصیتونو کې د ګروهې او مرځې اوړون کېدونکي دي. نصیرخان هم د پنجاب د چارو د ګډوډۍ، د مرهټیانو د یرغل او د شاهزي تیمور و سپاه سالار د ماتې تر اورېدو وروسته خپله ګروهه واړوله او چمتو نه شو چې د ۱۱۷۲ کال په پوځي پانه کې چې احمدشاه پنجاب و هند ته په پام کې لاره؛ ګډون وکړي. نصیرخان د خپل دغه کار و منځکښني آر له مخې د شپږ زرریز بلوچ لښکر د نه لېږلو په اړه احمدشاه ته لاسوند وښښنه ورانديږ نه کړه او لا یې د احمدشاه د یوه پوځي افسر پر وړاندې چې ددې ښېښې د جاجلو له پاره له کندهار درباره لېږل شوی و، د ښمن چلند پیل کړ او د کلات په (۶۹) میلی شمالي سیمه کې «مستونګ» ته نېژدې یې له ډېرو سرتېریو سره د احمدشاه درالېږلي افسر مخه ونیوه. نوموړي افسر د جګړې پازمن نه و او پرته له یوې ډلي بدرګې پوځیانو بل څه ورسره نه وو. خو بیا یې هم ونه غوښتل چې بې جګړې وتښتي. د نصیرخان د ګنیو او چمتو لښکرو پر وړاندې ددغه افسر ماتې هرو، مرو وه، تر یوې جګړې وروسته افسر شاته ستون شو. نصیرخان دخپل دغه چلند د پایلې د ځرګندېدو له پاره سمدلاسه په مستونګ کې مېشت شو.

احمدشاه ددې ښېښې تر اورېدو وروسته غوسې ونیو او له شاهي دوولس زرریز لښکر سره له کندهاره وخوځېد. نصیرخان په مستونګ کې ناڅاپه د احمدشاه له برید سره مخامخ شو. دا زوږ پوځي چې په لومړه کې لوېدلی و، خپل تول ځواک یې په جګړه کې وکاراوه. خو په زور مات او د کلات خواته په ناسمه ستنېدنه اړ شو. احمدشاه نصیرخان دمې ته پرې نه ښوو؛ په بېړه یې وڅاره او په کلات کې یې ښار بند کړ. نصیر چې د پنجاب و هندوستان په ښځړو پوه و، دا یې منلاي نه شوه چې احمدشاه به د هېواد ګردې ارزښتمنې چارې پرېږدي او د کلات غوندي بې ارزښته سیمه به تر ډېره چاپېره او یو مخیزه کړي. ځکه یې په بشپړ زغم پرساتنه ټینګار کاوه. د کلات د کلا کلکوالي چې درون پوځي ځای ګڼل کېده هم دده له ټینګار سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته کوله.

احمدشاه په خورا سره سینه له بناره راتاو شو او د یوالي جګړې یې پیل کړې، خو دا چې د پنجاب د ستونزې له امله ډېر اندېښمن و، له همدغه ځایه یې یوه کوچنۍ ډله سرتېري د نورالدین خان تر مشرۍ لاندې د پنجاب کرښې ته ولېږل او هڅه یې وکړه چې په دې توګه د شاهزي تیمور وسپاه سالار زرونه راجګ او سیکان و مرهتیان وډار کړي.

نصیرخان د احمدشاه له بنکاره سوړوالي نه وننګېر له چې له هغه سره هم د پنجاب و هند اندېښنه نه شته او چې کلات یې نیولی نه وي بیوې خواته به هم لاړ نه شي. نصیرخان چې د احمدشاه پرجګړه یزو آرونو پوهېده، وېره یې لرله چې که احمدشاه په کلات کې وځنډېږي هرو مرو به یې مرستندوی ځواکونه له کندهاره ملګرتیا ته راشي، هله نو د کلات نیول او د ده ځپل هرو، مرو دي، ځکه نو نصیرخان هڅه وکړه چې د احمدشاه په بدرګه کې د ځپلو ملګریو افسرانو له لارې د سولې وړاندیز مخکې کړي. نصیرخان په دغه وړاندیز کې ومنله چې د پخوا غوندې به په بلوچستان کې ځان د احمدشاه نایب الحکومه ګڼي او په بهرنیو جګړو کې به له بلوچو لښکرو سره د افغاني اوردو د یوې څنډې په توګه برخه اخلي.

احمدشاه نصیرخان د هغه د پخوانیو هڅو او خدمتونو له مخې وباښه؛ د هغه وړاندیز یې ومانه او په خپله شمال خواته وخوځېد. (۱)

---

(۱) دا په بلوچستان کې د افغانستان دولت پر وړاندې د نصیرخان وروستی سرغړونه وه چې بیا نه ده وکړه او نه یې وروستنیو. نصیرخان تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و او د تیمورشاه پرمهال چې دی ژوندي و، له منتني یې سرونه غړاوه. دزمانشاه پرمهال (۱۲۰۷-۱۲۱۷ هـ) چې د افغانستان دولت واورېدل چې د نصیرخان یو ورارا د هغه د زوي محمود پر وړاندې لویې او حکومت غواړي، د اشرف الوزرا شاه ولیخان د زوی مختارالدوله شیرمحمد خان تر مشرۍ لاندې یې بلوچستان ته یو پوځي لښکر ولېږه؛ سرغړوونکي یې کلکو ګواښې او محمود یې پر نایب الحکومه توب ځای پرځای کړ. محمود د کابل دربار ته له شپېږ زریز لښکر سره (د احمدشاه مهال له ا‌ر سره سم) راغی او څه موده وروسته خپلې دندې ته ولېږل شو.

پر (۱۲۲۲) کال چې شاه شجاع له کندهاره د بلوچستان پر لار سند ته لاړ، بیا یې محمود له خپل ورور مصطفی، خپلې مور او شپږ زریز لښکر سره هرکلي ته راووت؛ د درناوي څرګندونه یې وکړه او والي او تاکلي سرتېري یې وړاندې کړل. پر ۱۲۵۵ کال چې هند دولت افغانستان ته لښکري راولېږلې، بلوچو یې مخه ونیوه او برید یې پرې وکړ، خو په هغه جګړه کې چې انګرېزانو په کلات کې وکړه، له دې امله چې افغانستان کورنیو شخړو نیولی و او بلوچستان ته یې لاس نه رسېده، نو د بلوچستان والي مهراب خان ووژل شو. دا هماغه داستان دی چې قاسم علي د خپل منظوم کتاب یوه برخه له شاعرانه اغراق او ګڼو تېروتنو سره ورته بېله کړې ده.« کتلی شئ: د کابل جګړې، پېیلې (منظومه) چې پر ۱۲۶۰ کال ویل شوې او پر ۱۲۷۲ کال په اګره کې چاپ شوې »

انګرېزانو پر ۱۸۵٤ کال د محراب خان له زوی نصیرخان سره مخامخ تړون وکړ او تر ده وروسته یې زوی محراب د بلوچستان والي شو. د بلوچستان والي پر ۱۸۷٦ کال په کلات و کوېټه کې د انګرېزي هند د پوځیانو مېشتېدل، یو استازی او د اورګادي پټلۍ او ټیلګراف ومنل او په پای کې پر ۱۸۸۳ کال بلوچستان، بریتانوي بلوچستان شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مهال ۱۱۷۲ هـ کال پای ته نږدې و. خو نورالدین چې له اباسینه راتېر شو او پنجاب ته د احمدشاه د راتلو انګازې ولولې جوړې کړې، ده وکړای شول چې بې خنډه د چناب کڅ ته ورسېږي او «وزیرآباد» ته ورکوز شي، ځکه چې ده د احمدشاه له لارښوونې پرته د مرهتیانو مخې ته وروتل ور نه ګڼل، خو احمدشاه کندهار ته د بلوچستان تر لاتګ وروسته د بولان له تنګي څخه سند ته ورننووت او یو مخېز مخ پر شمال د اباسین ښیو کڅونو ته وخوځېد، له پښتورو یې سپاه سالار وشاهزی تیمورشا د هغوی له ملو سېږیو سره له ځان سره کړل؛ له اټکه واوښت او په وزیر آباد کې له مخکینی ډلې سره یوځای شو. دا مهال د احمدشاه د اردو شاتني ځواکونه د کندهار نیم پوځي ډلې وې چې ده ده له لارښوونې سره سم وروسته له کندهاره راخوځېدلي وي.

د مرهتیانو پوځي سربرید ساتونکي د احمدشاه د راخوځېدو د خبر ترا اورېدو وروسته یو مخېز د اندس له کڅونو لاهور ته پر شا شول. لاهور د مرهتیي «سابا» په لاس کې و چې پر ۱۱۷۲ کال یې د آدینه تر مړینې وروروسته د هغه ځای ونیو. سابا هم د لاهور له ساتونکیو سرتېریو سره د سندیا له ځواکونو سره د یو ځای کېدو له پاره، پر ستلج واوښت؛ سیکان هم پرځای ساړه کېناستل او د پنجاب د بلوا لړه په خپله غلې شوه.

احمدشاه له خپل تولنه لښکر سره چې د رېګوني تولګي یې د برشو زرو جنګیالیو ته رسېدل د ۱۱۷۳ د صفر پر میاشت د پنجاب تر «قطب دري» مخکې لاړ او له هغه ځایه یې د سیند تر تېرېدو وروسته تر «جمنا» اخوا د «سارنپور» لارونیوه.

هندي مرهتیان چې پنجاب ته د احمدشاه په راتګ وپوهېدل، د پوځي یانه سمون یې پیل کړ، سندیا او غازي الدین چې په سکرتال کې د افغان نجیب الدوله پر کلابندی او د اودې له نواب شجاع الدوله سره پر جګړه لګیا وو، په بیړه یې له لوري سره د سولې خبرې پیل؛ سملاسي اوربند تینګ او یو تر بله بېل شول. غازي الدین مخ پر ډیلي او سندیا د مرهتیانو دلومړي پوځ د کوماندان په توګه د احمدشاه د مخنیوي له پاره پنجاب ته روان شو.

غازي الدین چې ډیلي ته ورسېد د هندپاچاه دویم عالمګیر عزیزالدین یې په ځانګړې توګه له منځه یوړ او خپل ماما د عالمګیر وزیر نظام الدوله یې هم وواژه، پرځای یې د اورنګزیب لمسی د کام بخش زوی «محی السنه» تش په نامه پر پاچاهی وټاکه او د وزارت ترنامه لاندې یې د هند دولت د چارو واګې په خپل لاس کې ونیول، تر شا یې د

مرهټیانو دویم پوځ د «هلاروهلکر» تر مشرۍ لاندې راوخوځېد او په ډهلي کې غازي الدین وجنګوزاو پوځي چستو والی ونیو. راګوریا هم څه موده وروانده د مرهټیانو هېواد ته راستون شوی و.

احمدشاه په سارنپور کې وچې سپاه سالار نجیب الدوله او د کترا د سیمې مشر سعدالله خان روهیله[1] له خپلو سردارانو سره، لکه: حافظ الملک حافظ رحمت خان او

---

(۱) سعدالله خان د افغان محمد علي خان روهیله زوی او د پوځ خانګي اورند دی. نیکه یې د فرخ سیر پر مهال د افغانستان له خمیځ نه کټهر او لایت (مراد آباد، بهرلی او بریلی) ته راغلی. دغه کهالدوبان دوه زروئه زد چې پر شاه عالم او بل حسین خان نومېده، شاه عالم د داود او حافظ رحمت خان په نومونو دوه زامن او حسین خان د دوندي خان په نامه یو زوی لاره. داود د کټهر د راجا تر سپاه سالارۍ ورسېد او په پای کې د هغه په لاس ووژل شو. د داود زوی علي محمد نومېده چې د سپاره تولنې تر مشرۍ رتبه د مراد آباد د نایب الحکومه د اکتهر د عظمت الله خان قاضي زاده په مرګه کې ونیول شو او څه موده وروسته یې له ډهلي دربار سره اړیکې ومونډل. د علي محمد ورتیا دې لاملل شوه چې پښتاني افسرانو کې ومنل شي. ده په هغه جګړه کې چې د بارهه ساداتو د پلوا ګرو پر وړاندې یې وکړه، د هند صدر اعظم قمرالدین خان له خوا یې د «نواب» لقب او پنځه زریزه رتبه واخیسته. څه موده وروسته وزیر دې ګروهه کړ او د دواړو خواوو ترمنځ جګړه ونښته. خو علي محمد خان د وزیر د میرمنې د «شولاپري» په منځګرتیا سوله وکړه او د وزیر زوي میر صدرالدین یې زوم شو. علي محمد خان بیا ورته سر تیري راتول او د پلار وژونکی د کماوون راجا یې مات او باج ورکولو ته یې اړ ویست.

د علي منحمد خان د حکومت منځي انواله وه. په هغه لانجه کې چې د هند د سپاه سالار ابومنصور صفدر جنګ له سره پېښه شوه، د هند پاچاه، سپاه سالار و صدراعظم په بنګده کې، د علي محمد خان جګړي ته وروړاندي شول، په پای کې شاه له علي محمد خان سره سوله وکړه، دی یې په سرهند کې استوګنې ته اړ او کترا ولایت یې چې د علي محمد خان د حکومت سیمه وه د عظمت الله زوی فریدالدین ته ورکړ.

افغان احمدشاه چې لومړی ځل پر ستلج ورواوښت، علي محمد خان له دغو شپو نه ګټه واخیسته او له سرهنده کترا ته راغی، د هغه ولایت ټولې سیمې، لکه: دارانګر، مراد آباد، سنبل، بریلی، شاهجهانپور او نورې یې ونیوې او خپلواک حکمران شو.

علي محمد خان هوښیار، جنګیالی او مدنیت روزونکی سړی و، دا نوالي ښار ده ودان کړی و چې له شجاع الدوله سره په جګړه کې ړنګ شو.

علي محمد خان د ۱۱۶۲ کال په شوال کې مړ او زوی یې سعدالله خان پر ځای کېناست. د علي محمد خان نور زامن عبدالله، فیض الله، محمد باز، الله یار و مرتضی خان نومېدل. علي محمد خان، حافظ رحمت خان د وزیر، دوندي خان د سپاه سالار، ملا سردار خان د وسله تون د مشر و فتح خان د میرسامان په توګه ټاکلي او خپل زامن یې هغوی ته سپارلي وو چې دده تر مړینې وروسته د کترا په افغاني حکومت کې شخړه جوړه نه شي.

مؤرخ مرتضی حسین، هندي محمد شاه ته د علي محمد خان د ورتګ پر ورځ و او په خپل تاریخ «حدیقة الاقالیم» کې یې بڼه داسې راښیي: د علي محمد خان جګه ونه، منځنی یږې، سپین پوستکی توره درې ګوتې اوږده ږیره، تر شونډو خړېلې برېتونه، رانجه کړې سترګې او سپین کالی یې وو، خوراد رون و ښاغلی ښکارېده چې پر مخ یې د ډار و غم نښه نه بریښېده.

سعدالله د پلار پر ځای تر ناستې وروسته لومړی نوی حاکم قطب الدین چې له ډهلي یې رالېږلی و، د جګړې پر ډګر وواژه، دویم د فرخ آباد حاکم قایم جنګ بنګښ چې یې لامله یې کترا ته لښکر راوستی و، د سعدالله پر وړاندې په جګړه کې مړ شو، دریم د هند سپاه سالار صفدر جنګ یې چې فرخ آباد ته یې د قایم جنګ د زوی احمد خان پر وړاندې لښکر رالېږلی و؛ له منځه یوړ. دده مشران ورونه عبدالله خان و فیض الله خان چې د کندهار له درباره کترا ته راغلل، «دوی د احمدشاه پر لومړي تګ له سرهنده کندهار ته ورسره تللي وو» د کترا مالیې پر درېیو اړو مشرانو ورونو ووېشل شوې چې هر یوه ته د کال یو میلیون و درې سوه زره روپۍ وټاکل شوې. ---------->>

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی یې عنایت خان، دوندي خان و قطب خان د لسو زرو افغاني سرتېرېو په ملتیا احمدشاه ته راغلل، خو شجاع الدوله د خپلو ځاني چارو له پاره اودې ته تللی و. احمدشاه له سهارنپوره مخ په ډېلي وخوځېد، سپاه سالار جانخان و شاهزی تیمور چې د مرهټیانو له لاسه یې زړونه له دوره ډک وو، له لسو زرو سرتېرېو سره د مخکښې ځواک په توګه وخوځېدل.

د ډېلي د لارې په اوږدو کې د سندیا تاڅواکونه چې څه د پاسه اتیا زره تنه وو او افغاني سرتېرېو ته ناست وو، جګړې ته راوراندې شول، سپاه سالار جانخان پر ګواښناک یرغل پیل وکړ، سندیا هڅه وکړه چې ټینګ شي خو افغاني ځواک یې زړه ورسوری کړ او ډېلي ته نېږدې تر «بدني د ګره» شاتګ ته اړ شو. جګړه لا روانه وه چې د احمدشاه اوږدو راورسېد او ډېر ژر یې سندیا کلابند کړ. په ریښتیا چې سندیا زړور افسر و او په کلکه یې ساتنه کوله؛ په خپله له سرتېرېو سره د جګړې پر ډګر پلی شوی او تر وروستی سلګی پورې یې توره ووهله، خو څه ګټه یې لرله چې احمدشاه د اورد لمبو غوندې له څلورو خواوو چاپېر کړی و؟ د جګړې پایله د مرهټیانو او سندیا تا د اوردو تولو ژنه شوه، په داسې ډول چې یوازې څو زره وتښتېدلی شول، او هغه تښتېدلي هم تر ۲۵ میلو پورې وځارل شول. دا لوی بری د ۱۱۷۳ کال په جمادی الاخر کې پېښ شو.

غازی الدین و جنګوراو چې په ډېلي کې د مرهټیانو د اوردو شاتني وو، د لومړی لیکې د تارومار بدو تر اورېدو وروسته یې بې ډیل وځنده ډېلی خوشې او مخ پر سهیل د

-------‹› سعدالله خان د پاني پت په جګړه کې د احمدشاه په ملتیا غوره هڅې وکړې او په خپله پر ۱۱۷۵ کال له نړۍ نه لاړ، وروته یې عبدالله خان، مرتضی خان والله یار خان لا پخوا مړه شوي وو. تر سعدالله خان وروسته مشري فیض الله ته پاتې شوه، څه موده وروسته د دې کورنی نومیالي لوبان سپاه سالار دوندي خان، وسله مشر ملاسردار خان و میرساماان فتح خان هم مړه شول او د فیض الله خان و وزیر حافظ رحمت اداري چارې درنې شوې، دامهال شجاع الدوله د کمپنی له سرتېرېو سره پر کترا ورودانګل او تر جګړې وروسته ماتې خوړلی فیض الله خان «کماون خان» ته لاړ او حافظ رحمت د جګړې پر ډګر شهید شو.

وروسته تر هغې چې شجاع الدوله د کترا ودانی ړنګې او یو لوی کهول یې یرغمل وڅېلی و، او دې ته راستون او څه موده وروسته مړ شو.

خو حافظ الملک حافظ رحمت خان پر سیاسي چارو سربېره یو پوه سړی او د ښو اخلاقو خاوند و؛ په پښتو او پارسي یې شعر هم وایه؛ ارزښتمن کتابتون یې لاره او ډېر زامن یې دده د غوره روزنې تر سیوري لاندې شاعران و پوهان شول، لکه: نواب الله یار خان، نواب محبت خان، نواب مستجاب خان، نواب غلام مصطفی خان.

افغان احمدشاه د حافظ درناوی کاوه، خپل دوه لوی دښمن غازي الدین و سورج مل یې دده په غوښتنه وبښل او د پاني پت تر جګړې وروسته یې «اټاوه» سېمه ده ته وروبښله. حافظ د ژوندانه پر (٦٧) کال د (١١٨٨) د صفر پر (١١) په میرانپور کې د جګړې پر ډګر شهید شو. د ژوند پېښو مینه وال یې د سید الطاف علي «د حافظ رحمت خان ژوند» نومی کتاب چې د دوان په بڼه پر ۱۹۳۳ کال چاپ شوی، کتلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جتیانو سیمې ته وتښتېدل. خو د مرهټیانو دویم لښکر د جمنا کیڼ اړخ ته په مکندره کې مېشت و.

احمدشاه له «بدني» څخه «نارنول» ته وخوځېد او د رسالې کنډکونه یې چې څه د پاسه پنځلس زره سپاره یې لرل د پلازمېنې د ځواکونو د کوماندان شاه پسند خان اسحق زي ترمشرۍ لاندې د مرهټیانو د دویم لښکر جګړې ته ولېږل، نوموړی جنرال د شپې په تیاره ډېلي ته ورسید او پر دویمه شپه له جمنا نه تېر او په مکندره کې یې ناڅاپي شبخون پیل کړ، په څو ګینټو کې د دښمن ټول اوردو تېت او وژل شو او مشر یې «هولکر» له څو سوو سپرو سره وتښتېد. سمدلاسه د مرهټیو څرک پاتې نه و خو لاتر اوسه یې ځواکمن دولت ترشا ولاړو.

احمدشاه د دښمن ترماتې او دهغه داوردو د زېرمو اولوټېو ترنیولو وروسته ډېلي ته ورننووت، همدا چې د راجپوت مشران له پېښې خبر شول، ژر یې احمدشاه ته خپلې ډالۍ او غوښتنې ورولېږلې، په دوی کې د «جیپور» و «ماروار» راجان تر ټولو لومړي شول، جتیان هم غلي وو او د مرهټیانو د ملګرتیا یې څه نه ویل، خو احمدشاه غوښتل چې د جتیانو غوروونه تاو کړي نو یو لښکر یې ددوی سیمې ته ولېږه نوموړی تر «آرام ګده» پورې پرمخ لاړ او دا پوځي کلا په شپاړسو ورځو کې له ټولو زېرمو او لوټېو سره ونیول شوه. دامهال غازي الدین وسورجمل دواړه له خپلو کړو پښېمانه شول، او له احمدشاه نه د بښنې غوښتلو له پاره یې د «حافظ رحمت خان» لمن ونیوه، احمدشاه هم دوي وبښل او په خپله له اوردو سره یوځای د جمنا له ښي اړخ نه کیڼ ته واوښت او د (۷۳) میلو پر واټن یې په انوپ ښار کې اډه جوړه کړه. احمدشاه له ډېلي نه د وتو په ترڅ کې هلته د یعقوب علي خان بامیزي او نواب محسن الملک تر مشرۍ لاندې دوه ساتونکي پرېښوول.

احمدشاه چې په انوپ ښار کې و د اودې ولایت راجا او د ډېلي د توپونو کوماندان د نواب صفدرجنګ ابومنصور خان زوی نواب شجاع الدوله بهادر او احمدخان بنګښ (۱) له فرخ آباد څخه له لسو زرو سرتیریو سره د افغاني اوردو ترڅنګ ودرېدل.

---

(۱) امیرالامرا بخشي الممالک غالب جنګ احمدخان بهادر بنګښ افغان د غضنفر جنګ محمد خان بنګښ زوی دی، لومړی یې پلار د هند په اوردو کې سپور بلو کشمر و، په هغه جګړه کې چې د شاهزي فرخ سیر په ملګرتیا یې د معزالدین دزوی شاهزي اعزالدین پر وړاندې وکړه د غضنفر جنګ بل نوم، اووه زریزه رتبه او د شمس آباد، بهوج پور و مراد آباد جاګیر یې تر لاسه کړل. د هندي محمدشاه پرمهال دا له آباد نایب الحکومه او د لویو سریو په ډله کې شو. ------>

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه لومړنی نواب چې د هندوستان له لویو سړیو څخه و او په «سکرتال» کې له مرهټیانو سره جګړې ته چمتو شوی و، د بړ و ناړاوه، وروسته احمدشاه ته د کندهار لس زره یزې نیم پوځې ډلې د عطا محمد خان، کریمداد خان و څو تنو نورو ترمشرۍ لاندې راورسېدې؛ دا مهال د احمدشاه ټول اوردو شپېتو زرو ته رسېده.

پانیپت:

د مرهټیانو د لومړي اوردو له ماتې نه لا څلور میاشتې تېرې نه وې چې دویم ځل یې

------ ›› محمد خان خپل پخواني دښمن راجا چترسال د هغه له زرګونو وسله والو سره مات کړ، بیا د مالوې نایب الحکومه وټاکل شو او دوه کاله وروسته د ډهلي ته راوغوښتل شو. د خوراساني نادرشاه د یرغل پرمهال د هند پاچاه د ارګ ساتونکی شو، نادر چې بېرته ستون شو محمد خان فرخ آباد ته لاړ او هماغلته مړ شو.

محمد خان پوه، جنګیالی او مدنیت پال سړی و، ده لکه څرنګه چې ځان له بلو کشمری څخه د امارت څوکی ته ورساوه، همدا سې یې خپل اړوند ولایتونه د هند د وداتو ولایتونو پرکچه ودرول. محمد خان د بهوچپور پر سیمه او د کنګ پر غاړه د خپل پخواني مشرِ «فرخ سیر» په نامه «فرخ آباد» او د خپل زوی «قایم خان» په نامه «قایم ګنج» ښارونه جوړ کړل، همدا راز یې ورو، ورو د کول یا شاپور له بریده ترسل و پنځوس میله واټن پورې د محمد آباد، دریا ګنج، خدای ګنج، نبي ګنج، یاقوت ګنج، شمشیر ګنج، کاسګنج او د خپلو زامنو په نومونو داسې نور ګڼ شمېر ښارونه ودان کړل.

خو د محمد خان ځای ناستي مشر زوی قایم جنګ قایم خان د پلار ورتیا نه لرله او په هغه بې لامله جګړه کې چې د کترا ولایت له مشر افغان سعدالله خان روهیله سره یې وکړه په خپله ووژل شو: د شپږو میلیونو روپیو په شاوخوا کې شتمني یې د هندي احمدشاه د استازي او سپاه سالار ابومنصور صفدرجنګ له خوا ونیول شوه او ګرد کهول یې الله آباد کلا ته بندي بوتلل او وژل شو. له دغه کهاله څخه یوازې د محمد خان ناروغ زوی احمدخان وژغورل شو.

احمدخان د پلار رښتینی زوی و او د مهال له موندلو سره سم یې د افغان رستم خان شمس آبادي په مرسته پر پلارنی سیمه ورودانګل، د صفدرجنګ نایب راجاه نولرای «یې ورواژه او ولایت یې ونیو. صفدرجنګ د ډهلي له اوردو او جتانو سره جګړې ته وراندې شو، رستم خان ماتې وخوړه خو احمدخان په خپله د صفدرجنګ د اوردو پر زړه برغل وروړ او د هغه پېنځه زریز ساتونکی او خولی پرسر لښکر یې تار و مار کړ او په خپله هم د پیل پر شاتې شو. دښمن په کړاو مات شو او احمدخان سمدلاسه د صفدرجنګ منځی لکهنو ونیو او بل لښکر یې الله آباد ته ولېږه، د بنارس راجاګان «بلوند سنګ» و «میرتهي پټ» یې هم چوپړ ته راغلل.

د هغو تودو اوږدو جګړو په ترڅ کې چې وروسته د احمدخان بنګښ و صفدرجنګ و مرهټیانو ترمنځ وشوې، سره له دې چې احمدخان خپل نیم هېواد بایلود، خو د دویم عالمګیر پرمهال یې د امیرالامرا، بخشي الممالک و غالب جنګ بلنومونه وګټل. د پاني پټ په جګړه کې احمدخان د افغان احمدشاه په ملګرتیا څرګندي تورې وکړې او پرځای یې د احمدشاه له خوا د ده نیم هېواد چې دملهارا او مرهټیانو لاس ته ورغلی و بیرته ورکړ شو.

احمدخان بنګښ د غوره ځانګړ تیاوو او اوچتو اخلاقو ښه بېلګه وه، د مړانې، ورکړې او ښې ګروهې په اړه یې په تاریخ کې هیښنده کیسې لیکل شوې. تر مړینې وروسته یې زوی مظفر جنګ د پلار ځای ناستی شو او له هندي شاه عالم نه یې د هغه بلنومونه له مرغلینې جوغې، پګړۍ او تورې سره واخیستل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له سهیله شمال ته لوري لښکر لېږنه پیل شوه، ددغه اوردو لوی کوماندان د مرهتیانو د پاچا د بالاجي پیشوا د تربور زوی «سداشیوبهاو» نومېده چې په «باوجي باباډو» پېژندل شوی و، د لښکر ستر غړي یې: د بالاجي پیشوا زوی «چې د هندوستان پر پلاز د کېناستو له پاره لېږل شوی و» «منځکي یاد شوی «ملاراولکر» او د «ابراهیم خان» په نامه یو ګاردي دکنی مسلمان او نور وو.

ګڼو افغاني او هندي مؤرخانو د دغه اوردو شمېر تر سلو زرو لږ نه دی ښودلی.[1]، یو اوسنی هندي لیکوال یې شمېر له دري سوو تر نه سوو زرو ښیي.[2] یو بل اوسنی هندي لیکوال یوازې د دغه اوردو د ښځو او ځوانانو شمېر سل زره ټاکي.[3] عبدالکریم خان په مبالغې سره د نوموړي اوردو د توپونو شمېر له پېرنګي توپ ویشتونکیو سره یو زرو پنځه سوه توپونه، د پېرنګیانو غوندې په چټکتیا توپکو وسله وال دوولس پلي زریز کنډکونه، دوولس زره «راوت» او څو زره یې «پټه باز» شمېرلي، ټول اوردو یې بې شمېره او د «مهابارت» تر جګړې وروسته یې ساري ګڼلی دی.

سلطان محمد، د مرهتیانو په اوردو کې د انګریزانو دوولس زره پلي، دوولس زره سپاره او زر توپ ویشتونکي مني، لکه مرتضی حسین چې وایي: د مرهتیانو اوردو یو ګرځنده لوی بازار لاره چې غوړي پلورونکي، بنجارګر، رخت پلورونکي، جولاګان، کولالان او داسې نور په کې وو، همدا راز کارکوونکي لګیا وو او د ډول، ډول شنو بوټیو ګلداني یې له یوه ځایه بل ته وړې راوړې. د پیورو او بارورونکیو غواګانو شمېر یې تر زرګونو اوښت او څو زره آسونه او پیلان یې لرل. دا رښتیا ده چې په دې جګړه کې انګریزانو د مرهتیانو برې نه غوښت، ځکه چې ددوی له خوا د ټول هندوستان نیول په بنګال ومدارس کې د انګریزانو نوې ودانۍ له ګواښ سره مخامخ کولې، خو دا چې د مرهتیانو ځواک خورا ډېر او تر افغانانو یې برې هرو، مرو ښکارېده، انګریزانو د توپ ویشتونکیو افسرانو او پوځي ډلو له پلوه د مرهتیانو مرسته وکړه چې د هغوی تربرې وروسته لږ ترلږه د انګریزانو اوسنۍ ګټې خوندي پاتې شي. دا په تاریخ کې لومړی ځل و

(۱) لکه سلطان محمد افغان ۱۳۳-۱٤۰ مخونه، ابن محمد امین ۱۲٤-۱۲۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: د حافظ رحمت خان ژوند، د بی ای سید الطاف علي لیکنه د هند چاپ ۱۹۳۳ کال ۹۱-۱۱۲ مخونه.

(۳) د هند لنډ تاریخ، د سید ابوظفر ندوی لیکنه، د هند چاپ ۱۹۳٤ کال، ۱۸٤ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې افغان و انګريز «که څه هم په نا سيده توګه» د جګړې پر ډګر مخامخ شول. جټانو او راجپوتانو هم د مرهټيانو خوا ونيوه، په پای کې دغه بې پايه اوردو د ۱۱۷۳ کال پر وروستيو د ډيلي سيمې ته ورګډ شو. د جټانو له سيمې نه د تيريدو په ترڅ کې غازي الدين او د جټانو مشر سورجمل د «سداشيوبهاو» هر کلي ته وروړتلل او ډيلي ته ورسره لاړل، خو داځل د غو دواړو له احمدشاه سره د مخامخېدو متره نه لرله، د افغان له بري او غچ اخيستنې نه يې ګلکه ويره وه، همدا وېره يې د مرهټيانو له بري نه د مرستې د نه کولو له امله هم لرله، ځکه نو دواړه په ځير مځکې تلل او د غوځې پر يکړې له پاره يې لاري لټولي.

په هر دول، د جمنا اوبه چې د برسات (اوربښت) له امله جګې شوې وې، اوس د افغان و مرهټې اوردوګانو د مخامخېدو خنډ وي.

سداشيوبهاو د ډيلي ښار ورچنې اده جوړه کړه او د ابراهيم ګاردي، جنګوزراو، او هولکر لښکرو د ذی الحجې پر (۹) د پلازمېنې د بوالي جګړه ونښلوله. د يعقوب علي خان افغاني افسران ساتنې ته راپورته شول، خو د دښمن د بړوالي تر دوو ورځو يرغلونو او توپ ډزو وروسته ځانسپارنې ته اړ ويست. يعقوب علي خان د هغې وينا له مخې چې له مرهټيانو سره يې کړې وه، بې ځنډه په بېړۍ له جمنا را پوربووت او د احمدشاه چاونۍ ته راغی. غازي الدين وسرج مل د پام له مخې په دې جګړه کې ورګډ نه شول او وروسته تر هغې چې سداشيوبهاو د ذيحجې پر (۱۹) ډيلي ته ورننووت پر تالا يې لاس پورې کړ: د «ځانګړي ديوان» سپينزرې چت يې راوسپړه او د شيخ نظام اوليا، قدمګاه، او محمدشاه هندي د زيارتو سپينزرې لوښې يې ويلې کړل.

سورجمل و غازي الدين داسې لارجوړه کړه چې د سدا شيوبهاو په خوښه د سريو او لوښيو د برابرولو په نامه د جټانو سيمې ته لاړل، خو بيا د مرهټيانو اوردو ته راستانه نه شول سره له دې، په پای کې سورجمل د افغان نجيب الدوله له لاسه د جګړې په ترڅ کې ووژل شو او خپل ځای يې زوی جواهر سنګ ته پرېښوو.

سداشيوبهاو د نوي ۱۱۷٤ کال د دويمې مياشتې (صفر) په پای کې له ډيلي نه ووت او ښار يې «ناروشنکر برهمن» ته وسپاره. سدا شيوبهاو غوره وګڼله چې له احمدشاه سره تر مخامخېدو وراندې د ډيلي په (٦٠) ميلې کې «د ګنجپورې» پوځي کلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونیسي، له همدې امله« قطب دري » خواته وخوځېد، دا پوځي کلا د هماغه زوور افسر عبدالصمد خان ممن زی تر لاس لاندې، د یوه افغاني لښکر چاونۍ وه.

عبدالصمد خان د سرهند په جګړه کې تر یرغلمېدو او پر مرهټیانو باندې د احمدشاه ترلومړي بري وروسته د دښمن له لاسه خوشې او اوس د ګنجپورې چاونۍ کوماندان و چې د جمنا ښۍ لورې ته یې د افغان پوځي منځي ساتنه کوله. د سیدا شیوبهاو اوردو د تورسهل غونډې راښېوه شو او د ربیع الاول پر (۷) د عبدالصمد خان او د هغه د مرستیال قطب الدین خان افغان روهیله له کلک ټینګار سره مخامخ شو. د مرهټیانو توپونو د کلا برجونه ټینګ وویشتل او پلې یې ورننوتل، ښکاره ده چې عبدالصمد خان له خپلې ډلې سره د زرګونو دښمنو ترمنځ ولوېد او تر وروستي جنګیالي پورې یې د لاس ولستوني په جګړه کې ووژل شول. د عبدالصمد پرځای یې زوی« فیض طلب » د احمد شاه له خوا د پلار ځای ونیو.

احمدشاه چې د ګنجپورې خواته د مرهټیانو د اوردو د راتګ واورېدل، ژربې د لوی لښکر د خوځېدو لارښوونه وکړه، همدا چې د جمنا غاړې ته ورسېد، پوه شو چې عبدالصمد خان وژل شوی او ګنجپوره د دښمن لاس ته ورغلې ده، سره له دې چې د پشکال ورځې پاتې او سیند لارنه ورکوله، بیا هم په پوځي هوډ له تولو سپرو کنډکونو سره پر اوبو ورګډ شو، او د ربیع الاول پر (۱۸) د « باکپت » په سیمه کې له سینده تېر شو، وریسې یو زرو ځلور سوه پیلان د توپنو ، جګړه یزو زېرمو او پلیو ډلو پر لېږدلو لګیا شول. سره له دې چې مرهټیان د جمنا له اوچتوالي ډاډه وو، خو بیا یې هم د سیند ښۍ اړخ ته څارونکې ډلې لرلې، احمدشاه چې له جمنا نه تېرېده ددوی له خوا ډزې پرې وشوې او د خیبر د دوو زرو سرتېرو مشر احمدخان خیبري له یو شمېر نورو سره ووژل شو او یو شمېر هم په اوبو کې ډوب شول.خو احمدشاه بې ډیل وځنډه مخ پر ګنجپوره روان شو.

مرهټیانو چې د احمدشاه راتګ واورېد، د پاني پټ خواته پرشا شول ځکه چې د هغه ځای ارتوالی د پوځي خوځښتونو ورو. سربېره پر دې مرهټیانو غوښتل چې له احمدشاه سره تر جګړې د مخه په هغه سپېڅلې چینه کې چې له پاني پټ نه اخوا د سرهند پر لار ده مذهبي لمباو کړي، احمدشاه هم پردوی پسې وخوځېد او تر هغې چې پاني پټ ته رسېده، دښمن مورچلونه کېندلي او ټینګ کړي وو. د مرهټیانو مورچلې د پاني پټ د ډګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمالي اړخ ته ځای پر ځای او پنځه ویشت زره مخکښ سر تیري یې د «سنبالک» سرای په څو میلۍ کې تیارسي وو.

احمدشاه د دښمن د چمتووالي تر برسېرولو وروسته، د کندهار پوځي کوماندان «شاه پسند خان» ته چې د عبدالکریم په وینا ښکلی او غښتلی زلمی و، په خندا وویل:

«هو، شاه پسنده! نن‌نی قراولي جګړه ستا په برخه رسېدلې، و به وینم چې څه کوې؟»

شاه پسند له یوه پنځه زریز لښکر سره د سنبالک پر سرای ورغی: مرهټې ساتونکي یې مخې ته راپورته شول او شاه پسند پر یرغلیزه جګړه بوخت شو. ورغ لا پای ته رسېدلې نه وه چې مرهټیان مات او وژل شول او شاه پسند په راستنېدو کې خپل سپاره په داسې ډول د احمدشاه له مخې تېرول چې هر یوه د دښمن یوه خولۍ په لاس کې نیولې وه.

احمدشاه وړاندې لاړ او خپل اوردو یې داسې ور ځای ته ورکښته کړ چې هلته په آسانۍ سره د دښمن لاس نه وررسېده. دا ورځ چې احمدشاه د پانی پت پر ډګر په شپږ میله واټن کې د مرهټیانو پر وړاندې لښکر ځای پر ځای کړ، د ۱۱۷٤ کال د ربیع الاول (۲۱) وه، تردې وروسته د جګړې تر پایه دواړه دښمن اوردوګان نږدې دری میاشتې سره نښتي وو.

ددې مودې په لړ کې د احمدشاه جګړیزه ورتیا څرګندیږي، احمدشاه له شپېتو زرو پلیو او سپرو، توپونو او یو زرو څلورو سوو پیلانو سره غوښتل چې په یوه لرې هېواد کې پر یوه درې سوه او څلوېښت زریز اوردو، ګڼو توپونو او څو زرو پیلانو بریالی شي.

احمدشاه په دې جګړه کې پر ته له هغه څه چې لرل یې، له یوې خوا یې هم د مرستې هیله نه وه او ځان یې په پردي هیواد کې لیده، خو دښمن په خپل هېواد کې جنګېده چې له پانی پته یې د هندوستان تر سهیلي بریدونو پورې اړیکه کرښې غځېدلې وې.

احمدشاه پرېکړه وکړه چې د دښمن د ستر اوردو اړیکه کرښې له هرې خوانه د یوې لویې دبرش میلي کړۍ په منځ کې غوڅې کړي، د دغه هوډ له پاره یې له خپلو برسېرو ونکیو او څریو ډلو څخه کار واخیست، لکه څه رنګه چې لیدل کیږي د احمدشاه د څریو لړۍ او هڅې د ستایلو وړ دي، ځکه چې هغه د سیمې په منځ کې د دښمنې تول

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوځښتونه او د باندې د هغه اړیکلارې، څوا کونه او مرستندویې زیرمې ځائته برسېره او څرګندي کړې او بې ځنډه یې د سپرو دلو په مرسته چې په پرله پسې او شنلې توګه ګرځېدې؛ له منځه وړي دي. احمدشاه وکړای شول تولې هغه لارې چې د مرهټیانو اوردو ته خواړه او وابښه پرې راوړل کېدل درسالې دلو په مرسته وڅارې، ان دد غو لارو یوه ارزښتناکه هغه یې چې د مرهټیانو د اوردو شاته غځېدلې وه او د شمال له خوا د سرهند د هندوانو یوه مشر او د افغانانو کلک دښمن «آلاجیت» وابښه او خواړه پرې راوړل هم وتړله. همداراز د احمدشاه د سپرو دلو له خوا د ډهلي د پیسو خوندیینه چې مرهټیانو غوښتل پاني پت ته یې یوسي د لارې په اوږدو کې برسېره او ونیول شوه او تول ساتونکي یې ووژل شول.

مرهټیانو غوښتل چې کوماندان «ګوبند پنډت» له لسو زرو سپرو سره له جمنا نه اخوا ولېږي او پر ازده او روهیلکنډ، د شجاع الدوله، نجیب الدوله او نورو افغاني روهیله سردارانو تاتوبي» یرغل وکړي او د نوموړیو سردارانو اروا تر اغېز لاندې راولي چې د احمدشاه په اوردو کې یې خدمت کاوه، نوموړی کوماندان لا د ډهلي په اتلس میلۍ «جلال آباد» کې کور وسم شوی نه و چې د احمدشاه پنځه زره سپاره د عطاګي خان کندهاري په مشرۍ د شپې په تیاره کې پرې ورشیوه شول او یو یې هم ژوندي پرې نه ښوو، سهار یې په پاني پت کې د «ګوبند پنډت» سر له تولو لوښیو سره احمدشاه ته راورساوه، په دې توګه د احمدشاه پوځي چارو د مرهټیانو لوی اوردو په دار کې واچاوه.

مرهټیانو د سنبالک تر مخکښي قراول پورې یو ځل بیا د ربیع الاول پر (۲۸) د «داړې» جګړه پیل کړه خو په دغه وراندې تګ کې د سپاه سالار جانخان د سپرو له خوا چې ځانونه یې پټ کړي وو، له یوه اړخه ښه پاسته شول او د ګڼو مړیو تر پرې ښوولو وروسته تر خپلو مورچلو پورې په منډه وتښتېدل. د ابراهیم خان ګاردي ورور فتح خان چې پر افغان کیڼ اړخ یې ناڅاپي یرغل راوړی و، کلکه ماتې وخوړه او خپله تولنه وسله یې بایلله، تر دې وروسته مرهټیانو پر مخته تګ ته زړه ښه نه کړ او ددوی د اوردو پر بېلا بېلو برخو د افغاني تولیو ناڅاپي بریدونو خورا ډېر تاوان وراړاوه. عبدالکریم د دغو یرغلونو یوه بېلګه داسې را اخلي چې هره ورځ به یوه افغاني دله د دښمن مورچلو ته ورننوته او تر خونړۍ جګړې او تکړ وروسته به خپل اوردو ته راستنېده، په دغه ترڅ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

به ډېر ژوبل و تیــان شول او له سرونو او مخونو نه به یې وینې بهېدې، خو ټولو به په خندا افغاني سندرې ویلې او نڅا به یې کوله، دغې پېښې هندي نواب شجاع الدوله و بوګناوه او په لیدو یې سرتر پایه هېښ پاتې و.

په هر ډول، اورده ځنډ دواړه خواوې ستړې او د لانجې غـوڅولو ته چمتـو کړې، په ځانګړې توګه مرهټیـان چې د لارو دبندېدو له امله خـواړه او نور شیـان ورتـه نه راتلل، همدا وه چې د (١١٧٤) کـال دجمـادی الاخـر پر (٦) د ١٧٦١ د جـولای پر (١٦) ټول افغاني او مرهټي ځواکونه د جګړې ډګر تـه راووتل او د سهار له خوا دا جګړه چې د هند په تاریخ کې ساری نه لري پیل شوه. د مرهټیـانو ښی اړخي لښکر د مرهټیـانو د پاچاه د زوي «بهادر وسواس راو» ترمشرۍ لاندې مخ پرخوځېدو و او «سداشیـوبهاو» د منځ ځواک ا فسر ګڼل کېده. د مرهټیانو د یرغلیز ځواک لومړۍ کرښې ددوزرو او څلور سوو پیل سپرو او د ابراهیم خان ترمشرۍ لاندې د څلوېښت زریز مسلمان ګاردي لښکر تر شا د سـپل غـونډې راتویې شـوې، چمتـو توپونو یې هم پرله پســې اور ورونه پیل کـړه، د مرهټیانو لښکر په خورا بشپړ تابه او چټکۍ مخکې راتلو، احمدشاه د ډګر پر یوه جګ ځای ناست و؛ د جګړې ټول خوځښتونه یې څارل او د افغاني اوردو بې جوړې ځایونه یې د شا له خوا پیـاوړي کول. د احمدشاه لوی وزیر شاه ولي خان له دوولســو شاهي زغره والو (کرښه ماتوونکي زلمي) سره، بدرګې ته ولاړو، افغاني دواړه خواوې د سپاه سالار جانخان و امیر لښکر شاه پسند خان تر لارښوونه لاندې مخکې تلې، .... کېښیو کرښو کې د نجیب الدوله او نورو افغـاني مشـرانو ترلاس لاندې روهیله افغـاني ډلې او د نواب شجاع الدوله بهادر ډله وه، د احمدشاه درانه توپونه هم د دښمن د غـټ ځواک پر وړاندې د افغان وسله وال پوځ د ډاډ تکی و.

مـرهټیـان په بیړه راوړاندې شـول او د روهیلیـانو یرغلیـزې ډلې د مر ګ ژوبلې په زغملو او تمبېدو اړ شوې. نجیب الدوله سردار عنایت خان له خپلو لسو زرو سرتېریو سره د مرهټي لښکرو په منځ کې کلابند او عطاګی خان کندهاری له خپل پنځـه زریز لښکر سره پوپناشو. دا مـهال نواب شجـاع الدوله له خپلو لسو زرو جنګیالیـو سره کلک یرغل وکړ، سره له دې چې لاتر اوسه افغـاني ښی اړخ پر خـپل ځای وخـو د احمدشاه کیـڼ اړخ د دښمن د ډېروالي او نه تمېدونکي پرمختګ له کبله بې جوړې او له منځه تګ ته نېژدې وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرهټیان پرخپل بري بشپړ ویسا وو او لږ شېبې یې برلاسي ته پاتې وې. احمدشاه چې دا هر څه لیدل د دښمن له دغه ګوابښن پرمختګه یې زړه ونه غوړځاوه او د مخنیوي له پاره یې شاهي زغره والو ډلو ته چې وروستۍ نوې ځواک او د ټول افغان پوځ پیاوړې کوونکې ګڼل کېده د مرهټیانو پر لښکر د یرغل بولنه ورکړه، دا هغه وروستۍ شېبې وې چې تېرېدې او د دواړو خواوو د ژوند و مرګ برخلیک تاکل کېده.

احمدشاهي ډلو لکه څنګه چې هیله کېده، د مرهټیانو د لښکر مخه ونیوه او بریالۍ شوې چې منځ یې تر کلک اور لاندې ونیسي. په دې ډول چې لومړی یو زړیز کنډک د احمدشاه له خوا د دښمن د لښکر پر منځ غورځنګ و یرغل ته واستول شو او مخته لاړ، همدا چې له ستر ګو لرې شو، دویم کنډک ورولېږل شو، په همدې توګه دوولس کنډکونه یو پر بل پسې لاړل، همدا چې لومړی کنډک خپل اوربل وکړ او لا یې بیا توپکونه ډک کړي نه وو، دویم کنډک را ورسېد او اوربل یې وکړ، همداسې دوولس واړه کنډکونه راغلل او یو ځای یې تر اور لاندې ونیو، د دغه پر له پسې اور له امله د مرهټیانو لښکر مشر شاهزی «بسواس راو» مړ او ملې افسران یې تار و مار شول، ځکه د دښمن د ښي لاس ټولې کرښې ولړزېدې. دې پېښې د څو شېبو په ترځ کې د دښمن نیم بریالی اوردو شاتګ ته اړ ویست. افغاني توپونو هم چې لا د مخه یې د جګړه یزو پیلانو کرښې او د مرهټیانو غوره منځي تر اور لاندې نیولي وو او س یې د ژوبلو پیلانو په ستنولو او تېښته کې او د مرهټیانو د جبهې په شاتنیو کرښو کې د بلوا جوړولو له امله، له افغاني یرغلیزو ډلو سره ښه مرسته وکړه. دا مهال افغان اوردو په لوی یرغل دد ښمن کرښو ته ورننوت او د اورنیو وسلو جګړې خپل ځای غوڅوونکیو وسلو او لاس لستوني جګړې ته پرېښوو. څو ګېنټې د پانیپت په خونړۍ او پرغز جنه سیمه کې د لمر تر ځلاندو وړانګو لاندې د تورو او چاړو له برېښنا او د وینو له سېل پرته بل څه نه لیدل کېدل، نیوونکي او نیول شوي، بریالي او ماتې خوړلي بې وینا او موسکا په ډاروتکې چوپتیا پر دغه ډګر د ژوند و مرګ له پاره، نه د بري له پاره جنګېدل، د دې ګرانې سوبې او بري جایزه د هندوستان ځلاند تاج و پلازو چې په پای کې د دغه تاریخي ورځ د مرهټیانو په نه راستنېدونکې ماتې بشپړ شوه او د هندي او انګریزي مورخانو د وینا له مخې پانیپت ډګر د دښمن په دوو سوو زرو مړیو پټ شو. [1] د مرهټیانو پاتېشوني هم د افغاني

(۱) ابوظفر ندوي، ۱۸٤ مخ او د هند تاریخ. د مارسېډن لیکنه، د لندن چاپ، ۱۹۱۰ کال، ۱۳٦ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لښکرو له خوا تر څلوریشتو میلوپورې وځارل او ووژل شول او د مرهټیانو له دوو، دریو نومیالیو، لکه: «هولکر» «شمشیرراو» او «ماجي سندیا» پرته بل څوک ژوندی پاتې نه شو، مرتضي حسین وایي: نور نو تر دېرو کلونو پورې مرهټیانو په ټول «دکن» کې ونه شو کړی چې داسې لښکر جوړ کړي، یوازې څو کاله وروسته د مرهټیانو مشرانو په ډېر کړاو ایله پنځوس زریز اوردو جوړ کړای شو.

دا د د پانیپت جګړه د افغان په تاریخي برې پای ته ورسېده او احمدشاه د جګړې دا تل په توګه د تاریخ پرمخ راڅرګند شو.

د پانیپت جګړې ولجې ډېرې وې، د پیسو پرخوندیینو سربېره پنځوس زره آسونه، دوه سوه زره غوایه، پېنځه سوه پیلان و څو زره اوښان د احمدشاه لاس ته ورغلل. په دې جګړه کې په منځني شمېر هر افغان جنګیالي د دښمن له پېنځو سرتېریو سره جنګېدلی، هر افغان د مخامخ لوري درې تنه وژلي او هرو دریو افغانانو یو دښمن یرغمل نیولی دی، خو د افغانانو مرګ ژوبله دومره لږ وه چې هیڅ مؤرخ یې لیکلو ته پام کړی نه دی، کېدای شي چې لسو زرو ته به نه رسېده.

له دوو ویشتو زرو یرغملو څخه یوازې ابراهیم کاردي چې مسلمان او د اسلام دښمنو؛ ووژل شو، پاتې نور وبښل شول.

احمدشاه تر جګړې وروسته ډیلي ته راغی او دا چې کړنلار یې د هند د اوسني بې جوکې حکومت پیاوړول وه، نه د هغه نیول او خپلول، نو د هندوستان سلطنت یې د دویم عالمګیر زوی غازي پاچا «ابوالمظفر جلال الدین عالی ګهرشاه عالم» ته چې په خپله په بنګاله کې و، وربا وباښه او زوی یې «میرزا جوان بخت» د سلطنت نایب وټاکه. د هندوستان سیاسي او اداري چارې یې د هند د وزارت په رتبه او د «فرزندخان و هند رستم» په بلنامه «نواب شجاع الدوله بهادر» ته وسپارلې او پوځي چارې یې د هندوستان سپاه سالار «نواب نجیب الدوله بهادر افغان» ته پربښووې.

اوس احمدشاه له یوه ستر کاره وزګار شوی و، هماغه کار چې ډېرې خبرې پرې شوې، څکه چې احمدشاه د کړاو په ګاللو، د افغان زلمیو د وینو په بلهارۍ او د هندوستان دولت د ګواښناک دښمن پر وراندې د کېدونکې ماتې د بوږنونکې پایلې له په پام کې نیولو سره د هندوستان څلېدونکی تاج د مرهټیانو له لاسه اخیستی او وربا یې پریوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناوړه سر اېښې و. دا چې ددې جګړې ګټوره پايله د افغانستان پرځای هندوستان ته ورسېده، نو دا ستره جګړه د احمدشاه له خورا بې ګټې کارونو څخه شمېرل کېږي، له بلې خوا چې هاغه مهال احمدشاه په هند کې د اروپايانو راتلونکي ګواښونه اټکلولای نه شول، ځکه نو د بنسټيزو چارو د نه ترسره کولو له امله ګرم نه ګڼل کېږي.(۱)

احمدشاه نور په هند کې ځنډېدلی نه شو، نو مخ پر شمال وخوځېد، دا ځل په پنجاب

---

(۱) د افغان احمدشاه تر زېږېدو (۲۳۱) کاله وړاندې پر ۹۰٤هـ=۱٤۹۸ زېږدي کال د «واسکو ديګاما» په نامه يوه پرتګالي ګرځندوی د «دماغه اميد» له لارې د هندوستان لوری وپېژانده او لومړی ځل دده د ملت ګام دهندستان پر خاوره کېښوول شو، وروسته په هند کې د پرتګال اقتصادي ځانګې هم وغځېدې. په ۱۱-۱۲ پېړۍ کې (د احمدشاه ژوند مهال) دغارکيانو، پرانسويانو او انګرېزانو هم د پرتګاليانو لار ونيوه او پرانسويان په هند کې ترخپلو سيالانو مخکې شول. انګرېزان د ملکې اليزابت پر مهال يوازې سوداګر وو او د هند په بندرونو کې يې د ختيز هند ذ انګرېزي شرکتونو په نامه سوداګري تړلنې پرانيستې. جهانګير (۱۰۱٤-۱۰۳۷) د لومړي جارج په غوښتنه (۱۰۲۱هـ) د احمد آباد په «سورت» کې کمپنۍ ته د سوداګر خونې د جوړولو خوښه ورکړه.

اورنګزېب (۱۰٦۷-۱۱۱۸) د سورت و احمد آباد تر نيولو او د بمبيې تر ښار بندۍ وروسته کمپنۍ په کورنيو چارو کې نه لاس وهنې ته اړ کړه.

ذ افغان احمدشاه تر زېږېدو دوه کاله وړاندې کمپنۍ وکړای شول چې له محمدشاه (۱۱۳۱-۱۱٦۱) نه په ټول هندوستان کې د سوداګرۍ کولو خوښه ترلاسه کړي، له همدې نېټې نه کمپنۍ ترخپل اغېز لاندې سيمې پر دريو برخو: کلکته، مدراس و بمبيې ووېشلې او په هره يوه کې يې له يوې سلاکارې ډلې سره يو مشر وټاکه. د کلکتې مشر «لارډ کلايو» د هند له نوابانو او راجاګانو څخه ځومره چې کېده د سوداګرۍ او ګمرک واک ترلاسه کړ، تر دې وروسته د هند په کورنيو چارو کې ورو، ورور د کمپنۍ لاس غځېده.

په پانيپت کې د احمدشاه ترجګړې پېنځه کاله وروسته (۱۱۷۹) د بنګال نواب دخپل مشر تابه واک د يوې ټاکلې کالنۍ تنخا پرځای کمپنۍ ته ورکړ. شاه عالم هندي هم د کالنۍ درې نيم مېليونې تنخا په بدل کې کمپنۍ ته د «بنګال، بهار و اوړيسه» پرېښوول؛ ومنل. احمدشاه چې په کندهار کې د ناروغۍ پر کټ پرېواته (۱۱۸٦) د اودې نواب شجاع الدوله چې د احمدشاه له خوا د هند پر صدارت ټاکل شوی و د لارډ کلايو له ځای ناستې «وارن هېسټينګس» څخه يې د کترا افغاني ولايتونه په يوولس نيم مېليونه روپۍ وپېرودل او نوموړي ځايونه يې د پوځي چلند له لارې تر وژلو او ړنګولو وروسته ونيول. پر ۱۷۸۹ کال د برېتانيا او پرانسې ترمنځ د «ورسای» تړون په هند کې د پرانسې د لاسوهنې مخه ونيوه، تر دې وروسته برېتانيا د هندوستان د لويو او ودانو سيمو، لکه: بنګال، بنارس، بهار، مدراس و بمبيې څښتنه شوه.

پر (۱۲۱٤) هـ کال کمپنۍ د «ټيپو» ترمړينې وروسته د ميسور خاونده او نورې برخې يې پر ۱۲۳۳ کال ورپورې ونښلولې او له ۱۲۵٤ تر ۱۲٦۱ کال پورې ورو ورو د ستلج اخوا سيمې هم د کمپنۍ په ښتمنيو کې راغلې، په پای کې د هند تر بلوا ۷۳-۱۲۷٤ وروسته کمپنۍ د برېتانيا پارلمان له خوا ړنګه او د ملکې ويکتوريا د فرمان له مخې د هندوستان سلطنت د برېتانيا د تاج و پلاز يوه برخه شوه او ملکې د هند د امپراتريس بلنوم غوره کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د احمدشاه له وېرې هیڅ ونه ننګېږل شو د چې سیکان په تېره بلوا ګر به په دې سیمه کې پاتې وي، ځکه چې ټولو ناخوښیو ودانې پرې ایښې او په کونجونو کې پټ شوي وو، احمدشاه د دوي د چارو سمون ګاندي ته پرېښوو او چې لاهور ته راغی پنجاب حکومت یې «زین خان مومند» ته چې پوه سړی او جګړه لیدلی افسر و؛ ورکړ او په خپله سمدلاسه د پېښور و کابل پر لار کندهار ته لاړ. احمدشاه کندهار ته تر راتګ وروسته پلاز مېنې ته د نوي ښار د جوړولو په لټه کې شو، د ۱۱۷٤ کال په پای کې یې د اوسني کندهار ښار بنسټ کېښوو او پر همدغه کال یې شاهزی تیور د هرات ولایت د نایب الحکومه په توګه وټاکه او ولېږه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور د پرشم څپرکی

نهم یون له ۱۱۷۵ تر ۱۱۷۷ کال پورې

په پنجاب کې د سیکانو ګو ابنل (د شنې پانې جګړه)

کشمیر ته لښکر لېږل او د هغه سمون

سیکان د بر لانجه مار وو او د مرهتیانو له ماتې یې پند وانه خیست، ځکه همدا چې احمدشاه یې له سره تېر شو، بیا زاتول شول او بلوایې پیل کړه. داخل یې د آدینه بېګ پرځای آرسیک «جیساسنګ» د مشر په توګه وټاکه، دا سړی د سرهند د یوه مشر «الاجیت» له خوا چې له افغانانو سره یې ژوره دښمني لرله پیاوړی کېده، وروستی یاد شوی هماغه سړی دی چې د پانیپټ په جګړه کې یې له مرهتیانو سره د خواږو اوواښو ارزښتناکه مرسته کوله.

سیک مشرانو پرېکړه کړې وه چې په پنجاب کې سیکي دولت جوړ او پرېښوودروي، د «رنجیت ظفرنامې» لیکوال «امرنات» د خپل ستایلي په غوړمالی کې هڅه کوي چې د رنجیت د نیکه «چهرت سنګ» نوم په ناوړه توګه ددغه پاڅون د مشرانو په لیکه کې د تاریخ د اتل په توګه وښیي. (۱)

سیکان د بلوا پر تلپاتې منځي «امرتسر» سربېره، د ستلج پورې غاړه او د سرهند

---

(۱) ظفرنامه، ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر د گرونو هم راتول شوي وو چې وينا وو يې د کشمير پرهم مذهبانو هم اغېز وښيند. سيک وسله والو پرگنو چې له افغاني ساتونکيو نه لاهور ونيو او نايب الحکومه زين خان يې په «کوټ» بانډه کې کلابند کړی و، د کشمير سيکانو ناپلوي وگړي هم په خپلو موخو کې گډ او پر سېمه يز حکومت يې يرغل وکړ. دامهال (۱۱۷۵) کال د پنجاب و کشمير تول لوی منځي د بلواگرو لاس ته ورغلي وو.

د سيکانو گواښل له پخوا رهيسې د احمدشاه په پام کې وو، همدا چې د بلوا غرېږې واورېد، د تيارسئ لارښوونه يې وکړه.

هاغه مهال چې احمدشاه لاهور ته ورسېد د (۱۱۷۵) کال لومړي نيمايي پای ته نږدې و، دا مهال د سيکانو د غونډې ځای امرتسر او وسله وال ځواک يې په «چنداله» او «کوب» کې له افغاني افسرانو سره پرډبوالي جگړه بوخت و. احمدشاه پرېکړه وکړه چې د سيکانو پرمنځي ناڅاپي کلک يرغل وکړي، نو ددې له پاره چې دده د يرغل په ترڅ کې افغاني هندي سرتېريو ته تاوان ونه رسېږي «ځکه چې هغوی هندي کالي اغوستل او په سختی يې له سيکانو سره توپير کېده» نو د ځانگړي منځوي په لاس يې افغاني افسرانو ته لارښوونه وکړه چې د دوی وگړي او هندي سرتېري دې په خولی او پگړی کې يوه، يوه شنه پاڼه وتومبي چې يرغليز ځواکونه يې له بلواگرو سره توپير کړای شي، په دې توگه احمدشاه ناڅاپ پر سيکانو تينگ يرغل وروړ او کلک تاوان يې وروست، تنبتېدليو هڅه وکړه چې سرهند ته پرشا شي، خو احمدشاه پرېکړه کړې وه چې کار يې يو مخيز کړي، نو له ستلجه په تېرېدو سرهند ته وراندې شو و په ٤٨ گېنټو کې يې ۱۳۵ ميله لار ووهله. سيکان د يوې ډلې په توگه د ورستی جواری له پاره چمتو شول، احمدشاه لار ورنه کړه او درجب پر يوولسمه يې بريد پرې وکړ، د سيکانو اويا زريز پلي او سپاره لښکر پښځه ويشت زره مړي ورکړل او پاتې وتښتېدل. تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و بيا سيکانو د بلوا ځواک ومتره و نه موندو او دې ستغې جگړې ته يې «راگلوگارا - بې شمېره وژنه» ويل.

احمدشاه د هندوستان سپاه سالار نجيب الدوله راوغوښت او ددې سېمې د سمون ساتلو له پاره يې لارښوونه ورته وکړه او بشپړ واک يې ورکړ، همدا راز يې د پټيالې او سرهند حکومت يوه ځان پلوي سيک ته ورکړ او ويې غوښتل چې د دغه سياست له لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بلواګرو څواکونو ترمنځ د ډېرو اوښتون راولي او د نوروسیکانو د زړونو په لاس ته راوړ نه د پنجاب سمون وساتي.

دا بختور وغوره شوی سیک هماغه «امیرسنګ» نومی و چې څو کاله یې له وزیر شاه ولیخان سره خدمت کړی او افغاني روزنه یې لیدلې وه، ترهغې چې نوموړی ژوندی و له رېښتینولي یې لاس وانه خیست ان چې په لیکونو کې به یې د لاسلیک په ترڅ کې خپل نوم «امیرسنګ بامیزی» «د شاه ولي د تېره اړوند» لیکه.

په هر ډول، احمدشاه له سرهنده لاهور ته راستون شو: د پنجاب چارو بنستیز سمون ته ځیر شو او هغه پوځي لښکر چې مخکې د نورالدین خان ترمشرۍ لاندې کشمیر نیولو ته لېږل شوی و، پر (۱۱۷۵) کال یې کشمیر بېرته له بلواګرو نه ونیو او اوس نورالدین حکومت پرې کاوه.

احمدشاه د (۱۱۷٦) کال پاتې ورځې هم په پنجاب کې د دغه سترولایت د چارو پر سمون او د سیکانو پر ګوابنلو بوخت و. وروسته له هغې چې د چارو له بهیره ډاډمن شو، د نوموړي ولایت حکومت یې هماغه زین خان ته ورکړ او په خپله پر (۱۱۷۷) کال کندهار ته راوګرځېد. تر دې وروسته بیا احمدشاه پنجاب ونه لید او دا په ختیزو ولایتو کې دده وروستی یون ګڼل کېږي.

ځینو مؤرخینو د مرهتیانو ترجګړې وروسته له ۱۱۷۵ کال تر ۱۱۸۲ کال پورې دوه ځلې پنجاب ته د احمدشاه تګ پرګوته کړی دي، خو له ۱۱۷۵ تر ۱۱۷۷ کال پورې د دغه یانه د یوځل تګ کلو په اړه د غلام حسین خبره رېښتینې ګڼل کېږي[1] ځکه چې نوموړی مورخ د احمدشاه همهالی او د پانیپت ترجګړې وراندې په ډهلي کې و.

احمدشاه کندهار ته د راستنېدو په بهیر کې د یانه کړښه له ملتانه اسماعیل خان د برې ته وتاکله، له هغه ځایه ګومل درې ته راغی او غزني ته ننوت. داځل دی د کلکې تودوخې له امله ناروغ شو او پرمخ یې داني راوختې، یو شمېر سرتېري یې هم په لار کې د ډېرې تودوخې له امله مړه شول، سره له دې هم احمدشاه کندهار ته راورسېد او تر ۱۱۸۳ کال پورې په پلازمېنه کې د حکومت پر چارو بوخت و.

---

(۱) «سیرالمتاخرین» تاریخ، د غلام حسین لیکنه، د هند د نولکشور چاپ، دریم ټوک، ۹۲۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځه د پرشم څپرکی

د (۱۱۸۱) کال لښکر لېږنې

د شمالي ولايتونو سمون، د افغانستان و بخارا بريد تياکنه

له څه مودې راهيسې د باختر و تخارستان« مزار و کتغن » ولايتونو ځينې برخې د بخارا د پاچاه عبدالعزيز په نامه بلوا ته هڅول کېدې. نوموړی د بخارا د سلطنتي کورنۍ (جنيديه کورنۍ) وروستی غړی و چې د بوې خپلچاري او ځان خوښې دلې له لاسه يې ماتې خوړلې وه. دا سړي د نوغي مغولو د « مانغيت » له څانګې څخه وو چې د « کبچاک » له بېديا څخه د بخارا جنيدي پاچاهانو ته راغلي او وزارت يې موندلی و، په پای کې دوی هم هماغه لوبه چې له« شيبانيانو » سره يې بايللې وه له « جنيديانو » سره يې هم بايلله. عبدالعزيز د بخارا تش په نامه پاچاه و او د افغانستان په شمال کې دا لومې د مانغيتيانو له خوا د عبدالعزيز په نامه غځول کېدې.

احمدشاه د شمالي ولايتونو د چارو د سمون له پاره پر ۱۱۸۱ کال وزير شاه وليخان له شپږو زرو سپرو سره ولېږه، ځکه چې نوموړی له پخوانه د شمالي سيمو په چارو پوهېده، دی چې بلخ ته ورسېد او چارې يې وکتې، د بخارا يانو پرجګړه يز چمتووالي وپوهېد او له افغاني بريدونو نه د بخارا لوري ته تېر شو، سره له دې چې بخارا يانو په « کرشي » کې د جګړې چمتووالی نېولی و، خو د سولې له لارې يې روغې جوړې ته غاړه کېښووه. د افغانستان دولت چې د افغاني سيمو له سمون پر ته يې له آمو نه اخوا لاس نه غځاوه، نو ځکه افغاني وزير هغه تړون چې د دواړو هېوادو ترمنځ يې آمو سيند بريد تياکه؛ ومانه او په خپله له بلخه بدخشان ته لاړ. د ۱۱۸۲ کال په پسرلي کې د کتغن و بدخشان تر سمون وروسته د کابل له لارې کندهار ته ورسېد. داځل شاه وليخان د حضرت محمد (ص) سپېڅلې خرقه هم د بدخشانه فيض آباد ښاره کندهار ته راوړه چې تر ننه شته او د دغه ښار د مانيزو برکتونو د لامل په توګه ګڼل کېږي. (۱)

« د يارلسم انځور کتلی شئ »

(۱) حضرت محمد « ص » ته ددې سپېڅلې خرقې اړوند والی ببله څېرنه غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

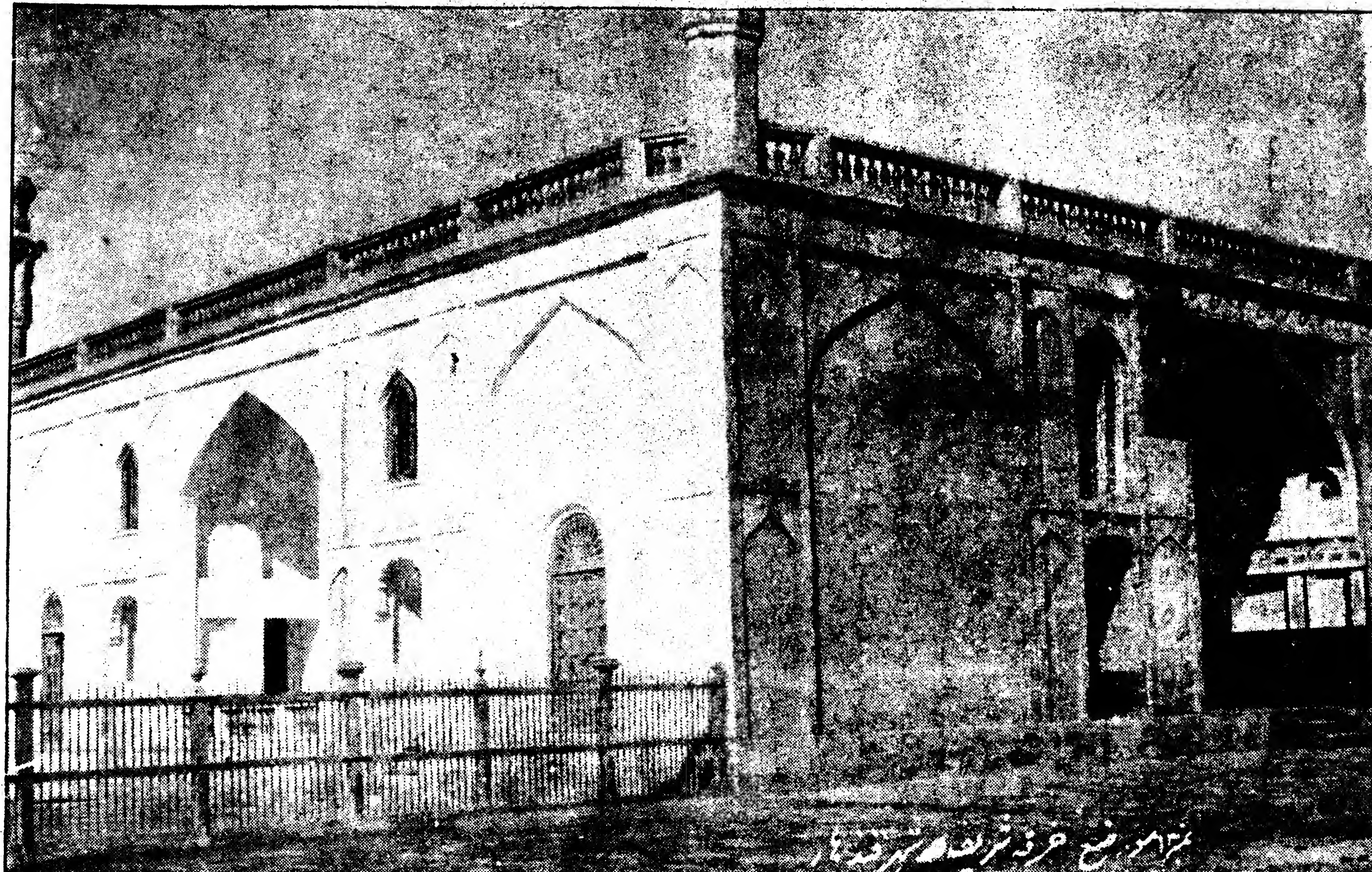

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ د پرشم څپرکی

لسم یون (۱۱۸۳) کال

د خـوراسان ولایت سمون

په خوراسان ولایت کې د احمدشاه نایب الحکومه شاه رخ له څه مودې راهیسې دخپل مشر زلمی زوی میرزا نصرالله تر اغیز لاندې راغلی و ، نصرالله د پلار له روندوالي څخه ناوړه گټه واخیسته : یوځل پر (۱۱۸۱) کال د زند د کریم خان دربار ته د مرستې غوښتلو له پاره ورغلی و او بیا یې پر ۱۱۸۲ کال له کوردانو او نورو نه د پوځې ځواک د جوړلو تابیا کړې وه او غوښتل یې چې په خپله خپلواک حکمران شي. د تون و تبس حاکم علیمردان هم داسې خوب لیدلی وا حمدشاه د دغو خپلسریو د مخنیوي له پاره پر ۱۱۸۳ کال د کندهار له اوردو سره وخوځېد او له هرات ښاره د جام و لنگر پر لار د ولایت منځي «مشهد» ته وراندې شو ، نصرالله په «کوچان» کې له کوردانو نه دلښکر پر جوړولو لگیا شو او غوښتل یې چې د موخې د بشپړاوي له پاره په خپله کوردستان ته لاړ شي.

خو چې د ولایت له سر بریده یې د احمدشاه د راتېرېدو خبر واورېد په بیړه مشهد ته راستون شو ، د شاه رخ دویم زوی میرزا نادر چې هوښیار زلمی او پلار ته گران و د هغه تاو له امله چې مشر ورور یې تل له ده سره د پلار د ځای ناستي له کبله لاره ، مشهد پرېښودو ته اړ شو ، ده غوښتل چې د پارس له پاچاه کریم خان نه د مرستې غوښتلو په نامه څو ورځې دخپل ورور د واک له سیمې څخه لرې اوسي ، خو د تون و تبس حاکم علیمردان وکړی شول چې هغه د لارې په اوږدو کې څو ورځې د مېلمه په نامه له ځان سره وساتي ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

علیمردان هیله لرله چې میرزا نادر د خپلو ځای غوښتونکیو موخو له پاره لوښی کړي.

احمدشاه چې مشهد ته ورنېږدې شو او د جلوالي سېمه یې چې پر ۱۱۶۷ کال یې لښکر مېشت کړي وه بیا چاونې کړه، شاهرخ و نه کړای شول چې د زوی له خوښې پرته د خپل پاچاه هرکلي او درناوی پرځای کړي. نصرالله هم د مشهد ورونه وتړل او ځان یې کلابند کړ. احمدشاه د یوالي جګړه پیل کړه، نصرالله د بر ژر پوه شو چې د پرګنو او پلار له خوښې پرته د یوه لوی پاچاه پر وړاندې سپین سترګي نه شي کړای، نوژر ځانسپارنې ته اړ شو.

د مشهد مشران احمدشاه ته راغلل او د نصرالله بښنه یې وغوښته، شاهرخ هم د نصرالله بښنه وړاندې کړه او خپله لور «گوهرشاد» یې شاهزي تیمور ته ورکړه. میرزا نصرالله خپل نومیالی او بیساري سور رنګی آس چې «غریب» نومېده او پېنځلس زره روپۍ بیه یې وه احمدشاه ته ډالۍ کړ. د شاهزي تیمور دواده دود د احمدشاه په اوردو او مشهد ښار کې ترسره شو او نصرالله د احمدشاه له خوا «فرزند خان» بلنوم تر لاسه کړ.

دا مهال سپاه سالار سردار جانخان چې له اتوزرو سرتېریو او د بلوچستان نایب الحکومه سردار نصیرخان چې له شپږزرو سپرو بلوچو سره مخکې د احمدشاه له خوا د تون و تبس د سېمو د سمون او د هغه ځای د حاکم علیمردان د غوږ تاوونې له پاره لېږل شوي وو د تون و تبس، ګلستانه، سلطان آباد او نورو تر سمونې او په کاخک کې د علیمردان او اتو سوو بلواګرو تر وژلو وروسته د مشهد لوېې چاونې ته راستانه شول.

احمدشاه د مشهد ولایت تر سمون وروسته، د خپل پخواني چلند له مخې، یوځل بیا شاه رخ د خوراسان ولایت نایب الحکومه وټاکه[1] او د هغه بل زوی یزدان بخش یې د یرغمل په توګه له ځان سره روان کړ او په خپله چې د پارس هېوادونو د نیولو هیله یې نه لرله د (۱۱۸٤) د صفر پر (۸) یې کندهار ته د ستنېدو پرېکړه وکړه او سمدلاسه د هرات له لارې ورغی.

(۱) احمدشاه د خوراسان پر دویم یانه (۱۱۶۷) نورمحمد خان پښتون د شاه رخ نایب وټاکه خو څه موده وروسته یې راوغوښت او پرځای یې امیرخان ولېږه. بیا شاه رخ فریدون ګرجی په دغه نامه ومانه. میرزا نصرالله چې رالوی شو فریدون یې وواژه او په خپله یې د هغه چارې واخیستې. نصرالله خان زورور خو ځان خوښی زلمی و، ځکه یې پلار ډېر ژر ترې وځورېد او خپل دویم زوی میرزا نادر یې د هغه پرځای وټاکه، څه موده د دوو ورونو ترمنځ په شخړو کې تېره شوه. نصرالله د تیمور شاه مهال پر لوربو پرته له دې چې د افغانستان دربار ته راشي پر (۱۱۸۸) کال یې له حسن علیخان کاجار نه مرسته وغوښته خو بریالی نه شو، بیا په شیراز کې د پارس پاچاه کریم خان زند ته ورغی او تر (۱۱۹۳) پورې هلته پاتې شو، وروسته اصفهان ته لاړ؛ شیراز ته ستون شو؛ مشهد ته راغی او له ورور سره یې جګړه وکړه دا ځل یې تر یوه کاله د پلار نیابت لاس ته راوړ، له ۱۱۹۸ کال وروسته یې بیا څرګ نه لګېږي خو میرزا نادر مشهد ته د احمدشاه تر دویم یانه او له نصرالله نه د پلار تر ځورېدو وروسته، څه موده د شاه رخ نایب و، خو چې له ورور ----->

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و بیا چېرته نه لاړ، ځکه چې جوکه یې تیتېده او د تګ له پاره یې غوره لامل هم نه و.

----->> سره یې په جګړه کې ماتې وخوړه، تېبس ته لاړ او په زور یې د هغه ځای د حاکم د علیمردان د زوی میرمحمد عرب خور واده کړه. نصرالله چې خبوشان ته لاړ نادر بېرته مشهد ته راغی او د پلار نایب شو. میرمحمد د خور د غچ اخیستنې له پاره مشهد ته راغی او په درو یې د نادر په غوښه کې ځان ځای کړ او هغه چې مهال ګوتو ته ورغی د خپلو څو سوو ملګرو په مرسته یې نادر له څلورو خویندو او ورونو سره ونیو او تېبس ته یې وتښتاوه. تیمور شاه د دې پېښې له اورېدو سره سم میرمحمد ته کلک فرمان ورولېږه او وروسته یې د مددخان په مشرۍ یوه وسله واله ډله د میرمحمد د خپلو له پاره واستوله. مددخان په مشهد کې میرمحمد کلابند کړ خو د میرمحمد له خوا د ښځې تر غوښتلو او د ډېرو پیسو تر ورکولو وروسته یې لاس ترې واخیست. او میرزا نادر یې راخوشی او هرات ته یې راولېږه. په هرات کې نادر د هغه ځای د نایب الحکومه او د تیمور شاه د زوی شاهزې محمود په چوپړ کې و، خو څه موده وروسته چې نصرالله مشهد ته راغی، دی هم بېرته لاړ او له ورور سره تر جګړې وروسته توس ته ورسېد، همدا چې ورور یې له مشهده ورک شو، بېرته ښار ته راننوت او د پلار د نیابت دنده یې پرمخ بېوله.

د زمانشاه ابدالي د پاچاهۍ پر مهال د پارس پاچاه آقامحمد خان کاجار پر ۱۲۱۰ کال خوراسان ولایت ته ننوت، شاه رخ یې د هغه له کهاله سره ونیو او مازندران ته یې واستاوه، خو شاه رخ د لارې په اوږدو کې مړ شو. میرزا نادر چې افغان کارکوونکي و هرات ته ورسېد. زمانشاه د دې پېښې په اورېدو پرغز واخیست، آقامحمد خان یې د یوه استازي «کدوخان بارکزي» په ورلېږلو و ګواښه او په خپله د لښکر پر چمتووالي لګیا شو. آقا محمد خان پارس ته د زمانشاه د لښکر غځونې انګازې ورورناوه او محمد حسین «کراګوزلوبې» د سفیر په توګه د ښېنې غوښتلو له پاره د زمانشاه دربار ته واستاوه او په خپله یې مشهد و نېشاپور ولایتونه خوشې کړل. زمانشاه نوموړی سفیر د یوه پوځي لاریون لیدو ته راوغوښت او بېرته یې ولېږه، میرزا نادر له خپل ورور میرزا عباس سره د افغانستان دولت له خوا د مختار الدوله شیرمحمد خان تر څنګ مشهد ته ولېږل شو او د نوموړي ولایت نایب الحکومه توب یې په لاس کې ونیو.

د آقا محمد تر مړینې وروسته (۱۲۱۲) چې فتح علیخان د هغه پر ځای کېناست ده هم یو ځل د خپل مخکېني آزمېښت تر سره کړ؛ تر نېشاپوره وراندې لاړ او ښار بند یې کړ. بیا زمانشاه طره باز خان د سفیر په توګه ورولېږه او له آقامحمد خان سره د پخوانې تړون یادونه یې وکړه او څرګنده یې کړه چې افغانستان د پارس نیولو هیله نه لري، نو پارس ته هم بویه چې پر مشهد و نېشاپور کارونه لري، که نه نو د دواړو خواوو ترمنځ به د جګړې اور بل شي. فتح علي خان له نېشاپوره تېر شو ته اړ شو. دا هغه مهال و چې د لوېدیځ سیاست ګام پر ګام له ختیځ و شماله په منځنۍ آسیا کې پرمختګ کاوه او په زور یې د نوموړو هېوادونو په سیاسي ژوندانه کې اغېز ښنده.

د ناپېلیون تګلارې، په لوېدیځ کې د لومړي الیکساندر د پلار امپراتور پاول لړلید او په ختیځ کې د شاه زمان پوځي چارو هند تر ګواښ لاندې راوستی و، د ناپېلیون استازي کابل و تهران ته لېږل کېدل او سارجن ملکم هم پارس ته راغی، د پارس فتح علي شاه و منله چې د افغانستان پر لوېدیځ برغل وکړي او شاه زمان د هېواد دننه بوخت وساتي. دا مهال د زمانشاه مشر ورور محمود چې په هرات کې نایب الحکومه و او د افغانستان د پاچاهۍ هیله یې لرله، ځان یې د پارس د سیاست غېږې ته وراچاوه؛ پایله څرګنده وه، د کورنۍ جګړې اور بل او زمانشاه ړوند کړای شو او پر ځای یې محمود د افغانستان د پاچاهۍ تاج پر سر کېښود. دوه کاله وروروسته فتح علي خان مشهد ولایت ته لښکر ولېږه او د لښکر کوماندان محمد حسین د مشهد تر څلور میاشتنۍ کلابندۍ وروسته د (۱۲۱۸) کال دوژې پر یوولسمه د ولایت منځې ونیو: افغاني نایب الحکومه میرزا نادر زنځیر تړلی تهران ته ولېږل شو او هماغلته تو ټې، تو ټې کړای شو: دوه زامن یې عباس و ابراهیم ووژل شول: درې زامن طهماسب، خالق ویردی او محب علي ړانده یې او بل زوی مصطفی یې بندي کړی شو «ددې کورنۍ د ژوند پېښو د لوستلو له پاره په ایران چاپ مجمل التواریخ کې د مدرس رضوي او زین العابدین لنلیکونه کتلی شئ»

په همدغه تیاره پېر کې مرو ولایت هم له لاسه ووت خو پارسیانو و نه ساتلی شو او د بخارا امیر ته یې ورکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه ديرشم څپرکی

د احمدشاه مړینه

د (۱۱۸٦) کال د رجب شلمه د جمعې شپه

احمدشاه پر ۱۱۷۷ کال له سرهند و پنجابه تر راستنېدو وروسته د لارو د ګڼ شمېر کړاوونو او پوخې ژوندانه له امله چې ده لاره : ناروغ شو. د لارې په اوږدو کې د هواد تودوخې کلکوالي ناروغي ورډېره کړه او پرمخ يې ګڼ شمېر دانې راوختې، چې کندهار ته راورسېد خورا بې جوګې او کمزوری شوی و، نور يې د زلميتابه هغه ځواک وجوکه چې ده د يو څلوېښت کلن منګ ورو ه: نه لرله.

سره له دې چې احمدشاه تر دې وروسته نېژدې شپږ کاله له کندهاره بهر ونه خوځېد، خو خپله پخوانۍ روغتيا يې بيا و نه مونده، سربېره پر دې هم پر ۱۱۸۳ کال يو ځل بيا د هېواد د ننه مشهد ولايت ته لاړ او تر راستنېدو وروسته نور هم بې دمې شو، خو بختور و چې اوس يې ټول هېواد بشپړ تر لاس لاندې او کارکوونکې يې رښتيني او غښتلي ووا ده کړای شول چې په پلاز مېنه کې په هوساينه دمه وکړي. د احمدشاه وروستي ژوند کلونه تر ډېره په اداري او ودانيزو چارو کې تېر شول ، ده له ښکليو ودانيو څخه يوه ده زيارت دی چې په همدغو ورځو کې بشپړ شو.

پر ۱۱۸٦ د احمدشاه ځان ځواک نورهم راټيټ شو ، مخکېنۍ ناروغي يې بيا راوګرځېده او د ډېرو افغاني مؤرخينو د څرګندونو له مخې« آکله » پرې ولګېده. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار د طبیبانو دارو درمل گټور نه وو، احمدشاه له ژوندانه نه لاس ومینځه او په هغه جرگه کې چې د دولت له لویو مشرانو او چارواکیو په گډون یې رابللې وه، د غونډې پام یې د شاهزي تیمور ځای ناستي ته راواړاوه او د هغه پر راتلونکې پاچاهۍ یې خپله خوښه ښکاره کړه. جرگې د احمدشاه وړاندیز ومانه او له تیمور سره یې د بیعت لوړه وکړه.

احمدشاه د همدغه کال پر لومړیو د اوبو او هوا بدلولو له پاره له خپلې کورنۍ سره د توبه غر خوا د کندهار ښار په ٤٥ میلۍ کې سهیل ختیځ سیمې «معروف» ته کډه یووړه، خو دا چې د برخلیک لاس دی په مرگ محکوم کړی و، هره ورځ یې هغې بوږنوونکې شیبې ته ورنېژدې کاوه. دا مهال تیمور له هراته د پلار لیدو ته راروان شو، خو احمدشاه دی د کندهار و هلمند ترمنځ د «واشیر» له سیمې بېرته هرات ته ستون کړ، وایي چې دا کار د وزیر شاه ولیخان په لمسانه وشو، ځکه چې دده زوم شاهزی سلیمان همدا چې د احمدشاه وروستی سلگۍ وې، ځای ناستي ته چمتو شوی و. شاهزی تیمور هم د پېښې په آر پوهېدلی او له هماغې ورځې یې شاه ولیخان له پامه بد شو. احمدشاه د رجب د میاشتې په لومړیو کې له هرڅه ولوېد او د هماغې میاشتې پر شلمه د جمعې پر شپه یې د ژوندانه پر یو پنځوسم کال تل تر تله له دې نړۍ نه کډه وکړه او یو ملت یې د خپل ویر پر تغره کیناوه.

ده خپل نیمایی ژوند د خپل هېواد و ملت د سیاسي بنسټونو د پیاوړتیا په لار کې تېر کړی و او په پای کې یې د څه د پاسه څلوېښتو میلیونو وگړیو، شتمنو زېرمو او پیاوړیو سرتېریو یو لوی هېواد تر شا پرې ایښی و. د ده ستر پاچاه مړینه په ټول افغانستان کې لوی ویر و غم و چې هر افغان یې د زړه له کومې ودرداوه.

د احمدشاه جنازه له توبه غر نه کندهار ښار ته خواجه سرایانو راوړه او وروسته له هغې چې یوه شپه په شاهي ارگ کې و او د لمبوني او کفن چارې یې لوی وزیر شاه ولي خان وشاهزي سلیمان بشپړې کړې، د هغې پر قیمتي او ښکلې مانۍ په لاندېني پوړ کې چې احمدشاه د همدې موخې او سپېڅلې خرقې د ځای پر ځای کولو له پاره جوړه کړې وه، په ملي او رسمي درانه دود خاورو ته وسپارل شو، خو د احمدشاه تر مړینې وروسته سپېڅلې خرقه دې ودانۍ ته رانه وړل شوه او په هماغه پخوانی ځای کې پاتې شوه چې تر ننه په کې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته دېرشم څپرکی

داحمدشاه ځای ناستی

احمدشاه تر خپلې کلکې او وروستي ناروغۍ پورې ځای ناستی ونه ټاکه ، سره له دې یې هم خپل مشر زوی شاهزی تیمور د دولت په ارزښتمنو چارو کې ورګډاوه او روزلی کاوه، ځکه احمدشاه نه غوښتل هغه دود چې تل مشر زوی د پلار ځای ناستی ګڼي؛ ناپلی پرېږدي، که څه هم چې دغه ځای ناستی ترځان غوره او وړ ، خو کشر وروړولري.

احمدشاه چې د بیا روغېدو هیله له لاسه ورکړه د تېرمهال د ساتلو له پاره یې په غیابي ډول جرګې ته تیمور د ځای ناستي په توګه ورو پېژاند او لکه مخکې چې وویل شول، هماغلته د غونډي له خوا ومنل شو.

دا مهال شاهزای تیمور د هرات نایب الحکومه و او د مروې او مشهد ولایت چارې یې څارلې. پرځای یې د احمدشاه دویم زوي شاهزی سلیمان په کندهار پلازمېنه کې و او د پلار تر مړینې وروسته د خپل خسر وزیر شاه ولیخان په مرسته د افغانستان پرپاچاهۍ کېناست. د وزیر پلویان وایي چې شاه ولیخان په دې اړه د سملاسي سمون له ساتلو پر ته بله موخه نه لرله او همدا چې تیمور پاچاهۍ ته راپورته شو؛ وروسپارل شوه، خو دا یوه استدلالي څرګندونه ده، چې لاسوند کېداي نه شي. په هر ډول ، نوموړي وزیر سلیمان د هېواد د پاچاهۍ وړ ګڼه خو هغه نه غوښتل چې دغه مقام په وینو وساتي، ځکه همدا چې سلیمان وپوهېد چې تیمور د هرات له اوردو سره راخوځېدلی او ولس هم د احمدشاه مشر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی غواړي، په خورا سره سينه له دې غوښتنې څخه پرشا شو او د کورنی لانجې د اور د مخنيوي له پاره يې مشر ورور ته غاړه کېښووه.

تيمور شاه هم تر هغې چې ژوندی و د خپل ورور د غه پتمن چلند يې هېر نه کړ، خو په خواشينی سره ښايي وويل شي چې د شاه وليخان« هاغه بيساري افغاني وزير » په اړه يې خورا ناوړه بې باکي وکړه او هغه يې له خپلې رهښتيني کورنی سره د «انکو» او «اسلامي» نوميو په لاسونو چې د وژونکيو دنده يې اخيستې وه؛ ووژه.

تيمور شاه د دغه وزير پر وژلو سربېره چې د پلار ښی لاس يې و، سپاه سالار سردار جانخان هم چې د احمدشاه بل لاس گڼل کېده؛ له کاره وغورځاوه.

تيمور شاه نېږدې (۳۲) کلن و چې په کندهار کې يې د پاچاهی لوی تاج پر سر کېښوو او د غه اوچت مقام يې دوه ويشت کاله وساته. د تيمور شاه مهال تاريخي سپړنې د دغه کتاب له دندې څخه بهر دي، ښايي يوازې همدومره وويل شي چې تيور شاه عياش و هوسا غوښتونکی پاچاه و او د خپلې پاچاهی په ترڅ کې داسې تېروتنې تر وشوې چې پر افغانستان باندې يې د هغه د زامنو په پېر کې توري وريځې راوستې. هېره دې نه وي چې تيمور شاه د خپلې دوه ويشت کلنې پاچاهی په لړ کې زيار ويوست هغه هېواد چې له پلاره ورته پاتې و، بشپړ خپل زوی ته پرېږدي. تر هغې چې تيمورشاه ژوندی و پرې يې نه ښووه چې افغانستان درون تاوان وگالي، په دې لار کې يې د بخارا د اوزبکو، د پنجاب د سيکانو او د کشمير و ملتان د بلواگرو پروړاندې گڼ شمېر جگړې وکړې او په ټولو کې همدی بريالي هم و.

تيمورشاه چې پلازمېنه يې له کندهاره کابل ته راوړې وه، تر مړينې وروسته هماغلته د کابل د چارباغ په نوميالی ودانی کې ښخ شو. «څوارلسم انځور کتلی شئ»

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځ

۱- محمد حیات خان، «حیات افغاني» دلاهور چاپ ۱۸٦٥ زکال.
۲- شیرمحمد خان گنډاپوری «خورشید جهان» د لاهور چاپ ۱۸۹٤ زکال.
۳- «تذکرة الملوک».
٤- نواب حافظ محبت خان «ریاض المحبته».
٥- سلطان محمد خان خالص «تاریخ سلطاني» د بمبیي چاپ ۱۲۹۸ هـ.
٦- محمد سعادت خان «خصایل السعاده» د لکهنو چاپ ۱۸٥٥ زکال.
۷- محمد قاسم فرشته «تاریخ فرشته».
۸- بایزید روښان «حالنامه».
۹- اخون درویزه ننګرهاری «تذکرة الابرار و الاشرار» د پېښور چاپ ۱۳۰۹ هـ.
۱۰- مؤبد شاه زرتشتي «دبستان مذاهب» د بمبیی او کانپور چاپ ۱۲۹۲ هـ ۱۹۰٤ زکال.
۱۱- میرزا عباس خان اقبال «تاریخ عمومي» دویم چاپ تهران ۱۳۰٥ ل.
۱۲- ابن محمد امین ابوالحسن ګلستانه «مجمل التواریخ بعد نادریه» د لندن چاپ ۱۸۹٦ کال. او د مدرس رضوي او زین العابدین له لمنلیکونو سره د تهران چاپ ۱۳۲۰ ل.
۱۳- میرزا محمد مهدي استرآبادی «جهانګشای نادری» د بمبیي چاپ ۱۳۰۹ هـ.
۱٤- محمد حسن «مرأت الاشباه» د اودي چاپ.
۱٥- منشي عبدالکریم علوی «تاریخ احمدي».
۱٦- سید جمال الدین افغان «تتمة البیان فی تاریخ الافغان» د مصر چاپ ۱۹۰۱ زکال.
۱۷- سارجن ملکم «تاریخ ایران» د هند چاپ ۱۹٦۸ ز.
۱۸- «کابل کالنی» ۱۳۱٥ ل کال د کابل چاپ.
۱۹- محمد حسن آزاد «نګارستان فارس» د لاهور چاپ ۱۹۲۲ ز.
۲۰- سرپرسي سایکس «تاریخ مختصر ایران» د اصفهان چاپ.
۲۱- امیر عبدالرحمن خان «تاج التواریخ» د بمبیي چاپ ۱۳۲۲ هـ.
۲۲- «د کابل مجلې دویمه ټولګه» د کابل چاپ ۱۳۱۱ ل (افغان درهندوستان «غبار»)
۲۳- میرزا حسین فروغی «تاریخ ایران» د پارس چاپ ۱۳۱۸ س.
۲٤- منشي غلام حسین «سیرالمتأخرین» د لکهنو چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵- «د کابل مجلې لومړی ټولګه» ۱۳۱۰ ل (د «غبار» لس لیکنې).
۲۶- «لومړنی کابل کالنی» ۱۳۱۱ ل (تاریخچهء افغانستان «غبار»).
۲۷- «مکتوبات شاه فقیرالله علوی» د لاهور چاپ.
۲۸- «د کابل مجلې ټولګه» ۱۳۱۷ ل.
۲۹- ابوالفضل «تاریخ بیهقی» د کلکتې چاپ ۱۹٦۲ ز.
۳۰- میرزا فیض محمد خان «سراج التواریخ» د کابل چاپ.
۳۱- مرتضی حسین بلګرامی «حدیقة الاقالیم» د لکهنو چاپ ۱۲۹٦ هـ.
۳۲- جرجي زیدان «تمدن الاسلام» د قاهرې چاپ ۱۹۰۲ ز.
۳۳- «تاریخ سیستان» د تهران چاپ ۱۳۱٤ ل.
۳٤- «شمس النهار» د افغانستان لومړنی ورځپانه ۱۲۹۲ س.
۳۵- احمد علي خان کهزاد «رسالهء مسکوکات افغانستان درعصر اسلام» د کابل چاپ ۱۳۱۹ ل.
۳٦- امرنات «ظفرنامهء رنجیت» د لاهور چاپ ۱۹۲۷ ز.
۳۷- قاسم علي «محاربهء کابل و کندهار» د اګرې چاپ ۱۲۷۲ هـ.
۳۸- سیدالطاف علي «حیات حافظ رحمت خان» دبواني چاپ ۱۹۳۳ ز.
۳۹- سید ابوظفر ندوي «تاریخ مختصر هند» د هند چاپ ۱۹۳٤ ز.
٤۰- منشي غلام حسین «سیرالمتأخرین» د نولکشور چاپ.
٤۱- History of Afhanistan from the earliest period to the oputbreak of the war of 1878 By colonel G.B Mallson, C.S.I London 1878.
٤۲- History of india for Junior classes By E. Marsden B.A London - 1910.
٤۳- Afghanistan from Darus to Amanullah By L.T General Sir George macmann London 1929.
٤٤- The Encyclopaedia of islam London - 1927.
٤۵- A Grammer of the pukhto (pushto) By captain H. Raverty London.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انځورونو نیولیک

۱- داحمدشاه بابا د مور «زرغونې انا» قبر.
۲- افغان احمدشاه بابا.
۳- داحمدشاه بابا امسا، جګړه یزه خولی او مټ بند.
٤- رنګ شوی پخوانی کندهار ښار.
٥- د شیرسرخ زیارت، پر پاچاهی باندې د احمدشاه د تاکل کېدو ځای.
٦- د احمدشاه پرېګړی غنم وړی تومبل کېږي.
۷- د کندهار په کوکران کې د میرویس نیکه زیارت.
۸- د احمدشاه مهال دودیزې وسلې.
۹- د احمدشاهي کندهار نوی ښار.
۱۰- په نوي ښار کې د احمدشاه شاهي جومات.
۱۱- په کندهار ښار کې د احمدشاه ، بابا زیارت.
۱۲- د احمدشاه مهال د لرګین کاری یوه بېلګه.
۱۳- په کندهار کې د حضرت محمد (ص) د سپېڅلي خرقې ودانی.
۱٤- د کابل ښار په چارباغ کې د احمدشاه د ځای ناستي «تیمورشاه» قبر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وېي پانګه

آر- اصل، رېښه، بېخ، قاعده
آزموينه- امتحان، آزمون.
اتل- قهرمان، پهلوان.
اند- فکر، نظر
اډه- چاونۍ، پوځي قراګاه، ګارنېزيون.
اروا- روح
اړنک- شک
اړيکې- رابطه، تماس
اغوستن- کالي، جامې، لباس
اغېز- تاثير
الواک- نظر، فکر، ايډيا
اټکل- پيش بيني، لرليد
اوتا- وضع، حالت، شرايط
اوسار- څرګند، ښکاره
اوډل- پيل، ترتيب
اورنی- آتشين
اوم- خام، کچه
بډ- سيال، مخالف
بدرګه- معيت، مؤکب
برسيره- ښکاره، مکشوف
بريد- حد، پيل، حمله، هجوم
بڼه- قيافه، شکل، څېره
بلنوم- لقب
بولنه- لارښونه، کومنده
بوختيا- مشغوليت
بېلګه- مثال، نمونه، ماډل، سمبل
تم- ولاړ
تاړاک- يرغل، حمله،
پانګه- پيسې، سرمايه، کاپيټال
پايله- نتيجه، نچوړ
پرغز- قهر، غصه، غضب
پرګنې- تودې، خلک، بشري ډلې
پنه- اوبول، خړوبول
پلاز- تخت
پلازمېنه- پای تخت
پلارناستی- جلوس
پنه- خړوبول، ابياری
جوړښت- تشکيل
جوکه- انرژي، قبوه، کارمايه.
جوګه- وړ، ماوی، قابل، مطابق، طبق حال
ختيځ- شرق
ختېز- شرقي
خونديينه- خزانه، مياني، کيسه، سيف
ځای ناستی- ولی عهد، جانشين
ځان سپارله- تسليمېدل
څري- جاسوس، مخبر
څخه- له، از
ځينې- بعضی
ځواک- قوت، قدرت
چارواکی- لوی مامور
چوپړ- خادم، نوکر
چاونۍ- ګارنېزيون، اډه، قرارګاه
څارن- مراقبت، ناظر
څرک- نښه، علامه، درک، پته
دروه- خيانت، ټګي، دوکه، غوولو
درېځ- منبر، ستېج، محراب
دمنی- تفريحی
ډال- سپر، مانع
رمبی- جنډه، بيرغ
روږدی- آوخته، عادي
ريونده- مايل، سرشېب، نيمه راست
زباب- ثابت، متنه

PROPERTY OF ACKU 8242

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوکړه- تولد، زیږېدل
زېرمه- ذخیره، ډیپو، تحویلخانه، ستوک.
ژمن- متعهد
ژمنه- تعهد، قول، پیمان،
ساری- مثال، بېلګه، نمونه، ماډل
ستونزه- مشکل، تنګخه
سربرید- سرحد
سربېره- علاوه
سکالو- موضوع
سمون- نظم، تنظیم، تامین
سنېکیا- یو ډول زهر
سیال- رقیب
شاهزی- شاهزاده
شاهزی- شاهزادګی
شولت- ذوق، سلیقه
ښکیلاک- سیطره، نفوذ، استعمار
ښیندل- غورځول، شنل، اچول
ګواښ- خطر، آسیب، ضرر
لاریون- مارش
لامل- علت، سبب
لرلید- دورنما
لویدیځ- غرب
لویدیز- غربي
لېږدوني- انتقالات
متره- غیرت، قدرت، توانایی، وسه
منځ- قرارګاه، زره، مرکز
منځوی- میانجي ریبار، متوسط، رابط
منځی- مرکز، زره، قرارګاه، نقطه ء ثقل
منګ- عمر
موخه- هدف
نغتی- پټ، ناخرګند.
ننګیرل- احساس
نیاو- عدل
واټن- فاصله
ورتیا، قابلیت، توانایی
وړ- قابل، مطابق، طبقحال، مستحق، مساوي
وېر- ماتم- غم
وړاندیځ- پیشنهاد
وړاندیز- پیشنهادي
وګړي- پرګني، خلک، تودې، انساني ډلې
همهالی- همعصر، همزولی
هیښ- هک، حیران، تعجب
هیښنده- عجیب، بې ساري، شګفت
یرغل- حمله، هجوم.
یرغمل- اسیر، بندي
یون- سفر، حرکت، تګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا د عشق له وینو ډک شوه ځګرونه
ستا په لاره کښې بایلي خلکو سرونه

که هر څو مې د دنیا ملکونه د بر شي
زما څخه هیڅ نشي د استا ښکلي باغونه

د رقیب د ژوند متاع به تار په تار کړم
چه په تورو پښتانه کا ګذارونه

تا ته راسمه زړګی زما فارغ شي
بې له تا مې اندېښنې د زړه مارونه

د ډهلي تخت هیر و مه چه را یاد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه

که تمامه دنیا یو خوا ته بل خوا یې
زما خو خوښ دي وستا تش دګرونه

"احمد شاه" به دغه ستا قدر هیر نکا
که و نیسي د تمام جهان ملکونه

لیکونکی: عزیز الدین وکیلی پوپلزی ۱۳۴۲

دانش کتابخانه - دهکی نعلبندی
قصه خوانی - پشاور تیلفون: 2564513

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library